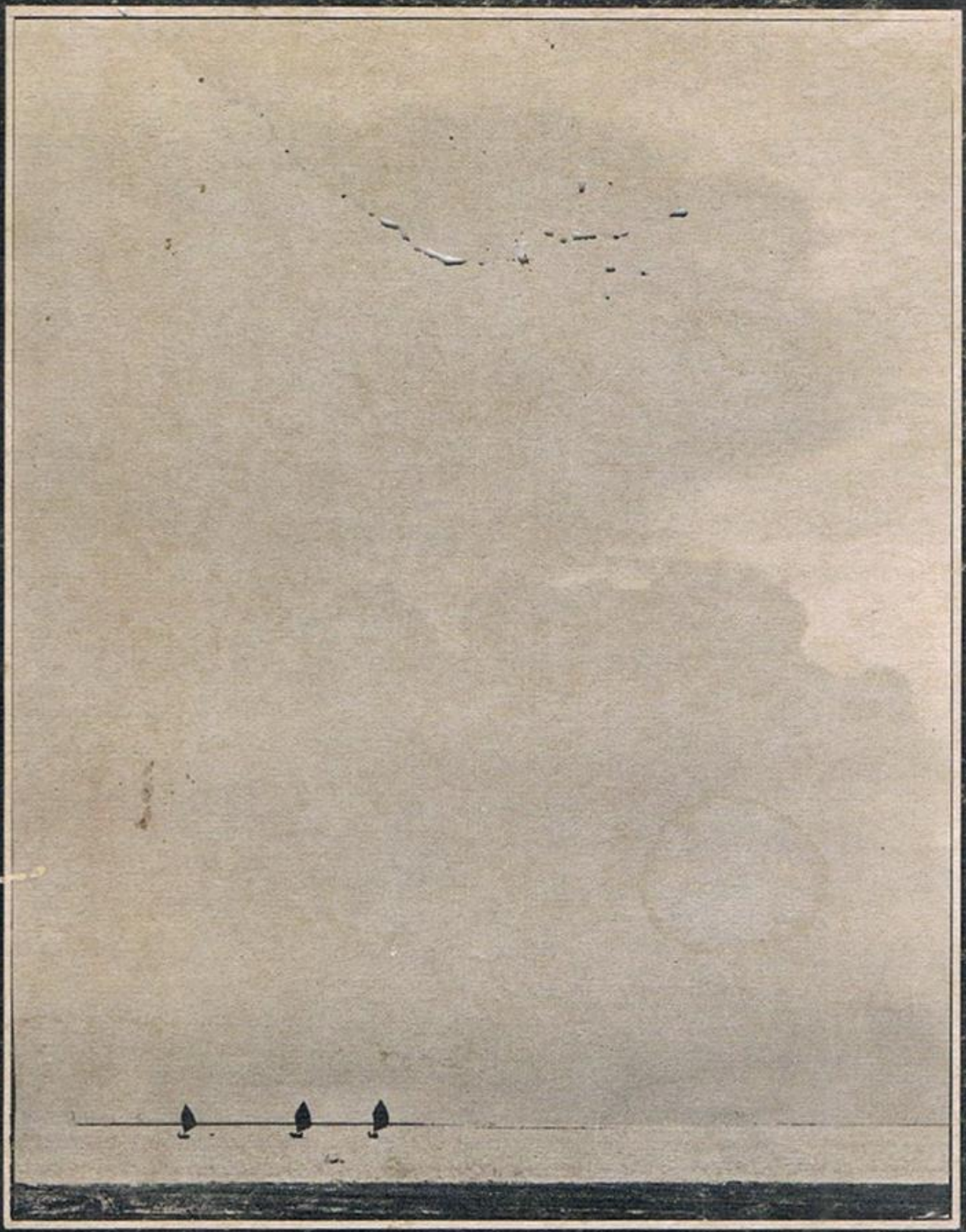

294.3144
W355ค

“กลางทะเลชีวิต”

(หลงอยู่กับกามคุณ โลกอันเวิ้งว้าง
ไม่มีที่จบที่สิ้นสุดก็จะวนอยู่เช่นนี้)

"ต่างก็ยังเดินต่อไป... อยู่ในความมืด"

(ไม่ศึกษาปฏิบัติธรรมตราบใด ก็ต้องเดินวนอยู่
ไม่เห็นช่องทางออกจากความมืด อยู่ตราบนั้น)

"หน้าปก และ **หลังปก"**
ภาพโดย "อรุณ ม่วงสุนทร์"

"ปกในด้านหน้า และ **ปกในด้านหลัง"**
ภาพโดย "มู้ แซ่ลี่"

"คน" คืออะไร?
* ทำไมสำคัญนัก?

พระไพศาล วิสาโล

ส. ค. ส. (เล่ม ๒)

(สาส์นความสุข)

แด่_____

จาก_____

ข้อเขียนในที่นี้ทั้งหมด ข้าพเจ้าไม่ได้ *ลอก* มาจากตำราใดๆ ทั้งสิ้น ข้าพเจ้าเขียนจาก "ปัญญารับ" *(เวทนา)* "ปัญญาจำ" *(สัญญา)* "ปัญญาคิด" *(สังขาร)* ปรุงมาเป็น "ปัญญารู้" *(วิญญาณ)* ของข้าพเจ้า

ดังนั้น "จริต" ใด ณ ที่นี้ แสดงออกซึ่ง **ชอบ ชัง ห่วง ปล่อย** หรือ **ยึด วาง** อย่างใด ก็เป็นของข้าพเจ้าสิ้น

ผู้อ่านเป็น "ชาวภูมิ" ใด ย่อมประมาณเอาตาม "ภูมิตน"

ความบริสุทธิ์แห่ง **"จริต"** ของข้าพเจ้า จึงเท่านี้ แท้ๆ จริงๆ โดยมิรู้จะเอาอะไรที่ยิ่งกว่านี้มา **"ดัด"**

— ผู้เขียน —

"คน" คืออะไร? ทำไมสำคัญนัก?

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

หอสมุดแห่งชาติ
25 ม.ค. 2532
กรมศิลปากร

— พิมพ์ครั้งที่ ๑ ลงพิมพ์ติดต่อกันใน น.ส.พ. "สตรีสาร" ๒๕๑๓
— พิมพ์ครั้งที่ ๒ หรือพิมพ์รวมเล่มครั้งที่ ๑ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม
กรกฎาคม ๒๕๑๓

● หนังสือนี้มีจุดหมาย

— เพื่อให้ อ่าน กันมากๆ ทั่วๆ
— **แจกฟรี** เป็นเจตนาแท้
— ผู้มีเจตนาดี ที่ จ.ม. ติดต่อ จะช่วย โดยส่งเงินสมทบนั้น ถ้าผู้ใดไม่พร้อมจะให้เงิน อย่าฝืนใจ เป็นทุกข์ เพราะเราจะไม่มีการพิมพ์รายนามผู้บริจาคใดๆ ทั้งสิ้น.

ด้วยอภินันทนาการ
จาก ร.อ.หญิง ปวงนอม ปัญญางาม

กรุณาแก้คำผิดเสียก่อนอ่าน

				คำว่า ประการย์	ทุกคำ	แก้เป็น	ปาฏิหาริย์
หน้า	๑๔	บรรทัดที่	๓	,,	ท่านั้น	แก้เป็น	เหล่านั้น
,,	๑๘	,,	สุดท้าย	,,	"ตัวคน"	,,	"ตัวตน"
,,	๖๙	,,	๕	,,	"ตัดปลิโพธ"	,,	"ตัดปลิโพธ"
,,	๑๑๗	,,	๖	,,	"อรูฌาน"	,,	"อรูปฌาน"
,,	๑๒๗	,,	๑๑	,,	เฉจ"โดยเด็ดขาด	,,	เฉท"โดยเด็ดขาด
,,	๑๓๓	,,	๑๘	,,	"มันไม่พั่นเผื่อ"	,,	"มั่นไม่พั่นเผื่อ"
,,	๑๔๖	,,	๑๗	,,	"วิภวตัณหา"	,,	"วิภวตัณหา"
,,	๑๕๒	,,	๙	*(ต่อจาก)*	หรือจิตตื่นอยู่เสมอ *(ให้เติมประโยคว่า)*.....		
					.....แต่ไม่แจ้งจริงถึงใจได้ง่าย ๆ		
,,	๑๗๑	,,	๓	คำว่า	ความมวน	แก้เป็น	ความวน
,,	๒๑๕	,,	๗	หลังคำว่า	"วิภวตัณหา" ให้ใส่) เสีย		
,,	๒๑๙	,,	๘	*(ต่อจาก)*	จิตขั้นไม่ก่อ "รส" *(ให้เติมคำว่า)*.....		
					.....หรือก่อ "ทุกข์"		
,,	๒๒๘	,,	๑๒	คำว่า	"สัญญาเวทยิตนิโรธ"	แก้เป็น	"นิโรธสมาบัติ"
,,	๒๓๑	,,	๕-๖	,,	นิโรธ แค่ สัญญาเจตสิก	,,	นิโรธ แค่ .....
					.....สังขารเจตสิก		
,,	๒๓๑	,,	๑๘ และ ๒๐	,,	สากลจักรวาล	แก้เป็น	มหาสากลจักรวาล...
					..*(และในที่อื่นๆ ก็ให้แก้เป็น มหาสากลจักรวาล ทุกคำด้วย)*		
,,	๒๔๖	,,	๑๖	คำว่า	ฝ่าง	แก้เป็น	ฝ่าย
,,	,,	,,	๑๘	,,	"เจ้านิกาย"	,,	"เจ้านิกาย"
,,	๒๔๗	,,	๑๗	,,	แห่งรู้เท่า	,,	แห่งความรู้เท่า
,,	,,	,,	๑๙	,,	"นิพพาน"	,,	"ปรินิพพาน"
,,	๒๖๑	,,	๑๖	,,	ท่านผู้นี้อยู่	,,	ท่านผู้นี้อยู่

เลขที่...
...จอหมู่
...ทะเบียน

คำนำ

คารวะใดที่สูงเยี่ยงเยี่ยงยอดเหนือกว่า *"เบญจางคประดิษฐ์"* แล้ว ข้าพเจ้าขอบังคมเศียรเกล้าน้อมคารวะนั้น แด่ **พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงพระมหากรุณาธิคุณประทานพระธรรม ไว้ให้แก่สัตว์โลกแลข้าพเจ้าได้เอามาเป็นทางปฏิบัติ เพื่อสู่ความสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไปของชีวิต** ขอน้อมคารวะ แด่ พระปัจเจกโพธิพุทธเจ้า — พระ-นิยตโพธิสัตว์เจ้า — พระอรหันต์เจ้า ทั้งหลายทั้งสิ้น ผู้เป็นตัวอย่างอันดีงาม ให้ข้าพเจ้าได้อาศัยเยี่ยงอย่างตาม เป็นพระคุณเหลือแสน ขอคารวะแด่ *ครูบาอาจารย์* ทั้งที่เป็นโดยตรงและโดยอ้อมคณานับ รำลึกคุณนั้นใส่ใจเป็นนิจคุณ

ข้าพเจ้าขอให้สัตย์ปฏิญญานแด่ท่านทั้งสิ้นนี้ว่า ข้าพเจ้าจักวิริยะเพื่อธรรม และจะขอรู้แจ้งซึ่งธรรมให้ได้สุดธรรมจนถึงธรรม ตามรอยพระยุคลบาทแห่งพระพุทธองค์ทุกประการ

ข้อเขียนในหนังสือนี้ทั้งหมด ข้าพเจ้าได้พยายามเขียนอย่าง "คน" และมี "เจตนา" เต็มเปี่ยมตามที่มันจะแสดงออกมาให้แจ้งเมื่อท่านอ่าน ซึ่งจะไม่เพื่ออื่นใดไปได้เลย นอกจากความบริสุทธิ์ผุดผ่องแห่งธรรม ข้าพเจ้าตั้งใจจะเขียน *ลีลา* ดังนี้ ด้วยรส *ส่อเจตนา* อย่างนี้ **เล่มนี้เป็นเล่มสุดท้าย** ดังนั้นเท่าที่ข้าพเจ้ารู้สึกว่าได้ทำ ก็คือ จะแรงพอสมควร และยัดเยียดอะไรหลาย ๆ อย่างใส่ไว้เกินกว่าในบทในตอนนั้นอยู่มาก แต่ด้วยเหตุ

นทบ.๔๗๔.คบ

ดังกล่าวแล้ว ว่า ข้อเขียนในลีลาและเจตนาอย่างนี้ของข้าพเจ้าจะไม่มีอีก จึงขอยัดเยียดและฝากฝังสิ่งดังกล่าวไว้เสียในนี้ให้สิ้น

ผู้ใดเห็นว่า "ธรรม" เป็นรสที่ควร "เสพ" ก็จงเชิญเถิด และเมื่อได้ "เสพ" แล้ว เห็นควรจะได้หนังสือนี้ไว้ หรือนำไปแจกแก่ผู้ควรเสพอื่น ก็แจ้งแก่ข้าพเจ้าไปเถิด ข้าพเจ้าจะได้ส่งมาให้ทันที ดูท่านเพียง แสตมป์ เพื่อการส่งหนังสือนี้จากท่านเท่านั้น

และขอบอกกล่าวไว้เสียด้วยว่า ตามที่ข้าพเจ้าเขียนนี้อย่าเพิ่ง "เชื่อ" ข้าพเจ้าเป็นอันขาด เพราะทั้งหมดในนี้เป็นของข้าพเจ้าที่ได้แจ้งได้เห็นโดยปัญญาของข้าพเจ้าเอง เกิดจากได้ปฏิบัติรู้ ปฏิบัติเห็น ปฏิบัติแจ้งมาได้ขนาดนี้ ในขณะที่เขียนหนังสือนี้ ส่วนคนอื่นจะได้แจ้งได้เห็นดังนี้หรือหาไม่นั้น ท่านเองบอกแก่ตัวท่านได้มิใช่ข้าพเจ้า ดังนั้นข้อเขียนนี้จึงไม่ตรงกับใครเสียทั้งหมด แม้คัมภีร์หรือพระไตรปิฎกที่ได้เขียนได้ลอกได้คัดต่อทอดกันมาจนกระทั่งทุกวันนี้.

"โพธิรักษ"
วัดอโศการาม
ปากน้ำ จ. สมุทรปราการ

— ๑๘ มกราคม ๒๕๑๓ —

– ถ้าท่านผู้ใดจะอ่านหนังสือเล่มนี้ เพื่อประโยชน์อันแท้จริง
– และท่านจะได้ ไม่เปล่าเวลาไปโดย ได้ ไม่คุ้มเสีย จึงขอแนะว่า
– ก่อนจะลงมืออ่าน ขอให้ทำใจให้เป็นกลาง ทำใจให้สบาย
– ยิ่งทำจิตให้ว่างเลยยิ่งดี
– สิ่งที่จะขอ คือ.....
– กรุณาล้าง "ทิฏฐิมานะ" ออกจากจิตใจให้เกลี้ยงเสียก่อน คือ อย่ามีความถือดี อย่ามีความตั้งตนว่า "เรารู้แล้ว" มาก่อน
– แล้วจึงลงมืออ่านหนังสือเล่มนี้
– และที่สำคัญอีกอย่างก็คือ.....
– ถ้าอ่านไปถึงตอนใดแล้ว รู้สึกว่าเราเริ่มไม่เข้าใจ คือเริ่มจะรู้สึกวกวน หรือคลี่คลายไม่ออก ก็ให้ตั้งใจให้มากขึ้น และหรือ เริ่มต้นย้อนไปอ่านที่ผ่านมาแล้วอีกใหม่ เอาใจใส่ให้มากขึ้นอีกหลายเท่า ถ้าถึงยังงั้นก็ยังไม่เข้าใจได้ ก็จงรู้เถิดว่า เรามี "วัฏฏะ" อยู่ ณ เขตนั้น
– ความจริง "วัฏฏะ" คือ ความวน ผู้ใดวนอยู่ที่ไหนผู้นั้นก็มีภูมิอยู่ ณ ที่นั้น
– เราจะขึ้นเหนือภูมิ หรือภพนั้นได้ ก็ต่อเมื่อเราได้พยายามพากเพียรขึ้นไปอีก นั่นคือ ต้องเพ่งบำเพ็ญตนเพิ่มขึ้น แล้วเราจะออกจาก "วัฏฏะ" นั้นได้ และคือเพิ่มภูมิให้ตนเอง อย่าเพิ่งไปลงโทษสิ่งที่เรายังไม่เข้าใจก่อนเป็นอันขาด
– จงอย่าลืม อย่ามี "ทิฏฐิมานะ" เป็นอันขาด เพราะมันเป็นกิเลสจริงๆ ขืนมีอยู่ตราบใด ก็ยังโง่อยู่ตราบนั้น
– ข้าพเจ้า "แน่ใจ" ยิ่งกว่า "แน่" ใดๆ ว่า "ผู้ปฏิบัติธรรม" จริงจัง หรือ "ผู้หวังพ้นทุกข์" แท้ๆ นั้น จะต้องอ่านหนังสือเล่มนี้ ไม่ใช่ "เพียงจบเดียว" แล้วก็ไม่หยิบขึ้นมาอีกเลย
– ข้าพเจ้าเชื่อว่า "ห้าจบ" นั้นจะเป็นอย่างน้อยเสียด้วยซ้ำไป เพราะผู้ปฏิบัติธรรมจริงแท้ จะเห็น จะแจ้งเองว่า เรายิ่งอ่าน ยิ่งเพ่ง ยิ่งคิด ยิ่งนำมาปฏิบัติตามไปเท่าใด เราก็เท่ากับก้าวขึ้นสู่ขั้นบันได ขั้นสูงต่อไปทุกเมื่อแล.

– ผู้เขียน –

สารบัญเพื่อค้น

หน้า

"คน" ในภาษาไทยคืออะไรบ้าง ? ๑,๑๖

"ของจริงแท้" แตกต่างกับ.....

......"คน" อย่างไร ? ๒,๕๐

"วิชชา" มีความหมายอย่างไร ? ๒,๒๗,๓๕,๕๐,๕๖,๙๗,๑๔๕,๑๗๑

"รู้แจ้งเห็นจริง" คืออย่างไร ? ๓,๒๘,๑๗๑

"อวิชชา".....

.....มีความหมายอย่างไร ? ๓,๒๗,๕๖,๑๐๐,๑๔๔,๑๗๑,๑๗๗,๒๑๒

"โมหะ" มีลักษณะอย่างไร ? ๔,๒๗

ผู้มี "ความหลง" อยู่ ก็ยังยึดสิ่งนั้นว่า.....

.....เป็นของจริงอยู่ คืออย่างไร ? ๔

"มิจฉาทิฏฐิ" คือเห็นผิดนั้น เห็นอย่างไร ? ๔,๒๗

"เกิด" คืออย่างไร ? ๔,๕๑,๕๘,๑๖๓

"อุปาทาน" มีลักษณะอย่างไร ? ๔

"คน" ในความหมายของธรรมคืออย่างไร ? ๑,๕,๑๖

"พระ" คืออย่างไร ? ๕

"พระสมมุติ" ต่างกับ "พระแท้จริง" อย่างไร ? ๕,๖

"สมมุติสงฆ์" คืออย่างไร ? ๖

"อริยสงฆ์" คืออย่างไร ? ๖

"คน" ประกอบด้วยอะไรบ้าง ? ๘,๔๐

"คนนอนหลับสนิท" คืออย่างไร ? ๙,๑๑๔,๑๓๕

หน้า

"จิตตื่น" และ "จิตภวังค์" คืออะไร ? ๑๐,๑๑,
ประตูที่จิตจะรับรู้มีกี่ทาง ? ๑๐
ทวาร ๖ มีอะไรบ้าง ? ๑๐
"ผัสสะ" เกิดได้อย่างไร ? ๑๑
"วิญญาณล่องลอย" มีลักษณะอย่างไร ? ๑๒,๑๔
เราอาจจะจับ "วิญญาณ" มาดูได้หรือไม่ ? ๑๓
ข้อพิสูจน์ว่าทุกสิ่งทุกอย่าง.....
.....ไม่สูญหายไปไหน ? ๑๕
"กิเลส" คืออะไรกันแน่ ? ๑๕,๒๒,๒๘,๔๙,๒๐๑,๒๐๒
ธาตุทั้ง ๔ ในคน มีอะไรบ้าง ? ๑๖
"รูป" หมายถึงอะไร ? ๑๖,๗๐,๑๖๒,๒๕๗
"นาม" หมายถึงอะไร ? ๑๖,๗๐,๑๖๓,๒๕๗
"ความหลง" ที่รักใน "กายของตน" คืออย่างไร ? ๒๑
คำว่า "สวย" และ "งาม" ที่ว่าไม่มีจริง.....
.....เป็นอย่างไร ? ๒๑,๒๒
"คน" ที่แต่งตัวมากเท่าใด.....
.....ยิ่งน่าอับอายมากเท่านั้น คืออย่างไร ? ๒๒,๓๘
จุดใหญ่ที่แท้จริงของการแต่งตัวคืออะไร ? ๒๓,๓๘
การมีความ "งาม" ความ "สวย" มากๆ ในโลก.....
.....ช่วยให้โลกดีขึ้นหรือเลวลง ? ๒๒

หน้า

การเสพเมถุน จำเป็นสำหรับคนจริงหรือ? ๒๔
ความสำคัญที่ "ชีวิตคน" จะเสพ มีอะไรบ้าง? ๒๔,๒๕
"สิ่งเสริมอารมณ์" เป็นของจริงแท้หรือของหลอก? ๒๕,๒๖
จุดแท้จริงของการกินคืออะไร? ๒๕
ผู้กินอย่างหมดสิ้นทุกข์ อย่างแท้จริง คือกินอย่างไร? ๒๕,๒๖
ตัวการสำคัญที่ทำให้เราไม่เห็น "ของจริงแท้" คือใคร? ๒๘
"พระ" ในพุทธศาสนาที่แท้ ต้องไม่กินเนื้อสัตว์ เชื่อหรือไม่? ๒๘
ฆ่าสัตว์แล้วแกงไปถวายพระ บาปหรือไม่? ๓๐
"สุกรมัททวะ" คืออะไรกันแน่? ๓๑
"คน" ที่ไม่ยอมไถ่ถอนเปลี่ยนแปลงความเชื่อ.....
.....เรียกว่าคนอย่างไร? ๓๒
"งมงาย" กับ ศรัทธา ในภาษาทางพุทธแตกต่างกันอย่างไร? ๓๒,๓๓
การใส่บาตรที่ถูกต้องแท้จริง ต้องใส่อาหารอย่างไร? ๓๖
ผู้เรียนรู้คัมภีร์เจนจบ แต่ไม่มีปัญญา ได้หรือไม่? ๓๕
"ที่อยู่" ที่แท้จริงนั้น แค่ไหน? ๓๘
คนที่ยังติดแม้ "บุหรี่" คือคนที่จิตอ่อนแออยู่อย่างมาก จริงหรือ? ๓๙
"ขันธ์" คืออะไร? ๔๐
"รูป" กับ "นาม" สัมพันธ์กันอย่างไร? ๔๑
"จิต" มีอะไรบ้าง? ๔๑
"เวทนา" คืออะไร? มีหน้าที่อย่างไร? แค่ไหน? ๔๑,๑๐๒

หน้า

"สัญญา" คืออะไร ? มีหน้าที่อย่างไร ? แค่ไหน ? ๔๕,๑๐๐

"สังขาร" คืออะไร ? มีหน้าที่อย่างไร ? แค่ไหน ? ๔๘

"วิญญาณ" คืออะไร ? มีหน้าที่อย่างไร ?.....

.....แค่ไหน ? ๑๐,๔๑,๔๘,๕๑,๖๐

"วิญญาณเกิด — วิญญาณดับ" คืออย่างไร ? ๕๑,๕๘,๖๐

ผู้จัดการกับ "ตน" อย่างไร ?.....

.....จึงได้ชื่อว่า "อรหันต์" ๔๘,๙๙,๑๔๐,๒๐๐

"คน" ทำอย่างไร ? กับ "จิต" ของตน.....

.....จึงจะพ้น "ทุกข์" ๔๘,๕๕,๕๗,๖๒

หน้าตาของ กิเลส ตัณหา อุปาทาน มีอะไรบ้าง ? ๔๙

"สังขารธรรม" คืออย่างไร ? ๕๑

ทำอย่างไร ? "สันตติ" จึงจะขาดสะบั้นลง ? ๕๓

"วิมุตติ" คืออะไร ? ๕๔

"ตทังควิมุตติ" คืออย่างไร ? ๕๔

"ตทังคปหาน" คืออย่างไร ? ๕๕

"ตทังคนิพพาน" คืออย่างไร ? ๖๓

"สมุจเฉทวิมุตติ" คืออย่างไร ? ๕๕

"สมุจเฉทปหาน" คืออย่างไร ? ๕๕

"นิสสรณปหาน" คืออย่างไร ? ๖๕

"ปฏิปัสสัทธิปหาน" คืออย่างไร ? ๑๔๙

หน้า

"วิกขัมภนปหาน" คืออย่างไร ? ๑๔๙

"ตัวตน" หมดลงด้วยลักษณะอย่างไร ? ๕๖

"สุญญตา" คือลักษณะอย่างไร ? ๕๖,๒๖๐,๒๖๔

"นิพพาน" คือลักษณะอย่างไร ? ๕๓,๕๖,๗๑,๙๔,๒๕๗,๒๖๐

ผู้ถึง "นิพพาน" ขั้นต้นได้.....

.....ในลักษณะอย่างไร ? ๙๖,๑๒๙,๑๓๑,๑๓๔

"นิโรธ" คืออย่างไร ? ๑๑๙,๑๓๐,๒๖๐,๒๖๓

ความสำคัญที่จะห้ามการ "เกิด" คือทำอย่างไร ? ๕๖

"จิตสว่าง – จิตบริสุทธิ์ – จิตเดิมแท้นั้นบริสุทธิ์".....

.....คืออย่างไร ? ๕๗

"จิต" มีระยะ หรือด่านทำงานอย่างไรบ้าง ? ๕๗

"สุข" โดยแท้ มันมีไหม ? ๕๘,๑๑๐

"สุขเวทนา" และ "ทุกขเวทนา" หมายความถึงอย่างไร ? ๖๐

"ทุกข์" และ "สุข" ในความหมายภาษาไทย.....

.....แตกต่างกว่าภาษาธรรมะอย่างไร ? ๔๒,๖๐

"สอุปาทิเสสนิพพาน" คืออย่างไร ? ๖๔,๙๔,๑๖๘,๒๑๕,๒๒๖,๒๕๗

"อนุปาทิเสสนิพพาน" คืออย่างไร ? ๑๖๖,๑๗๘,๒๒๖,๒๒๘,๒๕๗

"ปรินิพพาน" แท้ ๆ คืออย่างไร ? ๒๓๐,๒๖๗

"อินทรีย์ ๕" มีอย่างไรบ้าง ? ๖๕

"วิปัสสนา" คืออย่างไร ? ๖๖,๑๐๖,๑๒๐,๑๒๒,๒๒๔

หน้า

"สมถะ" คืออย่างไร ? ๑๐๖,๑๒๒,๒๒๕
"สติปั๎ฏฐาน" ๔ คือเพ่งอะไรกันแน่ ? ๖๖,๗๒
"การมีสติอยู่เสมอ" ต้องจดจ้องเพ่งเล็งหรือไม่ ? ๖๗
"ทวารเข้า" และ "ทวารออก" ของมนุษย์.....
.....มีกี่ทาง ? อะไรบ้าง ? ๖๘
"นาม" แปรสภาพเป็น "รูป" ได้ มันแปรยังไง ? ๗๐,๗๒,๘๘,๙๐
"โลก" มีชีวิต เนื่องจากอะไร ?.....
....."โลก" หมดชีวิต เนื่องจากอะไร ? ๗๐
"คน" มีชีวิต เนื่องจากอะไร ?.....
....."คน" หมดชีวิต หรือจบการเกิด คืออย่างไร ? ๗๐
"เพ่งกายในกาย" มันคืออะไรกันแน่ ? ๗๓
"เพ่งเวทนาในเวทนา" มันคืออะไรกันแน่ ? ๘๖
"เพ่งจิตในจิต" มันคืออะไรกันแน่ ? ๘๗
"เพ่งธรรมในธรรม" มันคืออะไรกันแน่ ? ๙๑
"ต้นไม้" "แร่" "เพชรพลอย".....
.....นับเนื่องว่ามี "วิญญาณ" อย่างไร ? ๗๔
โลก มีของอยู่สองอย่างเท่านั้น คือ อะไร กับ อะไร ? ๗๕,๒๓๑
ผู้จะหาทาง "พ้นทุกข์".....
.....จำเป็นจะต้องเรียนถึงขั้นพระอภิธรรมหรือไม่ ? ๗๕
ลำดับชั้นของสัตว์โลก มีอย่างไรบ้าง ? ๗๙

หน้า

"วัฏฏะ" ที่กว้างไกลกว่า ภูมิ ๓ มีอะไรบ้าง ?.....
.....และอย่างไร ? ๗๖,๑๗๑,๒๕๓
"พระพุทธเจ้า" ในอดีต และ "พระพุทธเจ้า".....
.....ในอนาคต มีใครบ้าง ? เป็นต้น ๗๗
"พุทธภูมิ" คือ ภูมิไหน ? และเป็นภูมิที่ผู้ใดอยู่บ้าง ? ๗๘,๑๖๖
"พระอรหันต์" คือผู้รู้แจ้งอะไร ?.....
.....แค่ไหน ? ๔๘,๖๑,๗๙,๘๔,๑๗๗,๒๐๐,๒๑๐,๒๑๔
"พระโพธิสัตว์" คืออย่างไร ?.....
.....มีขั้นไหนบ้าง ? ๕๐,๑๗๐
"อนิยตโพธิสัตว์" คือใคร ? ๘๐
"นิยตโพธิสัตว์" คือใคร ? ๘๑
"พระปัจเจกโพธิพุทธเจ้า" คือใคร ? ๘๒,๒๒๕
"ศาสนา" ที่ถึงที่สุด คือ ศาสนาอะไร ?.....
.....และถึงที่สุดอย่างไร ? ๘๒,๒๔๑
"พระพุทธเจ้า" คือใคร ? ๘๓,๑๗๑,๒๒๕,๒๓๗
"คน" คือใคร ? ๘๓
"พระเจ้า" หรือ "พระผู้เป็นเจ้า" คือใคร ? ๘๒,๒๔๓
"การสำรอกกรรม" คืออะไร ? ๘๓
"พระอรหันต์" ก็ยังไม่หมดกรรมจริงหรือ ? ๘๓
ทำไม "สุเมธดาบส" ไม่ยอมเป็นอรหันต์ ? ๘๔

หน้า

"พระอรหันต์" ชนิดไหนที่ยังต้องเกิดอีก ? ๘๔,๒๑๕

"พระผู้เป็นเจ้า" สร้าง "พระพุทธเจ้า" กระนั้นหรือ ? ๘๕

พระพุทธองค์ตรัสสอนเรื่องสร้างเรื่องก่อให้เกิด ว่าอย่างไร ? ๘๕

"ความนึกคิด" เป็น "รูป" ได้อย่างไร ? ๘๗

การ เกิด — ดับ ของจิตเป็นไปอย่างไร ?.....

.....และมีลักษณาการเปรียบกับอะไร ? ๙๐

"พุทธะ" คือ ผู้รู้จริงแจ้งนั้น รู้อะไรกัน ? ๙๑,๒๔๗,๒๕๑

"กามตัณหา" นั้นกินความแค่ไหน ? ๙๘,๑๗๒,๒๐๔-๒๐๖

"ภวตัณหา" ที่ถูกต้องหมายถึงขั้นไหน ?.....

.....อย่างไร ? ๙๘,๑๐๔,๑๐๕,๑๐๗,๑๗๔,๑๗๕,๒๐๗

"องค์ของฌาน" ขั้นต้น มีอย่างไรบ้าง ? ๙๕

อยู่ใน "ฌาน" อาจจะลืมตาออกมา.....

.....โดย "ฌาน" ไม่เคลื่อน ได้หรือไม่ ? ๙๕

"สัญญา" ก็คือ "วิญญาณ" หมายความว่าอย่างไร ? ๑๐๐,๑๑๘

"วิญญาณ" แท้ ๆ จริง ๆ คือตัวไหนของ "จิต" ? ๑๐๐,๑๑๘

"วิปัสสนา" โดยอาศัย "ฌานจิต" นั้นเพ่งกันอย่างไร ? ๑๐๑,๑๐๖

สภาพของ "ฌานจิต" สังเกตได้อย่างไร ? ๑๐๑,๑๒๗

"ภพ" ที่แท้ ๆ จริง ๆ มันอยู่อย่างไร ? มันเป็นอย่างไร ? ๑๗๙

"รูปฌาน" คือจิตขั้นไหน ? ๑๐๒,๑๑๔

"รูปภพ" หรือ "รูปภูมิ" ของคนธรรมดา ๆ คือที่ไหน ? ๑๗๓,๑๗๗

หน้า

"อรูปฌาน" คือจิตขั้นไหน ? ๑๐๒,๑๑๔,๑๑๗

"อรูปภพ" หรือ "อรูปภูมิ" ของคนธรรมดาๆ คือที่ไหน ? ๑๙๓

"สัมผัสแรก" ของจิตคืออะไร ? ๑๐๑,๑๐๒

"ไร้วิญญาณ" ในขณะที่ยังไม่ตาย คืออย่างไร ? ๑๐๓

"วิตกวิจาร" คืออะไร ? ๑๐๓

"ปีติ" คืออะไร ? ๑๐๕,๑๐๙

"สุข" คืออะไร ? ๑๑๐

เรามี "บารมีธรรม" สั่งสมมาแต่ก่อนหรือไม่.....

.....จะสังเกตได้อย่างไร ? ๑๐๘

"วิภวตัณหา" ที่ถูกต้องหมายถึงขั้นไหน ?.....

.....อย่างไร ? ๑๐๔,๑๑๒,๑๖๖,๑๙๓

"ตัณหา" ทั้งหมด มีกี่ตัณหา อะไรบ้าง ? ๑๗๒

"รูปพรหม" และ "อรูปพรหม" ที่แท้ ๆ.....

.....คือผู้อยู่ในลักษณะใด ? ๑๐๖,๑๑๒,๑๗๖,๑๙๗

ปฏิบัติให้ได้ "ฌานจิต" ขั้นไหน.....

.....จึงจะไม่ต้องหลับนอน ? ๑๑๔

"หลับนอน" คืออะไร ? ๑๑๔,๑๒๘

"จงกรม" ที่แท้นั้น คืออะไร ? ๑๑๖

"องค์ของฌานขั้นอรูปฌาน" มีอะไรบ้าง ? ๑๑๗

"อากาสานัญจายตนะ" คืออย่างไร ? ๑๑๗

หน้า

"วิญญาณัญจายตนะ" คืออย่างไร ? ๑๑๘

"อากิญจัญญายตนะ" คืออย่างไร ? ๑๑๘

"เนวสัญญานาสัญญายตนะ" คืออย่างไร ? ๑๑๙

"สัญญาเวทยิตนิโรธ" คืออย่างไร ? ๑๑๑,๑๑๙,๑๒๗,๒๖๓

ภวังค์ – ฌาน – นิโรธ แตกต่างกันอย่างไร ? ๑๒๗

ความดับ ความหมดสิ้น คืออย่างไร ? ๑๑๙,๑๒๓,๑๓๐,๑๓๕

จะ "พ้นทุกข์" นั้น มีหลักเกณฑ์ง่ายนิดเดียว คืออย่างไร ? ๑๒๐

"ความดับสิ้น" จริง ๆ มีจริงหรือในคนเรา ? ๑๒๐

"อรูปพรหม" อาจจะคือผู้มีจิตละเอียดกว่า.....

....."พระอรหันต์" ก็ได้ จริงหรือ ? ๑๒๑,๑๓๘

"อรูปชีวิต" คืออะไร ? ๑๙๓

"พระอนาคามี" คือผู้มีจิตสูงกว่าพระอรหันต์ ได้อย่างไร ? ๑๓๘

"ปัญญาวิมุติ" คืออย่างไร ? ๑๔๑,๒๒๔

"อัปจารสมาธิ" คืออย่างไร ? ๑๔๒

"อุปปนาสมาธิ" คืออย่างไร ? ๑๔๓

"สุกขวิปัสสกอรหันต์" คือ อรหันต์แบบไหน ? ๑๔๓

"ฌานสมาบัติ" คืออะไร ? ๑๔๔

"บุพเพนิวาสานุสติญาณ" คืออะไร ? ๑๔๔

"จุตูปปาตญาณ" คืออะไร ? ๑๔๔

"อาสวักขยญาณ" คืออะไร ? ๑๔๔

หน้า

"วิชชา ๓" มีอะไรบ้าง ? ๑๔๕

"กามาสวะ" คือ กามตัณหาที่ยังมีอยู่ในจิตใจ นั้นอย่างไร ? ๑๔๕,๑๗๖

"ภวาสวะ" คือการอยากรู้การเกิด — ตับที่ยังมีอยู่ในจิตใจ.....

.....นั้นอย่างไร ? ๑๔๕,๑๗๖

"อวิชชาสวะ" คือ ความไม่รู้ความจริงที่ยังมีอยู่ในจิตใจนั้น.....

.....อย่างไร ? ๑๔๕,๑๗๗

และ "อาสวะ ๓" นี้ แตกต่างกับ "ตัณหา ๓" อย่างไร ? ๑๔๕

"อาสวะ" กับ "อนุสัย" แตกต่างกันหรือไม่ ? และคืออะไร ? ๒๒๒

"กิเลส" กับ "จิต" ที่แท้มันตัวเดียวกันนั่นเอง ท่านรู้หรือยัง ? ๒๒๓

"วิปัสสนาญาณ" ในแบบฌานจิต มีอะไรบ้าง ? ๑๔๗

"เจโตวิมุติ" คืออย่างไร ? ๑๔๘,๒๒๓

"สัมโพชฌงค์ ๗" คืออะไรบ้าง ? ๑๕๐,๑๕๑

ทำอย่างไรจะวัดได้ว่า เราหมดกิเลสหรือยังมีกิเลสน้อย ? ๑๕๑

พระอริยบุคคลชนิดไหน ที่สอนผู้อื่นได้เก่งกว่ากัน ? ๑๕๒

พระอริยบุคคลชนิดไหน แสดงปาฏิหาริย์เก่งกว่ากัน ? ๑๕๒

ทำไมผู้รู้วิธีที่จะทำตนให้เป็น "อรหันต์" แล้ว.....

.....จึงยังไม่เป็น "อรหันต์" สักที ? ๑๕๔

การบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่ถูกที่แท้ คืออย่างไร ? ๑๕๖

ในเมืองไทย ที่นิยมบำรุงกันอยู่ทุกวันนี้ ถูกหรือผิด ? ๑๕๖

เครื่องหมายที่แสดงออกว่า พุทธศาสนาเจริญ คืออะไร ? ๑๕๙

หน้า

"พระ" นั้น มีอะไรเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิต ? และแค่ใด ? ๑๖๐

"การปฏิบัติธรรม" แท้ ๆ คนเราจะปฏิบัติยังไง ? ๑๖๐,๒๐๕

ทำอย่างไร ? เราจะได้เป็น "พระอรหันต์" ๑๖๑

"สักแต่ว่า..." เป็นได้ทั้งธรรมขั้นสูงสุดยอด.....

.....และเป็นได้ทั้งกิเลสสุดยอดนั้นคืออย่างไร ? ๖๔,๑๖๐,๑๖๒,๑๖๕

"ไตรลักษณ์" มีอะไร และอย่างไรบ้าง ? ๑๖๒

"พุทธศาสนา" ก็คือ "รูป" กับ "นาม".....

.....ที่เป็น "ชีวิต" ชีวิตหนึ่งจริงหรือ ? ๑๖๓,๑๖๔

"พระพุทธเจ้า" ก็ยังมี "ตัณหา" ท่านรู้หรือยัง ? ๑๖๖,๑๖๗

"พระพุทธเจ้า" ทรงทำงานตลอด ๒๔ ชั่วโมง ได้อย่างไร ? ๑๓๐,๑๓๔

"พระอรหันต์" ที่ถึงแค่ สอุปาทิเสสนิพพาน คืออย่างไร ? ๑๖๖,๑๖๘

"พระอรหันต์" ที่ถึง อนุปาทิเสสนิพพาน คืออย่างไร ? ๑๖๖,๑๗๗

เหตุผลที่พระพุทธองค์ตรัสแก่พระอานนท์ว่า.....

.....พระองค์จะสามารถมีชีวิตอยู่ต่อไปอีกเท่าไรก็ได้ คืออย่างไร ? ๑๖๘

ผู้อื่นจะทำเยี่ยงพระองค์บ้างได้หรือไม่ ? ๑๖๙

ทางเอกทางเดียวที่ "คน" จะขึ้นสู่ที่สูง คืออย่างไร ? ๑๗๐

"อนุพุทธ" คือใคร ? ๑๗๐

"รู้จบ" คืออย่างไร ? ต่างกับ "รู้แจ้ง" อย่างไร ? ๑๗๑

"อบายภูมิ" ในโลกมนุษย์กมนั้น เป็นอย่างไร ? ๑๘๒

สัตว์นรก เปรต อสุรกาย ในร่าง "คนเป็น" สังเกตได้อย่างไร ? ๑๘๒

หน้า

สัตว์โลกในอบายภูมิ เกิดจากการกระทำ.....
.....หรือที่เรียกว่า "กรรม" ของตน และวิวัฒนาการไปอย่างไร ? ๑๘๒
"กายทิพย์" คืออะไร ? เกิดอยู่อย่างไร ? ๑๘๒,๑๘๔
อาการต่าง ๆ ของ "คน" ที่กำลังจะเดินทางไปสู่.....
....."อบายภูมิ" มีอย่างไร ? ๑๘๕
"ปัญญาชน" โง่กว่า "คนด้อยปัญญา" ได้อย่างไร ? ๑๙๐
"โอปปาติกกำเนิด" คือการเกิดอย่างไร ? ๑๙๒
ผู้มีคุณแก่โลกขั้นใด จึงควรรับการกราบไหว้.....
.....แม้เหลือแต่กระดูกและขี้เถ้า ? ๑๙๕
"สัญโยชน์ ๑๐" มีอะไรบ้าง ? ๒๐๒
ชีวิตเรามันสำคัญนักหรือ ? ตรงกับธรรมะข้อไหน ? ๒๐๒
ลังเลสงสัยอย่างไร ? เรียกว่า "วิจิกิจฉา" ใน "สัญโยชน์" ? ๒๐๓
"เป็นอยู่" โดย ละเว้น จารีต ประเพณีให้ถูกนั้นคือธรรมข้อไหน ? ๒๐๓
"รสอร่อย" ต่าง ๆ ที่คนเสพอยู่นั้น มันคืออะไรแน่ ? ๒๐๔
การปฏิบัติธรรมนั้นคือให้ลงมือออด งดเว้น ข่มฝืนจิตใจ.....
.....เอาเลยทีเดียว ใช่หรือไม่ ? ๒๐๕
"กิเลส" แท้ ๆ จริง ๆ คืออะไร ? มาจากอะไร ? ๒๐๖
คนขี้หงุดหงิด และช่างเดือดร้อนหัวอกหัวใจนั้น.....
.....ตรงกับธรรมะข้อไหน ? ๒๐๖
"รูปราคะ" แตกต่างกับ "ภวตัณหา" หรือไม่ ? กินความแค่ไหน ? ๒๐๗

หน้า

"อรูปราคะ" แตกต่างกับ "วิภวตัณหา" หรือไม่?.....
.....กินความแค่ไหน? ๒๐๗
ใครยังถือตัวว่า ตนเก่ง ตนดี ตนมีค่า นั้น ตรงกับธรรมกิเลสข้อใด? ๒๑๑
ใจยังรู้สึกอยู่นั้น หรือยังกระทบอารมณ์ต่าง ๆ อยู่นั้น.....
.....ตรงกับธรรมกิเลสข้อใด? ๒๑๒
"อวิชชา" คือ "ความไม่รู้" แล้วมันยังไม่รู้อะไรที่จะต้องรู้? ๑๗๗,๒๑๒
กระบวนการ หรือ ลักษณาการในจิตขณะพระพุทธองค์.....
.....ทรงดำเนินการ "ดับขันธ์" เสด็จสู่ "ปรินิพพาน".....
.....อย่างละเอียด เป็นอย่างไร? ๒๒๙
สรุปแล้วในโลก และสากลโลกนี้มีของอยู่ ๒ สิ่งเท่านั้น.....
.....คืออะไรเอ่ย? ๒๓๑
เราจะทำอย่างไรจึงจะ "จบ" จะ "หมดสิ้น".....
.....ไม่มีทั้ง ๒ สิ่ง หรือแม้สิ่งเดียว? ๒๓๒
ศาสนาที่มี "พระเจ้า" กับศาสนาที่มี "นิพพาน" เป็นที่สุด.....
.....นั้นคืออย่างไร? ๒๓๓
"ความสมดุลย์" ของทุกสิ่งทุกอย่าง คืออะไร? ๒๓๓
"พระเจ้า" กับ "นิพพาน" ใครมีพลัง มีอำนาจ มากกว่ากัน? ๒๓๖
เหตุใด "พระพุทธเจ้า" จึงมีเพียงองค์เดียว.....
.....ส่วนศาสดาแห่ง "พระเจ้า" มีได้มากหลายองค์? ๒๓๘
"อุดมคติ" สูงสุดอันเป็น สภาวะที่เหมือนกันทุกศาสนาคืออะไร? ๒๓๙,๒๔๐

หน้า

"พระพุทธเจ้า" ทรงเรียก "พระเจ้า" ว่ากระไร ? ๒๔๓

"เจ้านิกาย" ต่าง ๆ ของ "พุทธศาสนา".....

.....เทียบศาสนาทาง "พระเจ้า" ได้แค่ใด ? ๒๔๕

เมื่อใด หรือวาระที่โลกอยู่ในฐานะใด.....

....."พระพุทธเจ้า"จึงจะอุบัติ ? ๒๔๙

จุดสุดยอดตรงไหนแสดงว่า.....

....."พระพุทธเจ้า" เหนือกว่าความมี "พระเจ้า" ๒๕๑

สรุปสุดยอด ปรินิพพาน — วัฏฏะ — นิพพาน — รูป — นาม ๒๕๗

บันทึก "ท้ายบท" ของผู้เขียน. ๒๖๘

"คน" คืออะไร ?
ทำไมสำคัญนัก ?

ก่อนจะคุยกันถึงเรื่องละเอียดลออเกี่ยวกับ "คน" ข้าพเจ้าก็ขอแสดงความทึ่งในคำว่า "คน" เสียก่อน จะมีใครเคยคิดดังที่ข้าพเจ้าเคยคิดนี้บ้างหรือไม่ก็ไม่ทราบว่า.....

คำว่า "คน" ที่ในภาษาไทยหมายถึง "มนุษย์" และตั้งเรียก "สัตว์ประเสริฐ" มีสองขา สองแขนอยู่ในโลกนี้ ช่างเป็นคำเรียก หรือเป็นชื่อที่ให้ความหมายถูกต้อง ตรงแท้เสียนี่กระไร

"คน" หมายความว่า "กวน" หรือ "ทำให้ผสมรวมกันเข้า" หรือ "ละเลงให้เข้ากัน" นี่เราแปลความหมายของคำว่า "คน" ในเชิงกริยา ซึ่งก็เป็นภาษาไทยที่เรารู้ๆ กันดีอยู่เช่นกัน คำๆ เดียวกันนี่เอง ถ้าเป็นคำนามก็เป็นชื่อเรียก "มนุษย์" หรือสัตว์ที่เรายกย่องว่า "สัตว์ประเสริฐ" ถ้าเป็นคำกริยา ก็หมายความว่า "กวน" หรือ "ทำให้ผสมรวมกันเข้า" ดังกล่าวแล้ว คนไทยก็เข้าใจกันได้ดีทุกคน และก็ "คน" อันหมายถึง "มนุษย์" ทั่วไปนี่เอง ก็คือสิ่งที่มัน "กวน" มัน "ทำการผสม ทำการรวม ทำความหมุน ทำความวน" คืออยู่ในกริยา หรือเป็นอยู่โดยเหตุเพราะ "คน" *(คำนี้กริยา)* อยู่ตลอดกาลชั่วกัปป์ ชั่วกัลป์โดยมิหยุดได้นี่เอง จึงต้องเป็น "คน" *(คำนี้*

เป็นนาม) อยู่ ถ้าใครหรือผู้ใดหยุดการ "กวน" ในตัวเองได้ คือ "หยุดทำให้ผสมรวมกันเข้า" หรือ "ละเลงให้เข้ากัน" "คน" ผู้นั้นก็หยุด "คน" คือไม่เป็น "คน" แล้ว ก็กลายเป็นสิ่งอื่นไป กลายเป็นอะไรล่ะ? ก็กลายเป็น "ของจริงแท้" ที่มีอยู่นั้น ผู้นั้นมีอะไร ก็มีสิ่งนั้นอยู่อย่างนั้น เป็นของสิ่งนั้นบริสุทธิ์ ไม่ปน ไม่เปกับอะไร ไม่เลอะ ไม่เทอะกับอะไรอื่น เพราะไม่ได้ "คน" หรือ "กวน" ก็ย่อมอยู่อย่างบริสุทธิ์ เป็นสิ่งของนั้นอยู่อย่างนั้น เหมือนอย่างสมมุติว่า เรามีน้ำบริสุทธิ์อยู่ใส่แก้วไว้ ตั้งไว้เฉยๆ น้ำบริสุทธิ์นั้น มันก็อยู่เฉยๆ นิ่งๆ แม้จะมีใครหยิบเอา "น้ำเชื่อม" จำนวนหนึ่งมาใส่ลงในแก้วใบที่เรามี "น้ำบริสุทธิ์" อยู่ *(โดยการใส่นี้ คือใส่ลงไปอย่างเก่ง ไม่ให้น้ำเชื่อมผสมกับน้ำบริสุทธิ์ คือจับวางแท่งน้ำเชื่อมแปะลงไปซ้อนอยู่กับน้ำบริสุทธิ์นั่นเอง โดยความหมายก็คือ น้ำสองอย่างนี้ไม่ได้ผสมหรือรวมหรือเลอะกันเลย)* ในแก้วใบนั้นก็จะมีของสองสิ่ง คือ "น้ำบริสุทธิ์" กับ "น้ำเชื่อม" ถ้าใครไม่ "กวน" มัน หรือไม่ "คน" มัน มันก็จะแลเห็นเด่นชัด ต่างคนต่างอยู่ น้ำบริสุทธิ์ก็คือ "น้ำบริสุทธิ์" ไม่ได้แปร ไม่ได้เปลี่ยนเป็นอื่น น้ำเชื่อมก็คือ "น้ำเชื่อม" ไม่ได้แปร ไม่ได้เปลี่ยนเป็นอื่น แม้จะมีใครหยิบเอาอะไรอื่นใส่ลงไปในแก้วอีก เช่น สมมุติว่าหยิบเอา "น้ำปลา" ใส่ลงไปในแก้วนั้นอีก *(ใส่อย่างพิเศษตามเคย คือไม่ให้ผสมกันได้)* "น้ำปลา" มันก็จะเป็น "น้ำปลา" อีกส่วนหนึ่ง เป็นตัวมันแท้ๆ อยู่อย่างนั้น ในแก้วนั้นจะมี "น้ำบริสุทธิ์" มี "น้ำเชื่อม" และมี "น้ำปลา" เราก็เห็นและแบ่งสิ่งเหล่านี้ออกได้ รู้ของเหล่านี้ได้แจ้งชัด ไม่หลง ไม่ยากในการอ่าน ไม่ถูกพราง ไม่สงสัย คือรู้ได้ *(นี่คือ "วิชชา")* อย่างจะแจ้งนั่นเอง

นั่นคือ ของอันใดไม่ถูก "คน" หรือถูก "กวน" ของอันนั้น ก็ดำรงตัวมันเองอยู่อย่างบริสุทธิ์ เป็นตัวมันเองโดยแท้ คงเป็นของสิ่งนั้นอยู่อย่างนั้น แต่ถ้าเรา "คน" หรือ "กวน" มันเข้าไปเมื่อใด มันก็จะไม่บริสุทธิ์แล้ว มันเลอะกันเข้าไปแล้ว ผสมรวมกันเข้าไปแล้ว เราจะแยกว่า ตรงไหน "น้ำบริสุทธิ์" ตรงไหน "น้ำเชื่อม" ตรงไหน "น้ำปลา" ก็ยากยิ่งแล้ว ยิ่งถ้าคนผู้ไม่เห็นมาแต่แรกเลยว่า มีน้ำอะไรบ้างที่เราใส่ลงไป เอาแก้วที่เรา "คน" *(กวน)* แล้ว ผสมกันจนสนิท ไปให้คนผู้ไม่รู้จักแต่แรก หรือไม่เห็นแต่แรก เขาดู และถามเขาว่า ในแก้วนี้มีอะไร? เขาก็จะชี้ จะบอกออกมาได้ยากยิ่ง เพราะมันเกิดเป็น "ของใหม่" ขึ้นมาแล้ว ของเก่ามันได้พรางตัวมันลงไปแล้ว คนใหม่ที่มอง ก็มองอย่างถูกพราง ถูกลวง ก็อ่านยากว่ามีน้ำอะไรบ้าง จะบอกได้ก็ต้องนำมาใช้ **สติ สัมปชัญญะ** ตรวจตรา ทดสอบพิสูจน์ด้วยประสาทรู้ของเขาให้ดี จะด้วยวิธีการอะไรก็ตาม ต้องตั้งใจใช้ "สติ" และ "สมาธิ" พิสูจน์ออกมา จนเกิด "ปัญญา" รู้แจ้งได้ว่าของแท้ ๆ ที่ก่อกลายมาเป็นน้ำในแก้วขณะนั้นนั้น ต้นเดิมแท้มันคืออะไรบ้างก่อนที่จะถูกคนถูกกวน เมื่อรู้อย่างนี้ได้ และรู้อย่างถูกต้องว่า มีน้ำบริสุทธิ์ มีน้ำเชื่อม และน้ำปลา รู้ได้ถูกต้องแท้จริง จึงเรียกการรู้นั้นว่า "รู้แจ้งเห็นจริง" หมด อวิชชา คือ หมดความไม่รู้ มีแต่ วิชชา คือมีแต่ความรู้แจ้งที่ถูกต้อง หมดความหลง หมดความสงสัย หมดสิ่งพราง แต่ถ้าเราไม่สามารถพิสูจน์ได้ ไม่มีสติปัญญา อ่านน้ำในแก้วนั้นไม่ออก ผู้ที่นำแก้วที่ใส่น้ำสามอย่างนั้น คือ น้ำบริสุทธิ์ น้ำเชื่อม น้ำปลา ที่คนหรือกวนเข้ากันจนสนิทแล้วมาให้เราดู แถมบอกเราว่า ในแก้วนี้ คืออาหารอย่างหนึ่ง เรียกชื่อมัน

ว่า "น้ำโอชะบาน" เรานำมันมาดูก็แล้ว ชิมก็แล้ว ดมก็แล้ว เราไม่มีปัญญาจะรู้ได้ว่า แท้จริงมันมาจากอะไร? เราก็เชื่อเขาว่า นี่คือ "น้ำโอชะบาน" นั่นคือเรียกว่าเรา "ไม่รู้ความแท้จริง" เหตุเกิดเพราะเขา "คน" มันมาแท้ๆ ถ้าเขาไม่คน ไม่กวนมันมา เอามาในขณะที่ น้ำบริสุทธิ์ น้ำเชื่อม และน้ำปลา เป็นของแท้ๆ อยู่ เราก็จะไม่เกิดความหลง *(คือ โมหะ หรือ มิจฉาทิฏฐิ)* เลยว่า สิ่งนี้คือ "น้ำโอชะบาน" เราก็จะรู้ของแท้ของจริงได้ทันที แต่เมื่อเขาคนมันมาแล้ว เราก็เลยได้พบได้เห็นและได้เข้าใจเอาว่าน้ำอย่างนี้ มีลักษณะอย่างนี้ มีรส มีกลิ่นอย่างนี้ เขาเรียกว่า "น้ำโอชะ—บาน" เป็นของจริง ของแท้อย่างหนึ่ง จึงได้ "เกิด" ของใหม่ขึ้นมา คือเกิดมี "น้ำโอชะบาน" ขึ้น ทีนี้ในโอกาสต่อไป เราไปพบไปเห็นน้ำอะไรที่มีสีอย่างนี้ กลิ่นอย่างนี้ รสอย่างนี้ เราก็เรียกมันว่า "น้ำโอชะบาน" นี่คือ "การเกิด" ละ เกิดที่ไหน เกิดที่เราเข้าใจนี่เอง เกิดที่นี่ ที่เรานี่ และเราก็ไปยึด **(อุปาทาน)** เอา "น้ำโอชะบาน" นั้นเป็นของสิ่งหนึ่ง เป็นของสิ่งใหม่ ซึ่งผู้ยึดไม่รู้จริงๆ ว่า ที่แท้มันไม่ใช่น้ำโอชะบง โอชะบานที่ไหนหรอก แต่เขาหลงแน่ๆ แท้ๆ ว่า น้ำสีอย่างนี้ กลิ่นอย่างนี้ รสอย่างนี้ ละ เรียกว่า "น้ำโอชะบาน" ดังนั้น "น้ำโอชะบาน" จึงเป็นตัวเป็นตนขึ้นมาด้วย เหตุดังนี้ "เกิด" เป็นของสิ่งหนึ่งขึ้นมาด้วยการเป็นไปดังนี้

แต่ถ้าย้อนไปถามผู้ที่เขาทำ "น้ำโอชะบาน" ผู้ซึ่งเขารู้แจ้งเห็นจริงว่า "น้ำโอชะบาน" มันไม่มี เขาตั้งชื่อเรียกมันขึ้นมาเองต่างหาก สิ่งนี้มันเกิดมาโดย เขาเอาน้ำบริสุทธิ์ น้ำเชื่อม กับน้ำปลา เอามาคนๆ กัน ผสมกันเข้า ความจริงมันไม่มีหรอก "น้ำโอชะบาน" ในโลกนี้ เขาสมมุติชื่อมัน

ขึ้นมาเรียกของที่ผสมๆ กันนี้เอาเองต่างหาก เขาผู้นั้นก็ไม่หลง ไม่ไปยึดถือ (อุปาทาน) ว่า "น้ำโอชะบาน" เป็นของแปลก เป็นของน่าพิศวง ของน่าหลงใหลอะไร

ดังนั้น สิ่งอื่นใดที่มัน "เกิด" อยู่ มัน "หลง" อยู่ มัน "ไม่รู้" อยู่ มัน "หมุนเวียน" อยู่ มัน "ข้องติด" อยู่ มันจึงมี "คน" นี่เองเป็นเหตุ เนื่องมาจากมีอาการ "คน" หรือ "กวน" นี่แหละ เป็นตัวสำคัญ ทำให้ทุกอย่างยังเป็นไป ยังไม่หยุดนิ่ง ยังหมุนเวียนอยู่ตลอดกาล แต่ถ้าผู้ใดหยุดอาการ "คน" ในตนเสียได้ หยุดได้จริงๆ เขาผู้นั้นหยุดการ "คน" "คน" ผู้นั้นก็หมดการ "คน" และหรือหมดความเป็น "คน" ไปแล้วจริงๆ เขาก็ถึงซึ่งผู้รู้ความแท้จริง เป็นผู้หมดซึ่งอวิชชา

เมื่อหมดความเป็น "คน" แล้ว จะเป็นอะไรล่ะ ถ้าเรียกอย่างไทยๆ ก็เรียกว่า คนผู้นั้น เมื่อไม่ได้ "คน" และไม่ได้เป็น "คน" แล้ว ก็กลายเป็น "พระ" ไป และจงเข้าใจให้พอด้วยว่า "พระ" ในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่า "พระ" อย่างสมมุติ

"พระ" อย่างสมมุติ คือ พระที่เพียงมีเครื่องหมายที่มองเห็นได้ด้วยตา คือนุ่งห่มจีวร โกนหัว และได้ผ่านพิธีที่เรียกว่า "บวช" มาแล้วเท่านั้น แต่แท้จริงในตัวผู้นั้น ยังไม่มี "คุณธรรม" หรือมี "จิต" สูงพอ หรือเข้าใจความแท้จริงเพียงพอ ยังมีความหลง ยังมีความไม่รู้ความแท้จริงอยู่เท่าๆ กับผู้ยังไม่โกนหัว ห่มจีวร ที่ไม่รู้อื่นๆ เช่นกัน เรียกง่ายๆ ก็คือ ยังเป็น "คน" หรือยัง "คนจิตใจ" ของตัวเองอยู่นั่นเอง เป็นแต่เพียงไปขอมอบตัวเข้าอยู่ในระเบียบวินัยของพระเท่านั้น จิตแท้ๆ ของผู้นั้นยังไม่ได้รู้เห็นความ

แท้จริง ยังปล่อย "จิต" ให้ "คน" ให้ "กวน" ให้ "ผสมกับกิเลส ตัณหา อุปาทาน" อยู่ จึงเรียก "พระ" เช่นนี้ว่า "พระ" อย่างสมมุติ หรือ "พระ" เพียงขานเรียกกันว่า "พระ" เฉยๆ เรียกเป็นศัพท์กระทัดรัดก็ว่า "สมมุติสงฆ์"

ส่วน "พระ" ที่กลายจาก "คน" มาแล้วนั้น เรียกว่า "พระ" แท้ๆ นั้นก็คือ ผู้ที่มี "จิต" เห็นแล้วว่า ถ้า "คน" สิ่งใดอยู่ ก็จะ "เกิด" อยู่ตราบนั้น เห็นและรู้ได้อย่างแท้จริง จริงๆ และผู้นั้นก็ได้เพียรพยายามหยุด "คน" จริงๆ จึงจะถือได้ว่า ผู้นั้นเป็น "พระ" แท้ๆ ไม่ใช่พระสมมุติ เป็น "พระ" ที่เกิดใหม่จาก "คน" หรือเป็น "พระ" ที่แปรเปลี่ยนมาจาก "ชาติคน" เกิดจริงๆ เกิดในจิต เกิดแบบผลุดเกิดในลักษณะโอปปาติกกำเนิด เกิดโดยอาศัยกรรม และเป็นผู้ที่จะไม่เวียนว่ายไปตกนรกอีกเป็นอันขาด มีแต่จะสูงขึ้น นี่แหละ "พระ" อย่างนี้แหละเรียกว่า "พระ" แท้ จะมีเครื่องหมายภายนอก คือห่มจีวร โกนหัว และผ่านพิธีบวชของมนุษย์มาแล้ว หรือไม่ก็ตาม ผู้นั้นเป็นพระแล้ว เป็น "พระแท้" ด้วย ไม่ใช่ "พระสมมุติ" "พระ" ที่กลายจาก "คน" หรือ "มนุษย์ปุถุชน" ไปแล้วนี้ จะอยู่ในสภาพหัวดำ นุ่งกางเกงใส่เสื้อ นุ่งกระโปรงใส่เสื้อ หรือนุ่งห่มจีวร หัวโล้น ก็ตาม เรียกว่า "พระ" ทั้งสิ้น ขอให้ถือเอาว่าใน "จิต" ได้เห็นแจ้งความจริง หยุด "คน" จิตตัวเองจริงๆ เป็นสำคัญ "พระ" อย่างนี้เป็น "พระแท้" ไม่ใช่ "พระ" เพียงเรียกขานกันเฉยๆ ถ้าเรียกเป็นศัพท์กระทัดรัดก็ว่า "อริยสงฆ์" หรือ "พระอริยเจ้า" หรือ "พระอริยบุคคล"

ดังนั้น จาก "คน" หรือหมดความเป็น "คน" แล้ว ก็กลายเป็น "พระ" ไปดังนี้ และต้องเป็น "พระ" ดังอธิบายมาแล้วด้วย เป็นพระที่เห็นแล้วว่า ในจิตของท่าน ถ้าท่านยังมี "คน" อยู่ จิตของท่านก็จะขุ่น จะหมองจะเศร้า นั่นคือ จะ "ทุกข์" เมื่อท่านผู้นั้นเห็นได้ดังนั้นอย่างจะแจ้งแทงตลอดแล้ว ท่านก็จะไม่ยอม "คน" จิตใจของท่านกับ "กิเลส ตัณหา อุปาทาน" เป็นอันขาด เพราะว่าถ้าขืน "คน" เข้าไปที่ใด มันก็ "ทุกข์" ขึ้นมาที่นั้นทันที

ด้วยเหตุดังนี้ ข้าพเจ้าจึงทึ่งจริง ๆ ในการตั้งคำเรียก หรือตั้งชื่อเรียก "สัตว์ประเสริฐ" ในโลกนี้ว่า "คน" นี้ ผู้ตั้งช่างเก่งกาจสามารถยอดเยี่ยมเหลือเกิน ผู้ตั้งนั้นจะต้องไม่ใช่คนหรือมนุษย์หรือปุถุชนธรรมดาแน่ ๆ ต้องเป็นผู้มีความเข้าใจ หรือเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงได้อย่างถ่องแท้แน่ ๆ จึงได้ตั้งคำเรียก "สัตว์ประเสริฐ" นี้ว่า "คน" ออกมาได้ตรงเผงเหมาะเหม็งเสียนี่กระไร

ที่นี้ปัญหาก็มีต่อไปว่า ทำอย่างไรล่ะ จึงจะรู้แจ้งรู้ชัดได้ว่าเรา "คน" อะไรอยู่ในตัวคนหรือในจิตคนนั้น และเราจะหยุด "คน" อะไรกันในตัวคนหรือในจิตคน จึงจะได้ชื่อว่าหมด "ทุกข์" หรือได้ชื่อให้ตัวเองเสียใหม่ว่า "พระ" ไม่ใช่ "คน" อีกต่อไป

เอาล่ะ เรามาเริ่มกันตรงนี้ ตรงคำว่า "คน" นี่แหละ

ที่ว่า "คน" นี้ เรามาลองจับแบ่งแยกออกดูกันให้ละเอียดกันสักทีดูซิ แล้วเราก็จะพบได้ว่า แท้ ๆ จริง ๆ นั้นคนมาจากอะไร หรือ "คน" คืออะไรกันแน่ นั่นแหละเมื่อเราจับมาแยกละเอียดกันจริง ๆ แล้ว เราก็จะได้เห็นว่าถ้าเรายัง "กวน" หรือ "คน" *(คนคำนี้เป็นคำกริยาแล้ว)* อะไรอยู่แล้ว อะไร

จะเกิดขึ้น และถ้าเราจะไม่ให้มันเกิด เราจะตัดตรงไหน หรือจะตัดส่วนไหนในตัวคน มันจึงจะหยุด

และขอบอกกล่าวเสียก่อนว่า ข้าพเจ้าจะอธิบาย หรือจะคุยเล่าต่อไปนี้ ข้าพเจ้าจะอธิบายในภาษาไทยภาษาธรรมดาที่พยายามจะให้เข้าใจให้ถึงแก่นของความจริงให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จะเป็นการอธิบายที่ยืดยาด ซ้ำซากวกวนเอาการอยู่ ขอให้รู้ตัวไว้ด้วย อะไรหรือสิ่งใดก็ตาม ถ้าจะบอกกล่าวกันให้อีกผู้หนึ่งรู้และเข้าใจ ก็ต้องใช้ภาษา แต่กรุณา *(อันนี้ขอให้พยายามจริง ๆ)* คือ กรุณาอย่ายึดเอาเนื้อของภาษาเป็นข้อแย้ง เพราะมันอาจจะไม่ตรง ไม่แท้ทีเดียว ในบางช่วง บางคำ บางตอน ขอเพียงให้พยายามตีความเอาให้ได้เนื้อแท้ ๆ ของสิ่งที่กล่าวถึงให้ได้ เป็นช่วง เป็นเปราะ เป็นตอน ๆ ไป อย่าคิดยึดคำที่เคยรู้ เคยเข้าใจนั้น ๆ มาแย้ง ที่ต้องบอกกล่าวนี้ เพื่อป้องกันไว้สำหรับผู้ศึกษาธรรมะมาแล้ว โดยเฉพาะผู้ได้ศึกษาปริยัติมา ยิ่งผู้ศึกษาพระอภิธรรมมาอย่างละเอียดลออด้วย ถ้ามาอ่านคำอธิบายของข้าพเจ้าเข้าในลำดับนี้ จะเกิดความคิดดังกล่าวขึ้นมาได้ ดังนั้นขอความกรุณาลืมศัพท์แสงต่าง ๆ ให้หมดเสีย แล้วมาคุยกัน แต่สำหรับผู้ไม่ได้ศึกษาปริยัติมามากมายอะไร ก็จะอ่านได้อย่างสบาย ให้พยายามตีความเข้าใจไปตามลำดับเป็นพอ

"คน" หรือ "มนุษย์" ประกอบด้วยสิ่ง ๒ สิ่ง คือ:—

๑. "กาย"

๒. "ใจ" หรือ "จิต" หรือ "วิญญาณ" แล้วแต่จะเรียกจะขาน เรียกอะไรก็เรียกกันไปพลาง ๆ ก่อนก็แล้วกัน อย่าเพิ่งไปสงสัยปลีกย่อยถึง

เนื้อภาษานัก

ถ้าจะเปรียบ "คน" เหมือน "รถยนต์" ก็พอจะจับมาเปรียบเทียบกันได้ คือ "รถยนต์" ก็ประกอบด้วยสิ่ง ๒ สิ่ง คือ :–

๑. "ร่างกายของรถ" หรือ "ตัวรถรวมทั้งเครื่องยนต์ทุกอย่าง"

๒. "พลังงานของรถ"

ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างเปรียบเทียบ "คน" กับ "รถยนต์" ก็อย่าเพิ่งเทียบค่าความวิจิตรของ "ร่างกายคน" เท่ากับ "ร่างกายรถ" หรือ "จิตคน" เท่ากับ "พลังงานของรถ" ไปเสียเลยทีเดียวล่ะ มันเพียงแค่จะนำมาเทียบเคียง เพราะมันเป็นสิ่งนอกตัวที่จะมองออกไปเห็นได้ง่าย ประกอบคำอธิบายเท่านั้น แต่แท้จริงมันมีความวิจิตรพิสดารมากกว่ากันมากมาย แต่ตอนนี้ขอให้ตรองตามไป ตามที่ข้าพเจ้ายกขึ้นเทียบให้พึ่งไปพลาง ๆ ก่อนก็แล้วกัน อย่าด่วนไปคิดดักหน้าดักหลังให้ตัวเองติดตามเรื่องไม่เข้าใจเลย

ทีนี้ ถ้ารถยนต์ไม่ติดเครื่อง รถยนต์คันนั้นก็ไม่มีฤทธิ์ ไม่มีความสามารถอะไรแต่อย่างใด *(อย่าลืมว่า ความสามารถเป็นเอกของรถยนต์ คือ วิ่งได้เท่านั้น แต่ของคน มีความสามารถมากมายกว่าความสามารถของรถนับเท่าหรือเทียบกันไม่ได้เลย)* เปรียบได้กับ "คน" ในขณะ "ไร้สัมปชัญญะ" หรือ "หมดสติ" *(สลบ)* หรือ "นอนหลับสนิทจริง ๆ" คนก็ไม่มีความสามารถอะไร รู้ก็ไม่รู้ ได้ยินก็ไม่ได้ยิน กลิ่นหอมเหม็นก็ไม่รู้ รสขมหวานก็ไม่รู้เรื่อง เห็นอะไรก็ไม่เห็น ใครมาทุบมาตีก็ไม่รู้สึก แต่ "คน" คนนี้ยังไม่ตาย ยังมีทั้ง "กาย" และมีทั้ง "ใจ" หรือ "จิต" หรือ "วิญญาณ" อยู่ แต่ "จิต" หรือ "ใจ" ในขณะนั้นไม่ได้ "จุดชนวน" หรือถ้าเทียบกับรถยนต์

ก็คือ รถยนต์คันนั้น "ยังไม่ได้ติดเครื่อง"

คือ "จิต" คนในขณะนั้นอยู่ใน "ภวังค์" เรียกว่า "จิตตกภวังค์" เกือบเหมือนวัตถุที่ไร้วิญญาณอันหนึ่ง แต่แท้จริงยังมี "วิญญาณ" ยังมี "จิต" และรถยนต์ก็เหมือนกัน มันก็ยังมีพลังงานของมัน *(ในขณะที่ยังไม่ได้ติดเครื่อง)* แต่เป็นพลังงานที่นอนนิ่ง คือยังไม่ได้จุดวงจรแห่งความสัมพันธ์ทั้งหมดขึ้น ซึ่งพลังงานในน้ำมันเชื้อเพลิง อณูต่างๆ ของมันมีพลังงานอยู่ในตัวอยู่ พลังงานในหม้อแบตเตอรี่ไฟฟ้าก็ยังมีอยู่เช่นกัน ต่อเมื่อใดเราเชื่อมวงจรของสายสัมพันธ์เครื่องยนต์เข้า แล้วก็ "จุดชนวน" แห่งหน้าที่ทุกอย่างของรถยนต์ขึ้นมา รถยนต์ก็เริ่มมีชีวิตเต็มที่ขึ้นมาทันที มันพร้อมที่จะแสดงผลแห่งพลังงานของมันออกมาครบถ้วน ตามความสามารถของมันทุกประการที่มันทำได้

"คน" ก็เช่นกัน เมื่อตื่นขึ้นมามีสัมปชัญญะ ก็เรียกว่า "ติดเครื่อง" แล้ว พร้อมที่จะรู้อะไรทุกด้าน

และก็ "ตัวรู้" นี่แหละ "**ตัวรู้**" ที่จะเกิดจากตา จากหู จากจมูก จากลิ้น จากกาย และจากใจ นี่แหละ ภาษาทางธรรมะเขาเรียกว่า "**วิญญาณ**" พยายามตามให้ดี "วิญญาณ" คืออะไร? "วิญญาณ" คือ "ตัวรู้" ซึ่งมันก็คือในจิตนี่เอง ใน "จิต" นี่แหละที่ "ตัวรู้" เกิด เมื่อ "จิต" รู้ขึ้นมาอันหนึ่ง ก็เรียกว่าเป็น "วิญญาณธาตุ" อันหนึ่งในตัวคน คือ "ตัวรู้" ใน "จิตคน" นั่นเอง

และด่านต่างๆ ที่ "จิต" จะรู้ได้นั้น ในคนมีด่านที่จะรู้ หรือประตูที่จะรู้อยู่เพียง ๖ ประตูเท่านั้น คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทาง

ลิ้น ทางกาย และทางใจ รวม ๖ ทาง หรือ ๖ ด่านนี้เท่านั้น นี่แหละท่านเรียกว่า "ทวาร ๖" คนจะรู้ได้เกินกว่า ๖ ทวารนี้ไม่ได้ คนมี ๖ ทวารนี้เท่านั้นจริง ๆ แต่ถ้ารู้ได้เกินทวารเหล่านี้ เรียกว่า รู้ได้ทางทิพย์ คือไม่รับรู้จากประตูตาตรง ๆ ประตูหูตรง ๆ แต่นั่งหลับตาเห็น หรือปิดหูก็ได้ยิน จึงเรียกว่ารู้ทางทิพย์ และเรียกว่า "ตาทิพย์" หรือ "หูทิพย์" ไป แต่ก็จัดรู้ด้วยทวารตา ทวารหู ทวารลิ้นเช่นกัน เป็นแต่ไม่ใช้ประตูตาจากทางกาย คือตาก็ต้องเปิดเปลือกตามองให้ตรงวัตถุที่จะมองจริง ๆ หรือหูก็ต้องรับรู้ทางเสียงมาเข้าหูที่เปิดช่องไว้รับเสียงจริง ๆ เท่านั้น ผ่านไปรู้โดยประตู "จิต" คือเกิด "วิญญาณ" ได้โดยไม่ผ่านประตู

ดังนั้น "คน" จะรู้อะไรได้ก็ต่อเมื่อ "จิต" อยู่ในสภาพ "ตื่น" หรือ "ติดเครื่อง" เหมือนรถยนต์ ถ้า "จิต" สลบสนิท หรือตกภวังค์ไป ก็ย่อมจะไม่รู้อะไร

แต่โดยปกติ โดยธรรมดา จิตคนนั้นตื่นอยู่เกือบตลอดเวลาไม่— เหมือนรถยนต์ รถยนต์นั้นส่วนมากไม่ค่อยได้ "ติดเครื่อง" จะติดเครื่องเมื่อคนจะใช้เท่านั้น แต่ "คน" นั้นติดเครื่องยนต์ "จิต" ตัวเอง และใช้งานตัวเองอยู่เกือบทั้งวันทั้งคืน แม้ "นอน" บางคนก็ไม่ดับเครื่องสนิท ยังติดเครื่องอยู่เบา ๆ ด้วยซ้ำไป ดังนั้นคนจึง "ฝัน" คน "ฝัน" นั้นคือ จิตทำงานโดยความจำต่าง ๆ มันพล่าน มันผลุด หรือมันเดือดอยู่ มันก็ปุด ๆ อยู่ ถ้าเรามีกิเลสบ้าง มีแรงของฌานบ้าง ธาตุในกายรบกวนบ้าง ก็ก่อเกิดเรื่องราวขึ้นมาได้ เป็นเรื่องเป็นราวเอาตามแรงนั้น ๆ เรียกเป็นภาษาพระหน่อยก็ว่า สัญญา *(ความจำ)* มันเกิดการปรุงแต่งอยู่เองภายในจิตส่วนลึก ดังนั้น "คน"

กับ "รถยนต์" จึงต่างกันมากตรงจุดนี้อีกจุดหนึ่ง เพราะฉะนั้น "คน" จึงทำงานหนักไม่ใช่เล่น ในชีวิตหนึ่งๆ

ได้เอ่ยคำว่า "วิญญาณ" มาหลายทีแล้ว ต้องพยายามทำความเข้าใจให้ดีด้วยในคำๆ นี้ เพราะคนส่วนมากยังไม่ค่อยจะเข้าใจได้ละเอียดลออว่า โดยจริง มันหมายถึงอะไรแท้ๆ ในพุทธศาสนาอธิบายไว้ละเอียดลออและให้ความหมายจำเพาะตัวไว้ดีแล้ว แต่คนไทยส่วนมากเข้าใจคำว่า "วิญญาณ" อันเป็น "อณู" *(อาจจะเล็กกว่าอณูทางวิทยาศาสตร์หลายล้านเท่า)* หนึ่งของ "จิต" นี้เพียงนิดเดียว ยังไม่ละเอียดลออแท้ลงไปถึงตัววิญญาณจริงๆ ก็ไม่ผิดทีเดียวหรอกที่เข้าใจกันอยู่ แต่มันยังเข้าใจไม่หมด มันยังตื้นอยู่ ถ้าเทียบกับคนตาบอด ๑๐ คน เดินเข้าไปคลำช้าง คนหนึ่งไปจับเอาส่วนไหนของช้างเข้า ก็เข้าใจว่าช้างมีรูปร่างแค่ตรงที่ตัวเองไปคลำพบ ก็เท่านั้น มีความเข้าใจว่าช้างมีเท่านั้น แต่แท้จริงช้างใหญ่กว่านั้น มีมากกว่านั้น

"วิญญาณ" ก็เช่นกัน ไม่ได้หมายถึง "พลังงาน" ในตัวคนเท่านั้น โดยแท้จริงต้องเข้าใจอณูแห่งวิญญาณให้ครบละก้อจะดี จะได้ไม่ไปซักใครต่อใครอีกว่า วิญญาณแท้ๆ มันรูปร่างอย่างไร? ส่วนไหนของวิญญาณเกิด? เกิดได้อย่างไร? และล่องลอยอยู่อย่างไร?

แท้จริง "วิญญาณ" ก็ลอยอยู่เหมือน "พลังงาน" ต่างๆ ที่ลอยอยู่ในอากาศนั่นเอง พลังงานที่เราพูดออกจากปาก เป็นเสียงเมื่อกี้นี้ มันก็ลอยอยู่ในอากาศอยู่เช่นกัน ไม่ได้หายไปไหน แต่คนผู้พูดไม่ได้ยึดถือ หรือมีจิต

ผูกพันธ์จะติดตามเอา "พลังงานเสียง" ที่ตัวพูดนั้น ไม่ได้เข้าใจผิดยึดเอามันมาเป็นสิ่งสำคัญกับตัว ก็เลยไม่ติดตาม แท้จริงมันก็เป็น "วิญญาณของเสียง" ที่ตัวพูดออกไปนั่นเอง เหมือนกับ "วิญญาณ" ของคน แต่มันเป็นเพียง "วิญญาณ" ย่อยอันหนึ่ง เกิดแล้วคนก็ปล่อยทิ้งไป เก็บไว้ในตัวแต่เพียงเป็น "ความจำได้" ในตัวเองเท่านั้น แต่ถ้าเราหยิบเอาคำพูดหรือระลึกถึงเสียงและคำพูดที่ตัวพูดนั้นขึ้นมาอีกทีไร วิญญาณแห่งคำพูดอันนั้น มันก็เกิดมาอีกทีนั้นเหมือนกัน คือเกิด "พลังงาน" ของเสียงพูดอันนั้นขึ้นมาอีกในตัวเรา ซึ่งมันก็เป็นอยู่ดังนี้ วิญญาณที่เกิดขึ้นทุกขณะก็ลอยออกไปจากตัวทุกขณะ และวิญญาณที่อยู่ที่ตัวเรา ก็ทำงานของมันอยู่ทุกขณะ มันมีทั้งวิญญาณที่ลอยล่อง มีทั้งวิญญาณที่อยู่ในตัวคนนั่นเอง ในขณะที่อยู่ที่ตัวคนก็อยู่ในลักษณะเป็น "ความจำไว้" เป็นสิ่งที่สั่งสมไว้ ที่เกิดแล้วลอยออกไปจากตัวคนแล้วก็ลอยล่องไป ถ้าเข้าใจ "วิญญาณ" ได้ละเอียดลออดังนี้ก็จะไม่สงสัย และจะไม่หลงติดตามยึดถือ "วิญญาณ" อันใดเลย แต่นี่ไม่ยังงั้น พอพูดถึง "วิญญาณ" ยิ่งถ้าเป็น "วิญญาณ" ของเรา หรือ "วิญญาณ" อันเป็นของคน ที่จะต้องเวียนว่ายตายเกิดก็เลย อยากรู้ว่า ถ้าเช่นนั้น "วิญญาณ" ของเรา หรือ "วิญญาณ" ของคนจะไปยังไง จะเกิด จะดับยังไง เลยทำให้เกิดสงสัยอยู่ตลอดเวลา ก็เสียงที่เราพูดออกไปเมื่อกี้นี้ก็เป็น "วิญญาณ" และมันก็ได้ลอยล่องออกไปแล้ว ทำไมไม่หลงติดตามยึดถือเอามันมา หรือตามรู้ ตามถามว่ามันจะไปไหน ? อยู่ยังไงบ้างล่ะ ? มันก็เหมือน ๆ กันนั่นแหละ

ข้าพเจ้าคิดว่าในอนาคต *(ก็อาจจะนานมาก)* คงจะมีคนคิดเครื่อง

มือจับเอาวิญญาณคนมาให้คนรู้คนเห็นได้ เหมือนทุกวันนี้ที่คนมีเครื่องมือจับเอาเสียง *(คือวิญญาณชนิดหนึ่ง)* มาให้คนรู้คนเห็นได้ ซึ่งที่จริงเขาก็น่าจะแปลกใจว่า "วิญญาณของเสียง" เท่านั้น มันเกิดแล้ว *(คือเสียงพูดที่เราพูดออกไปในอากาศแล้ว)* มันก็น่าจะหายไปเลย แต่ทำไมมันเดินทางไปได้ไกลๆ ในเวลาอีกเป็นวินาทีเป็นนาที ผู้มีเครื่องมือ ก็ยังจับเอาเสียงที่พูดออกไปนั้นมาเข้าเครื่องแล้วก็ให้เปล่งออกมาเหมือนเก่าอีกได้ ยิ่งมีเครื่องมือจับมันยัดใส่เส้นใส่แผ่นอะไรไว้ แล้วนำมันมาเข้าเครื่องใหม่ มันก็ดังออกมาเหมือนเก่าอีกได้อยู่เช่นกัน เป็นเสียงใหม่ แต่ก็คือวิญญาณเสียงอันเนื่องมาแต่อันเก่านั่นเอง เหมือนเก่าทุกประการด้วย *(เว้นแต่เครื่องมือไม่มีคุณภาพดี)* และคงจะยังข้องใจอยู่บ้างเกี่ยวกับ "วิญญาณ" ที่ล่องลอยไปเมื่อกี้นี้ ว่าจะไปอยู่ไหน "วิญญาณเสียง" ที่ล่องลอยไปนั้นก็ล่องลอยอยู่ยังงั้นเอง จนกว่าจะมีผู้จับเอามันมาใช้ หรือว่า จนกว่ามันจะต้องค่อยสลายแปรเปลี่ยนรูปไป เนื่องจากมีเหตุอื่นมาเป็นตัวละลายมัน ถ้าตัว "วิญญาณ" อันนั้นมันมีความอยากที่จะหาที่เกิด หรือที่กลับมาสู่ภพสู่ภูมิใหม่ มันก็ต้องหาได้ และดิ้นรนจนได้แน่ๆ ไม่ที่ใดก็ที่หนึ่ง ถ้าที่เหมาะสมมีให้ ทั้งเวลา สถานที่ และเหตุการณ์ และนั่นคือ "วิญญาณ" อันหนึ่งที่เกิดมาจากเสียงของคนๆ หนึ่ง เป็นแค่ "วิญญาณ" ย่อยๆ อันหนึ่งเท่านั้น โปรดทำความเข้าใจให้ดี ส่วน "วิญญาณ" ที่สั่งสมในตัวคนนั้น มันไม่ใช่ "วิญญาณย่อย" แต่มันเป็น "วิญญาณใหญ่" เอาทีเดียว และสั่งสมความหนาแน่นด้วยประการทั้งปวงไว้มากมายก่ายกอง หาก "วิญญาณ" ดวงสุดท้ายของ "วิญญาณ" ใหญ่อันนี้ยังเกาะเกี่ยวไม่ละวาง คือยังอยากเกิด เพราะยังยึดถือ ยังติดในภพอยู่ละก็

แน่นอน เมื่อออกจากร่างผู้นั้นไปแล้ว ก็ย่อมจะต้องดิ้นรนหาที่เกิดอีกแน่ ตามภูมิ ตามตำแหน่ง หรือตามความเหมาะสมที่สุด ที่จะเป็นไปได้

นั่นคือ ทุกสิ่งทุกอย่างในพิภพโลกจักรวาลนี้ ไม่สูญหายไปไหน เป็นแต่อาจแปรสภาพ และเปลี่ยนที่อยู่เท่านั้น คนก็เช่นกัน หรือ "วิญญาณ" ก็เช่นกัน ไม่สูญหายไปไหน เป็นแต่เปลี่ยนที่อยู่ และแปรสภาพเท่านั้น สิ่งที่เคยเกิดแล้วนั้น มันก็เกิดแล้ว และมันก็ยังอยู่ ถ้าเราจะมีวิธีรักษาสภาพของมันไว้ได้ มันไม่ถูกอะไรรบกวนหรือเป็นตัวละลาย หรือเรียกตรงๆก็ว่าเป็น "กิเลส" ของมัน แต่ถ้าไม่มีเครื่องมือรักษามันให้คงตัวคงสภาพอยู่ได้ มันก็ย่อมจะแปรสภาพไปตามเหตุ ตามกาลที่จะมีสิ่งอื่นมาประกอบ มาผสม หรือมาเป็นตัวละลายมัน บางอย่างก็อยู่ได้นานมาก กว่าจะแปรสภาพ เช่นพระอาทิตย์ เช่นโลก แต่อย่าคิดว่า พระอาทิตย์และโลกไม่แปรสภาพ หรือไม่เสื่อมสลายนะ มันก็เสื่อมอยู่ แปรสภาพอยู่ ไปตามกาลสักวันหนึ่งก็ต้องแปรสภาพหมด แต่วันหนึ่งที่ว่านั้น มันคงนานหลายล้านๆๆๆ ปีเต็มที บางอย่างก็อาจจะนานน้อยหน่อย บางอย่างก็อาจจะเร็ว บางอย่างก็เร็วเหลือเกิน จนเห็นได้ทันทีทันควัน และบางอย่างก็เร็วจนเราจับไม่ได้ไล่ไม่ทัน ยิ่งตัวจิตหรือวิญญาณที่เรากำลังจะพูดถึงอยู่นี้ มันยิ่งเร็วเหลือแสน สิ่งเหล่านี้คือ ความเป็นอยู่อย่างแท้จริงของ สสาร และ พลังงาน และหรือของทุกสิ่งทุกอย่างในโลก ในจักรวาล หรือในอะไรก็ได้ที่ใหญ่กว่าจักรวาลออกไปอีก หรือในอะไรก็ตามที่เล็กที่สุด ยิ่งกว่า อณู นั่นคือ จิต คือ วิญญาณ และอื่นๆที่จะเรียนรู้ต่อไป

และสิ่งนี้แหละที่เรากำลังจะเรียนรู้มัน

คน ก็คือ สสารที่มีพลังงานอยู่ในตัวสิ่งหนึ่งนั่นเอง ร่างกายก็ก่อเกิดมาได้ด้วยการผสมผเส การปรุงแต่ง คน ๆ และกวน ๆ กันออกมาจากสสารและพลังงาน ทางธรรมะเรียกว่า ประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ปรุงแต่งกันเป็นร่างกาย "ดิน" ในที่นี้ไม่ได้หมายถึง ผงคลีดิน หรือพื้นแผ่นดินที่เราเข้าใจนั้น "ดิน" หรือภาษาบาลีเรียกว่า "ปถวี" นี้คือ สสารส่วนที่แข็ง เป็นก้อนเป็นกลุ่มทั้งหมดทั้งหลาย หรือแม้ตัวดินเองก็เรียกว่า ธาตุดิน "น้ำ" หรือภาษาบาลีเรียกว่า "อาโป" นั้น หมายถึงสสารที่เลวและไหลไปมา ไม่ใช่หมายถึงแต่เพียงน้ำจริง ๆ แท้ ๆ ที่เราใช้อาบใช้ดื่มนี้เท่านั้น "ไฟ" หรือ "เตโช" ในภาษาบาลีนั้น ก็คือ ความร้อน ความอุ่น ความเย็น หรือสิ่งที่ให้อุณหภูมิทั้งหลาย มีฤทธิ์สามารถแปรเปลี่ยนสภาพสสารอื่น ๆ ได้ดีกว่าธาตุอื่น และ "ลม" หรือ "วาโย" นั้น ก็คือ สสารที่พัด ที่โบก ที่ดัน ที่ไหวไปมาได้ นั่นคือ ธาตุลม

ในตัวคนมีครบธาตุทั้ง ๔ นี้ ขาดธาตุใดก็ไม่ได้ ส่วน "พลังงาน" ที่ข้าพเจ้าหมายถึงนั้นคือ "จิต" นอกจาก "กาย" อันประกอบด้วย ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมนั่นแล้ว ก็มี "พลังงาน" อยู่ใน "กาย" นั้น คือ "จิต" หรือเรากำลังเทียบ "พลังงาน" คือ "จิต"

ทางธรรมะ เรียกหยาบ ๆ คำว่า "กาย" หมายถึง "รูป" คือ "วัตถุ" นั่นเอง และคำว่า "จิต" ก็หมายถึง "นาม" คือ "จิตใจ" หรือ "พลังงาน" นั่นเอง ไม่มีรูปร่าง ดังนั้นจึงมีคำว่า "รูปธรรม" คือ "กาย" และ "ส่วนต่าง ๆ ของกาย" และ "นามธรรม" คือ "จิต" และ "ส่วนต่างๆ ของจิต" ขอให้คิดตรองเปรียบเทียบไปตามลำดับดังที่ข้าพเจ้าลองยกมานี่เสียก่อน

ในเรื่อง "กาย" นั้น คงไม่ต้องอธิบายอะไรกันมาก เพราะเรามีสิ่งที่อยู่นอกตัวเห็นได้ง่าย อย่างต้นไม้ มันโตมาด้วยอาการอย่างไร คนก็พอเทียบเคียงได้ "กาย" ก็อยู่ในลักษณะคล้าย ๆ อย่างนั้น คือไม่ผิดเพี้ยนอะไรกันนัก ดังนั้น ถ้าคนไม่มี "จิต" คนก็เหมือนต้นไม้ เจริญเติบโตไปด้วยอาหาร กับอากาศ และธาตุปรุงแต่งอื่นอีก ขาดอาหาร หรือขาดอากาศก็ค่อย ๆ สลายไป ก็จบ

แต่ "คน" มี "จิต" ผูกพันธ์ด้วยสิ่งสำคัญ "ทุกข์" มันเกิดที่นี่ ที่ส่วนนี้ ถ้าคนเหมือนต้นไม้ ก็รู้แล้วรู้รอดไป จะยังไงก็เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยที่จะมาก่อมาเกิดให้ต้นตั้งอยู่ได้ มีอาหาร มีแสงแดด มีน้ำ มีลมอะไรก็พอแล้ว ถ้าไม่มีก็อยู่ไม่ได้ ต้นไม้ก็ต้องเหี่ยวเฉาเว้าแหว่งไปตามเรื่อง แล้วแต่เหตุอะไรจะบันดาลก็เท่านั้นเอง

ส่วน "คน" นี่สิ ถ้ามันไม่ได้กิน แทนที่จะยอมยืนนิ่งรอวันตายก็ไม่ได้ ไม่เหมือนต้นไม้ ถ้าไม่ได้เสพสิ่งที่ควรเสพก็อยู่ไม่ได้ ดิ้นรนกระวนกระวายหา ถ้าได้มาเสพก็ยินดี ถือว่ามี "สุข" ถ้าไม่ได้ตามที่ต้องการ ก็ห่อเหี่ยวใจ ก็ถือว่า "ทุกข์" เหล่านี้เป็นอาการของ "จิต" หรือ "วิญญาณ" ทั้งสิ้น คือ อาการของ "นาม" ที่ไปยึดถือเอา "รูป" เป็นสำคัญ ถ้า "รูป" กับ "นาม" มันมารวมกันแล้วยึดว่ามันเป็นตัวเป็นตนเมื่อใด มันก็มี "สุข" มี "ทุกข์" เมื่อนั้น

ดังนั้นต้องรู้ให้จริงว่า "รูป" คือ "กาย" ซึ่งเกิดด้วยของหลายอย่างประกอบกันขึ้นมา อย่างรถยนต์ มี "ตัวรถ" ทั้งหมด ประกอบด้วยเหล็กด้วยไม้ด้วยทองเหลือง ด้วยน้ำมันด้วยประจุไฟฟ้า อะไรต่าง ๆ นานาเป็น "ตัวรถ"

"คน" โดยเฉพาะส่วน "กาย" คือแยกมาเรียกว่า "รูป" ก็เหมือนกัน มันเหมือน "ตัวรถ" เป็นวัตถุก้อนหนึ่ง ถูกสร้าง ถูกประกอบขึ้นมาด้วย ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็น "ก้อนร่างกาย" ก้อนหนึ่ง ถ้าไม่มี "จิต" ประกอบ มันก็เหมือนก้อนวัตถุ เหมือนหินแท่งที่เราทุบแบ่งมาก้อนหนึ่ง เหมือนท่อนไม้ที่ตัดมาจากต้นแล้วท่อนหนึ่ง หรือเหมือน "ตัวรถ" อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุขอะไรนั่นเอง เหมือนเกือบทุกประการ เป็นแต่ว่าผิดกันอยู่ตรงที่ "คน" หรือ "กาย" นี้ เติบโตได้เมื่อมีอาหารเข้าไปสังเคราะห์บำรุงปรุงแต่งแล้วก็เพิ่มสภาพ โตขึ้น โตขึ้นให้เราเห็น *(ถ้าร่างกายของคนตายแล้วสิเหมือนกันทุกประการ)* แต่การสังเคราะห์แปรเปลี่ยนสภาพเป็นเนื้อเป็นหนังที่โตใหญ่ขึ้นภายในกายนั้น เราไม่เห็นด้วยตานอกเท่านั้น ส่วน "ตัวรถ" มันก็โตได้ โตด้วยอะไร ? ก็โตด้วย "คน" ผู้ได้สร้างมันมาแล้วนั่นเอง เอาวัสดุอื่นที่เคยประกอบเป็น "ตัวรถ" นั่นแหละ มาพอก มาเพิ่ม มาปรุง มาแต่งมันเข้าไปอีก มันก็โตออกมาได้อีกเหมือนกัน *(ถ้าใครต่อแต่งเติมให้รถคันนั้นมันโตขึ้น)* เราจะเห็นได้ชัด เพราะตานอกเรามองเห็น เราแลเห็นโทนโท่ แต่ใน "กายคน" มันพอกมันเพิ่มมันตบแต่งด้วย "คนงาน" ภายใน เรามองไม่เห็นด้วยตานอก มันก็พอก ก็เพิ่มด้วยเครื่องมือละลายแปรเปลี่ยน ทุบตอกอะไรเหมือน เราพอกเราเพิ่ม "ตัวรถ" ให้โตขึ้นเหมือนกัน ใช้แรงดัน อันเกิดจากลม ใช้ความร้อน อันเกิดจากไฟ ใช้การละลาย อันเกิดจากน้ำเหมือนกัน เราสร้าง "ตัวรถ" เราก็ใช้แรงเหล่านี้

แต่เมื่อเป็น "ตัวรถ" และเป็น "กายคน" แล้ว คนกลับรู้สึกว่า ไม่เหมือนกัน เพราะ "ตัวรถ" มันไม่รู้ตัวว่ามันมี "ตัวคน" มัน "เกิด" มาแล้ว

มันก็เฉยๆ เปล่าๆ ไม่รับรู้อะไรหมด มันก็จึงไม่มีความรู้สึก เมื่อมันไม่มีความรู้สึก มันก็ไม่สุข มันก็ไม่ทุกข์ แต่คนสิยังรู้สึก อันเนื่องมาแต่ "กายตน" อยู่เรื่อย ที่จริงนั้น "กายตน" ก็ไม่มีความรู้สึกอะไร มันก็เฉยๆ เปล่าๆ

ดังนั้นต้องจำให้ดีว่า "**รูป**" ทั้งหลาย หรืออันเราเรียกกันอยู่ในที่นี้ว่า "กาย" ทั้งหลาย จึง "ไม่มีความรู้สึก" ไม่รู้เรื่องอะไร? ไม่มีเจ็บ ไม่มีปวด ไม่มีชื่นใจ ไม่มีหวานหอมอะไร คือไม่มีทุกข์ ไม่มีสุขอะไร นั่นเอง

เพราะฉะนั้น จึงบอกได้แล้วว่า นอกจาก "กาย" หรือที่เป็นรูปเป็นร่างที่เห็นได้ด้วยตาก็ดี หรือที่ไม่เห็นได้ด้วยตาก็ดี แม้จะเป็นอาการเป็นความนึกคิดที่เราก่อขึ้น เป็น "**รูปของความนึกคิด**" มันก็เรียกว่า "รูป" ทั้งนั้น ข้อสำคัญเข้าใจให้พอว่า ที่ภาษาธรรมะ หรือภาษา "พระ" เขาเรียกว่า "รูป" นั้น มันคือ อะไรก็ได้ ที่มันไม่มีความรู้สึก มันไม่รับรู้อะไรเลยนั่นแหละ ดังนั้น "รูป" มันเป็นได้ ตั้งแต่ที่มีก้อน มีรูปมีร่างที่จับต้องด้วยมือ ตาเห็นได้ หรือที่จับต้องไม่ได้ด้วยมือ ด้วยตา ไปจนอาการต่างๆ หรือแม้ "รูปแห่งความนึกคิด" ก็เรียกว่า "รูป" ทั้งสิ้น พยายามทำความเข้าใจกับ "รูปแห่งความนึกคิด" ให้ดี มันแตกต่างกับ "ความรู้สึก" ถ้าเป็น "ความรู้สึก" หรือ "ความรับรู้" สิ่งนั้นจะไม่ใช่ "รูป" แต่จะเป็น "นาม"

เอาล่ะ เราจะมาเริ่มเรื่อง "นาม" กันตรงนี้ เราจะเริ่มแยก "นาม" ออกมาล่ะ อ่านทบทวนที่ผ่านมาแล้วให้ดีอีกทีก่อนก็ได้ เราจะได้ปะติดปะต่อได้ถูก "นาม" นั้นคือ "ความรับรู้" หรือ "ความรู้สึก" หรือ "รส" ถ้าจะนำไปเทียบกับรถยนต์ในตอนนี้ ก็แปรเปลี่ยนไปเสียแล้ว แม้ก่อนโน้นเราจะ

เรียก "นามธรรม" ว่า "พลังงาน" ก็ตาม พอมาถึง "นาม" จริง ๆ แท้ ๆ ทางพุทธศาสนาแล้ว เจ้า "นาม" ตัวนี้ได้แปรตัวมาเป็น "รูป" ที่อยู่ในร่างของ "พลังงาน" พยายามตามให้ดี ตรงนี้สำคัญมาก เมื่อ "นาม" กลายเป็น "รูป" แต่ก็อยู่ในตัว "พลังงาน" เหมือนเดิมนั่นเอง

ถ้า "รถยนต์" ติดเครื่อง "รถยนต์" ก็เริ่มมี "พลังงาน" และจะทำงานได้ขึ้นมาทันที เหมือนกับ "คน" ที่มี "จิตตื่น" แล้ว ดังได้เล่ามาแล้ว "รถยนต์" พร้อมที่จะวิ่งได้ "คน" ก็พร้อมจะรับรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ

ในลำดับแรกจริง ๆ นั้น เราก็จะเปรียบเทียบได้ว่า "รถ" หรือ "ตัวรถ" นั่นเป็น "รูป" และ "พลังงาน" ที่เกิดใน "ตัวรถ" คือ "นาม"

ถ้าจะนำมาเทียบกับคน เราจะเทียบได้ดังนี้ คือ

"กาย" เทียบได้ดัง "ตัวรถ"

"จิต" เทียบได้ดัง "พลังงาน"

แต่มาตอนหลังนี้ "พลังงาน" เทียบได้เท่ากับ "จิตตื่น" เท่านั้น คือ พอเริ่มติดเครื่องก็เท่ากับคนไม่สลบ ไม่หลับสนิท จิตตื่นจากภวังค์ พร้อมจะทำงาน นั่นคือ รถยนต์ก็พร้อมจะวิ่งได้

ขั้นต่อมา รถจะวิ่งไปไหน? ก็ต้องมีคนขับ ทีนี้ "จิต" ชักขยับขึ้นมาเป็น "คนขับ" หรือเป็น "เจ้าของรถ" แล้ว จะไปไหน? เลี้ยวยังไง? "เจ้าของรถ" เป็นผู้บงการและบังคับให้ไป รถยนต์วิ่งเองไม่ได้ ดังนั้น "จิต" ขณะนี้ก็คือ "เจ้าของรถ" "พลังงาน" ในรถมันไม่รู้เรื่อง รถจะไปเร็วไปช้าหรือชนนั่นชนนี่ อยู่ที่เจ้าของผู้ขับมันทั้งสิ้น แต่ถ้าไม่มีพลังงานรถก็ไปไม่ได้ ถ้าบังเอิญขับรถไปชนเสาโครม หรืออยู่ดี ๆ มีคนเอาฆ้อนมาทุบโครมลงไป

บนรถแหลกบู้บี้ ผู้รู้สึกเจ็บไม่ใช่ "ตัวรถ" แต่เป็น "เจ้าของรถ" นั่นคือ "กาย" เหมือนกัน มันไม่รู้เรื่อง ผู้รู้สึกเจ็บคือ "จิต" โดยนัยเดียวกัน กายจะถูกตี ถูกทุบ ถูกเชือด ถูกฆ่ายังไงมันไม่รู้เรื่องทั้งสิ้น ผู้รับรู้ทั้งหมดคือ "จิต"

ถ้ารถมันเกิดหายไป เจ้าของรถก็แทบม้วยมรณ์ ก็ดิ้นรนวิ่งเต้นหารถยนต์ให้วุ่นวายจะตายให้ได้ ของมีค่าเหลือเกินของเราได้หายไปแล้ว ก็ครำครวญโศกเศร้าพิรี้พิไร ถ้าแม้นว่าหาไม่ได้ หายสาปสูญไปจริง ก็อดรนทนไม่ได้ ต้องหาคันใหม่มาใช้แทนคันเก่าให้ได้ หรือแม้ไม่หาย ถ้ามันเก่าแก่จนพังหมดอายุใช้การงานไม่ได้ ก็จำเป็น เจ้าของรถก็ต้องดิ้นรนหาคันใหม่มาใช้อีกจนได้เช่นกัน

นั่นแหละ เหมือน "จิต" ที่ต้องการ "ตัวตนร่างกาย" เหมือนกันยังไงยังงั้น ถ้ายังคิดว่าขาดกันไม่ได้ เมื่อร่างกายตายไปก็ต้องดิ้นรนหาร่างกายมาเกิดใหม่จนได้ เช่นกัน

ทีนี้ หันกลับมาอธิบายละเอียดขึ้นไปอีก ถ้าเจ้าของรถรักรถ เห็นรถเป็นของตนแน่แท้ ก็รัก ก็ถนอม เช็ดเช้าเช็ดเย็น ไม่พอ ขัดสีฉวีวรรณ ปรุงแต่งประดับประดา เอาไฟสวยมาใส่ เติมคิ้วเติมขอบ เติมกะบัง ติดวิทยุ ติดแอร์เย็น สารพัดจะแต่ง ความจริงเครื่องประดับประดามันไม่มีความสำคัญอะไรกับรถเลย รถมันไม่รู้อะไร ทาสีให้ ขัดสีให้มันระยับยังไง มันก็ไม่รู้เรื่อง แต่เจ้าของรถสิรู้เรื่อง และบ้าไปคนเดียว นั่นแหละคือความไม่จริง อาการไปตบไปแต่งรถนั่นแหละ เปรียบได้กับแต่งร่างแต่งกายตน กายมันไม่รู้เรื่องรู้ราว ผู้รู้คือ "จิต" ผู้ปรารถนาคือ "จิต" กายมันคือแท่งวัตถุ มันหุ่นแท้ ๆ เอาผ้างามผ้าสวยยังไงหุ้มมันมันก็ไม่รู้เรื่อง ไม่ห่อไม่หุ้มมัน มันก็ไม่

อนาทรอะไร เอาสีเอาครีม ๒ ชั้น ๓ ชั้นพอกเข้าไปที่ใบหน้า เอาขนตาเอาสีขีดเข้าไปยังไง หน้ามันก็ไม่รู้เรื่อง ถ้ามันรู้มันคงร้องออกมานานแล้วว่า เอาอะไรมาปะมาพอกฉันให้มันมากนัก มันคงหนักคงเหนอะหนะรำคาญ เพราะแทนที่จะได้อยู่เกลี้ยง ๆ ว่าง ๆ บริสุทธิ์ ๆ กลับต้องถูกพอกถูกทาสี ถูกขีดถูกเขียนอะไรสารพัด เมื่อสมัยก่อน ๑๐ ปี ๒๐ ปีผ่านมาแล้ว ลองนึกดูก็ได้ว่า สิ่งที่พอกที่เขียนมันไม่มีมากมายถึงยังงี้หรอก มันมีขึ้นมาเพราะความล่อ ความลวงกัน ล่อยังโง้นว่างาม หลอกยังงี้ว่าสวย ก็ยอมรับเอามายอมเชื่อในคำหลอกกัน ที่จริงความสวยความงามนั้น มันไม่มี คำว่า "สวย" คำว่า "งาม" ก็คือภาษาตั้งขึ้นมาหลอกมาเรียกสภาพ ๆ หนึ่งในโลก เหมือนอย่างผู้ปรุง "น้ำโอชะบาน" นั่นเอง ตั้งชื่อเอาเอง ที่จริง "น้ำโอชะบาน" มันไม่มี และความจริง มันไม่มีเลยจริง ๆ ความงาม ความสวย แม้ในโลกนี้ไม่มี "ความงาม" โลกนี้ไม่มีความ "สวย" โลกก็ไม่แตก แต่กลับจะแตกช้าลงเสียด้วยซ้ำไป และ "คน" แม้ไม่มีความ "งาม" หรือไม่มีความ "สวย" "คน" ก็ไม่ตาย และจะอยู่ในโลกนี้อย่างสุขกว่าคนที่มีความงาม คนที่มีความสวยด้วย สุขอย่างแท้จริงอย่างไม่จอมปลอมเสียด้วยซ้ำไป แต่ถ้าไม่กินข้าวสิจะตาย หรือไม่นุ่งห่มกันหนาว ถ้าหนาวจัด นั่นแหละจะตาย ขาดบ่จจัย ๔ อันมี อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ และยารักษาโรค นั่นแหละจะตาย ซึ่งแม้จะเป็นบ่จจัยสำคัญสำหรับชีวิต แต่ก็มีกาล มีเวลาใช้ มีกาลมีเวลาบริโภค สี่อย่างนี้เท่านั้นที่สำคัญกับชีวิต ความสวย ความงามไม่ใช่สิ่งสำคัญเลย แต่เพราะกิเลสมันบงการ *"กิเลส" คืออะไร? จำได้ไหม "กิเลส" คือตัวละลาย หรือคือตัวสัตรูที่จะค่อย ๆ ฆ่าเราหรือทำให้เราลึกกร่อน*

ไม่คงตัวคงรูป เป็นสิ่งนั้นอยู่ได้ กิเลสมันทำงาน มันก็เร่งมันก็เร้า มันมาจากตัว "กามตัณหา" ที่เข้าไปปรุงจิต เข้าไปละเลงในจิต เข้าไปร่วมมือทำงานในจิต มันก็สั่งจิตให้ทำ สั่งให้แต่งตัว ให้พอกตัว หุ้มตัวด้วยอะไรต่างๆ หุ้มเข้าไปทำไมรึ? ก็หุ้มเพื่อล่อ เพื่อหลอกฝ่ายตรงกันข้าม ผู้ที่จะหุ้มจะพอกเข้าไปมากมาย ก็คือเพศหญิง เพราะเป็นเพศเรียกร้องให้เพศชายมาหาตัว ดังนั้นก็ต้องพอกมาก หุ้มเข้าไป ให้แปลก ให้พิสดาร ให้เตะตา เตะใจทุกอย่างเป็นเอา สีแดงสีเขียวอะไรก็ป้ายก็ทาเข้าไป ไม่มีอาย พยายามกลบเกลื่อนหลอกกันว่านั่นงาม นั่นสวย ขอให้เป็นที่หลอกเป็นที่ล่อให้เขามาหาตัวให้ได้เท่านั้นเองไม่มีอะไร แปรเปลี่ยนเสริมเพิ่มการหลอก การพอก การหุ้มไปต่างๆ นานา โดยเรียกสิ่งหลอกสิ่งล่อเหล่านั้นว่า "แฟชั่น" หรือ "ความนิยมตามสมัย" แต่แล้วจุดสุดท้ายคืออะไร? จุดสุดท้ายก็คือ เมื่อผู้ชายมาหาตัวแล้ว ผู้หญิงก็ถอดสิ่งห่อหุ้มออกหมด สิ่งที่พอกที่แต่งอะไรไว้ก็ไม่สำคัญแล้ว ไม่ต้องการแล้ว แท้ที่จริงก็คือ แต่งเข้าไป พอกเข้าไป เพื่อล่อให้เขามาถอดมาเปลื้องออกหมดในขั้นสุดท้ายเท่านั้น ก็ลองคิดดูว่าเป็นจริงไหม? และคิดให้ดี โดยเฉพาะผู้เป็นผู้หญิง คิดให้ตรง ให้แท้จะเห็นว่า น่าอายไหม? ถ้าเมื่อการแต่งตัว คือการหลอกล่อให้ฝ่ายชายมาหาตัว ดังนั้น ถ้าใครแต่งมาก ก็ย่อมแสดงออกมาก ว่ายิ่งต้องการให้ฝ่ายชายมาหาตัวมาก การแต่งมากแต่งน้อยจึงเป็นเครื่องวัดความอยากของผู้หญิงได้โดยแท้จริง สังเกตได้ตามวัย ตามวาระ และตามความเป็นจริงในทุกสภาพ ลองสังเกตดู ไม่ต้องหลบ ไม่ต้องเลี่ยงความจริง คิดให้ดี บางทีเพื่อผลทางอ้อม บางทีอ้อมมาก บางทีอ้อมน้อย แต่แท้จริงแล้ว เพื่อเหตุนี้คือ

เหตุใหญ่ จุดหมายของการแต่งตัวของ "คน" มีในเรื่องของ "กามตัณหา" และมีจุดสุดยอดอยู่ที่ "กามเมถุน" เป็นเรื่องใหญ่ นอกจากผู้นั้นแน่ใจแล้วว่า "หมดหวัง" ก็จะแต่งเพื่อสังคม เพื่อสรรเสริญ ถ้าไม่มีการยั่ว การล่อการหลอกกันให้มากมายนัก สังคมจะไม่เลวลงดังที่เป็นอยู่นี่เลย และโลกก็จะไม่แตกไวกว่าที่ควรแน่นอน

ดังนั้น ถ้าเข้าใจแล้ว รู้ความจริงแท้แล้ว ไม่มีการ "คน" คือไม่มีการ "ปรุงแต่ง" การแต่งตัว ก็คือ เพียงเพื่อกันร้อนกันหนาวเท่านั้น กันสัตว์กันแมลงกัดต่อย และเพื่อความพอดีในทางสังคม คือกันอุจาด ไม่มีอะไรสำคัญกว่าเลย แม้เรื่องการเสพเมถุน หรือการร่วมรสทางเพศก็ไม่ใช่สิ่งสำคัญของชีวิต ไม่สำคัญจริงๆ โดยความเป็นร่างกายนั้น ขาดการเสพเมถุนได้ ไม่ตาย ไม่ตายจริงๆ ขอรับรอง คนผู้ไม่ได้เสพเมถุน จะด้วยเหตุเพราะไม่มีโอกาสทั้งๆ ที่ใจอยากวันแล้ววันเล่า ใจร่ำร้องแล้ว ใจร่ำร้องเล่า ก็ไม่ตายชักลงไปได้หรอก บางคนก็โอดครวญอยู่เดียวดาย ครวญไปโอดไป ใฝ่หาไป ทุกข์ทรมานไป เพราะอยู่คนเดียว เฝ้าร่ำร้องสงสารตัวเองว่าอาภัพหนอ แต่แล้วก็ไม่เห็นเป็นไร ไม่เห็นขาดใจ กว่าจะตายจริงๆ ก็อายุปาเข้าไปตั้ง ๘๐—๙๐ ก็มี โดยไม่ได้เสพเมถุนเลยในชีวิต และที่ตายก็ไม่ได้ตายเพราะเหตุไม่ได้เสพเมถุนด้วย แต่ตายเนื่องจากโรคที่มีเชื้อโรคเข้ามาเป็นเหตุ

ความสำคัญของชีวิตมีเพียง ๔ อย่างเท่านั้นจริงๆ ที่จะขาดไม่ได้ คือ อาหารธรรมดา - เครื่องนุ่งห่มธรรมดา - ที่อยู่อาศัยธรรมดา - และยารักษาโรค เมื่อมีโรค มีเท่านี้จริงๆ นอกกว่านั้นไม่ใช่สิ่งสำคัญสำ

หรับชีวิตเลย ไม่ว่าวัตถุและสิ่งเสริมอารมณ์ชนิดไหนในโลก

วัตถุหรือสิ่งเสริมอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมานั้น มันเกิดเพราะตัวกิเลส — ตัณหา — อุปาทานโดยแท้จริง จริงๆ นับวันมันก็ยิ่งจะมีวัตถุและสิ่งเสริมอารมณ์ที่ "คน" หลงคิดว่าสำคัญสำหรับชีวิตมากขึ้นๆ ไม่มีวันที่จะลดลง มีแต่จะเพิ่มขึ้นเรื่อยไป ไม่เชื่อก็ลองนึกย้อนทบทวนไปดูในวันก่อนสมัยเก่าๆ ที่เราผ่านมาก็ได้ นึกดูจริงๆ นึกดูให้ดี

ดังนั้น จะไปมัวหลงอยู่ทำไม กับวัตถุและสิ่งเสริมอารมณ์เหล่านั้น เมื่อเรายังเห็นวัตถุที่เป็นของหลอก สิ่งเสริมอารมณ์ที่เป็นของหลอก ว่าเป็นของจริงแท้ เป็นของจำเป็นสำหรับชีวิตอยู่ตราบใด เราก็ยังเป็น "คน" ผู้จะต้องมีทุกข์อยู่ตราบนั้น เมื่อเรารู้ความแท้จริงได้ว่ามันเป็นของหลอกทั้งสิ้นเมื่อใด เมื่อนั้นเราก็พ้นจากทุกข์คุกคาม

อย่าว่าแต่ของหลอกเลย แม้แต่ของจำเป็นจริงๆ คนก็ยังสร้างเสริมอารมณ์หลอกล่อใส่เข้าไปอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นต้องเข้าใจความแท้จริงมันให้ได้ ของจำเป็นจริงๆ ดังกล่าวแล้วก็มี ๔ อย่างเท่านั้นแหละ คืออาหาร — เครื่องนุ่งห่ม — ที่อยู่ และยารักษาโรค

เรื่อง "**อาหาร**" นั้น ความจริงอาหารที่มีความจำเป็นสำหรับร่างกายนั้น ก็มี แป้ง มีโปรตีน มีน้ำตาล มีคาโบไฮเดรตและอะไรอื่นอีกเล็กน้อย ที่เป็นธาตุที่ต้องการมาปรุงแต่งร่างกายให้มันสังเคราะห์กันอยู่ได้ มีเท่านั้นจริงๆ แต่กระนั้นก็หลอกล่อกัน ด้วยรูป ทำแกง ทำผัด ทำเป็นขนม ทำเป็นของแห้ง ของหวาน อะไรสารพัด เสริมทั้งกลิ่น ทั้งรส ทั้งสี นานา

จะหลอกกันล่ะ แต่แท้ที่จริงก็นำมันมาใส่ปากเคี้ยวผสมกันจนอ่อน เพื่อจะได้กลืนลงไปในลำคอสะดวก รสหรือสี หรือกลิ่นอะไร ก็ไม่จำเป็นต้องตามลงไปถึงท้องเลย ทำไมจะต้องให้มันสัมผัสทางตา ทางลิ้น ทางจมูก ภายนอกให้ครื้นเครงไปทำไม ? แล้วมันเรื่องอะไรกันจะต้องให้โลกเขาหลอกอยู่ได้ ความแท้จริงนั้น จะเอาอาหารที่มีธาตุต่าง ๆ ดังได้กล่าวแล้วที่จำเป็นต่อร่างกาย เข้าไปในร่างกายอย่างไร ก็ได้ ขอให้มันเข้าไปก็แล้วกัน เท่านั้นก็เป็นใช้ได้ และธาตุต่าง ๆ นั้นครบก็ดีแล้ว ร่างกายก็ไม่ขาดธาตุอะไร จะกิน จะกลืน หรือจะฉีดเข้าไปอย่างไร ก็ได้ทั้งสิ้น ร่างกายไม่เคยต่อว่าหรือไม่เคยมีข้อแม้ แต่เจ้า "จิต" เจ้า "ใจ" ที่ไปคบหากับ "กิเลส—ตัณหา—อุปาทาน" ตัวผู้ร้ายนักต้มนักหลอกนี่สิสำคัญ ต้องมาทำให้ "คน" มีความลำบากลำบนในการหาอาหารประณีต อาหารอย่างดี ที่ว่าดีนั้นก็ดีด้วยรูป ด้วยรส ด้วยกลิ่น เท่านั้นเสียด้วย ลองนึกดูดี ๆ เถอะว่า ถ้าเราได้กลิ่นอาหารชนิดหนึ่งหอมหวานชวนน้ำลายไหลนั้นเหลือเกิน แล้วเราไม่ได้กินอาหารนั้นจะเพราะเหตุอะไรก็ตาม เรากลับไปได้กินอาหารอื่นแทน ทั้ง ๆ ที่มันไม่หอม ไม่หวาน ไม่สวย ไม่งาม แต่มีธาตุหรือคุณค่าอาหารครบ ถามว่า เราจะตายไหม ? เราก็ไม่ตาย แม้จะถูกอาหารกลิ่นหอม สีสวย รสดีเยี่ยมอะไรนั้นย้วยวนอยู่ทุกวันยังไงก็ตาม เราไม่ได้กินอาหารนั้นยังไง ๆ ก็ไม่ตาย ถ้ามีอาหารที่มีคุณค่าแม้ไม่มีรส มีกลิ่น มีสี ดีเยี่ยมอะไรเข้าไปในร่างกายอยู่

ดังนั้น จุดแท้จริงของการกินนั้น จึงมีเพียง กินเพื่อให้ธาตุที่จะไปปรุงแต่งสังเคราะห์ร่างกาย เข้าไปในกายเท่านั้น พระหรือผู้รู้แจ้งแล้วในความจริงข้อนี้ จึงกินอย่างไม่เบื่อทุกข์ และไม่พยายามหาทุกข์มาใส่ตัวด้วย

การไปหลงในรูปอาหาร รสอาหาร และกลิ่นอาหาร อาหารแม้จะปนคนเคล้าหวานเค็มเผ็ดขมยังไง ผู้รู้นั้นก็กินเข้าไปได้อย่างธรรมดา อย่างไม่ทุกข์และไม่เดือดร้อนอนาทรอะไรด้วย ผู้นั้นท่านกินอย่างเบิ่นสุข คือไม่หลงไปกับ กิเลส ตัณหา อุปาทาน คือ "ตัวพวกนักต้มมนุษย์" ทั้งหลายนั้น การกินอย่างไม่มีกิเลส จึงเบิ่นสุขอย่างบริสุทธิ์ แต่ "คน" ธรรมดาสิ เมื่อไปแลเห็นท่านผู้รู้แจ้งนั้นกินอาหารปนเป คละเคล้าไม่ว่า ของหวานของคาวผสมกันเละไปหมดอย่างนั้น กลับไปสงสาร ไปสมเพชท่าน ว่าท่านช่างทรมานตัวเองไม่เข้าเรื่องจริงหนอ เห็นท่านกินอย่างเบิ่นทุกข์ เข้าใจว่าท่านเบิ่นทุกข์ เข้าใจว่าท่านทรมาน พุทโธ่เอ๋ย...ที่จริงหนะ ควรจะหันกลับไปมองตัวเอง และสงสารตัวเองให้มาก ที่ยังหลงให้โลกมันหลอกอย่างหัวปั๋กหัวป่ำ จนมองไม่เห็น มองไม่ออกเอาเลยว่า ที่ทุกข์หนะใครทุกข์กันแน่ ที่แท้ที่ถูกแล้ว ตัวเองนั่นแหละเบิ่นทุกข์ ทุกข์ทั้งๆที่แค่เห็น ท่านกิน ตัวเองไม่ได้กินด้วยสักหน่อย แต่เก็บมาทุกข์ที่ใจตัวเอง แค่เพียงเห็นท่านกินอาหารไม่เบิ่นรส ไม่เบิ่นรูป ไม่เบิ่นกลิ่น ไม่ได้กินกับท่านซ้ำ แต่ก็ยังมาพลอยทุกข์ใจตัวเองแทนท่านจนได้เพราะความไม่รู้แจ้ง ไม่เข้าใจ นี่แหละคือ "อวิชชา" นี่แหละคือ "โมหะ" และนี่แหละคือ "มิจฉาทิฏฐิ" แท้ที่จริงท่านกินได้อย่างไม่มีทุกข์เลย ท่านสุขด้วยซ้ำ เพราะท่านกินด้วยความรู้ (วิชชา) ด้วยความเข้าใจถึงความแท้จริง ท่านไม่ได้กินเพราะรสมันหลอก เพราะกลิ่นมันหลอก เพราะรูปมันหลอก ท่านกินอาหารจริงๆ อาหารที่จะเข้าไปช่วยสังเคราะห์ร่างกายกินอย่างบริสุทธิ์ อย่างสบาย ท่านจะมีทุกข์อย่างไร? ลองคิดให้ดีให้เห็นเห็นได้แจ้งในจิตในใจว่าเบิ่นเรื่องถูกเรื่องแท้เรื่องจริงเมื่อใด? นั่นคือ ผู้นั้น

ได้รู้แจ้งเห็นจริงแล้ว หมด "อวิชชา" หมดความพราง หมดความหลอก

ดังนั้น เราต้องรู้ตัว กิเลส ให้ได้ ว่ามันคือ ตัวที่ผสมร่างอยู่ในจิต ซึ่งพร้อมที่จะพรางตาเราให้เห็นรูป เห็นรส เห็นกลิ่น เห็นเสียง และเห็นสัมผัส ผิดเพี้ยนไปจากความแท้จริง นั่นแหละสำคัญ ในเรื่องอาหารก็ดี อย่าไปหลง อย่าไปคบกับกิเลสมัน ให้มันมาร่วมทำงานกับจิต ถ้าคบกับมันเราก็ยังจะต้องการรูป ที่ไม่ใช่รูปแท้ ๆ รส ที่ไม่ใช่รสแท้ ๆ กลิ่น ที่ไม่ใช่กลิ่นแท้ ๆ เสียง ที่ไม่ใช่เสียงแท้ ๆ สัมผัส ที่ไม่ใช่สัมผัสแท้จริงอยู่ เราก็ยังไม่พ้นทุกข์อยู่เท่านั้น เราต้องรู้ความแท้จริงให้ได้ และเป็นผู้ที่กินอย่างพระต้องเป็นผู้กินอย่างรู้แจ้งเห็นจริง หรือกินอย่างไม่ปรุงรสปรุงรูป ดังได้เล่ามานี้ แต่ถ้าผู้นั้นยังกินไปทุกข์ไปเพราะมันฝืนอยู่ ก็จงรู้ไว้เถิดว่า เรายังไม่ขาดจากกิเลส เรายังทุกข์อยู่ ตราบใดยังกินอาหารผสม หรือที่เคยได้ยินคนเขาพากันเรียกว่า กินอาหารสำรวม คือหมายถึงเอามารวม ๆ ปนเปกันไปหมดไม่ว่าคาวหวานผลไม้ของน้ำของแห้ง ถ้ากินอาหารในแบบนี้ ยังรู้สึกว่ายังฝืด ยังฝืนอยู่ ก็คือ ยังไม่หลุดไม่พ้นจากทุกข์ ยังละขาดไม่ได้จริง ถ้าฝืนไปมาก ๆ ก็อาจเป็นโรคประสาท แต่ถ้าหัดกินก็ต้องหัดอ่าน หัดวิปัสสนา คือหัดเพ่งหัดใช้สติตรวจค้นหาความจริงให้รู้แจ้งให้ได้

และเรื่องอาหารของพระนี้ อยากจะขอกล่าวไปอีกนิดว่า ที่ถูกที่ควรแล้ว อาหารพระนั้น นอกจากต้องฉันอย่างไม่ปรุงรส ปรุงรูป ปรุงกลิ่นแล้ว อาหารจะต้องไม่มีเนื้อสัตว์ทุกชนิดด้วย จึงจะถูกต้องอย่างแท้จริงสำหรับพระในพุทธศาสนา เรื่องนี้รู้สึกจะเป็นเรื่องเข้าใจยากสำหรับคนไทย เพราะในเมืองไทยไม่ได้รับรู้เรื่องอาหารมังสวิรัติหรืออาหารที่ไม่มีเนื้อสัตว์เลยนี้ กันมา

ก่อน มันสืบเนื่องติดต่อกันมานานนี่เกินไปที่จะแก้ไข เพราะ "พระ" ไทยฉันอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ทุกชนิด ฉันกันมาเหมือน "คน" ธรรมดา ทั้งๆ ที่สอน "คน" ว่า อย่าฆ่าสัตว์นะ เป็นศีลข้อแรกเลย แต่ "อาหาร" *(ซึ่งต้องรับจากคนนี่เอง)* ก็รับอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ ที่คนต้องไปฆ่าสัตว์มาทำอาหาร แล้วก็ฉันอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ต่างๆ ที่ตนเองห้ามเขาทำบาป มันช่างขัดกันเสียนี่กระไร ก็เมื่อตนเองไม่ให้เขาฆ่าสัตว์ เพราะเป็นบาปแล้ว จะต้องไปฉันเนื้อสัตว์ให้เป็นเหตุให้คนต้องไปฆ่าสัตว์ทำไม ? เราต้องไม่ฉันเนื้อสัตว์จึงจะถูก คนจะได้ไม่ต้องฆ่าสัตว์เพราะ "พระ" เป็นเหตุ คนผู้ใดจะหาอาหารมาถวายพระ ก็จะได้หาแต่อาหารที่เป็นมังสวิรัต คือ ไม่มีเนื้อสัตว์มาถวาย เขาก็จะได้ไม่ต้องฆ่าสัตว์ ไม่มีเหตุไปอ้าง ว่าที่ฆ่าสัตว์ทุกวันนี้ ที่ละบาปไม่ได้เด็ดขาดอยู่ทุกวันนี้ ก็เพราะต้องฆ่าสัตว์เพื่อนำไปทำอาหารมาถวายพระ ซึ่งคิดดูให้ดีแล้วมันน่าขัน และน่าขำมาก ที่พระห้ามทำบาป คือไม่ให้ฆ่าสัตว์ไม่ว่ากรณีใดๆ แต่ "พระ" ยังยอมฉันเนื้อสัตว์อยู่ ให้เป็นเหตุให้คนต้องฆ่าสัตว์ โลกแตกไปอีก ๕ โลก คนก็หยุดทำบาปไม่ได้ ในข้อห้ามฆ่าสัตว์นี้ เพราะตราบใด พระยังพึงอาหารจากคน และพระยังยินดีฉันเนื้อสัตว์อยู่ละก้อ คนก็ต้องฆ่าสัตว์มาทำอาหารเพื่อถวายพระอยู่ตลอดตราบนั้น เพราะมันเป็นเหตุ ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ที่จะต้องให้คนฆ่าสัตว์อยู่นั่นเอง วันยังค่ำไม่พ้นไปได้ ดังนั้น ก่อนจะห้ามไม่ให้เขาฆ่าสัตว์ได้แน่นอน ตนเองก็ต้องไม่ฉันเนื้อสัตว์โดยเด็ดขาด จึงจะถูก

เพราะฉะนั้นที่ถกเถียงกันโครมๆ ถามปัญหากันออกสนั่นหวั่นไหวอยู่ และนักตอบปัญหาธรรมะก็ตอบกันลดไปเลี้ยวมากันอยู่ทุกวีทุกวัน ด้วย

เรื่องว่า *"ฆ่าสัตว์แล้วเอามาทำอาหารไปถวายพระจะบาปไหม ?"* นั้น ผู้รู้ทั้งหลายก็ช่างตอบได้ หาทางหนีทีรอดได้กันเก่ง ๆ เสียด้วย พึ่งแล้วก็ตลกดี ก็ฆ่าสัตว์มันจะไม่บาปมันมีตรงไหน ? มันก็บาปวันยังค่ำ อย่าลืมว่าเบ็ญศีลข้อแรก ข้อต้นด้วยซ้ำไป การเบียดเบียนอย่าว่าไปถึงการฆ่ากันเลย เบียดเบียนแม้ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเฉย ๆ ก็ไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธเจ้าสรรเสริญแล้ว ถ้าขืนพระยังฉันเนื้อสัตว์อยู่ ก็จงตัดศีลข้อ ๑ นี้ทิ้งไปเสียเถอะ อย่านำไปกล่าวไปสอนให้คนปฏิบัติเลย มันเบ็ญละครตลก ที่จะเบ็ญจริงไปไม่ได้เลยเบ็ญอันขาดตราบโลกแตก ขืนมีอยู่ก็เบ็ญศีลที่เบ็ญหมันเปล่า ๆ

ดูแต่ศีลข้อ ๓ กาเมสุมิจฉาจาร ฯ ซิ พระพุทธองค์ห้ามคน ก็ห้ามไว้แต่เบาสมสภาพคน ไม่ได้หักโหมอะไร แต่พระท่านก็ห้ามขาดไม่ให้แตะต้องเรื่องนี้เอาเลย ส่วนศีลข้อ ๑ นั้น คนหรือพระ พระพุทธองค์ก็ห้ามไม่ให้ฆ่าเท่า ๆ กัน ไม่ได้ลดหย่อนเลย แล้วทำไมพระยังจะสนับสนุนให้คนทำผิดศีลข้อนี้อย่างเต็มที่อยู่ฝ่ายเดียว หรือถ้าพระพุทธองค์จะให้ฆ่าสัตว์ เพราะเพื่อเห็นแก่ธรรมชาติ เหมือนศีลข้อที่ ๓ พระพุทธองค์ก็คงจะแบ่งซีดแบ่งขั้นไว้เหมือนศีลข้อที่ ๓ แน่ แต่ก็ไม่เห็นมี ดังนั้นจึงควรแน่ใจเสียเถิดว่า พระต้องไม่เบ็ญเหตุให้คนต้องฆ่าสัตว์อย่างแน่ ๆ และคนก็ต้องพยายามไม่ฆ่า แม้เพื่อให้ตัวเองนั่นแหละจึงจะถูก จะให้ดียิ่ง *พุทธศาสนิกชนที่ตั้งใจปฏิบัติธรรมจริง ๆ เพื่อบรรลุธรรม ก็จะต้องไม่กินเนื้อสัตว์เช่นกัน*

ที่จริงในคัมภีร์ฝ่ายมหายานนั้น เขามีระบุไว้เลยว่า พระต้องไม่ฉันเนื้อสัตว์ แต่ไทยเราไปรับเอาระบบฉันเนื้อสัตว์มา เลยฉันกันมาเรื่อย ไม่รู้

กีบีกีชาติ เมื่อเริ่มตักบาตรกันด้วยอาหารมีเนื้อสัตว์กันมาแต่ไหนแต่ไร คนก็ตักบาตรด้วยอาหารเนื้อสัตว์กันมาเรื่อยตราบนั้น แต่ถ้าคนรู้ว่า พระไม่ฉันเนื้อสัตว์ คนก็ย่อมจะไม่เอาอาหารที่มีเนื้อสัตว์ถวายพระหรือใส่บาตรแน่ เพราะแม้ใส่ไป พระท่านก็ไม่ฉัน คนก็จะไม่เอาของให้พระนำไปทิ้งแน่ ๆ ดังนั้นจึงใคร่จะขอให้พระทั้งหลายหรือผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย ได้โปรดนำไปเพ่งพิจารณาไตร่ตรองด้วย ศาสนาจะได้ไม่เพี้ยน ไม่ผิด ไม่ชัด จะได้ลงตัวและเป็นไปได้ตามธรรม ถ้าเป็นอยู่อย่างที่ว่านี้ ศาสนาก็เป็นเพียงละครตลกหรือบทบัญญัติก็เป็นเพียงบทละครตลกที่แสดงเพื่อเพียงให้คนดูเท่านั้น ในคัมภีร์มีเหมือนกันที่อนุญาตให้พระฉันเนื้อสัตว์ได้ แต่ต้องเป็นเนื้อสัตว์ที่ตายเอง และเนื้อนั้นต้องรู้แน่ ๆ ด้วยว่า ต้องตายเอง ถ้าแม้สงสัย เพราะไม่เห็นเขาฆ่ากับตาเพื่อทำอาหารให้ตน ก็ไม่ฉันอาหารนั้น แม้นสงสัยเพราะไม่ได้ยินข่าวว่าเขาฆ่าสัตว์อุทิศแก่ตน ก็ไม่ฉัน และแม้นสงสัยอยู่ว่า เนื้อนี้ยังรังเกียจและคลางแคลงอยู่ว่า เขาต้องฆ่าเพื่อตนแน่ ก็ต้องไม่ฉันเช่นกัน จะฉันอาหารเนื้อใด ก็ต้องแน่ใจว่า เนื้อนั้นตายเองโดยจริง จึงจะฉัน ดูในคัมภีร์ฝ่ายเถรวาทก็ได้ มีที่ ๆ กล่าวถึงเรื่องอาหารมากมายหลายแห่งอยู่ ซึ่งระบุเป็นข้าวเป็นพืชเป็นอาหารไม่ใช่เนื้อสัตว์ทั้งนั้น ไม่เห็นมีตรงไหนบอกว่าเนื้อสัตว์เอามาทำเป็นอาหารให้พระฉันเลย จะมีที่ข้องใจกันอยู่นักหนาก็ตรงอาหารมื้อสุดท้ายของพระบรมศาสดา ที่ว่า "สุกรมัททวะ" นั่นเท่านั้น ซึ่งคนไทยไปแปลว่า ต้องเป็นเนื้อหมูอ่อน ซึ่งที่จริงไม่ใช่แน่ เป็นชื่อของอาหารชนิดหนึ่ง ที่ประกอบขึ้นด้วยข้าวและนมโคเป็นเครื่องปรุง แต่อาหารนี้มันมีชื่อว่า "สุกรมัททวะ" จะไปเหมาว่า มีคำว่า "หมู" แล้วจะเป็นอาหาร

ที่ต้องเบื่นเนื้อหมูนั้นไม่ได้ ถ้าเช่นนั้น "ขนมขี้หนู" ของไทย มิเบื่นขนมทำด้วยขี้หนูหรือ หรือขนมไข่เหี้ยไข่หงส์อะไรนั้น มิทำด้วยไข่สัตว์ชนิดนั้นหรอกหรือ ก็เปล่าทั้งสิ้น หรืออีกนัยหนึ่ง ทางหลักฐานของอินเดียและจีนซึ่งก็มีคนรู้คนพบ เขาก็ว่าเบื่นอาหารที่ปรุงด้วยเห็ด ที่ชาวบ้านเรียกว่า "เห็ดหมู" ด้วยซ้ำไป ทำไมไทยจึงแปลว่าเนื้อหมูอ่อนก็ไม่รู้ คงเบื่นเพราะอาจารย์ผู้แปลอยากลากเข้าไปหาเนื้อ เพราะตัวเองยังติดในรสเนื้อ ต้องการฉันเนื้อกระมัง แต่ถ้าจะไม่วินิจฉัยกันตรงนี้หรือตรงไหนเลยก็ตาม เราก็ต้อง **วินิจฉัยด้วยเหตุผล** เบื่นสำคัญที่สุด เพราะพระพุทธองค์ไม่ได้สอนให้เชื่อตำรา ไม่ให้เชื่อคนสอน หรือเชื่อตามกันมาอะไรทั้งสิ้น พระองค์ท่านให้เชื่อเหตุและผลที่เกิดตามความเบื่นจริงเท่านั้น อย่าลืมว่าศาสนาพุทธไม่ใช่ศาสนาแห่งความงมงาย หรือศาสนาแห่งความเชื่อโดยไม่ไถ่ถอน *(ถ้าขืนเชื่อเช่นนั้นเรียกว่าเบื่นคนมีมานทิฏฐิ)* ถ้าใครยังเชื่ออยู่ว่า พระพุทธองค์ฉันเนื้อสัตว์ ก็เท่ากับต้องเชื่อว่า พระพุทธองค์ยังไม่ฉลาดเยี่ยมยอดเพียงพอดังที่เรายกย่องกัน ยังบกพร่องอยู่ เพราะท่านยังปฏิบัติในสิ่งที่ค้านกับวินัยบัญญัติหรือธรรมบัญญัติของพระองค์เอง ข้าพเจ้านั้นเชื่อยิ่งกว่าเชื่อว่า พระพุทธองค์ต้องไม่ฉันเนื้อสัตว์ เพราะพระพุทธองค์นั้นใคร ๆ ก็ทราบว่า พระองค์ท่านไม่ได้สอนคนเพียงแต่คำพูดเท่านั้น พระองค์สอนคนทั้งการปฏิบัติ คือพระองค์เองก็ปฏิบัติเบื่นตัวอย่างให้คนเห็นคนเข้าใจด้วย เพราะการสอนใด ๆ ผู้สอนต้องปฏิบัติตามที่สอนด้วย จึงจะเบื่นการสอนด้วยธรรมชาติที่ให้ผลสูงที่สุด และพระองค์เบื่นผู้มีทุกอย่างบริสุทธิ์พร้อมยิ่งแล้วด้วย

การไม่เสพเนื้อสัตว์ ง่ายกว่าการไม่เสพเมถุนเบื่นไหน ๆ ทำไม? พระไม่เสพเมถุนยังได้ จะไม่เสพเนื้อเสียเท่านี้ เพื่อความบริสุทธิ์แห่งศาสนา ทำไม? จะไม่กล้าทำเชียวหรือ กรณีนี้ สำหรับผู้ที่ฉันอาหารไม่ปรุงแต่งรสชาติได้แล้ว ก็จะไม่อนาทรอะไร จะลงมือปฏิบัติได้ทันที แต่ผู้ที่จะลำบาก คือ ผู้ยังติดข้องในรสอยู่ ก็คิดดูเอาเถิด ติดข้องอยู่ในรส หรือจะละขาดจากรสนี่สิมันยากกว่าเว้นอาหารเนื้อ ยังเบื่นธรรมะข้อสูงกว่าเบื่นไหน ๆ ทำไมธรรมะข้อต่ำ ๆ แค่ต้องเว้นการเสพเนื้อสัตว์นั้น พระพุทธองค์จะทรงละเลย ถ้าผู้ฉันอาหาร ฉันแบบไม่ปรุงรสได้ก็สบายเลย เพราะแม้จะเอาผักหั่น ๆ ใส่จานปนข้าวมา ท่านก็ฉันได้หน้าเฉยตาเฉย เบื่นสุขด้วย ท่านจะไม่ทุกข์ร้อนอะไร แต่ผู้ที่ยังติดรสอยู่ แม้จะละเว้นเนื้อแล้ว ก็ต้องเอาผักมาต้มมาแกงมาผัดให้มีรสมีกลื่นถูกปากถูกใจจึงจะฉันได้ นี่สิ จะยาก แต่ก็ควรหัดไปทีละขั้น คือหัดฉันอาหารที่ไม่มีเนื้อให้ได้ แล้วต่อไปเรื่องรสก็จะลดได้เอง

ใครจะเชื่อคัมภีร์ เชื่อคำสอนหัวบ่กหัวป่าอย่างไม่พิ่งอีร้าค้าอีรมยังไง ก็เชิญเชื่อเถอะ ไม่ว่าคัมภีร์หรือคำสอนนั้นจะแท้อย่างจริง หรือยืนยันกันว่าแท้อย่างไม่จริง ยังไงก็ตาม ข้าพเจ้าผู้หนึ่งล่ะ ที่จะไม่ขอเชื่อคัมภีร์หรือคำสอนก่อน แต่จะขอเชื่อบุ่ญญาตัวเองที่ได้รู้ได้แจ้งได้สัมผัสในเหตุในผล ก็ดังกล่าวแล้วว่า "ความเชื่อ" *(ศรัทธา)* ไม่ใช่ของงมงาย ความเชื่อเบื่นเรื่องไถ่ถอนแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ตามวาระตามกาล เราแจ้งขณะนี้ดังนี้ เราก็เห็นดังนี้ เราจะเห็นแจ้งเพี่ยนไปจากเราแจ้งเราเห็นไม่ได้ นอกจากคนงมงาย ซึ่งเชื่อโดยไม่แจ้งด้วยตนเอง แต่เชื่อโดยตามคำเขาบอก แม้ตัวเองก็ไม่เห็นเช่นนั้น แต่ก็ยังหลงเชื่อตามเขาอยู่อย่างนั้น นั่นเรียกว่า เชื่ออย่าง

งมงาย เราต้องเชื่อตามที่เราแจ้งเราเห็นจึงจะเรียกว่า ศรัทธา และความเชื่อมันย่อมเปลี่ยนแปลงไถ่ถอนไปได้จริง ๆ ตามวาระตามกาล จนถึงที่แท้ที่สุดก็ไม่มีเปลี่ยนแปลงอีกแล้ว คนผู้ยืนยันโดยโกหกตัวเองอยู่ หรือไม่ยอมเบิดจิตตัวเองออกไตร่ตรองอยู่ คนผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้มี ทิฏฐิมานะ ย่อมไม่มีทางรู้แจ้งเห็นจริงสิ่งใด ๆ เป็นอันขาดตราบโลกแตก

ด้วยเหตุผลดังที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้วว่า มันเป็นละครตลกเอาเสียจริง ๆ ถ้ามีศีล "ปาณาติปาตาเวรมณี ฯ" อยู่โทนโท่แล้ว พระยังเป็นเหตุให้คนเขาต้องฆ่าสัตว์อยู่ละก้อ *(เพราะพระต้องอาศัยอาหารจากคน คือต้องอาศัยบิณฑบาต)* โลกแตกเปล่า เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้จริง ๆ

ดังนั้น ที่คนไทยเราควรจะปฏิบัติกันต่อไปก็คือ ต้องให้คนทั่วไป *(โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชน เพราะไปรู้ไปรับแบบอย่างมาผิดเสียเป็นนมเป็นนาน)* เขารู้ให้ได้ว่า อาหารพระต้องไม่มีเนื้อสัตว์ใด ๆ ปนเป็นอันขาด ไม่ว่าสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ แล้วคนก็จะไม่ใส่บาตรด้วยอาหารที่มีเนื้อ จะไม่ถวายพระด้วยอาหารที่มีเนื้อโดยทุกทาง พระก็จะเป็นอยู่อย่างชอบ ไม่เดือดร้อน ซึ่งทุกวันนี้ในเมืองไทย ถ้าพระรูปใดไม่ฉันเนื้อสัตว์ ท่านก็ลำบากนิดหน่อย เพราะคนไทยไม่รู้ว่า ต้องใส่บาตรด้วยอาหารที่ไม่มีเนื้อสัตว์ จึงจะเป็นแบบอย่างที่ถูกต้อง เขาก็เลยยังคงใส่อาหารที่มีเนื้อสัตว์อยู่แทบทุกคน พระผู้ไม่ฉันเนื้อก็ต้องไปเลือกออก หรือบางทีถึงกับไม่มีอาหารที่จะฉันได้เลย เลยต้องฉันข้าวเปล่า ๆ *(เพราะที่บิณฑบาตมาได้นั้นเป็นอาหารมีเนื้อทั้งนั้น)* ถ้าเป็นพระที่ท่านเป็น "พระแท้" คือพระผู้หมดในรส ในรูปแล้ว ท่านก็ไม่ทุกข์อะไร ท่านก็ฉันข้าวเปล่า ๆ ได้ แต่มันก็ไม่ดีตรงในร่างกายท่านจะขาด

ธาตุบางอย่างที่ร่างกายจำเป็นต้องมีต้องได้รับเท่านั้น

อันที่จริง ผู้ที่จะไม่ฉันอาหารเนื้อสัตว์ทุกชนิด อย่าว่าแต่พระพุทธเจ้าเลย พระอรหันต์เจ้าทั้งหลายท่านก็งดฉันเนื้อสัตว์โลกทุกชนิดแล้วเด็ดขาด และในเมืองไทยเองแม้จะมีแบบอย่างๆ นี้อยู่นี่แหละ ถึงกระนั้น ผู้ที่บรรลุธรรมเป็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย ท่านก็ได้รู้เองด้วยญาณปัญญาของท่าน ในลำดับที่ท่านจะต้องรู้ว่า การฉันเนื้อสัตว์นั้น คือการเบียดเบียนสัตว์โลกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด แล้วท่านก็จะงดฉันเนื้อสัตว์เองตามวาระ ไม่จำเป็นที่จะต้องมีคัมภีร์มีคนสอนสั่งให้ท่านรู้ ท่านจะรู้ได้เอง แม้คัมภีร์ไทยจะยืนยันว่าฉันเนื้อสัตว์ได้ก็ตาม เพราะความรู้ (วิชชา) นั้นไม่ใช่คัมภีร์ ไม่ใช่คำสอนคำบอกเล่าใดๆ แต่เป็น **ญาณ** เป็น **ปัญญา** ที่เกิดเองในจิต ผู้เรียนรู้คัมภีร์ท่องได้จบเป็นพันเป็นหมื่นคัมภีร์ แต่ถ้าญาณปัญญาไม่เกิดเลย ก็คือผู้ยังไม่ได้รู้แจ้งอะไรเลย ก็เป็นของจริง

ดังนั้น ความรู้ว่าจะฉันอาหารได้แค่ไหนนั้น มันไม่ใช่ขั้นลึกอะไร แม้คำว่า "วิญญาณ" มีกันแค่ใด? คืออะไรแท้ๆ ท่านก็รู้ได้ เพราะฉะนั้นการจะเบียดเบียนสิ่งที่มีวิญญาณขั้นไหนๆ ท่านก็รู้ เอาละ ขอว่าไว้แค่นี้ก่อนเฉพาะตอนนี้ เพราะถ้าจะพูดยาวไปอีกก็ได้อีกมาก แต่หนังสือเรื่องนี้ไม่ใช่เนื้อหานี้เป็นจุดหมาย ข้อสำคัญเพียงควรระลึกว่า ถ้าผู้ใดมีใจจะมุ่งมั่น "นิพพาน" หรือมุ่ง "อรหันต์" แล้ว จะต้องไม่ฉันเนื้อสัตว์โลกทุกชนิด ที่มันจะต้องตายลงด้วยน้ำมือคนฆ่า นอกจากเนื้อสัตว์โลกที่มันตายเองเท่านั้น แต่จะหวังเนื้อสัตว์บังสุกุลอย่างนั้นจากที่ไหนได้ง่ายๆ และรู้ได้ด้วยยากยิ่งด้วย จึงควรละขาดเลยแหละดี

ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงใคร่กราบขอร้อง ถ้าผู้ใดอ่านหนังสือนี้ และในโอกาสต่อไปจะทำบุญถวายอาหารพระด้วยทางใดก็ตาม ได้กรุณาจงใส่บาตรด้วยอาหารมังสวิรัต คืออาหารที่ไม่ประกอบด้วยเนื้อสัตว์เทอญ จะเป็นการส่งเสริมให้พุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างถูกอย่างต้อง คำสอนก็ไม่คดไม่เสีย ไม่ขัดแย้งกันด้วยประการทั้งปวง โดยเฉพาะถ้าพระรูปใดได้อ่าน ก็ได้โปรดกรุณาตรองให้เห็นจริงและปฏิบัติด้วยเถิด กุศลไม่เป็นของใคร ของผู้ปฏิบัติเองแล เพราะถ้าเรามีชีวิตอยู่ โดยไม่เป็นต้นเหตุให้สัตว์ใด ๆ ต้องล้มตายลงเพราะเราต้องกิน หรือสัตว์ใด ๆ ไม่ต้องตาย เพราะเราเป็นเหตุที่จะต้องกินเนื้อเขาละก้อ ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ท่านจะไม่บริสุทธิ์เชียวหรือ ท่านจะไม่ได้กุศลเชียวหรือ ลองคิดดู

ก็อาหารพืชผักผลไม้ต่าง ๆ มันดีหยอกใคร เป็นอาหารที่นำเชื้อโรคมาให้คนน้อยที่สุด ซึ่งเนื้อสัตว์สิ ตรงกันข้าม เป็นอาหารที่เป็นตัวนำเชื้อโรคมาสู่คนมากกว่าเป็นไหน ๆ *(เพราะเชื้อโรคที่อาศัยอยู่ในเนื้อสัตว์ได้ มันก็อาศัยอยู่ในคนได้ดีเช่นกัน ส่วนเชื้อโรคที่อยู่ในพืช แม้หลงเข้าไปในคนก็จะทนไม่ได้ เพราะที่อาศัยมันคนละชนิดกัน)* และคุณค่าทางอาหาร หรือธาตุต่าง ๆ ที่เนื้อมีพืชผักผลไม้ แต่ละชนิดที่ให้ธาตุนั้น ๆ ก็มีอยู่ครบ ถ้าเราจะไถ่ถาม เล่าเรียนจากผู้รู้นิดหน่อยเราก็จะรู้ว่า พืชใดผักใด มีธาตุอะไรบ้าง และเราจะต้องกินธาตุอะไรบ้างเข้าไปในร่างกาย

ข้าพเจ้าเขียนเสียยาวในกรณีนี้ เพราะว่าข้อขัดแย้ง หรือข้อบกพร่องข้อใหญ่อยู่ในศาสนาพุทธของเราจริง ๆ จึงใคร่จะชี้แจงสู่กันฟัง เพื่อธรรมะของพระพุทธองค์ จะได้บริสุทธิ์ไม่เป็นหมัน ไม่สูญเปล่า

ไม่ผิดเพี้ยน จงอย่าเอาแต่ทิฏฐิมานะกันอยู่เลย จงเห็นแก่พระธรรมของพระพุทธองค์บ้าง ศีลข้อ ๑ ข้อแรกแท้ๆ ช่างกระไร ผิดตั้งแต่เริ่มรับรู้พระธรรมเชียวหรือ ช่วยกันด้วยเถิด แก้ไขสิ่งที่เห็นจะๆแจ้งๆกันให้ถูกให้ต้องกันเสียเถิด อย่าปล่อยปละละเลยกันนักเลย ถ้าได้ช่วยกันคนละไม้คนละมือ ความผิดก็จะเบาบางถูกได้ จุดสำคัญที่จะต้องกราบขอกันก็คือ คนผู้เป็นพุทธศาสนิกชนทุกคนนั่นแหละ กรุณาใส่บาตรด้วยอาหารที่ไม่ใช่เนื้อสัตว์ พระท่านก็ต้องฉัน ตามที่เราใส่บาตรวันยังค่ำ พระธรรมนี้ดียิ่งนัก สูงยิ่งนัก ถูกต้องยิ่งนัก ก็ควรจะได้ถูกต้องอย่างไม่มีที่ติจึงจะควร ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ ขอกราบคารวะทุกท่านที่เห็นตามและลงมือปฏิบัติ ข้าพเจ้าไม่มีความสามารถที่จะทำให้พระธรรมถูกต้องได้เลย ต้องพุทธศาสนิกชนทุกคนต่างหากแวะออกมาเสียไกล พูดเรื่องเครื่องแต่งกายอยู่แท้ๆ เอาล่ะ วกกลับมาหาเรื่องเสื้อผ้า หรือตกแต่งกายอันเป็นเรื่องภายนอกกันใหม่

เครื่องนุ่งห่ม ก็เหมือนกัน เราต้องรู้ว่าเราห่มทำไม นุ่งทำไม ถ้าเรายังเลือกสี เลือกรูป เลือกแบบ เลือกทรง เลือกเนื้อผ้าละเอียดหยาบนุ่มเนียนอะไรอยู่ เราก็ยังถูกกิเลสมันบงการอยู่ใน "จิต" อยู่ ให้หลงในรูป ในรส ในกลิ่น ในเสียง ในสัมผัส เราต้องรู้ให้ได้ว่า โดยแท้จริงนั้น เรานุ่งห่มกันความหนาว ถ้าอากาศหนาวก็ต้องใช้ผ้าหลายชั้นหรือผ้าหนา จะสีอะไรก็ช่างมัน จะแบบจะทรงอะไรก็ช่างมัน ถ้าร้อนก็นุ่งผ้าบาง เพราะเพียงเพื่อความเหมาะควรของสังคม กันอุจาด เพราะสังคมเขาถือว่าเปลือยกายมันอุจาด และมันห้ามเขายากเสียด้วย เรื่องนี้มันรุนแรง ก็เท่านั้น แต่ถ้าเราไม่ยุ่งกับสังคม เราอยู่ป่าที่ไม่มีคน ไม่มีสังคม เราไม่นุ่งเลยก็ได้ ถ้าไม่บ้อง

กันสัตว์บี้องกันแมลง

แต่ถ้าหลงในแฟชั่น หลงในการแต่งอยู่ ก็ดังได้กล่าว ได้เล่ามาแล้ว ยิ่งผู้หญิง ยิ่งต้องคิดให้ดี อย่าแสดงความน่าอาย คืออย่าแสดงความอยากมากจนลืมออกโดยการแต่งตัวมากเลย อ่านความอยากได้จากการแต่งตัว อ่านได้จริงๆ มันน่าอายจริงๆ จงระวัง ถ้าเราลดเสียไม่แต่งมาก ไม่ไปหลงเพ้อกับมันมาก ลองคิดดูว่าเงินก็ไม่เสีย เวลาก็ไม่เสีย ทุกข์อีกนานับประการลดลงหมด

ที่นี้เรื่อง **ที่อยู่** ที่อยู่ ก็ไม่ได้หมายความว่า จะต้องเป็นสถานที่ ที่เป็นบ้าน เป็นวัง เป็นห้องหอ อะไรเลย หมายถึงที่ไหนก็ได้ ที่เป็นที่พอสบาย ไม่เดือดร้อน ปลอดภัย ไม่ทรมาน คือเป็นสถานที่กันแดด กันลม กันสัตว์ที่มีพิษมีภัยได้ มีเนื้อที่พอจะนั่งจะนอน และจะเดินออกกำลังได้ เพราะ "คน" เป็นแท่งวัตถุที่กินเนื้อที่ ก็ต้องมีเนื้อที่ให้มันอยู่ ก็เท่านั้นเองที่หมายถึงที่อยู่ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นบ้านเป็นวังเป็นวิหาร เป็นสิ่งก่อสร้างโอ่โถงวิจิตรพิสดารอะไร แต่ก็ไม่ใช่อยู่บ้าน หรืออยู่วัง หรืออยู่วิหารไม่ได้ ก็อยู่ได้ ถ้ามีสิ่งเหล่านั้นอยู่แล้ว โดยไม่ได้ก่อทุกข์ให้ใคร แม้แต่ตัวเองหรือผู้อื่น

ที่ถูกก็คือ จะต้องไม่ให้ตัวกิเลส ตัณหา อุปาทานมาบงการว่า ที่อยู่ต้องสวย สง่า โอ่โถง หรูหรานะ มาบงการว่าจะต้องดียังโง้น พร้อมยังงี้ พอสบายเท่านั้นเป็นใช้ได้ แต่ถ้ายิ่งประณีต หรือดีพร้อมก็ไม่เป็นไร เมื่อผู้รู้แจ้งนั้นไม่คบกับตัวกิเลส — ตัณหา — อุปาทานแล้ว ก็ไม่มีปัญหา ท่านก็ไม่หลง ไม่เห่อเหิม ไม่ยึดถืออะไร ท่านอยู่ที่ดีก็ได้ ที่เลวก็ได้ ขอให้เป็นที่อยู่

ที่พอประมาณ บ่องกันความไม่ดีจริง ๆ ได้ และให้ประโยชน์แท้จริงได้ก็เพียงพอแล้ว

ดังนั้น ผู้รู้แจ้งจึงอยู่สถานที่ใดก็อยู่ได้ นอนที่ใดที่ไม่ต้องร้อนเกินไป ไม่หนาวเกินไป ไม่ถูกรบกวนจากสัตว์ที่มีพิษ ไม่ทุเรศเกินไปท่านก็นอนได้ ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีฟูก มีเตียง มีหมอน จะมีก็เพียงผ้าห่มบ่องกันเมื่ออากาศหนาวก็เท่านั้น ความจำเป็นจริง ๆ ก็มีเท่านั้น แต่ถ้าผู้ใดจะพยายามผึกฝนหัดนอนโดยไม่มีที่นอน ไม่มีหมอน แต่ใจมันก็ยังทุกข์ เพราะรู้สึกไม่สบายอยู่ละก้อ ท่านก็ยังไม่ขาดจากกิเลส ไม่ขาดจากความยึดถือ ท่านยังรักรสสัมผัสอยู่ ก็ต้องพยายามผึกไป มีสติตรองไป ให้เห็นความจริงแท้เจ้าอวิชชาต่าง ๆ ให้ได้ จนเราสบายได้ ไม่มีความเดือดร้อน ไม่ทุกข์ในการนอนเช่นนั้น นั่นแหละท่านก็พ้นจากกิเลส หมดความไม่รู้ และก็มิใช่ว่า พระอรหันต์จะนอนเตียงนอนฟูก มีหมอนไม่ได้ เมื่อท่านเป็นพระอรหันต์จริง ท่านนอนที่นอนชั้นดีเยี่ยมนุ่มเนียนพรั่งพร้อมอย่างไร ก็เท่ากันกับท่านนอนไม้กระดานแผ่นเดียว ความรู้ของท่านเท่าเดิม แต่ความรู้สึกของท่านเท่านั้นที่ไม่เท่าเดิม มันก็รู้สึกตามความเป็นจริง

ส่วนเรื่อง **ยารักษาโรค** ไม่ต้องอธิบายอะไรกันมาก เพราะไม่ใช่เรื่องของกิเลส ตัณหา อุปาทานอะไรมากนัก แต่กระนั้น ก็ยังมีคนหลงติดยาต่าง ๆ อยู่จนได้ ยาต่าง ๆ เหล่านั้นก็เรียกกันว่า ยาเสพติด อันเป็นยาจริง ๆ ให้ผล ให้ประโยชน์บ้าง และที่ไม่ให้ประโยชน์เลยก็มี เช่น บุหรี่เป็นต้น ดังนั้นผู้ใดยังละขาดไม่ได้ แม้บุหรี่ก็ตัดขาดไม่ได้ ก็อย่าพึงหวังเลยว่าจะเป็นผู้พ้นทุกข์ได้ บุหรี่ไม่ใช่ของเสพติดที่ลึกล้ำอันใดเลย คนผู้หลงอยู่

จึงมีจิตอ่อนแอ และหนาไปด้วยความหลงอยู่อย่างมาก รสของบุหรี่ก็ใช่จะมีอะไรมากมาย รสน่าเวียนหัวด้วยซ้ำ แต่หลงอยู่ในรสของอุปาทาน หลงอยู่ในรสของอารมณ์เพลินๆ ซึ่งเป็นอารมณ์ตื้นๆ ไม่มีของจริงเลย นี่สิร้ายกาจนัก ถ้ายังเห็นผู้ใดยังสูบบุหรี่อยู่ ก็พึงอ่านได้ทันทีว่า ผู้นั้นยังไม่มีทางเป็น "พระ" แท้ๆ หรือไม่มีทางพ้นทุกข์ได้เป็นอันขาด ยังคือ "คน" ธรรมดาๆ นี่เอง แม้จะนุ่งเหลือง โกนหัว ผ่านพิธีบวชมาแล้ว และมียศมีตำแหน่งเป็นนั่นเป็นนี่ จนถึงขนาดชั้นพระราชาคณะอะไรก็ตาม

นอกนั้นก็เป็นยาเสพติดด้วยความหลงอย่างอื่น แต่ก็เป็นอุปาทานเหมือนกัน ยาจริงๆ นั้นคือ ยาที่จะบำบัดโรคที่มันเกิดจากเชื้อโรคที่มีในร่างกายจริงๆ เท่านั้น ถ้าไม่มีโรค ยาก็ไม่มีความจำเป็นอะไรกับร่างกายเลย

เราแวะออกนอกเรื่องของ "กาย" กับ "จิต" ไปเสียไกลเอาการ แต่ที่ต้องอธิบายต้องยอมออกไป เพราะมันสำคัญกับพรหมจรรย์ และศาสนาจริงๆ ทั้งสิ้น ใครรู้สึกว่ามันขาดตอนก็ตั้งหลักใหม่ให้ดี

เราหันมาแยกแยะ "คน" ออกดูละเอียดๆ กันอีกสักที ท่านบอกว่าคนนำมาแยกออกได้เป็นส่วนๆ จาก "กาย" กับ "จิต" นี่แหละ พอจะหยิบมาอธิบายง่ายๆ ได้ ๕ ส่วน แต่ละส่วนท่านเรียกว่า "ขันธ์" คือแบ่งออกมาได้ ๕ ขันธ์ เรียกขันธ์นั้นๆ ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ได้ยินศัพท์ ๕ ตัวนี้แล้วอย่าเพิ่งท้อใจ มันไม่ใช่ของยากอะไรนักหรอกที่จะรู้ให้ละเอียด แต่ว่าเราจำเป็นต้องมีศัพท์เรียกชื่อมันไว้เท่านั้นเอง เหมือนคน ต้องมีชื่อต่างๆ เจาะจงตัวไปเหมือนกัน ไม่งั้นก็ไม่รู้ว่า คนไหนต่อคนไหน จะหมายเอา "คน" คนไหนก็เลยชี้ลงไปไม่ได้ จึงต้องตั้งชื่อตั้ง

นามขึ้นมาเรียก บุญมี บุญมา สา สี ทองดี ทองเจิมอะไรกันไปต่างๆนานา

ลองขยายความดู ที่ว่า "รูป" นั้นจะยังไม่อธิบายต่อล่ะ เพราะ "รูป" ก็คือที่ได้พูดถึง หรือที่ได้อธิบายมาแล้วทั้งหมด อันคือ "กาย" ประกอบด้วย ดิน น้ำ ลม ไฟ นั่นเอง และมันก็ดัง "วัตถุ" แท่งๆ ก้อนๆ ไม่รู้เรื่องอันใด

ทีนี้ จาก "รูป" นี่แหละ เพราะมี "นาม" จึงได้เกิดความสัมพันธ์ต่างๆได้ ถ้าไม่มี "นาม" ก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้นมาเป็น "ความรู้สึก" ได้ *(ตอนนี้อย่าไปคิดถึงสิ่งอื่น ให้คิดถึงเรื่องของ "คน" แต่อย่างเดียว)*

"นาม" ก็คือ "ขันธธาตุ" อีก ๔ ขันธ์ที่เหลือคือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้ง ๔ ขันธ์นี้เรียกว่า "นามขันธ์" หรือรวมว่า "จิต" ก็ได้ ดังนั้นจะเรียกรวมๆว่า "วิญญาณ" ก็ได้เช่นกัน *(ขณะนี้เข้าใจดังนี้ไปก่อน)* ทั้ง "จิต" ทั้ง "วิญญาณ" นี้ ก็คือ "นามขันธ์"

ทีนี้ "จิต" จริงๆ กับคำว่า "วิญญาณ" นั้น มันเรียกแทนกันได้ เพราะ "ธาตุที่รับรู้อะไรต่ออะไรทั้งหมด" เราเรียกว่า "วิญญาณ" และเจ้าการรู้อะไรทั้งหมด คือคนที่มีสัมปชัญญะอยู่รับรู้ได้ ก็คือ "จิต" นั่นเองทำงาน ถ้า "จิต" ไม่ตื่น ไม่ทำงาน ก็รู้ไม่ได้ดังได้อธิบายแล้ว เพราะฉะนั้นถ้า "จิต" ไม่ตื่น "วิญญาณ" ก็ไม่มีโอกาสรับรู้อะไรเลย พอ "จิต" ตื่นทำงาน "วิญญาณ" ก็ได้รู้ ดังนั้นจึงเรียกเจ้าคำว่า "จิต" กับคำว่า "วิญญาณ" แทนตัวกันได้ดังนี้ *(นี่คือขั้นธรรมดาสำหรับการอธิบาย อย่าเพิ่งคิดไปไกลสำหรับผู้รู้)*

จิต กับ วิญญาณ จึงแนบเนื่องเกือบเหมือนตัวเดียวกัน แต่ไม่ใช่ตัวเดียวกันหรอก จิต มันเป็นเหมือนหัวหน้า เทียบได้กับอธิบดีของกรมวิญญาณ คือเลขานุการกรม กรมในที่นี้คือกรมแห่งคน หรือจะสมมุติว่า

"จิต" เปรียบเหมือน "รัฐมนตรีของกระทรวง" "วิญญาณ" ก็เทียบได้เป็น "ปลัดกระทรวง" นั่นเอง

ที่นี้ก็เหลือ เวทนา สัญญา และสังขาร สามตัวนี้ก็คือ เจ้าหน้าที่สังกัดในกรมนั่นเอง มีหน้าที่แต่ละคนก็แต่ละอย่าง เปรียบได้กับหัวหน้ากองต่าง ๆ ในกรมเดียวกัน

เวทนา คือ ความรู้สึกขั้นแรก เป็นเจ้าหน้าที่ด่านแรก ถ้า "รูป" คือร่างกายของเราเริ่มทำงาน เมื่อเปิดประตู คือเปิดทวาร ๖ *(แต่อย่าลืมว่าต้องเปิดทีละประตูนะ)* จิตก็ตื่นพร้อมที่จะทำงาน สมมุติว่า เปิดประตูตา พอตาไปสัมผัสกับภาพสิ่งหนึ่งเข้า สมมุติว่า ภาพสีแดง ขณะนั้นแหละเราเรียกว่า "เวทนา" คือ "ความรู้สึกประตูแรกที่บอกว่าสีแดง" หน้าที่ของ "เวทนา" มีเท่านี้ คือรับรู้สึกเท่านั้นว่าอะไรเป็นอะไร? ไม่มีหน้าที่อื่น ดังนั้นจงเข้าใจให้ดี คำว่า "เวทนา" ก็คือ "ความรับรู้" และบอกแจ้งสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ตามความเป็นจริงเท่านั้น บอกไปไหนล่ะ? บอกไปที่ "จิต" และ "วิญญาณ" คือพอพบอะไร หรือสัมผัสอะไรทางประตูไหนก็ตาม ก็รีบรายงานอธิบดี *(จิต)* และเลขานุการกรม *(วิญญาณ)* ตามที่ได้รับรู้สึกนั้นทันที เป็นหมดหน้าที่ของ "เวทนา" ไม่มีหน้าที่อื่นอีก คนใดมองพบภาพอะไร "เวทนา" ก็ทำงานเพียงเท่านั้น คือรับรู้แต่แค่เพียงภาพนั้นตามที่เห็นโดยแท้จริงเท่านั้น ถ้าจิตตัวอื่น ๆ คือ เจ้าพวก "สัญญา" พวก "สังขาร" ไม่ทำงานต่อ *(คือไม่รับงานที่เวทนารับรู้แล้วนั้นมาทำต่อ)* คน ๆ นั้นก็จะไม่เกิดอาการอื่น ๆ ต่ออีกเลย ก็จะเฉย ๆ ว่าง ๆ รู้ว่าสีแดงแล้ว ก็รู้กันเท่านั้น ไม่รัก ไม่ชอบ ไม่โกรธ ไม่หลง ดังนั้นก็ไม่สุข ก็ไม่ทุกข์ใด ๆ เลย *(คำว่า สุข—ทุกข์ ในที่นี้ ขอชี้แจง*

นิดหน่อย เพราะมีท่านผู้รู้แปล "เวทนา" ว่า เป็นตัวรู้ทุกข์ รู้สุข ซึ่งทำให้ชวนงง คำว่า "สุข" และ "ทุกข์" ในความหมายของภาษาไทย ควรจะเป็นคำเรียกขาน หรือให้ความหมายสุดยอดแห่งความรู้สึก จึงจะใกล้เคียง เช่น พอเห็นสีแดง และจิตมีการปรุงแต่งกับความชอบ จึงเกิดรัก และเมื่อได้มาสมรัก ก็ "สุข" ถ้าไม่ได้มาสมรัก ก็ "ทุกข์" นั่นคือ "สุข" กับ "ทุกข์" เป็นคำให้ความหมายในขั้นสุดยอดของอารมณ์ ไม่น่าจะเอาไปไว้ที่ "เวทนา" ถ้าอธิบายในสำนวนของภาษาไทย เพราะฉะนั้นในคำอธิบายของข้าพเจ้านี้จะไม่ขอชี้แจงมากเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่ขอให้ผู้รู้ได้โปรดลองตรองดูอีกบ้าง และข้าพเจ้าจะใช้ศัพท์คำว่า "ทุกข์" ว่า "สุข" ตามความหมายที่ข้าพเจ้าเข้าใจดังกล่าวแล้ว ในหนังสือนี้) เมื่อไม่เกิดอะไรเลยในอารมณ์ สีแดงนั้นก็ผ่านไปเฉย ๆ คน ๆ นั้นก็จำไม่ได้ด้วยซ้ำไปว่า ได้พบสีแดง เพราะเวทนามันไม่มีหน้าที่จดจำอะไร หน้าที่ของมันเอาแต่รับรู้สึกเท่านั้นจริง ๆ และเป็นด่านแรกของ "จิต" ด้วย พอทำงานทีหนึ่งก็หยุด เหมือนเราเอาปากกาจุดลงไปบนกระดาษ จุดติ๊กลงไปทีหนึ่ง ก็เกิดจุดขึ้นจุดหนึ่ง เราก็หยุด นั่นคือเปรียบได้กับเวทนาทำงาน แต่ถ้าประตูตายังเบิ่งอยู่และยังคงมองสีแดงอยู่ คือสีแดงนั้นยังอยู่ตรง ๆ ลูกตาอยู่ และ "จิต" ก็ไม่หันเหเฉไฉไปไหน ภาพสีแดงมันก็ย่อมเดินทางตามกฎแห่งความจริงมากระทบลูกตาแน่ และ "เวทนา" ก็จะมีหน้าที่รายงานให้จิตรับรู้อยู่นั่นเองว่า สีแดง — สีแดง — สีแดง ๆ ๆ ๆ ๆ เหมือนกับเราเอาปากกาจุดลงไปในกระดาษจุดแล้วจุดเล่าไม่หยุดนั่นเอง แต่ก็สักแต่ว่าจุดเท่านั้นนะ จำไม่ได้หรอกว่าจุดอะไรลงไป และมีกี่จุด "จิต" ยังไม่รู้เรื่องมากกว่าที่รู้เพียงแต่สักแต่ว่า "สีแดง" ซึ่งเป็นสีมีลักษณะอย่างนี้ก็เท่า

นั้น ถ้าหยุดติ๊กปากกาลงบนกระดาษเมื่อใด ก็หยุดรู้เมื่อนั้น นั่นคือ "เวทนา" หยุดทำงานเมื่อใด ก็หยุดรับรู้ว่า "สีแดง" เมื่อนั้น และก็จำไม่ได้เลยว่า เมื่อกี้เราได้พบสีแดง "เวทนา" ทำหน้าที่เพียงปั่จจุบัน ถ้า "จิต" ตัวอื่นไม่รับหน้าที่จาก "เวทนา" ไปทำต่อ สิ่งนั้นก็สักแต่ว่าสีแดงเท่านั้น "เวทนา" หยุดอ่านคำว่า "สีแดง" หรือหยุดรับรู้คำว่า "สีแดง" เมื่อใด ก็หยุดทุกอย่างลง สีแดงก็สักแต่ว่าสีแดง ไม่มีอะไรเกิดขึ้นต่อจากคำว่า "สีแดง" ทุกอย่างก็เฉยๆ ไม่มีเมื่อกี้นี้ ไม่มีจำสีแดงได้ ไม่มีอารมณ์อื่นใดจิตก็มีเรื่องเท่านั้น แล้วมันก็เฉยๆ ไม่รู้เรื่องอันเนื่องมาจากสีแดงอีกเลย เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ทีนี้ลองนึกถึงตัวเองดูซิว่า เราเคยมีความรู้สึกอย่างนี้ไหม? คือมองเห็นอะไรก็เห็นสิ่งนั้นอยู่ยังงั้นแหละ *(ที่จริงเหตุการณ์อย่างนี้จะนำมานึกอีกไม่ได้เลย แต่ถ้ามีเหตุการณ์อย่างนี้เพียงแต่จิตตัวความจำ (สัญญา) ทำงานต่ออีกนิดเดียว นิดเดียวจริงๆ จึงจะนำมานึกดูอีกทีได้ ก็ให้เอาตัวนี้นั่นแหละมานึกดู)* และอาการอย่างนั้นเรียกว่า สักแต่ว่าเห็นสิ่งนั้นเท่านั้น พอละสายตาไปแล้ว ก็จำไม่ได้แล้วว่าเห็น แต่ถ้าจิตตัวอื่นไม่ทำงานต่อเลย ตนก็จะไม่รู้จริงๆ ว่าได้ผ่านอาการนั้นมาแล้ว

นี่คือด่านแรกของ "จิต" หรือด่านแรกที่ "วิญญาณ" รับรู้ พยายามทำความเข้าใจให้ดี ขณะนี้เรากำลังแยกเอาเศษหนึ่งส่วนล้านของอณูมาผ่าออกแล้วหยิบส่วนนั้นๆ มาอธิบายกันอย่างสโลว์โมชั่นหรืออย่างถ่ายภาพช้า เพราะความจริง "เวทนา" หรือ "จิต" หรือ "วิญญาณ" ที่ว่านี้มันไม่ได้ทำแล้วหยุด ทำแล้วหยุด หรือทำอย่างเชื่องช้าอย่างที่เราชี้แจงลักษณะอาการของมันอยู่นี้หรอก มันทำงานเร็วเสียยิ่งกว่าแสง ยิ่งกว่าเสียงอีกหลาย

ต่อหลายเท่านัก

คงจะพอเข้าใจแล้วถึงหน้าที่ของ"เวทนา" ถ้ายังก็กลับไปอ่านทบทวนช้า ๆ ชัด ๆ อีกใหม่ แล้วค่อยมาพิ่งต่อ

สมมุติต่ออีกนิดหนึ่ง สมมุติว่าประตูกายทำงาน บังเอิญประตูกาย *(ทวารทางกาย)* กำลังได้รับการกระทบ คือถูกตี"ความรับรู้" คือ เวทนา ก็จะทำงานก่อนเพื่อน คือรับรู้ว่า"ถูกตีเจ็บ" ถ้าจิตตัวอื่นคือ สัญญา กับสังขาร ไม่รับงานที่เวทนารับไว้แล้ว มาทำต่อ เราก็จะเฉย ๆ อีกแหละ เราก็จะไม่เดือดร้อน ไม่กังวล ไม่รัก ไม่ชัง ไม่ทุกข์ ไม่สุขใด ๆ "ความเจ็บ"นั้นก็ผ่านไปเฉย ๆ คน ๆ นั้นก็จะจำไม่ได้เลยว่า เจ็บ ก็จะไม่ทุกข์ด้วยความเจ็บนั้นเลย แม้ความเจ็บนั้นมันจะยังคงมีอยู่ และ"เวทนา"ก็ยังคงทำงานอยู่ "จิต" ก็จะคงรับรู้อยู่เรื่อย ๆ ว่า"เจ็บ"เช่นกัน ทว่าก็สักแต่ว่า"เจ็บ" ก็ไม่มีอะไรเกิดมากกว่านั้น ยังไม่มีสุข ยังไม่มีทุกข์หรือมีรัก มีชังอะไร ค่อย ๆ คิดตามช้า ๆ คิดให้ละเอียดดี ๆ

ทีนี้ตัว"สัญญา"มันทำงานหน้าที่อะไรล่ะ ? "สัญญา"มันทำหน้าที่"จำไว้" พอตาไปเห็นสีแดงเข้า "เวทนา"คือ ความรับรู้ ทำงาน รายงานว่า"เห็นสีแดงแล้ว" ผู้อยู่ในกรมที่จะรู้คือรับรายงานว่า"เห็นสีแดงแล้ว" ก็มีตั้งแต่อธิบดี คือ"จิต"ไปจนเลขานุการกรม คือ"วิญญาณ" และ"รู้"เฉย ๆ เหมือนกัน เท่าที่ตัว"เวทนา"มันรู้เท่านั้น ไม่มากกว่านั้นเหมือนกันหมดทุกตัว แม้เจ้า"สังขาร"ตัวสำคัญ ซึ่งเป็น"จิต"ด่านที่ ๓ อยากเอางานนี้มาทำต่ออย่างไร ก็ยังทำไม่ได้ เพราะมันยังอยู่ห่าง มันจึงไม่มีสิทธิ์ข้ามขั้นหรือข้ามจิตตัวอื่น แย่งคว้าเอางานนั้นมาทำก่อนได้ ต้องผ่านด่าน

"สัญญา" ก่อน ถ้า"สัญญา"ไม่รับงานมาทำ งานนั้นก็จบลงเท่านั้นเอง เท่ากับไม่มี"สัญญา"หรือไม่มีความจำ สีแดงก็สักแต่ว่าเห็น แล้วมันก็ผ่านไป ไม่รู้เรื่องอะไร เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้นเลย จำก็ไม่ได้ ต่อเมื่อ"สัญญา" คือเจ้าด่านที่สองนี่"ทำงาน"ต่อ คือจะ"จำเอาไว้" หรือแม้เรื่อง"ถูกตีเจ็บ"ก็เหมือนกัน ก็จะจำเอา"ความเจ็บ"นั้นไว้ เมื่อ"สัญญา"ทำทำงานดังนี้ "ความจำได้"จึงเกิดขึ้น จิตจึงจะเกิดความจำสีแดงนั้นได้ด้วย และวิญญาณก็รับรู้ว่า ได้จำสีแดงไว้แล้วด้วย เมื่อ"สัญญา"ทำงานเสร็จ มันก็หยุดเช่นกัน เพราะหน้าที่มันก็มีแค่จำไว้เท่านั้น พอจำแล้วก็รายงานไปให้ทุกหน่วยทราบ ทุกหน่วยก็คือ "จิต" "วิญญาณ" ก็ต่างรู้ละว่า "สัญญา" ทำงาน คือ "จำเอาสีแดง" ไว้แล้ว ว่า "เออ! เคยได้เห็นสีแดงนี่แล้ว" หรือ "เออ! เคยถูกตีเจ็บ" รสชาติความเจ็บจริงๆ มันเป็นยังไงก็จำไว้หมด ตามที่ "เวทนา" รายงานมา แล้วก็หยุดหน้าที่ของมัน เมื่อ"จำไว้แล้ว" ก็จะรู้ละว่ามันเคยได้ผ่านมาแล้ว จะนำมานึกทบทวนต่อภายหลังอีกได้ ถ้า"สัญญา"คือเจ้าตัวหน้าที่"จำเอาไว้" นี้ทำงาน"บันทึกความจำ"ลงไปอย่างแน่นอนหรือหนาแน่น เราก็นำมานึกทบทวนได้ง่าย คือ"จำได้แม่นยำ"นั่นเอง ถ้าเจ้า"สัญญา"คือเจ้าตัวจำไว้นี้ทำงานแต่ผิวเผิน ก็จะหวนรำลึก หรือนำมานึกคิดอีกที"ยาก" คือ"จำไม่ค่อยได้"นั่นเอง หน้าที่เจ้า"สัญญา"ก็มีเท่านี้จริงๆ ทำเสร็จ รายงานหน่วยต่างๆเสร็จก็เฉยเมย ไม่ทำอะไรต่อ และไม่มีหน้าที่ไปก้าวก่ายอื่นอีกเป็นอันขาด เพราะมันทำงานอื่นไม่ได้ มันทำได้อย่างเดียวในตัวของมันคือ "จำไว้" เท่านั้นเอง ถ้าคนผู้ใด "จิต" ทำงานเพียงเท่านี้ คือพอเห็น"สีแดง"ปุ๊บ "เวทนา" หรือเจ้าหน้าที่ด่านแรก"รับรู้

สึก" ทำงานปั๊บว่า "เห็นสีแดงแล้ว" แล้ว "สัญญา" หรือเจ้าหน้าที่ "จำไว้" ก็ทำงานต่อไปอีกว่า "อ้อ! สีแดง" ถ้า "คน" คนนั้นปล่อยให้ "จิต" ทำงานเพียงเท่านี้ เขาก็ไม่เดือดร้อน เขาก็ไม่กังวล เขาก็ไม่รู้สึกทุกข์ ไม่รู้สึกสุขอะไร? แม้ "ความเจ็บ" ดังที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้ว จะมากระทบกาย ถ้า "จิต" ของเขาทำงานจริงเพียงสองด่านเท่านี้ คือ "เวทนา" กับ "สัญญา" ทำงานแล้วก็จบลง เขาก็จะไม่เดือดร้อนอะไร ความเจ็บก็เป็นความเจ็บ เขาก็รู้รสมันแต่เพียงว่าเจ็บเป็นภาวะที่ต้องทนต้องต่อสู้ ตราบที่ความจริงคือ "เหตุ" มันยังอยู่ ถ้าเขาตัดเหตุนั้นได้เขาก็จะทำไปตามควร แต่ถ้ามันไม่หนักอะไร เขาก็ปล่อยเฉยไม่แก้ไขอะไร มันกระทบกายแล้ว เขารู้แล้ว เขาจำได้แล้ว มันก็ผ่านไปเท่านั้น ความรู้สึกอื่นเขาก็ไม่มี เพราะความรู้สึกอื่น จะเป็นความรัก ความชัง ความทุกข์ ความสุข ความมีชีวิตชีวา ความเดือดร้อนเร่าอะไรก็ตาม มันอยู่ที่หน้าที่ในด่านอื่นต่อไป สองด่านนี้ไม่มีหน้าที่จึงยังไม่เกิดรัก เกิดชัง เกิดทุกข์ เกิดสุข เกิดชีวิตชีวาอะไร ถ้าใครพยายามทำให้ได้ดังนี้ ผู้นั้นก็คือ พระอรหันต์ขั้นต้นหรือขั้นต่ำแล คือให้จิตทำงานแต่เพียง สองด่านนี้เท่านั้น

แต่คนเราที่ยังไม่บรรลุอรหันต์ ยังสั่งการบังคับจิต *(ที่จริงเขาเรียกจิตเจ้าพวกหัวหน้ากองต่างๆ นี้ว่า เจตสิก แต่อย่าไปใส่ใจกับศัพท์แสงอะไรนัก มันจะวุ่น เรื่องมันยิ่งละเอียด และวุ่นๆ อยู่แล้ว)* ตัวต่อไป ไม่ให้ทำงานนั้น ยังทำไม่ได้ เพราะยังไม่รู้จักจุดว่า จะทำอย่างไร? ตรงไหน? ขณะนี้ถ้าท่านผู้อ่านตรองในใจตามมาให้ดีๆ ก็พอจะรู้ละว่า ทำตรงไหน? จึงจะไม่มีทุกข์ ไม่ต้องมีชีวิตชีวา หรือจะให้เป็นเพียง สักแต่ว่ารู้ ว่าจำ เท่า

นั้น ก็คือทำตรงจิตเรานี่เอง โดยขณะนี้เรากำลังนำอณูของจิตดวงหนึ่ง ออกมาผ่าแบ่งเป็น ๔ ส่วน ส่วนแรกคือ "เวทนา" *(ความรับรู้)* ส่วนที่สองคือ "สัญญา" *(ความจำไว้)* ส่วนที่สามคือ "สังขาร" *(ความนำเอากิเลสตัณหา, อุปาทานมาผสม แล้วจัดการคนหรือละเลงเสียด้วย)* ส่วนที่สี่คือ "วิญญาณ" *(ความรับรู้รวมยอดหรือด่านสุดท้ายของจิต)*

ดังนั้นพออ่านมาถึงตรงนี้ ถ้าใครพอจะเข้าใจได้ ก็จะรู้ล่ะว่า ตรงไหนที่เราจะทำให้กิเลสขาด จะทำให้หมดความรู้สึกสุขและทุกข์ คือจะตัดหรือระงับ "จิต" ตรงช่วงไหนจึงจะเรียกว่า "พ้นทุกข์" ถึง **"นิพพาน"** ได้

เพราะฉะนั้น มาตั้งใจรู้จักจิต *(หรือที่ถูก เจตสิก แต่ข้าพเจ้าจะไม่เรียกล่ะ จะคงเรียกจิต)* ตัวที่สามต่อไปให้ดี "จิต" ตัวอื่นใดก็ไม่สำคัญเท่าตัวนี้ **ตัวนี้แหละ คือ "จิต" ด่านที่ร้ายที่สุด สำคัญที่สุด** พระอรหันต์ท่านรู้จักด่านนี้ดีที่สุด ท่านควบคุมด่านนี้ ปิดประตูด่านนี้ได้แล้วไม่เปิดอีก ด่านนี้จึงเป็นด่านตายสำหรับ "แขกจร" หรือกิเลส ตัณหา อุปาทาน ผู้ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ถ้าอยากเป็นก็ต้องหาด่านนี้ให้พบ หาด่านนี้ให้เจอ เอาจิตตัวเองมาผ่าดูดี ๆ แล้วก็พยายามใช้สติสอดส่อง ค้นหาด่านนี้ให้พบ พระอริยบุคคลจะต้องรู้อย่างนี้ และพระอริยบุคคลผู้รู้แจ้งอย่างนี้ ก็พยายามปิดประตูด่านนี้ให้ขาดจาก "แขกจร" อันคือ กิเลส ตัณหา อุปาทาน นั้นให้ได้ ถ้าได้เด็ดขาดเมื่อใด ก็เป็นพระอรหันต์เมื่อนั้น

ด่านนี้คือ ด่านที่สาม ด่านนี้คือ ด่าน "สังขาร" เจ้า "สังขาร" มีหน้าที่อะไรล่ะ ? เจ้านี่มีหน้าที่มากกว่าหัวหน้ากองตัวอื่น ๆ คือมากกว่า

29A.3144 632
W355ก ม.A94.ก๓.

"เวทนา" และ "สัญญา" มันมีหน้าที่รับ "คนนอก" หรือ "แขกจร" เข้ามาทำงานร่วมเสมอ งานที่ว่านี้ก็เป็นงานสำคัญยิ่งด้วยที่จะทำให้มีการ—"เกิด" คืองาน "คน" หรืองาน "ละเลง" หรืองาน "กวน" เรียกอะไรก็ได้ หรืองาน "นำมาผสมรวมๆกันเข้า" ซึ่งพระท่านก็เรียกเป็นภาษาพระๆว่า "ปรุงแต่ง" นั่นเอง และการ "ละเลง" ของเจ้า "สังขาร" นี่ มันเอา "คนนอก" หรือ "แขกจร" เข้ามาร่วมละเลงด้วย หรือเข้ามา "คลุกเคล้า" หรือ "คน" ด้วยเสียด้วย จึงได้เกิดยุ่งกันใหญ่

"แขกจร" หรือ "คนนอก" ที่ว่านี้คือ "กิเลส" บ้าง "ตัณหา" บ้าง "อุปาทาน" บ้าง นั่นเอง ลองยกตัวอย่าง "แขกจร" มาดูหน้าบ้างก็ได้ มีเช่น :—

๑. ความกำหนัดยินดี เร่าร้อน ใฝ่หา
๒. ความคิดประทุษร้าย
๓. ความไม่รู้ความจริงหรือเข้าใจเอาความไม่ถูกว่า "ถูก"
๔. ความโกรธแค้น
๕. ความผูกใจเจ็บ
๖. ความลบหลู่บุญคุณท่าน
๗. ความตีเสมอ
๘. ความอิจฉาริษยา
๙. ความตระหนี่ถี่เหนียว
๑๐. ความถือตัว, ถือดี
๑๑. ความสงสัยลังเล

๑๒. ความหดหู่ใจ

๑๓. ความเห็นที่ยังไม่ถูกแท้

๑๔. ความเบื่นผู้ไม่ละอาย

๑๕. ความพุ่งซ่าน คิดวาดคิดผั่นไปต่าง ๆ นานา

๑๖. ความไม่เกรงกลัวบาป

๑๗. ความคิดหวัง เพ้อหา

๑๘. ความง่วงเหงาหาวนอน.

เบื่นต้น ยังมีอีก ตัวเล็กตัวน้อยแยกแยะอยู่อีกก็มีมากมายก่ายกองเจ้าพวกนี้แหละ คบหาไม่ได้เป็นอันขาด เลวแท้ทั้งนั้น **ถ้าไม่ตัดให้ขาดจากจิตเรา โดยขืนเรายังคบหาอยู่ไม่ว่าตัวใด เราเบื่นไม่มีวันพ้นทุกข์เด็ดขาดเป็นแน่นอน**

เพราะฉะนั้น ถ้าใครยังปล่อยให้ "สังขาร" ทำงานคบหากับเจ้าพวกนี้ต่อไปละก้อ ทุกสิ่งทุกอย่างที่จิตได้รับ หรือทำงานมาแล้ว ก็จะไม่บริสุทธิ์ขึ้นมาทันที ด้วยเหตุเพราะจะต้องถูก "ละเลง" หรือถูก "คน" ถูก "คลุกเคล้า" นี่เอง

ลองนึกย้อนไปถึง ตอนต้น ที่ข้าพเจ้าได้เปรียบเทียบในแก้วน้ำใบหนึ่ง ถ้ามี น้ำบริสุทธิ์ และแม้จะมีน้ำเชื่อม เข้ามาอีก โดยไม่ได้เกิดการ "คน" หรือแม้จะเติม "น้ำปลา" เข้ามาอีก ถ้าไม่เกิดการ "คน" ขึ้นมาละก้อทุกอย่างเราก็รู้แจ้งถึงของจริงของแท้แต่แรกแต่เริ่มได้ รู้อย่างถูกต้องด้วย รู้อย่างนี้ คือความรู้ที่เรียกว่า "วิชชา" คือรู้ความจริงแท้อย่างกระจ่าง อย่างถูก และเมื่อไม่ "คน" อะไรก็ไม่เกิด แต่ถ้า "คน" น้ำต่างๆ ในแก้วนั้นขึ้นมา

เมื่อใด มันก็เกิด "น้ำโอชะบาน" ขึ้นมาทันที เป็นน้ำรูปใหม่ หรือสีใหม่ รสใหม่ กลิ่นใหม่ เป็นของใหม่ "เกิด" ขึ้นมาแล้ว มีชีวิตชีวาใหม่ขึ้นมาแล้ว มีตัวตนของสิ่งใหม่เกิดขึ้น เรียกว่าเจ้า "น้ำโอชะบาน"

นี่คือการ "เกิด" แท้ๆ เกิดจริงๆ การ "คน" หรือ "ละเลง" นั้น พระท่านเรียกว่า "สังขารธรรม" ถ้าไม่มี "สังขารธรรม" หรือไม่มีการ "คน" การ "ละเลง" หรือการ "ปรุงแต่ง" ก็จะไม่มี "ความเกิด" คือจะไม่มีของใหม่เกิดขึ้น

เราหันไปหาการสมมุติ "สีแดง" กับ "ดูกดีเจ็บ" อีกที เมื่อ "เวทนา" คือการ "รับรู้" ทำงาน และส่งผ่านต่อมาให้ "สัญญา" คือความ "จำเอาไว้" ทำหน้าที่ "จำไว้" แล้ว ก็ส่งผ่านมาให้ "สังขาร" เจ้า "สังขาร" ก็ทำงาน ขอสมมุติว่ารับเอา "แขกจร" โดยรับเอาตัว "รักชอบ" มาร่วม "ละเลง" ก็จะเกิด "รักชอบสีแดง" ขึ้นมาทันที เจ้า "รักชอบสีแดง" นี่เปรียบเหมือน "น้ำโอชะบาน" เป็นตัวตนอันใหม่ เป็นของใหม่ เป็นของที่มีรูปร่างสีสันไม่เหมือนของเดิมของแท้ของจริงแล้ว "ตัวตนใหม่" นี้ จึงเกิดเป็น รูป–นามขึ้นมาใหม่นั่นเอง เมื่อเป็นรูป–นามขึ้นมาแล้ว มันก็ทำงานต่อทอด หรือโยนงานที่มันทำแล้วให้ด่านต่อไปอีก

เมื่อ "สังขาร" ทำงาน คือ "คน" แล้วเสร็จ ก็ส่งไปยัง "วิญญาณ"

"วิญญาณ" ด่านใหญ่ด่านสุดท้าย ที่คอยรับรู้ทุกวาระ ก็ "เกิด" มีของใหม่ขึ้น จึงเรียกว่า "วิญญาณ" ก็ยังเกิดอยู่ "วิญญาณ" ก็ไม่ขาดตอน "วิญญาณ" ก็ไม่ดับ ความเกิดใหม่ยังมีอยู่ที่ "วิญญาณ" ภาษาคนจะเรียกว่า "วิญญาณ" เกิดอยู่ก็ได้ นี่แหละคือการเกิดของ "วิญญาณ" ตราบใด

ยังมี "สังขารธรรม" คือตัว "สังขาร" ยังทำงานโดยเอา "แขกจร" เข้ามาร่วมละเลง ร่วม "คน" อยู่ ก็ก่อให้เกิด ของใหม่ ขึ้น ก็ย่อมเป็นไปอยู่ตราบนั้น **"วิญญาณ" จึงได้ชื่อว่า "เกิด"**

พยายามทบทวนให้ดี ว่า คนหรือมนุษย์ มีส่วนต่าง ๆ ๕ ส่วน คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และที่เราแบ่ง ก็ได้แบ่ง "รูป" ออกไว้แล้วต่างหาก เป็นเรื่องนอกจิต เป็นส่วน "กาย" ไม่รับรู้อะไรเลยเหมือนวัตถุแท่งหนึ่ง ส่วน "จิต" นั้น มี เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ดังนั้น จะต้องเข้าใจให้ได้ว่า "วิญญาณ" เป็นด่านสุดท้าย ด่านใหญ่ที่จะรับรู้ครั้งสุดท้าย ต่อจากเมื่อ "สังขาร" ทำงานแล้ว และต้องไม่งงด้วยว่า วิญญาณนอกจากจะรู้เป็นด่านสุดท้าย ยังเที่ยวตามรู้อยู่ทุกขณะที่ด่านอื่นทำงานด้วย แต่ด่านอื่นมีหน้าที่แต่เฉพาะของตัว คือทำงานของตัวเท่านั้นไม่มีหน้าที่อื่นไปก้าวก่ายด่านอื่น

เพราะฉะนั้น ถ้า "สังขาร" ไม่ทำงาน คือ ถ้าเจ้าของจิตผู้ใดสามารถปล่อยให้ "จิต" ทำงานแต่เพียง ดานเดียวหรือ ๒ ด่าน คือให้แค่ "เวทนา" ทำงาน และหรือให้แค่ "เวทนา" กับ "สัญญา" ทำงาน "สังขาร" ไม่ทำงาน ก็ไม่มีงานใหม่อะไร ที่จะเกิดอีกจากที่ได้รับสัมผัสมาแต่ครั้งแรก หรือไม่มีสิ่งใดเกิดใหม่ส่งต่อไปที่ "วิญญาณ" อันเป็นด่านใหญ่ด่านสุดท้าย "วิญญาณ" ก็ "ดับ" เท่านั้น เพราะเท่ากับสิ่งต่าง ๆ ดับลงแค่ "สังขาร" จึงเท่ากับ "วิญญาณ" ก็ไม่มีการเกิด หมดสิ้นการเกิดไป ตรงตำแหน่งสุดท้าย คือตำแหน่งของ "วิญญาณ" จริง ๆ จึงไม่มีอะไร "วิญญาณ" ตัวนี้ ตรงนี้แหละ ที่คนพูดกันว่า **"วิญญาณเกิด วิญญาณดับ"** ถ้า

"วิญญาณ" ยังเกิดอยู่ก็เรียกว่า ยังเวียนเกิด เวียนตายมารับทุกข์อยู่ ยังไม่ถึงซึ่ง "นิพพาน" ถ้า "วิญญาณ" ดับ ก็คือ ไม่เวียนตายเวียนเกิดมารับทุกข์อีกแล้ว ถึงซึ่ง "นิพพาน" แล้ว ก็ได้ตำแหน่งเป็น "พระอรหันต์" ในรูปลักษณะดังนี้ ถ้าผู้รู้มากกว่านี้จะมองให้ดีต่อไป ก็จะเห็นว่า ก็เมื่อขนาด "สังขาร" ยังขาดลงดับลงได้แล้วสันตติ อันคือการสืบต่อ ก็ขาดสะบั้นลงดังนี้ ปฏิสนธิวิญญาณก็ย่อมขาดย่อยยับลงด้วย ปวัตติวิญญาณจะมีมาแต่ไหน

บางคนก็คงจะงง เมื่อนึกขึ้นมาได้ว่า "วิญญาณ" คือ "ตัวรู้" ถ้าพูดว่า "วิญญาณดับ" คนผู้ถึงซึ่ง "นิพพาน" นั้นก็เลยเป็นคนไม่มี "ตัวรู้" คือไม่รู้อะไรเลยหนะสิ ที่ไหนได้ ผู้นั้นกลับเป็นผู้รู้แจ้งเสียอีก คนผู้ถึงซึ่ง "นิพพาน" นั้น รู้อย่างไม่เหมือนคนธรรมดารู้ คือรู้อย่างถูกต้อง ตรงแท้ รู้ของจริงอยู่ตลอดเวลาด้วย เพราะรู้แบบไม่ถูก "คน" ถูก "กวน" รู้ของแท้ของเดิม ของต้นทาง ได้บอกแล้วว่า "วิญญาณ" นั้นคือ เลขานุการกรม รับรู้ทุกขณะที่ด่านทุกด่านทำงานมาด้วย และมาคอยรับรู้ที่ด่านสุดท้ายนี้ด้วย ดังนั้น แม้ด่านสุดท้ายจะไม่รู้ แต่อะไรอื่นที่เกิดขึ้นในจิต ตัววิญญาณก็รู้มาตลอด มาดับกันจริงๆ เฉพาะด่านสุดท้ายนี้เท่านั้น ด่านสุดท้ายไม่มีงานอะไรเกิดเลย คือ ไม่มีสิ่งใดกระทำอะไรเลย จึงหยุดไป ไม่มีอะไรตรงนี้ จึงสูญเปล่าตรงนี้ ว่างที่ตรงนี้ ตรงจุดสุดท้ายนี้ และคือตรงตำแหน่งแท้ๆ ของ "วิญญาณ" นี้ ตำแหน่งด่านที่ ๙ นี้

ดังนั้น "ความรับรู้" ที่ได้รู้ตั้งแต่ "เวทนา" ทำงานมาเท่าใด ก็รู้เท่านั้น ลักแต่ว่ารู้ ไม่มีรสอื่น ไม่มีรัก ไม่มีชัง ไม่มีสุข ไม่มีทุกข์ ไม่มีชีวิตชีวา ไม่มีความเต้นเร่า รู้เฉยๆ แม้ "สัญญา" จะทำงานอีก ก็รู้เท่าที่ "สัญ

ญา" ทำงานเช่นกัน ก็คงสักแต่รู้เช่นกัน รู้ว่า "จำได้แล้ว" สิ่งที่กระทบนั้น จำได้แล้ว ก็เท่านั้น ไม่มีรสอื่น ไม่มีรสชัง รสรัก รสสุข รสทุกข์ รสสนุก รสเพลิดเพลิน รสชีวิตชีวา รสเต้นเร่า คือไม่มีรสของชีวิตนั้นเอง นั่นคือ "ชีวิต" ไม่เกิดอีกแล้ว และก็คือ "นิพพาน" แล้ว "เย็น" แล้ว "ดับ" แล้ว นั่นเอง

ท่านผู้นี้จึงเป็น ผู้ว่างเปล่า เพราะหมดรัก หมดชัง หมดสุข หมดทุกข์ ไม่เดือดร้อน อนาทรใดๆ ถึงแล้วซึ่ง "นิพพาน" ผู้ใดถ้าได้อารมณ์ดังนี้ แม้จะมีได้เพียงครั้งหนึ่งของอารมณ์ จะเป็นมีได้โดยบังเอิญก็ตาม หรือตั้งใจทำก็ตาม ก็เรียกว่าถึงซึ่ง "นิพพาน" แล้วครั้งหนึ่งของอารมณ์ ถ้าทำได้ ๒ ครั้ง ก็ถึงซึ่ง "นิพพาน" แล้ว ๒ ครั้งของอารมณ์ คือพ้นทุกข์เป็นที่ๆ เป็นระยะ เป็นห้วงๆ เป็นอารมณ์ๆ หรือเป็นครั้งคราว จะโดยบังเอิญ หรือตั้งใจทำให้เป็นก็ตาม ถือว่า ถึงซึ่ง "วิมุติ" เป็นครั้งคราว คือจิตดวงหนึ่งๆ ไม่ผสมคลุกเคล้ากับกิเลสเป็นครั้งคราว เป็นจิตของตัวเองบริสุทธิ์ผุดผ่องเป็นดวงๆ การถึง "วิมุติ" ในลักษณะนี้ จึงเป็นไปในตัวคนทุกคน เกิดได้มีได้แม้รู้ตัว แม้ไม่รู้ตัว ภาษาพระท่านเรียกการถึงวิมุติในลักษณะนี้ว่า "ตทังควิมุติ" คือถึงซึ่ง "วิมุติ" มีความบริสุทธิ์แห่งจิต จิตปราศจากกิเลสเป็นห้วงๆ คราวๆ จิตแต่ละดวงพบวิมุติเป็นคราวๆ ไม่คบกับกิเลส คือกิเลสขาดจากจิตไม่ไปร่วมทำงานกับจิตดวงนั้นๆ จึงเป็นจิตปราศจากกิเลส

และถ้าใครผู้ใดตั้งใจประหารกิเลสจากจิตด้วยวิธีหรือด้วยลักษณะนี้ คือรู้วิธีประหารกิเลสว่าให้จิตหยุดทำงานตรง "สังขาร" ให้ได้ และก็ประหารได้เป็นคราวๆ พระท่านจึงเรียกการประหารกิเลสแบบนี้ว่าเป็น "ตทังค

ปหาน" คือมีการกระทำการฆ่ากิเลส *(โดยจงใจโดยตั้งใจ)* ในจิตของตนได้เป็นช่วงๆ เป็นคราวๆ คือไม่ตลอดไป จึงเรียกว่า ถึง "ตทังควิมุติ" ได้ ในแบบ "ตทังคปหาน"

นั่นเป็นการประหารกิเลส หรือ ขาดกิเลสโดยเป็นห้วงๆ คราวๆ ถ้าผู้ไม่ได้ตั้งใจทำเลย คือไม่รู้เรื่อง มันมี "ตทังควิมุติ" ในจิตเป็นครั้งคราวทีไร ก็เป็นไปโดยบังเอิญเสียทุกที *(โดยเจ้าตัวไม่เคยมีเจตนาเลย)* ผู้นั้นก็ไม่มีทางจะพ้นกิเลส ขาดจากกิเลสโดยถาวร คือไม่มีทางเป็น "พระอรหันต์" ได้แน่ๆ แต่ถ้ารู้วิธี รู้ตัว และได้พยายามทำ "มีสติ" จดจ้องคอยประหารอยู่เสมอ เมื่อทำได้หัวงหนึ่ง ก็เรียกว่า ได้ "ตทังคปหาน" ไปครั้งหนึ่ง *(คือได้ทำแบบฝึกหัดการจะเป็นพระอรหันต์ไปครั้งหนึ่ง)* และขาดไปได้แล้วดวงจิตหนึ่ง ถ้าทำอีกได้อีก ก็จะได้ไว้อีก เป็นการ "เพาะ" หรือ "สั่งสม" เอาไว้เรื่อยๆ บ่อยเข้าก็จะสะสมมากเข้า ก็จะชำนาญมากเข้าทุกทีๆ สักวันหนึ่งก็ประหารขาดสิ้นได้ นี่คือวิธีของพระอริยเจ้าขั้นต้น *(พระโสดาบัน)* ท่านปฏิบัติ เพื่อเขยิบขึ้นเป็นพระสกทาคามี พระอนาคามี และสุดท้ายก็จะถึงพระอรหันต์

ถ้า "จิต" ของผู้ใด ผู้นั้นสามารถจัดการปิดประตู "สังขาร" ห้ามกิเลส ตัณหา ได้เด็ดขาด แน่ลงเมื่อใด ก็เรียกว่าถึงซึ่ง "สมุจเฉทวิมุติ" เมื่อนั้น คือ "พันทุกข์เด็ดขาด" จะไม่กลับมาทุกข์อีก จิตถึงความบริสุทธิ์ผุดผ่องกันอย่างแท้เที่ยงถาวร ตัดขาด กิเลส ตัณหา อุปาทาน ทั้งปวงอย่างแน่นอน *ประหารกิเลส ตัณหา อุปาทานได้สิ้นแล้วเด็ดขาด* ดังนี้เรียกว่า "สมุจเฉทปหาน" พรหมจรรย์ก็จบสิ้น จิตก็สว่างไสว มีแต่จะเห็นความ

บริสุทธิ์อื่น ที่เป็นความบริสุทธิ์อันจะผ่านเข้ามาให้เห็นในจิต จะรู้แจ้งในทุกสิ่งที่จะผ่านเข้ามาอย่างแท้อย่างจริง หมดความไม่รู้ คือจะมีแต่ความรู้ชัดในทุกสิ่ง นี่แหละคือ "วิชชา" คือถึงซึ่ง "วิชชา" เป็นผู้มีตาแห่งธรรมแท้จริง คือตาแห่งปรมัตถสัจจะ ไม่เห็นความหลอก ความพรางอันใดอีกแล้ว จะเห็นแต่ความจริงๆ ที่ถูกที่แท้ ดังนั้นความไม่รู้อันคือ "อวิชชา" จึงไม่มี จึงหมดสิ้นไป ด้วยประการดังนี้ เมื่อหมด "อวิชชา" ไม่มี "อวิชชา" แล้ว อะไรจะเกิดต่อล่ะ เมื่อไม่มี "อวิชชา" ทุกอย่างก็สิ้นลง สิ้น "อวิชชา" ก็ย่อมสิ้น "สังขาร" *(เพราะเราได้เพียรม่าให้มันสิ้นมาก่อน)* คือเมื่อมีแต่ "ความรู้" ไม่มีความพรางความบิด ก็แน่นอน ย่อมไม่มีการ "คน" หรือไม่มีการปรุงแต่งสิ่งใดขึ้นมาอีกแล้ว *(เพราะรู้ว่า "คน" ทีไร "ทุกข์" ทุกที)* เมื่อไม่มี "สังขาร" ก็เท่ากับ "สังขาร" ดับ นั่นคือ "สังขาร" มันก็สิ้นลง ก็แน่นอนย่อมไม่มี "วิญญาณ" คือเมื่อไม่ "คน" ไม่ปรุง ก็ย่อมไม่เกิดวิญญาณ ดังได้อธิบายมาแล้ว เมื่อไม่เกิด "วิญญาณ" "รูป นาม" ก็ย่อมไม่เกิด สิ้น "รูปนาม" ลงไป นั่นคือหมดแล้ว "ตัวตน" หรือหมดแล้วคำว่า "คน" หรือมนุษย์ เพราะได้อธิบายมาแล้วว่า "คน" นำมาแยกอย่างหยาบแยกได้ "รูป" กับ "นาม" เมื่อไม่มีแม้ "รูป" กับ "นาม" มันก็ไม่มี "คน" ไม่มีตัวมีตน ไม่มีสิ่งใดเลย ไม่มีการกระทบ การรับรู้อะไรหมดแล้วอื่นๆ ใดๆ จะเป็นความรู้สึกว่า เป็นทุกข์ เป็นสุขอะไรต่างๆ มันก็ย่อมหมดไปตามด้วย มันก็ถึงซึ่งความว่างเปล่า ที่ท่านเรียกว่า **"สุญญตา"** หรือถึงซึ่ง **"นิพพาน"** ความดับ ความเย็นเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้นความสำคัญจึงอยู่ที่ว่า **คนผู้รู้สึกตัวอยู่เสมอ**

และระมัดระวังไม่ให้เจ้า "แขกจรข้างนอก" หรือ "กิเลส—ตัณหา—อุปาทาน" เข้ามาผสมหรือเข้ามาก่อเกิดการละเลงหรือการคนนี่แหละเป็นสำคัญ อย่าให้เจ้าพวกนี้เข้ามาในจิต เข้ามาปรุงแต่งจิตใจได้ละก็ คนผู้นั้นก็จะไม่ "เกิด" ไม่ "เกิด" ทุกอย่าง อย่างที่เล่าแยกแยะมาแล้ว เมื่อไม่เกิดอะไรก็คงมีแต่ความว่าง เบา สบาย ไม่มีความรู้สึกลำบาก หรือทรมานอันใดเป็นอันขาด **นี่แหละคือจุดคือที่จะต้องรู้ ต้องระมัดระวัง และต้องจัดการให้ได้ สำหรับผู้ที่จะปฏิบัติตนเพื่อความพ้นทุกข์**

ดังนั้นถ้าคิดตรองให้ดีก็จะเข้าใจได้ว่า ที่แท้นั้น จิตคนมีแต่ความบริสุทธิ์ ความว่างอย่างที่บางคนคงจะเคยได้ยินได้ฟังมาแล้วจากที่อื่นว่า "จิตว่าง" "จิตบริสุทธิ์ หรือ "จิตเดิมแท้นั้นบริสุทธิ์" เมื่อได้ตรองตามมาถึงขั้นนี้ คงจะพอเข้าใจได้แล้วว่า จิตเดิมแท้ของ "คน" นั้นว่าง หรือบริสุทธิ์จริงๆ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ แต่ที่ไม่บริสุทธิ์ ก็เพราะรับเจ้าตัวสกปรก คือ กิเลส ตัณหา อุปาทาน เข้าไปทำสกปรกต่างหาก

เอาละ ขอสรุปซ้ำซากอีกที โดยจะขอนำเอาข้อสมมุติที่ได้สมมุติไว้แล้วมาสรุป ที่เราได้สมมุติว่า เมื่อประตู "ตา" ได้พบสีแดง กับประตู "กาย" พบกับความเจ็บแล้ว เจ้าหน้าที่ด่านแรกคือ "เวทนา" หรือตัวผู้รับรู้สึก เมื่อรับรู้สึกแล้ว ก็โยนไปให้เจ้า "สัญญา" หรือเจ้าตัวจำไว้ พอจำเอาไว้แล้ว ก็โยนต่อไปให้เจ้าตัว "สังขาร" หรือตัวปรุงแต่ง ตัวละเลง พอเจ้าตัวปรุงแต่งรับมาก็เริ่มทำงานโดยรับเจ้ากิเลส ตัณหา ตัวใดก็ตามเข้ามาร่วมละเลง ก็แน่นอน

มันก็จะออกฤทธิ์ เช่น "รัก" สีแดง หรือ "ชัง" สีแดงออกมาทันที เมื่อ "รัก" ก็อยากได้มาเป็นของตัวหรืออยากชมเชย ติดในสิ่งนั้นขึ้นมา ถ้า "ชัง" ก็เกิดความไม่อยากได้ พอมีอารมณ์ปรุงแต่งเสร็จแล้วเต็มที ก็โยนไปให้ "วิญญาณ" "วิญญาณ" จึง "เกิด" ของใหม่อย่างว่า มันจึงได้มีการดิ้นรนกระวนกระวายต่อไป ถ้ารักก็จะยึดเอามาหาตัว ถ้าชังก็ผลักออกจากตัว จึงเกิดมีตัวมีตนของเราขึ้นมาทันที ดังนี้ คือเอามาให้ "เรา" หรือผลักหนีจาก "เรา" นั่นเอง ไม่รู้จบสิ้น พอเกิดอารมณ์ตัวนี้ "วิญญาณ" ก็เกิด ก็เป็นเหตุให้เกิด "ตัวเรา" หรือ "ตัวตนของเรา" จึงก่อเกิด "รูปนาม" ขึ้นมา คือมีเรื่องราวมีตัวมีตนเพิ่มขึ้นมาจากเดิม นั่นคือ "การก่อเกิด" รูปนามก็คือตัวตนทั้งหมดนั่นแหละ คือกายกับใจ ก็คือ "คน" ตามที่เราได้แยกแยะมาแต่แรก เรียกเอาความว่า "ความรู้สึกอยากได้มาให้สมใจตน" ก็ได้ ถ้าไม่ได้ก็ "ทุกข์" ถ้าได้มาก็ "บำบัดทุกข์" นั่นไปเปราะหนึ่ง ก็ดีใจสมใจ เลยเรียกความสมใจนี้ว่า "สุข" ที่จริงคำว่า "สุข" นี้จะมีไม่ได้เลย ถ้าไม่มีตัว "ทุกข์" เกิดขึ้นมาก่อน *(มี "ทุกข์" คือดิ้นรนกระวนกระวายอยากได้ หรืออยากผลักหนี เป็นต้นเหตุ เมื่อบำบัด "ทุกข์" ได้ คือได้สมใจ ก็เลยเรียกอาการนี้ว่า "สุข")* ดังนั้น "สุข" จึงไม่มีตัวตนโดยความจริงเลย แต่มันคือ "สิ่งที่ได้บำบัดทุกข์นั้น" เท่านั้น และขานเรียกตัวนี้มันว่า "สุข" ทีนี้ถ้าอยากได้มาแล้ว พยายามเท่าไรก็ไม่ได้มาสมใจ ก็เลยเป็นความเศร้า ความคร่ำครวญร่ำไห้

ความหมุนเวียนจึงเกิดขึ้นวกวนอยู่ดังนี้

การสัมผัสทางกายเมื่อกี้นี้ก็เช่นกัน ถ้าเราถูกตีเกิดความรู้สึกเจ็บ "เวทนา" รายงานมา และ "สัญญา" จำไว้แล้วว่า "เจ็บ" โยนมาให้ "สัง

ขาร" ถ้า "สังขาร" ยังคงทำงานอยู่ มีตัวกิเลส ตัณหาอะไรเข้ามาร่วมละเลง ก็จะโกรธขึ้นมาทันที หรือจะเกิด "ชัง" ขึ้นมาทันที ก็ย่อมจะมีความไม่พอใจ ก็จะมีการอยากแก้แค้น อยากทำอะไรอันไม่ดีที่เนื่องมาจาก "โกรธ" นั้นทันที พอ "สังขาร" ปรุงเสร็จว่าอยากทำอะไร ก็โยนมาให้ "วิญญาณ" เรื่องก็ต่อ ๆ ไปเหมือนเดิม คือ ไม่จบ

แต่ถ้า "สังขาร" ไม่ยอมรับตัว ตัณหา กิเลส หรือ อุปาทาน เข้ามาทำงานเลย ก็จะไม่มีความอยากในรูป—รส—กลิ่น—เสียง—สัมผัสทางกาย—สัมผัสทางใจ และไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธ ไม่มีความหลง และไม่มีความยึดถือว่า ตัวของเรา หรือยึดเอาไว้ในสิ่งของว่าของเรา หรือยึดเอาไว้ในอารมณ์ว่าเราควรได้ เราควรหลีก เมื่อไม่มีสิ่งเหล่านี้ สิ่งที่จะ "เกิด" ต่อไปก็ไม่มี แต่แท้จริงตัว "สังขาร" จะทำงานก็ทำได้ แต่ก็ทำงานเก่า คืองานของ "เวทนา" และงานของ "สัญญา" ไม่มีอะไรเพิ่มจากเก่า ของเก่านั้นก็คือ เวทนารับรู้ว่าสีแดง หรือความเจ็บ สัญญาก็จำไว้ว่าสีแดงหรือความเจ็บ ก็สักแต่ว่ารู้ สักแต่ว่าจำไว้ มาถึงสังขาร สังขารก็ทำงานเก่า *(คือไม่ได้รับเอาอะไรอื่นเข้ามาร่วมปรุง)* จะละเลงยังไง ปรุงยังไง เมื่อไม่มีเชื้อ หรือตัวอื่นมาร่วมละเลง ก็มีของเก่านั่นเองที่รับมาแล้ว ก็ละเลงของแท้ของจริงอันนั้นเหมือนไม่ได้ละเลงอะไร แล้วก็ส่งต่อไปให้ "วิญญาณ" "วิญญาณ" ก็รับของที่ไม่มีอะไรเกิดใหม่เลยมาอีก ก็คือ เจ้าสักแต่ว่าสีแดง หรือเจ้าสักแต่ว่าจำได้ว่าสีแดง ซึ่งวิญญาณก็เคยได้รับรายงานมาแล้ว ตั้งแต่แรกที่ "เวทนา" ทำงาน และ "สัญญา" ทำงานเสร็จมันรายงานมา ก็ซ้ำซาก รู้ของเก่านั่นเอง เท่ากับไม่รู้อะไร จึงเท่ากับไม่มีอะไรเกิดใหม่ "วิญญาณ" เจ้า

ด่านที่สี่ ก็คงรู้เท่าที่เวทนารับ และรู้เท่าที่สัญญาทำงาน ก็เท่านั้น

ดังนั้น "วิญญาณ" ตัวสุดท้ายนี้ ก็คือ "เวทนา" ตัวด่านประตูแรกนั่นเอง ตัวเดียวกัน เพราะรับรู้เท่ากัน และได้จำไว้แล้วในความรับรู้นี้ ตามที่ตัวสัญญาได้ทำงาน ก็จึงเพียงรับรู้สึกเท่านั้น ไม่มี "วิญญาณ" ในด่านที่สี่เกิดใหม่ ก็เท่ากับไม่มีอะไรเกิด จะไม่มี "วิญญาณ" หรือเจ้าหน้าที่ด่าน "วิญญาณ" ด่านสุดท้ายนี้เสีย จะยกเลิกไม่ต้องมีเสียก็ได้ ดังนั้นความจบอยู่จึงมีขึ้นดังนี้ และถึงซึ่งความ "ดับ" ดังนี้ "คน" จึงหมด "วิญญาณ" ได้ ด้วยความเป็นไปดังนี้ คือจะมีก็แต่ "เวทนา" อันได้แก่ความรับรู้สึก และ "สัญญา" อันได้แก่ความจำไว้เท่านั้นเอง *ผู้รับรสความ "รู้" ขั้นนี้ จึงรับเพียง* "สุขเวทนา" และ "ทุกขเวทนา" เท่านั้น อันหมายความว่า ถ้ารู้ในสิ่งที่ต้องทนเช่นเจ็บเป็นต้น ก็เรียกอันนั้นว่า "ทุกขเวทนา" ถ้ารับในสิ่งที่สบายชื่นเป็นอาการที่ไม่ต้องทน ก็เรียกว่า "สุขเวทนา" ความรับรู้เหล่านี้ไม่มีการ "คน" ไม่มีการ "ละเลง" หรือการ "ปรุงแต่ง" ให้เป็นโลภ เป็นโกรธ เป็นหลง คนผู้นั้นก็คือ ผู้สักแต่ว่าสัมผัส สักแต่ว่ากระทบ ความรับรู้นั้นจึงไม่เรียกว่า "สุขวิญญาณ" หรือ "ทุกขวิญญาณ" เพราะมันรับรู้แค่ด่านแรก คือด่านเวทนาเท่านั้น ดังได้อธิบายละเอียดมาแล้ว นั่นคือความหมายของคำว่า "ทุกข" และ "สุข" ของบาลี คือ ทุกข หมายความเพียงว่าต้องทน หรือสิ่งที่ทนได้ยาก สุข ก็หมายความเพียงว่า ไม่ต้องทน หรือตรงกันข้ามกับอาการทุกข แต่ในภาษาไทยเรานั้น "ทุกข์" หมายความไปไกลกว่านั้นแยะเหลือเกิน และคำว่า "สุข" ในภาษาไทยก็เช่นกัน มีความหมายสูงสุดยอดไปไกลกว่าความหมายของบาลีมากมายเช่นกัน ดังนั้นเมื่อนำคำ ๒

คำนี้มาใช้ในสำนวนอธิบายในภาษาไทย จึงต้องใช้อธิบายให้คนเข้าใจให้ถูก แต่ถ้าพอไปถึงความหมายในคำของบาลี จึงควรจะเข้าใจให้พอด้วย และ ทุกข กับ สุข ในความหมายของบาลีนั้น หมายเอาตัวที่เกิดกับทวารทั้ง ๕ นั้นเท่านั้นด้วย คือ ทวารกาย ส่วนของทวารใจนั้น ท่านมีคำว่า "โทมนัสส" กับ "โสมนัสส" เป็นชื่อของอาการที่ต้องทนทางใจ ที่เรียกว่า โทมนัสสเวทนา และ โสมนัสสเวทนา ซึ่งระบุเฉพาะความทุกข์ทางใจ และความสุขทางใจ หรือความยินดีทางใจ เท่านั้น ดังนั้นอาการที่รับทางใจ หรือทางจิตทางวิญญาณ สุขหรือทุกข์จึงไม่มีด้วยดังนี้ เพราะต้องเข้าใจให้ถูกให้ดีดังนี้แหละ ที่พูดว่า "ทุกข" สิ้นไป จึงหมายถึงสิ้นอยู่แค่นี้เอง ไม่มีเรื่องอะไรมากนัก แค่ไม่ปรุง หรือไม่กวน หรือไม่ให้สังขารทำงานต้น ๆ แค่นี้ "ทุกข" ก็หมดแล้ว ถึง "นิพพาน" แล้ว ขอให้ดับสังขารขั้นนี้ได้จริง ๆ ก็แล้วกัน ดังนั้นตำแหน่ง "อรหันต์" จึงได้แล้วดังนี้ ทำความเข้าใจให้ดี ด้วยที่ถูกที่ต้องเป็นเช่นนี้ ถ้าจิตขั้นลึกขั้นละเอียดจะทำงานต่ออีกก็จงระลึกไว้เสมอว่า ผู้ที่ทำตนได้ถึงขั้นนี้นั้น คือผู้เป็นอรหันต์แล้ว ถ้าจะมีจิตตัวอื่นที่ละเอียดกว่านี้ทำงานมี "ตัณหา" ต่อไปอีก ก็เป็น "ตัณหา" ของผู้เป็น "อรหันต์" ขั้นต่ำที่ยังมีอยู่ จำไว้ให้ดี และทำความเข้าใจไว้ให้ดี อย่าเพิ่งงง ด้วยเหตุดังนี้ คำว่า "สุข" กับ "ทุกข์" ที่ข้าพเจ้าใช้อธิบายความมาตลอดในหนังสือนี้ หมายถึง สุขวิญญาณ กับ ทุกขวิญญาณ คือ ความสุข ความทุกข์ที่ปรุง ที่แต่งแล้ว ไม่ใช่สุข หรือทุกข์ ที่สักแต่ว่าสุข สักแต่ว่าทุกข์ อย่างความหมายในเชิงบาลีอันตรงกับ สุขเวทนา และ ทุกขเวทนา เพราะฉะนั้น เมื่อมีอะไรผ่านประตูทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เข้ามาอย่างไร ถ้าสักแต่ว่าสิ่งนั้น ก็ให้

เป็นอย่างนั้น อยู่แค่นั้นได้ ก็ไม่เดือดร้อนอะไร แล้วคนผู้นี้จะมี "ทุกข์" ได้อย่างไร เขาก็สุขนิรันดร หรือหมดสุขหมดทุกข์อย่างแท้จริงเท่านั้น

เพราะฉะนั้นความสำคัญของผู้จะหาทางพ้นทุกข์ จึงควรจะรู้จักทางจะกำจัด "ทุกข์" ให้ได้ คือเรียนให้รู้จัก "รูป" กับ "นาม" ของตนให้ได้ และนำ "นาม" อันคือ "จิต" นั้นมาผ่าแบ่งส่วนออก แล้วจับสังเกตให้รู้จักทุกส่วนที่แบ่งออกไปนั้น เราจะห้าม จะหยุดส่วนไหนในสี่ส่วนนั้น ก็หยุดได้ ส่วนไหนทำงานไปแล้ว จะหยุดส่วนใด ก็ต้องรู้ให้ถูกที่ ถูกตำแหน่ง และหยุดให้ทัน หยุดให้ได้ตามตำแหน่งที่ต้องการ แม้เจ้า "แขกจร" คือ กิเลส ตัณหา อุปาทาน จะโผล่หน้าสลอนมาขอร่วมทำงาน ขอร่วมละเลงอย่างไร เราก็จะต้องไม่ยอม จะต้องตัดขาดจากมันให้ได้ ถ้าในระยะผู้ผึกผู้ปฏิบัติแรก ๆ นี้ ก็จะพบเห็นพวก "แขกจร" อยู่บ่อย ๆ ล่ะ แม้ผู้นั้นจะรู้วิธีห้าม วิธีหยุดแล้วก็ดี ใหม่ ๆ ก็จะห้ามไม่ค่อยทัน เจ้าแขกจรมักจะเข้ามาทำงานก่อนตั้งตัว คือก่อนเราจะห้ามเสมอ แล้วถึงได้ค่อย ๆ ตั้งตัว คือ *ค่อย "รู้ตาม" ที่หลัง* แล้วเราก็รีบขับไล่ "แขกจร" นี้ออกไป นั่นคือ "รู้ตามที่หลัง" เมื่อรู้ตามแล้วก็รีบกำจัด "แขกจร" ให้ได้ทันที แล้วรีบเปิดประตู "สังขาร" คือตัวโรงงานทำการละเลงนี่เสีย ความเกิดก็จะมีแต่น้อย ตรงที่เราเผลอตัวให้ "แขกจร" บุกรุกเข้ามาถึงจิตก่อนเราตั้งตัวนั่นเอง หรือไม่แม้จะรู้ทันก่อนที่เจ้าตัว "แขกจร" จะเข้า แต่ก็ทนคำอ้อนวอนออเซาะของ "แขกจร" ไม่ได้ ก็มี *(นั่นคือ ผู้นั้นแม้รู้ตัวว่าขณะนั้นกำลังถูก กิเลส ตัณหา รุมรบเร้า แต่ก็ยังรักในรสของความงาม ความอร่อย กลิ่นหอม ฯลฯ อะไรต่าง ๆ อยู่)* และโดยเฉพาะคนผึกหัดใหม่ ๆ จะมีเสมอ เพราะแขกจรที่เคย

คบหานั้น มันคบกันมานาน รู้จักกันสนิทสนม จึงเกิดความเกรงใจกัน เมื่อ "แขกจร" ออดอ้อนหน่อยก็ยอมให้เข้าเสียทุกที ความทุกข์ก็ต้องยังเกิดอยู่ตราบนั้น แต่คราวใดใจแข็งได้ ไม่ยอมก็ดี หรือรีบปิดประตู "สังขาร" ทันแล้วทำไม่รู้ไม่ชี้เสีย คราวนั้นก็ไม่มีทุกข์ แต่ก็ยังดี ขอให้มี "สติ" รู้ให้ได้เสียทุกทีก็แล้วกัน เมื่อเรามีความตั้งใจจะฆ่าเจ้ากิเลสพวกนี้เป็นที่ตั้งอยู่แล้ว วันหนึ่งข้างหน้ามันจะต้องถูกเราฆ่าจนหมดจนสิ้นได้แน่ ๆ แม้แรก ๆ จะค่อยเป็นค่อยไป ถ้าทำบ่อย ๆ **"ความรู้ทัน"** ก็จะค่อย ๆ *"รู้ทัน"* ได้เร็วขึ้นเสมอ ความใจแข็งก็จะมีขึ้นเป็นลำดับ ข้อสำคัญขอให้พยายาม **"มีสติ"** คอยจับจ้องอยู่เรื่อย ๆ ระวังดู "จิต" ตัวเองที่ผ่าออกเป็นสี่ส่วนให้ดี **โดยเฉพาะ ส่วนที่ ๓ คือส่วนที่เราเรียกว่า "สังขาร"** อย่าให้มันรับ "แขกจร" เข้ามาได้ อยู่เรื่อยๆ "แขกจร" ก็จะเข้ามาละเลง มาก่อมาสร้างอะไรต่ออะไรในจิตของเราได้ยากขึ้นทุกวัน ๆ ทีละเล็กทีละน้อยแบบ "ตทังคปหาน" คือจะถึง "นิพพาน" เป็นช่วง ๆ เป็นคราว ๆ ไปเรียกว่าเป็น "ตทังคนิพพาน" สุดท้ายก็จะถึงซึ่ง "สมุจเฉทปหาน" ได้ ถึงซึ่ง "นิพพาน" เป็นการถึง "สอุปาทิเสสนิพพาน" คือ "นิพพาน" แล้วในขั้นหนึ่งของจิต และได้ "นิพพาน" ถาวรแล้ว ในเฉพาะขั้นนี้ คือยังสักแต่ว่ามี นามรูป *(ร่างกายจิตใจ)* และสักแต่ว่ามีทวารทั้ง ๕ สักแต่ว่ามีการกระทบสัมผัสจากทวารทั้ง ๕ นี้ และสักแต่ว่าเกิดรสกระทบสัมผัสตามเป็นจริง อันเนื่องมาจากเหตุนั้น ๆ เป็น "ผู้รู้ตัว" ตลอดเวลา แม้จะเจ็บ แม้จะปวด แม้จะมีความรัก ความสงสาร ความเมตตา และแล้วก็จะมี "ความอยาก" (ตัณหา) ขึ้นมาตามเหตุนั้น ๆ เราก็รู้ทันสิ้น "รู้เหตุ" อันแท้จริงแห่งที่มานั้น และถ้า

เราจะปล่อยจิตตัวเองให้มี "ตัณหา" ก็ย่อมจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ไม่ใช่เพื่อตน เพื่อเรา และแม้เราจะดับ "ตัณหา" นั้น เมื่อใดเราก็ทำได้ทันที คือ เมื่อดับ "สังขาร" การปรุงแต่งได้ ความจบลงก็มีได้ดังนี้ ตัณหา *(กามตัณหา)* อันเนื่องมาจากร่างกายของเรา ก็ไม่มี การยึดถือว่าต้องได้มาให้ตน ต้องเอามาให้ตน ก็ไม่มี ทุกข์ก็ไม่มีที่อยู่ ทุกข์ก็ไม่กล้าเกิดมา ก็จบเรื่องทุกข์อันเนื่องมาแต่ร่างกายของเรา หรือเรียกว่า ทุกข์อันเกิดจากทวารทั้ง ๕ หรือทุกข์อันเกิดจากกามคุณ ๕ นี่แหละ เรียกว่า จบแล้วซึ่งทุกข์ แม้จะมีร่างกายมีใจอยู่จริง ๆ ยังไม่ดับขันธ์ไปก็ตาม แต่ทุกข์ดับไปจริงดังนี้ เพราะไม่มีจิตสังขาร คือใจทำงานเพียง "สักแต่ว่า" เท่านั้น จึงเรียก การดับ การหมดรสชีวิตชีวา การพ้นทุกข์นี้ว่า "สอุปาทิเสสนิพพาน" เพราะ "เหตุ" ที่จะมาเกิดกับขันธ์จริง ๆ มันยังเกิดอยู่ตามวาระ แต่ผู้นั้นเป็นผู้มีความสามารถ เป็นผู้มีสติครองตนเยี่ยมยอดดาวร ทุกข์ที่จะเกิด อันเนื่องมาจากขันธ์ต่าง ๆ ก็เกิดไม่ได้ ตราบเท่าที่ขันธ์ทั้งหลายที่ไม่ดับสูญ ก็เรียกว่า ผู้นิพพานในร่างเป็น หรือถึง "สอุปาทิเสสนิพพาน" แล้ว ดังนั้นถ้าจิตอันละเอียดที่ยังพึงมีอยู่ *(เพราะขันธ์ก็ยังไม่ดับจริง จิตยังไม่ดับจริง)* มันจะปรุงแต่งกันละเอียดซ้อนเข้าไปภายใน ก็จะต้องถือว่า ผู้นั้นโดยจริง ผ่านขั้น "นิพพาน" มาแล้ว ได้เคยรับตำแหน่ง "พระอรหันต์" มาแล้ว แต่ว่าเป็น "พระอรหันต์" ขั้นต่ำถึงแค่ "สอุปาทิเสสนิพพาน" ในการอธิบายต่อไปข้างหน้ายังจะมีความละเอียดลึกซึ้งยิ่งกว่านี้ จึงขอกำชับให้ทำความเข้าใจให้ดีไว้ขั้นหนึ่งก่อน เพราะ "ตัณหา" นั้นมีหลายขั้นเหลือเกิน ขั้นที่เรากำลังพูดถึงนี้ มันดับกันเพียงขั้นหมด "กามตัณหา" เท่านั้น สัมผัสจาก "กาม" อันเกิดจากทวารกายทั้ง ๕

หมดลงแล้ว ขาดลงแล้วจริงๆ สิ้นทุกข์จาก "กามภพ" แล้วจริงๆ ต่อไปยังมี "ตัณหา" ขั้นละเอียดเพิ่มขึ้นอีกหลายชั้นต่อหลายชั้นนัก ชั้นนี้รู้ขั้นนี้ไว้ให้ดีก็แล้วกัน

และถ้าผู้มีความเข้มแข็งเด็ดขาดจริงๆ ไม่ใจอ่อน แม้บางครั้งเจ้า "แขกจร" มาหามาอ้อนออดออเซาะขอเข้ามาทำงานอย่างไร ก็ไม่ยอม เมื่อคนผู้นั้นพอรู้แจ้งประตูที่สาม คือประตู "สังขาร" นี้ว่าสำคัญ และไม่ยอมใดๆ หมด แม้ "แขกจร" จะเซ้าซี้ จะตื๊ออย่างมีลวดลายอย่างไร ก็ไม่ยอมให้เข้ามาทำงานได้อย่างเด็ดขาดได้ทันทีที่รู้ ทันทีที่ทราบตำแหน่งแห่งที่ว่าจะระงับอะไร? อย่างไร? ก็เริ่มระงับทันที ตัดขาดจากการเกิดทันที ดับสังขารได้ทันทีทันใด ผู้ทำได้ดังนี้ เรียกว่าประหารได้แบบจับขว้างออกไปทันที หรือประหารแบบแตกหักลงไปทันที ไม่ยืดยาด ไม่รีรอ ไม่ให้ช้าแชะเสียเวลามาปรานีปรานอมกันอยู่ เลิกตัดสวาทขาดกันลงอย่างรวดเร็ว การประหารได้ในแบบนี้เรียกว่า "นิสสรณปหาน" คือหยุดได้ทันที ไม่ต้องผึกต้องหัดไปทีละน้อย แบบ "ตทังคปหาน" คือ ขว้างหวื่อออกไป สลัดตัดขาดกันไปทันที อย่างใจเด็ด

ผู้ที่จะทำอย่างนี้ได้ ก็จะต้องเป็นผู้มีใจแข็งจริงๆ ในทางพระท่านเรียกว่า ต้องมี "อินทรีย์ ๕" แก่กล้า คือจะต้องมี :-

๑. ความเชื่อมั่นที่ถูกตรงและเที่ยงตรงในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ในความจริงแท้ เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีความหมุนเวียนอยู่ เป็นทุกข์อยู่

๒. ได้มีความตั้งใจจริง มีความพากเพียรในการเรียนรู้มาจริง จน

เห็นแจ้งตำแหน่งแห่งที่ ที่จะสลัด จะตัดออกได้อย่างแน่นอนแท้จริงแล้ว

๓. ได้มีความระลึกรู้ตัวอยู่เสมอตลอดเวลา เผลอตัวไม่ได้มาแล้วอย่างเพียงพอ และรู้ว่าเรากำลังจะทำตัวให้หลุดพ้นจากทุกข์ จากความหมุนเวียนของโลกีย์เท่านั้นเป็นจุดหมายปลายทางและเพียงจุดเดียว

๔. ได้เอาใจจดจ่อกับการมุ่งหมายเรื่องนี้มาอย่างมากที่สุด

๕. ได้เกิดความรู้ในความจริงแท้ทุกอย่างแล้ว รู้อย่างแจ้ง อย่างตรง อย่างถูก อย่างควร อย่างชอบ และแน่ใจว่าไม่มีผิดแน่นอน

เมื่อใครมี ๕ ข้อนี้ในตัวเต็มเปี่ยม ก็อาจจะสลัดตนออกพ้นทุกข์ได้อย่างเร็ว อย่างไว สลัดได้โดยทันทีในแบบของคนใจแข็ง คือตัดขาดกันได้ทันทีทันใด ที่พอรู้พอเข้าใจ ก็ตัดขาดกันเลย ก็จะบรรลุ "นิพพาน" ได้ทันทีทีเดียว ดังพระอรหันต์เจ้า หลาย ๆ พระองค์ที่ได้ปฏิบัติมาแล้วในสมัยพุทธกาล

การปฏิบัติในแนว หรือในแบบดังได้เล่ามาแล้วยืดยาวแต่ต้นมานั้น คือการปฏิบัติธรรมแบบ "วิปัสสนา" โดยเพ่งเล็งให้รู้ถึงความแท้จริง หรือเป็นผู้เพียรคิด–อ่าน ตรองเหตุและผลให้แจ้งถึงใจจริง ๆ แล้วก็พากเพียรปฏิบัติให้ได้มาซึ่ง "วิมุติ" หรือที่สุดแห่งความพ้นทุกข์ และสิ่งที่เรานำมาเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติก็คือ "สติ" นั่นเอง เรียกว่า "สติปัฏฐาน" ก็ได้เช่นเดียวกัน

พูดถึง "สติปัฏฐาน" ข้อธรรม ข้อที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติอย่างเยี่ยมก็คือ "สติปัฏฐาน ๔" เรื่องนี้อยากจะขออธิบายเพิ่มเติมคำอธิบายคือขยายภาษาที่มีท่านผู้รู้เขียนไว้มาแต่ก่อนเก่าออกไปอีกหน่อย เพื่อช่วยกัน

ให้มันกระจ่างขึ้น เช่นที่มีอธิบายกันไว้แต่เก่าก่อนก็ว่า "สติปัฏฐาน ๔" นั้น ก็คือ ให้เพ่งพิจารณา "กายในกาย" และ "เวทนาในเวทนา" แล้วมันอะไรกัน ? ที่ว่า "เพ่งกายในกาย" หรือ "เพ่งเวทนาในเวทนา" นั่นหนะเคยมีใครข้องใจกันบ้างไหมเอ่ย ? ในภาษาที่ท่านอธิบายไว้นั้น หรือเคยมีใครคิดว่าคำอธิบายนั้นมันช่างดีความหมายยากเย็นเสียจริง ๆ บ้างไหม หรือว่าใครเข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว จะตรงกับข้าพเจ้าเข้าใจไหม ก็ลองทบทวนกันดู ที่ท่านอธิบายไว้ก็มีว่า :–

๑. ใช้สติเพ่งพิจารณาให้เห็นกายในกาย *หรือไม่ก็อธิบายว่า* กำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางกายหรือรูปขันธ์

๒. ใช้สติเพ่งพิจารณาให้เห็นเวทนาในเวทนา *หรือไม่ก็อธิบายว่า* กำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางเวทนาหรือเวทนาขันธ์

๓. ใช้สติเพ่งพิจารณาให้เห็นจิตในจิต *หรือไม่ก็อธิบายว่า* กำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางจิต หรือวิญญาณขันธ์

๔. ใช้สติเพ่งพิจารณาให้เห็นธรรมในธรรม *หรือไม่ก็อธิบายว่า* กำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางธรรม หรือสัญญาขันธ์และสังขารขันธ์

ก็คงจะหยั่งภาษาลงไปให้รู้เนื้อแท้ของความแท้จริงได้ยาก และมีมากเสียด้วยที่อธิบายกันอยู่เพียงแค่นี้ ก็เลยยังคลุมเครืออยู่นั่นเอง และบางทีบางท่านก็อธิบายแปรแปลกไปจากที่ข้าพเจ้ายกมานี้ก็มีอยู่มากท่านเหมือนกัน

และอีกอย่าง ขอชี้แจงแก่ผู้จะปฏิบัติจริง ๆ ก่อนว่า จงเข้าใจให้ดีว่าการ "มีสติ" นั้นคือ "การระลึกรู้ตัว" เพราะฉะนั้นคนต้องตั้งใจ ต้องอย่าเผลอ มันจึงจะรู้ตัว ต้องจดจ้อง ต้องเพ่งเล็ง มันจึงจะเรียกว่าเพ่งพิจารณาค้น

หา ข้าพเจ้าเคยได้ยินผู้รู้นักสอนธรรมะบางท่านสอนกันอยู่ว่า "ห้ามจดจ้อง ห้ามเพ่งเล็ง" ก็ถ้าเราไม่จดจ้อง เราก็จะไม่รู้อะไรเลย ขนาดจดจ้อง เพ่งเล็ง ถึงขนาดหัวแทบแตก มันยังไม่ค่อยจะรู้แจ้งได้เลย ยิ่งปล่อยตามเรื่องตามราว ให้ค่อยรู้ค่อยเห็นเอง *ตามธรรมชาติ* ละก้อ อีกหลายล้านชาติก็ว่าจะรู้รูปนามได้ละเอียด ต้องไม่ปล่อยตัวตามธรรมชาติ ต้องไม่หลงตามธรรมชาติ จึงจะถูก เพราะ "ธรรมชาติ" คือตัวผูกตัวยึดเอาทุกสิ่งทุกอย่างไว้กับโลก แต่เรากำลังจะแยกตัวเราออกให้หลุดพ้นจากโลก ดังนั้นเราต้องเป็นผู้ **มีธรรม คือผู้มีสติ** คอยจดจ้องดูตัวเอง ระลึกรู้ตัวเองทุกประตูแห่งทวาร ไม่ว่าจะเป็นทวารเข้า หรือทวารออก "ทวารเข้า" ของมนุษย์ หรือประตูที่จะรับอะไรเข้ามาในตนในตัวเรานั้น มี ๖ ทาง คือ ตา หู ลิ้น จมูก กาย ใจ "ทวารออก" หรือประตูที่เราจะปล่อยอะไรออกไป ก็มี ๓ ประตู คือ ทางใจ — ทางพูด — ทางลงมือทำทางกาย หรือทางภายนอกเลย ที่จริงประตูเข้าแหละสำคัญที่สุด ถ้าประตูเข้าไม่มีตัวเลวเข้ามาในตัวเราแล้ว ประตูออกก็จะไม่มีตัวเลวออกเลย แต่ขณะใหม่ ๆ ต้องคอยดูทั้งประตูเข้า และประตูออกไปเสียก่อน มีเท่านี้ เท่านั้นที่เราจะต้องจดจ้องเฝ้าไว้ คือประตูเข้ากับประตูออกของคนนี่เอง ถ้าในประตูทั้งออกและเข้า ๙ ประตูนี้ ไม่มีกิเลสตัณหา อุปทานผ่านได้ละก้อ ก็เป็นอันหมดเรื่องกัน มีแต่ความสงบนิรันดร์เท่านั้น

ข้อที่ควรรู้อย่างยิ่งก็คือ เมื่อจดจ้องอยู่ ก็อย่ามีความกังวลใจ อย่ามีความดิ้นรน หรืออยากรู้อยากเห็นนั่นเอง ให้เฝ้าคอยเหมือนอย่างทหารยามเฝ้ายามอย่างเคร่งครัด อะไรผ่านเข้าออกจะต้องรู้ทันทีฉะนั้น อย่าเผลอ

เบื่นอันขาด จดจ้องดูทุกระยะวินาที ไม่ใช่ว่าเบื่นทหารยามที่กระวนกระวายอยากรู้เหลือเกิน ว่าจะมีใครผ่านเข้าออกบ้าง ใจก็กังวลอยู่ยังงั้น ไม่ใช่ให้ทำเช่นนั้น ให้จดจ้องคอยทีอยู่เสมอเท่านั้นเพื่อดู อย่าดิ้นรนอยากเห็นเบื่นอันขาด อย่ากังวลใจใดๆ *(พระท่านเรียกการตัดกังวลเหล่านี้ว่าตัดปลิโพธ)* คอยจ้องอยู่อย่างนั้นแหละ อย่าเผลอทีเดียว จ้องให้ดีอย่าให้คลาดอารมณ์ได้ ทำความเข้าใจกับอาการที่ว่านี้ให้ดี จะกลับไปอ่านทบทวนดูอีกก็ได้ คือจดจ้องคอยทีระมัดระวังให้ดี แต่อย่าดิ้นรน กังวลใจอยากหรือเร่งเร้าใดๆ เพราะการเร่งเร้าใจตนเองเมื่อใด ก็คือรับตัณหามาบีดบังลูกตาไว้นั่นเอง เดี๋ยวก็จะต้องเห็นของปลอมไม่ใช่ของจริงแท้ ให้คอยดูเฉยๆ อยู่ยังงั้นแหละ มีสติจดจ้องให้ดีแล้วจะเห็นตลอดเวลา เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเกิดตลอดเวลา เพราะฉะนั้นอย่าไปทำปล่อยตนตามธรรมชาติเบื่นอันขาด จงรู้ไว้ว่าธรรมชาตินั้นคือโลก คือสิ่งที่เบื่นไปอย่างโลก สิ่งที่เบื่นธรรมดาแบบโลก แต่ขณะนี้เรากำลังจะเบื่นผู้อยู่เหนือโลก จะไม่ทำอะไรตามที่โลกธรรมดาจะจูงไปแล้ว เรากำลังจะค้นหาความจริงให้ได้ว่า โลกอันคือกามภพหรือถิ่นที่ผู้อยู่เสพกามนี้ หลงอยู่อย่างไร และโลกมันหลอกมันพรางให้คนผู้เสพหลงติดอยู่อย่างไร? เรากำลังจะไม่ปล่อยตนให้โลกหลอกเราได้เบื่นอันขาด จึงได้พยายามจดจ้องค้นหาสิ่งที่โลกหลอก โลกพรางไว้ ให้เห็นความแท้ ความจริงให้ได้ เพราะฉะนั้นอย่าไปทำปล่อยตนตามธรรมชาติเบื่นอันขาด ต้องตั้งใจ ตั้งสติ คอยจดจ้องระมัดระวังให้ดี จึงจะถูก และเมื่อเห็นแจ้งในสิ่งหนึ่ง ที่เราจดจ้องดูนั้น ก็รีบปล่อยให้ผ่านไป อย่าไปยึด ไปหลงอยู่กับสิ่งนั้น ขืนไปยึดไปหลงสิ่งนั้น เราก็อยู่กับสิ่งนั้น เท่านั้นเอง เรา

ต้องไม่ยึดไม่ติดอะไร เห็นแล้ว รู้แล้วก็แล้วกัน แล้วก็ตามรู้อันใหม่จึงจะได้แจ้ง ได้เห็นทุกสิ่งอัน แล้วเราก็จะเข้าใจความจริงแท้ได้ตามลำดับไป

เอาล่ะทีนี้ เรามาเริ่มต้นกันก่อนว่า "คน" แบ่งออกเป็น "รูป" กับ "นาม" ดังนั้น เราจะต้องรู้ความแตกต่างของ "รูป" และ "นาม" นี้ให้ได้ แยกให้ออกว่า "รูป" คืออะไร ? และ "นาม" คืออะไรแท้ ๆ ซึ่งได้เล่ากันมายืดยาวแล้วคงจะพอเข้าใจได้ว่า "รูป" คือของที่เหมือนวัตถุ ไม่มีการรับรู้อะไรเลย ถ้ายัง "รับรู้" ได้เมื่อใด มันก็จะเป็น "นาม" อยู่เมื่อนั้น หรือเรียกทั้ง "รูป" นั้น และ "นาม" นั้นที่ยังทำงานร่วมกันว่า "ชีวิต" และถ้า "นาม" ตัวใดที่แปรสภาพมาเป็น "รับรู้ไม่ได้" แล้ว "นาม" นั้นก็จะแปรเปลี่ยนไปเป็น "รูป" ทันทีเช่นกัน เหมือน "โลก" *(ที่เราอาศัยอยู่)* เมื่อมีทั้งรูปทั้งนามอยู่ในตัวครบก็คือ ตัว "ชีวิต" นั่นเอง เรียกว่า "โลกมีชีวิต" และเราต้องถือว่า ตัว "โลก" แท้ ๆ นั้นเป็น "รูป" ส่วน "คน" *(ที่อาศัยอยู่ในโลก)* เป็น "นาม" ซึ่ง "โลก" นี้ ก็ยัง "มีชีวิต" อยู่ด้วย เพราะมันยังยึดเอา "นาม" เอา "รูป" ร่วมกันอยู่ ถ้าลองคิดให้ดีก็จะเห็นได้ว่า "โลก" ที่รวมทั้งหมดทุกสิ่งทุกอย่างที่ก่อเป็น "ลูกโลก" นี้นี่แหละ เป็น "กายหยาบ" หรือ "ร่างกาย" ของ "ชีวิตโลก" และมี "คน" นั่นเองเป็น "จิต" หรือ "วิญญาณ" ที่อาศัยประกอบ "ร่างกาย" ของ "โลก" และอยู่ในโลก "คน" แต่ละคนก็เป็นแต่ละอณูของจิตแห่งโลก และ "โลก" ไม่รู้เรื่องอะไร "คน" เท่านั้นที่เป็นผู้รู้เรื่องความเป็นไปทุกสิ่งทุกอย่างของ "โลก" และก็ "คน" เท่านั้นที่เป็นผู้ทำให้ "โลก" เจริญหรือเสื่อมหรือเป็นไปอย่างไร. ทีนี้ถ้าเราตัด "โลก" ทิ้งเสีย โดยเราไม่เอาใจใส่ "โลก" ตัดขาดจากกันจริง ๆ "โลก" จะเป็นไป

อย่างไรก็ช่างเรื่องของโลก โลกก็จะ "ตาย" ลง *(เฉพาะเราเท่านั้นนะ สำหรับคนอื่นเขาไม่ทิ้งเขาก็ไม่ตาย)* ก็เหลือ "ชีวิต" แต่เราเท่านั้น เพราะฉะนั้น ขณะนี้ "โลก" ที่ว่านี้ ก็เป็นแท่งวัตถุเราดี ๆ นี่เอง เพราะเราไม่รับรู้อะไรมันแล้ว ทีนี้เราก็มามีชีวิตอยู่ที่เราสิ ร่างกายทั้งจิตใจของเรานี่แหละ เราเรียกว่า "ชีวิตของเรา" เรารู้สึกได้เพราะเรามี "กาย" อันคือ "รูป" และมี "จิต" หรือ "ใจ" อันคือ "นาม" ถ้า "จิต" ดับไปเสีย *(คือออกจากร่างไปนั่นแหละ)* จากร่างกาย ร่างกายนั้นก็ตายลงอีก "กาย" นั้นก็เป็นเหมือนแท่งวัตถุอีก เราเรียก "รูป" ได้อย่างชัดเจนทีเดียว แต่ในลักษณะนี้แหละ แม้เราจะไม่ตายจริง จิตเราจะยังไม่ออกจากร่างกายของเรานี้ไปก็จริง *(เหมือนเรายังไม่ได้ออกจากโลกจริง ๆ แต่เราทิ้งโลกเสีย ก็เหมือนโลกตายไปจากเราแล้ว)* เราก็อย่าไปเอาใจใส่กับร่างกายของเรา ไม่อีนังขังขอบเลย ร่างกายของเราก็ถือว่า "ตาย" ไปจากเราแล้วเช่นกัน และมันก็จะเป็น "รูป" โดยแท้ คือไม่รับรู้เรื่องอะไรเลย นั่นคือ "คน" คนนั้นหรือ "กาย" นั้นได้จบลงแล้ว ไม่มีการ "เกิด" อีกแล้ว สิ้นทุกข์สิ้นสุขดังนี้ นี่แหละคือสิ่งทุกสิ่งอาศัยซึ่งกันและกันเป็นวัฏฏะอยู่ดังนี้ ถ้าเราตัดอะไรออกไปได้ โดยทิ้งมันเสียไม่ยอมให้มันรับรู้อะไรด้วย เราดึงเอาความ "รับรู้" ให้แคบเข้ามา หรือให้เล็กลง ๆ เราก็จะทิ้ง "รูป" ที่เป็นแท่งใหญ่ลงมาเรื่อย ๆ ตามลำดับ อันไหนที่เราทิ้งแล้วอันนั้นก็จะแปรสภาพไปเป็น "รูป" ทันที หรือเรียกว่า "นิพพาน" ทันที และอันไหนที่ตัว "ความรับรู้" มันไปอาศัยอยู่ อันนั้นก็ยังเป็น "นาม" เป็น "ชีวิต"

หลายคนคงจะงง ต้องพยายามทบทวนให้ดี ถ้ายังงงก็กลับไปอ่านดู

อีกทีช้า ๆ เอาใจใส่เพ่งจิตแน่วแน่เดินจิตตามไป อย่างที่พระท่านเรียก "มนสิการ" ตามให้ดี จะพอเข้าใจ รู้สึกว่า ความเข้าใจของข้าพเจ้าจะแตกจากผู้อื่นตรงนี้ ถ้าจะงงก็คงจะงงในคำที่ว่า "นาม" แปรสภาพมาเป็น "รับรู้ไม่ได้" ก็จะกลายเป็น "รูป" นี่เอง

เอาล่ะ เดี๋ยวก็จะเข้าใจ เราหยิบเอาคำทั้งสี่ ที่มีใน "สติปัฏฐาน ๔" ออกมาดูซิ

๑. กาย ๒. เวทนา ๓. จิต ๔. ธรรม

ที่นี้ดูให้ดี คำว่า "กาย" เป็น รูป หรือเป็น นาม ? ทุกคนคงตอบได้คือ เป็น "รูป" และคำว่า "เวทนา" เป็น รูป หรือเป็น นาม ? ทุกคนก็คงตอบได้ว่า คือ "นาม" ที่นี้ดูที่ "จิต" ลองตอบทีว่าเป็น รูป หรือเป็น นาม ? หลายคนคงตอบว่าเป็น "นาม" เพราะเราได้แบ่งได้เรียนรู้มาแต่ต้นแล้วว่า "จิต" เป็น "นาม"

แต่ใน "สติปัฏฐาน ๔" นี้ไม่ใช่ "จิต" ตัวนี้หมายเอา "จิต" ตัวที่เป็น "รูป" และมี "ธรรม" หรือ "ธรรมารมณ์" หรือตัวรู้สึกทางใจทางจิตเป็น "นาม"

ดังนั้น "ธรรม" ในสติปัฏฐาน ๔ นี้จึงคือ "ธรรมารมณ์" นั่นเอง ไม่ใช่ "ธรรม" ที่หมายความเป็นอื่นอันใด ดังที่มีผู้อธิบายออกไปหรอก *การเพ่งพิจารณาสติปัฏฐาน ๔ ไม่ใช่เพ่งนอกตัว เพ่งในตัวนี้เท่านั้น พระพุทธองค์ท่านให้ย่อ "โลก" เล็กลง ๆ ไปเรื่อย ๆ ตามลำดับ และให้เพ่งพิจารณาเอา "นาม" เป็นตัวสำคัญเรื่อยไป ไม่ได้ให้ไปเพ่งที่อื่นที่ไหนเลย*

ดังนั้น ในสติปั๎ฏฐาน ๔ นี้ จึงมี "รูป" กับ "นาม" อยู่ ๒ คู่

แยกให้ดี ถ้าเราพูดรวม ๆ ว่า "กาย" กับ "จิต" โดยเฉพาะแบ่งออกมาจากตัวคน "กาย" ก็เป็๎น "รูป" และ "จิต" ก็เป็๎น "นาม"

แต่ถ้าใน สติปั๎ฏฐาน ท่านให้พิจารณาละเอียดกว่านั้น ท่านจึงให้พิจารณา

"กาย" เป็๎น รูป เป็๎นวัตถุแท่ง *ไม่มีความรู้สึก* คือหมายให้รู้เรียกว่า *"รูป"*

"เวทนา" เป็๎น นาม เป็๎น *ความรับรู้* ตัวแรกเลย เป็๎นตัวเล็กของจิต เป็๎น *"นาม"* ขั้นละเอียดใน "จิต" อีกที ดังได้แยกแยะมาให้ฟั๎งแล้วตอนต้น ๆ

และ "จิต" เป็๎น รูป หมายเอา "ความนึกคิด" ซึ่งเป็๎นทวารจิตแท้ ๆ คือบั้นรูป บั้นเรื่องเอาเองขึ้นมาในจิตตน ไม่มีตัวตนจริง ๆ อย่างกายหยาบ แต่เป็๎น "รูป" ขั้นละเอียดลงไปอีก

"ธรรม" เป็๎น นาม หมายเอา "ธรรมารมณ์" คือรสสัมผัสที่เกิดจาก "จิต" ตัวที่เป็๎น "ความนึกคิด" เป็๎น "นาม" ของ "ความนึกคิด"

"จิต" ในสติปั๎ฏฐาน ๔ ตัวนี้ จึงคือ "นาม" ที่แปรสภาพมาเป็๎น "รูป" แล้ว

สังเกตให้ดีว่า ท่านให้พิจารณาให้รู้ชัด เรื่องของ "รูป" กับ "นาม" เท่านั้น และไม่ได้ให้ไปวุ่นวายเพ่งพิจารณาอะไรที่ไหนนอกไปจาก "โลก" เล็ก ๆ อันมีแค่กายกว้างศอก ยาววา หนาคืบ ที่เรียกว่า "ชีวิต" ของเรานี่เลย ไม่ได้ให้พิจารณาอะไรเป็๎นเรื่องฟุ้งเฟ้อไปนอกเหนือกว่า "รูป" และ "นาม"

เลย ท่านให้อ่านให้แจ้งถึงความวน ความไม่เที่ยง ความเกิด ความดับ ความแปรเปลี่ยน ดังนั้นการพิจารณา "กายในกาย" จึงคือ เพ่งพิจารณาหรือเรียนรู้ ให้รู้ความจริงให้ได้ว่า ในกายมันมีความแท้จริงอยู่เพียงเป็น "วัตถุ" จริงๆ ไม่มีความรู้สึก ไม่รู้อะไร เป็นแค่ท่อน แค่แท่งเท่านั้น ถ้า "เจริญฌาน" เข้าไปลึกๆ เราก็จะตัด "กาย" ทิ้งเสียได้ โดยไม่มีความรู้สึกกับมันเลยจริงๆ เมื่อเราเก็บความรู้สึกให้อยู่ในจิตชั้นลึก ชั้นละเอียดในฌานนั้นแล้ว กายก็จะแข็งทื่อเป็นท่อนไม้จริงๆ ไม่รับรู้อะไร ใครจะหามไปเผาทิ้งเสียในบัดนั้นก็ไม่มีความเดือดร้อนอะไร หรือใครจะเอามีดมากรีดมาแล่เล่น เลือดก็ไหลออกมาเปล่า ไม่เจ็บ ไม่สะดุ้งหวั่นไหวหรือเจ้าของแท้ๆ *(ซึ่งขณะนี้หลบเข้าไปอยู่เสียในส่วนลึกของจิตตนเอง)* ก็จะไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไรเลยจริงๆ นั่นคือการเพ่งกายในกาย คือให้รู้ความจริงให้ได้ว่าความจริงแท้ของกายนั้น มองเข้าไปลึกเท่าใด ทะลุแม้ในกายจนละเอียดลออแล้ว ก็คงเห็นว่ามันก็คือ "วัตถุ" แท่ง ก้อนจริงๆ ที่ก่อเกิดมาจากดิน น้ำ ลม ไฟ สังเคราะห์กันขึ้นมา เหมือนต้นไม้ ไม่มีความรับรู้อะไรจริงๆ เรียกว่าเห็นกายในกายให้แท้จริงให้ได้ว่า กาย เป็น วัตถุ กายเป็น "รูป"

พูดถึงต้นไม้ แท้จริงต้นไม้มันก็มี "ธาตุรู้" เหมือนกัน จะนับเนื่องว่ามี "วิญญาณ" ก็ได้ แต่มันรู้น้อยเหลือเกิน น้อยจนถ้าเทียบกับสัตว์โลกแล้วก็ถือว่ามันไม่ใช่สัตว์เอาเลย เพราะสัตว์โลกนั้นจะนับเป็นสัตว์โลกก็ต้องมี ความกลัวภัยหรือกลัวตายเป็นสิ่งแสดงออกชัดอย่างหนึ่ง มี "จิตวิญญาณ" ครบ คือทั้งการรับรู้ ความจำได้ และสามารถหาอาหารมาปรุงแต่งสร้างสรรให้ตนเองเจริญงอกงามได้ และต้องรับรู้รสแห่งอารมณ์จิตได้ด้วย ต้นไม้มัน

จะมีก็แต่การหาอาหารมาปรุงแต่งสร้างสรรให้ตนเองเจริญงอกงาม กับการรับรู้ ซึ่งถ้าจะนับพวกมีธาตุรู้จริง ๆ ละก้อ แม้ธาตุแร่ แม้เพชร พลอย หรือดิน ก็มีธาตุรู้ ซึ่งนับว่ามีวิญญาณ มีสังขาร จะสังเกตคร่าว ๆ ก็ได้ พวกมีวิญญาณและสังขารก็คือ พวกที่มีการปรุงแต่งให้เป็นตัวของตัวเองงอกงามเจริญเพิ่มขึ้นมาได้ ก็เป็นพวกมีสังขาร มีวิญญาณทั้งนั้น แต่วิญญาณมันเป็นธาตุรู้ที่ต่ำมาก ซึ่งก็มี "วิญญาณ" ของมันเท่าความเป็นชีวิตของมันนั่นเอง สูง-ต่ำเป็นลำดับ ๆ อยู่ ดังนั้นพระจึงไม่ควรขุดดิน ฟันหญ้า ตัดต้นไม้ ถ้าไม่จำเป็นอะไร แต่อย่าเพิ่งไปสนใจกับมันเลย สนใจกับตัวเอง รู้ตัวเองให้ดี ให้เป็นอรหันต์เสียก่อน แล้วสิ่งเหล่านี้จะรู้เองโดยไม่ต้องไปเรียนไปร่ำจากใคร จะเกิดเอง รู้เอง รู้ได้จริง ๆ เป็นความรู้ที่แตกฉานซ่านแซนงอกมาเอง เพราะมันเป็นเรื่องของโลก อันมีอยู่แค่ "สิ่งที่มีชีวิต" กับ "สิ่งที่ไม่มีชีวิต" เท่านั้นเอง และสิ่งที่มีชีวิตก็คือ "นาม" สิ่งที่ไม่มีชีวิตก็คือ "รูป" ถ้าใครจะมีวิริยะเพิ่มเข้าไปเท่าใด ผู้นั้นก็จะยิ่งรู้เพิ่มได้เองเท่านั้น ดังนั้น ข้อที่ว่าผู้จะปฏิบัติตนให้เป็นอรหันต์นั้น ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้ถึงขั้นพระอภิธรรมมาก่อนหรอก *(ถ้าพระอภิธรรมคือพระสูตรละเอียดที่พระพุทธองค์ทรงบรรยายไว้จริงก็ดี)* เรียนรู้ให้ถูกจุดก็เพียงพอแล้ว แล้วรู้ให้แจ้ง ยิ่งไปเรียนพระ-อภิธรรมมันจะยิ่งติดในความรอบรู้นั้น เพราะรู้ตัวดีว่า มันยาก ได้พากเพียรท่องจำเล่าเรียนมา กว่าจะรู้จะได้ต้องวิริยะเหลือเกิน จะมาละทิ้งก็เสียดาย คายไม่ค่อยออกเพราะถือว่าเป็นของดี จึงเกิดการภาคภูมิ ยึดไว้อยู่นั่นเอง และทำให้หลงตน ยกตน ถือดีได้ง่าย แต่ถ้าได้รู้แจ้งเป็นพระอรหันต์แล้ว ที่นี้อยากเรียนรู้อะไรต่อก็ตรวจเพ่งวิปัสสนาใช้ปัญญาของตัว เพ่งเพียรเรียนรู้

เอาเอง อย่าว่าแต่ความรู้แค่ชั้นพระอภิธรรมเลย อยากเป็นแม้ "สัพพัญญู" ก็ต้องเพ่งเพียรต่อไป คันคว้าเสาะหาต่อไป แม้สำเร็จได้ตำแหน่งเป็นพระอรหันต์ *(คือผู้ละวางได้แล้ว)* ก็ตาม ถ้ายิ่งอยากเป็น พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ พระสัพพัญญูยิ่งยอด ก็ต้องบำเพ็ญเพียรเรียนรู้สู้ทนเอาอีก เป็นลำดับขั้นต่อไป และต่อไป แต่ก่อนจะเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นได้ ก็ต้องเป็นผู้สว่างไสวไปตามชั้น เป็นผู้รู้ทางแล้วก็เป็นผู้พ้นโลกต่ำ ไปหาโลกสูง คือพ้นโลกียภูมิเสียก่อน จึงจะเรียนรู้เรื่องเหนือโลกยิ่งขึ้นไปได้ นั่นคือ เมื่อพระพุทธองค์เริ่มโปรดสัตว์ตอนแรก ๆ *(คือเมื่อพระองค์ตรัสรู้ใหม่ ๆ และเริ่มออกสั่งสอนสัตว์โลก)* ท่านก็เพียงสอนให้คนพ้นโลกได้ คือพ้นทุกข์ขั้นต้นได้เท่านั้น ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องยากจนเกินคนจะรู้ได้ภายในเวลาไม่นาน ขออย่างเดียวให้ถูกเรื่องถูกจุดเท่านั้น เมื่อนานไป ๆ พระพุทธองค์ถึงได้ค่อยสอนพระอรหันต์ต่อไปอีก ให้รู้ทางเพื่อจะได้เป็น พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่างเช่นพระองค์ *(นั่นแหละถึงค่อยเรียนรู้ขั้นพระอภิธรรม ผู้ต้องการแค่ปริญญาตรีไม่จำเป็นต้องไปเอาวิชาของขั้นปริญญาโท ปริญญาเอกมาเรียนมาท่องให้เสียเวลา)* วกออกมานอกเรื่องมาถึงขนาดนี้ ถ้าไม่อธิบายต่อสำหรับผู้เคยเรียนเคยเข้าใจมาเพียงว่า คนจะสิ้นสุดเพียงบรรลุอรหันต์ ก็คงจะฉงนใจเต็มที ข้าพเจ้าก็เลยจะขอวกแวะออกไปอีกเสียหน่อย อธิบายคร่าว ๆ ถึงวัฏฏะอันกว้างไกลออกไปอีกขั้นหนึ่ง แล้วค่อยไปตั้งหลักเรื่องสติปัฏฐาน ๔ กันใหม่ ถ้าใครไม่อยากรู้เรื่องก็เปิดผ่านเลยไป หาตอนต่อเรื่องสติปัฏฐาน ๔ เอาเลยก็ได้ *(เปิดหน้า ๘๖)*

วัฏฏะชั้นที่ว่านี้เป็นวัฏฏะของผู้ทรงความผดุงไว้ *(ไม่ใช่ทำลาย ต้อง*

เข้าใจให้ดี ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีแต่เสื่อมสลายและจะกินกันและกันลงไปเป็นทอดๆ เป็นวงเวียนอยู่ทั้งสิ้น นั่นแหละเราเรียกว่าธรรมชาติ) วัฏฏะที่ว่านี้จึงเป็นวัฏฏะของผู้เอาชนะธรรมชาติ เป็นวัฏฏะด้านดีทรงไว้แต่คุณและกว้างไกลยาวนานกว่าวัฏฏะสงสารของมนุษย์อีกมากมายก่ายกอง ดังที่ ก็คงจะเคยได้รู้มาเลาๆแล้วว่า พระพุทธเจ้านั้นไม่ได้มีเฉพาะพระพุทธเจ้าองค์พระสิทธัตถะ หรือพระพุทธโคดมของเราในกัปป์ปัจจุบันนี้เท่านั้น คงจะเคยได้ยินมาแล้วว่า ได้มีพระพุทธเจ้าทั้งหลายเคยอุบัติมาแล้วในโลกนี้มากมายหลายพระองค์ เช่นพระพุทธกัสสป พระพุทธโกมนาคมน พระพุทธกกุสันธ เป็นต้น จนมาถึงยุคกัปป์ที่เราอยู่ขณะนี้ ก็มีพระพุทธโคดมเป็นพระพุทธเจ้า และในยุคกัปป์ข้างหน้าต่อไปก็จะเป็นหน้าที่ของ พระศรีอารยเมตไตรยโพธิสัตว์ พระรามโพธิสัตว์ พระบัสเสนะธิโกศลราชบรมโพธิสัตว์ ซึ่งจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในกัปป์ต่อๆไป

ถ้าข้าพเจ้าไม่ไปตั้งหลักอธิบายไปเป็นชั้นๆแต่แรก คงจะทำให้ผู้สงสัยอยู่แล้วงงยิ่งขึ้น

เอายังงี้ ตามธรรมดา เท่าที่เราเรียนรู้กันมานั้น ก็มี ภูมิที่แบ่งกันไว้เป็น ๓ ภูมิ คือ อบายภูมิ โลกียภูมิ หรือกามภูมิ และโลกุตตรภูมิ

อบายภูมิ ก็คือ ภูมิที่สัตว์นรก เปรต อสุรกายต่างๆอยู่

โลกียภูมิหรือกามภูมิก็คือ ภูมิที่มนุษย์และเทวดาทั้งหลายหลงอยู่ในกาม จะเวียนว่ายตายเกิดอยู่

โลกุตตรภูมิ ก็คือ ภูมิที่ผู้พ้นกามแล้วจะพึงเวียนว่ายอยู่ นั่นคือมีพระพรหม มีพระอรหันต์เป็นต้น ท่านเหล่านี้เมื่อไม่ตั้งจิตจะต่อภพต่อภูมิไป

อีก ก็เวียนว่ายอยู่ภพนั้นภูมินั้นชั่วกัปป์กัลป์ ไม่มีทุกข์ด้วยกาม ไม่ลงมาสู่โลกียภูมิ หรือกามภูมิอีกแล้ว ท่านก็เวียนว่าย สูงต่ำตามคุณธรรมของท่านอยู่ในภูมิ เหมือนมนุษย์และเทวดาเช่นกัน ก็เมื่อไม่ตั้งจิตจะต่อภพต่อภูมิไป เป็นพระพรหมพระอรหันต์ก็จะเวียนว่ายอยู่ในโลกียภูมินี่แหละ สูงๆ ต่ำๆ ตามคุณธรรมของผู้ใดที่ประกอบเอาเช่นกัน คือ คงประกอบ "บุญ" และ "บาป" อยู่ สลับไปๆ มาๆ รับผล "บุญ" ผล "บาป" วนเวียนอยู่นั่นเอง ดังนั้นคำว่า มนุษย์ ก็ดี เทวดา ก็ดี ก็เป็นชื่อหรือเป็นตำแหน่งของสัตว์โลกในโลกียภูมิ และคำว่า พรหม ก็ดี อรหันต์ ก็ดี ก็เป็นชื่อหรือเป็นตำแหน่งของ สัตว์โลกในโลกุตตรภูมิ เช่นกัน

ที่นี้ยังมีภูมิอีกภูมิหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าสูงกว่าภูมิทั้งสามที่กล่าวแล้วไปอีกคือ

พุทธภูมิ ในภูมินี้ก็จะมีผู้ที่มุ่งมาตรปรารถนาที่จะปฏิบัติตนเพื่อ "โพธิ" หรือ "ความรอบรู้" โดยถือว่าเป็น "โพธิกิจ" และ "พุทธกิจ" เพื่อชีวิตของศาสนาพุทธโดยแท้ เป็นภูมิที่มีวัฏฏะกว้างไกลรวมเอาทั้งโลกุตตรภูมิ โลกียภูมิ และอบายภูมิ เข้าไว้ด้วย แล้วท่านผู้บำเพ็ญ "โพธิกิจ" และ "พุทธกิจ" ก็จะเวียนว่ายไปสู่ทุกภพทุกภูมิตามวาระและคุณธรรมของท่าน เพื่อสำรอกกรรม และเรียนรู้ให้จบสิ้นจึงจะได้รู้ถึงขั้นที่เรียกว่า สัพพัญญู และสุดท้ายก็ได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้สร้าง "พุทธศาสนา" ขึ้นมาอีกโดยแท้โดยจริงให้คงเป็น "คุณธรรม" อันยังโลกไว้ต่อไป

เอาล่ะ พอรู้ภพรู้ภูมิพอสมควรแล้ว ก็จะขอแบ่งลำดับชั้นของสัตว์โลก ผู้ที่อยู่ตั้งแต่ชั้นต่ำไปหาชั้นสูงขึ้นไป ตามลำดับ มีดังนี้ :—

๑. สัตว์ในอบายภูมิต่าง ๆ

๒. มนุษย์ เทวดา

๓. พระพรหม พระอรหันต์

๔. พระนิยตโพธิสัตว์ พระบัจเจกโพธิพุทธเจ้า

๕. พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า

ก็คงพอจะรู้จัก ชั้นจาก ๑ มาถึง ๓ ดีกันแล้ว เพราะคงจะได้เรียนได้ฟังกันมามากแล้ว ข้าพเจ้าจะไม่อธิบายจะธิบายตั้งแต่ชั้น ๔ และ ๕ พอสังเขป

พุทธภูมิ ดังกล่าวนั้นคือ ภูมิของพระนิยตโพธิสัตว์ พระบัจเจกโพธิพุทธเจ้า และพระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสูงสุด

ดังนั้น เมื่อได้รู้มาบ้างแล้วว่า พระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ ก็เคยมี องค์ที่จะอุบัติในกัปป์ข้างหน้าอนาคตก็จะมี แล้วทำไม วัฏฏะที่สูงไปกว่าวัฏฏะสงสารของมนุษย์เราจะไม่มีเล่า ไม่เช่นนั้น ถ้าคนบรรลุอรหันต์เท่านั้นเสียทุกคน ไม่มีผู้ใดจะขอบำเพ็ญสูงกว่านั้นแล้ว จะมีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นได้อย่างไร และพระพุทธเจ้าองค์พระโคตมของเราจะเกิดมาได้อย่างไร ? ก็ต้องเกิดขึ้นได้ด้วยการบำเพ็ญสั่งสมมาเรื่อย ๆ ไม่เช่นนั้นท่านก็คงจบแค่พระอรหันต์เช่นที่ทุกคนปรารถนา แล้วก็ไม่ได้เกิดมาอีกเท่านั้นเอง

แท้จริงนั้น ถ้าบุคคลใดปรารถนาจิตแค่พ้นทุกข์เท่านั้น *(หมายถึงพ้นทุกข์จากกามอย่างโลกีย)* แล้วละวางเสีย หมดสิ้นเชื้อปรารถนา "กาม" จริง ๆ ในจิตได้ ผู้นั้นก็พ้นทุกข์จากกาม และเมื่อละวางแม้ความรู้อื่นอันละเอียดที่น่ารู้น่าเรียนก็ไม่เอา ก็เบื่ออันพันโลกอันเป็นกามภูมิไป ไม่เวียน

ว่ายมาเกิดในกามภูมิรับทุกข์ทรมานอีกแล้ว ผู้นั้นก็ไปมีวัฏฏะอยู่แค่โลกุตตรภูมิเท่านั้น เมื่อบรรลุอรหันต์ก็ไปอยู่สบาย *(จากกาม)* ในโลกุตตรภูมิ ก็จบ

ที่นี้พระอรหันต์อีกพวกหนึ่ง ที่ยังตั้งจิตปรารถนาไว้ว่าจะบำเพ็ญตนสู่พุทธภูมิ จึงบังเกิดตนเป็นพระโพธิสัตว์ จะเรียกว่า ตำแหน่งอรหันต์ก็เป็นอันเลิกไป คือ ลาออกจากตำแหน่ง "อรหันต์" ไปเอาตำแหน่ง "โพธิสัตว์" อย่างนั้นก็ได้

พระโพธิสัตว์นั้นก็มีสองประเภทคือ อนิยตโพธิสัตว์ กับนิยตโพธิสัตว์

อนิยตโพธิสัตว์ นั้นคือ ผู้ตั้งจิตปรารถนาจะเป็นพระโพธิสัตว์ *(คือจะไต่เต้าขึ้นเป็นพระพุทธเจ้านั่นเองแหละ)* และลองบำเพ็ญตนตามศีลตามจริยาของพระโพธิสัตว์ลองดู แต่ยังไม่แท้เที่ยงว่าจะได้เป็นผู้ข้ามภูมิไปถึงพุทธภูมิหรือเปล่า อาจอยู่แค่โลกียภูมินี้ หรืออยู่แค่โลกุตตรภูมิก็ได้ เพราะยังไม่รู้แจ้งแน่นอน เช่นเดียวกันกับมนุษย์ผู้ปฏิบัติธรรม และผู้บวชเป็นพระหมายบำเพ็ญเพื่อจะบรรลุอรหันต์ หรือสู่โลกุตตรภูมิ เช่นเดียวกัน เมื่อบำเพ็ญจิตจวบจนบรรลุเป็นพระอริยเจ้าได้ ผู้นั้นก็แท้เที่ยง ไปสู่โลกุตตรภูมิแน่นอน ถ้าบำเพ็ญจิตตนไม่บรรลุได้ก็ไม่ได้เป็นพระอริยเจ้าสักที พระอนิยตโพธิสัตว์ก็เหมือนกัน ใครที่ยังถือศีลพระโพธิสัตว์และเพียรปฏิบัติตามจริยาของพระโพธิสัตว์อยู่ ก็เหมือนมนุษย์ผู้กำลังถือศีลพระ และอยู่ในจริยาของสมณะเช่นกัน ถ้าเลิกล้มความตั้งใจไม่ถือศีลแล้ว และไม่ปฏิบัติจริยาดังกล่าวแล้ว ผู้นั้นก็คงเวียนว่ายอยู่ในภูมิตนเช่นเดิม ดังนั้น อนิยตโพธิสัตว์จึงอาจจะเป็นผู้ที่มีจิตต่ำกว่ามนุษย์ธรรมดาบางคนก็ได้ อาจจะสูงกว่าสมณะบางองค์ก็ได้เช่นกัน แต่ก็ยังคือผู้ยังไม่เที่ยงแท้ต่อ "พุทธภูมิ"

ส่วน พระนิยตโพธิสัตว์ ก็คือผู้มีจิตบรรลุแล้ว เป็นพระโพธิสัตว์แท้ เที่ยงแท้ต่อการได้สู่พุทธภูมิ แต่ก็ยังไม่แน่ว่าจะได้ขึ้นเป็น "พุทธ" ในชาตินี้หรือไม่ เช่นกัน อาจจะอีกชาติหน้า หรือหลายชาติ การดำเนินหรือเป็นไปก็เหมือนกับภูมิจิตของพระอริยเจ้าที่หมายจะบรรลุเป็น "อรหันต์" เช่นกัน โดยนัยเดียวกัน

ดังนั้น การบำเพ็ญของพระนิยตโพธิสัตว์จึงจะต้องเวียนตายเวียนเกิดอีกนานับชาติมาเกิดเป็นมนุษย์อีกบ้าง เกิดเป็น เทพ, พรหม บ้าง อยู่โลกุตตรภูมิบ้าง ตามคุณธรรมและตามวาระ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์อีกนั้น ท่านก็จะไม่สุงสิงกับโลกียเหมือนมนุษย์ธรรมดามากนัก คือไม่มัวเมา เป็นแต่เพียงอยู่เพื่ออาศัยสำรอกกรรม และถ้าท่านมีภูมิธรรมสูงเลยเขตความเป็นอรหันต์แล้ว ท่านก็ไม่จำเป็นต้องไปเป็นลูกศิษย์ของใคร เพื่อจะเรียนหาความบรรลุอรหันต์ ท่านบรรลุของท่านเองก็ได้ ท่านตรัสรู้สิ้นทุกข์ *(จากกาม)* ของท่านเองได้ โดยไม่ต้องเรียนรู้พระธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะในอดีตท่านมีภูมิธรรมสูงกว่าการจะทำตัวให้พ้นทุกข์มาแล้ว ท่านมีบารมีจิตสั่งสมมาแล้ว ดังนั้นท่านจึงบำเพ็ญตนพ้นทุกข์ *(จากกาม)* ได้เอง และพร้อมกันนั้นก็บำเพ็ญบารมีอื่นอันเป็นบารมีที่พระโพธิสัตว์จะต้องสั่งสมต่อไปด้วย ผู้นี้แหละคือ "พระปัจเจกโพธิพุทธเจ้า" บำเพ็ญชาติหนึ่งไปเรื่อย ๆ จนตรัสรู้ได้ขั้นหนึ่งก็ได้เป็นพระปัจเจกโพธิพุทธเจ้า ครั้งหนึ่ง บำเพ็ญบารมีหนึ่งจนสำเร็จบารมีนั้น ก็ได้บารมีนั้น อย่าไปแปลคำว่า พระปัจเจกโพธิพุทธเจ้าแต่เพียงว่า ผู้ตรัสรู้เอง ไม่อาศัยธรรมของผู้ใดเท่านั้น ต้องแปลว่า ผู้ยังตั้งศาสนาเองไม่ได้ด้วย ซึ่งมีอยู่มาก และ *หรือตั้งศาสนาเองได้ก็มี แต่ศาสนานั้นหรือลัทธิ*

นั้น ก็ยังไม่ใช่หรือยังไม่เทียบเท่าพุทธศาสนา คือยังไม่ถึงแก่นแท้ ยังโยนความไม่รู้ไปให้สิ่งลึกลับ ซึ่งส่วนมากก็สมมุติเป็น **"พระเจ้า"** *อยู่* แต่ผู้นั้นก็เป็น **พระปัจเจกโพธิพุทธเจ้า** หรือเป็น **พระนิยตโพธิสัตว์แท้** ในโอกาสข้างหน้าท่านผู้นี้ก็จะต้องมาเกิดตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแน่นอน และอีกอย่างก็คือผู้ยังสั่งสมบารมีธรรมอยู่เรื่อย ๆ ด้วย พระปัจเจกโพธิพุทธเจ้าก็จะเวียนอุบัติเวียนนิพพาน เพื่อบำเพ็ญบารมีอยู่อีกหลายชาติ แต่แท้จริงท่านก็เป็น "พุทธชาติ" เวียนเกิดมาเพื่อบำเพ็ญ "โพธิกิจ" ทุกชาติ *(แม้ท่านจะไม่อาศัยธรรมของพระพุทธเจ้าดังกล่าวแล้ว)* เพียงแต่ท่านไม่ต้องไปเป็นลูกศิษย์ใครง่าย ๆ นอกจากพระผู้ที่อาวุโสกว่าท่านอย่างแท้จริงเท่านั้น และหากชาติใดท่านได้เผยแพร่ธรรมดังขั้นตั้งเป็นศาสนาได้ ศาสนานั้นก็เป็นไปเพื่อ "ความดีงาม" เพื่อ "ความสงบสุข" และเพื่อ "ความแท้จริง" ในแนวกัน เป็นแต่ว่ายังไม่ละเอียดลออเท่า "พุทธศาสนา" เท่านั้น และศาสนานั้นก็มีชื่อเรียกไปตาม กาละ เทศะ ดังที่มีอยู่แล้วในโลกขณะนี้ คิดดูให้ดี

เพราะฉะนั้นเมื่อมาเกิดบำเพ็ญธรรมแห่งพระนิยตโพธิสัตว์นั้น จะเห็นได้ว่า ท่านจะต้องใช้กรรมต่าง ๆ มากมาย เช่นต้องสละทรัพย์สมบัติชาติหนึ่ง ต้องสละลูกตาในชาติหนึ่ง สละชีวิตทั้งชีวิตในชาติหนึ่ง หรือบำเพ็ญธรรม อันมนุษย์ธรรมดาจะกระทำได้ยากยิ่งต่าง ๆ นานา อะไรต่อมิอะไรอยู่นั่นแล้ว จนไม่มีอะไรจะติดข้องเป็นการผูกพันธกรรม จนเหลือแต่ความหมดจดทุกประการ และพร้อม ๆ กันนั้นท่านก็ย่อมได้เรียนรู้จิตขั้นละเอียด หรือเรียนรู้ "พลังงาน" หรืออณูขั้นละเอียดลงไปอีกเรื่อย ๆ ตามลำดับ จนหมดกรรมอย่างเต็มภาระ เป็นวาสนาบารมีบริสุทธิ์พร้อม บริบูรณ์พร้อมนั่นคือ

สำเร็จพระโพธิญาณ ก็เป็นอันถึงซึ่ง "อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ" พร้อมที่จะเกิดอีกครั้งสุดท้าย คือเกิดมาเป็นมนุษย์นี่แหละ แล้วก็เป็น พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งก็เป็นชื่อเป็นตำแหน่ง ของพระผู้มีสัพพัญญุตญาณ เหมือน "คน" หรือ "มนุษย์" ก็เหมือนกัน ก็เป็นชื่อเป็นตำแหน่งของสัตว์โลกที่มีภูมิจิตชั้นหนึ่ง ถ้า "คน" ไม่ศึกษาร่ำเรียน บำเพ็ญบ้าง ให้ตนเองมี "จิต" ละเอียด เพื่อจะรู้แจ้งความจริง "คน" นั้นก็ทำแค่ "บุญ" กับ "บาป" ก็หมุนเวียนอยู่ในวัฏฏะแห่ง โลกียภูมิ กับ อบายภูมิ นี้เท่านั้น ไม่หลุดออกไปอยู่วัฏฏะไหนอื่นที่กว้างกว่านี้ได้ ก็ "วน" อยู่ที่นี่ *(โลกียภูมิ กับ อบายภูมิ)* ตราบโลกแตก

"พระอรหันต์" ก็เช่นกัน เมื่อท่านหลุดจากโลกียภูมิไปได้ ท่านขึ้นไปอยู่ โลกุตตรภูมิ ถ้าท่านมีชีวิตอยู่กับธรรมชาติของ "พระอรหันต์" เท่านั้น ท่านก็จะวนอยู่ในวัฏฏะของท่าน คือ ในโลกุตตรภูมินั่นเท่านั้น ท่านไม่ไปเกิดที่ไหน ก็เกิดอยู่ในโลก *(ความวน)* ของท่านนั่นเอง ตราบเท่าที่ท่านจะเปลี่ยนจิตใจ รักการศึกษา *(ธรรมะ)* บำเพ็ญเพียรตนเป็นพระโพธิสัตว์ แล้วท่านก็เริ่มสั่งสมบารมีจิต จนท่านได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง ท่านก็เป็น "พระนิยตโพธิสัตว์" ทันทีเหมือนกัน ทำความเข้าใจให้ดี

การสำรอกกรรมนั้น ก็คือการสั่งสมบารมีนั่นเอง คือ สำรอกกรรมอันเป็น "อกุศล" และ "บาป" ที่ยังติดอยู่ในตน และเพื่อสั่งสมกรรมอันเป็น "กุศล" และ "บุญ" ให้บริบูรณ์พร้อมถ้วนเป็นวาสนาบารมีทุกประการ แค่พระอรหันต์นั้นยังแค่ผู้พ้นทุกข์จากกามเท่านั้น กรรมก็ยังส่งผลให้รับอยู่ ดู

เช่น "พระโมคคัลลานะ" ยังปรินิพพานเพราะถูกโจรฆ่า และ "พระสารีบุตร" นั้นทั้งที่เลื่อมใสความสงบเสงี่ยมในอริยบทของพระอัสสชิเถระเจ้าเหลือเกิน แต่ "วาสนาบารมี" ของพระองค์อันกระโดกกระเดก ไม่สงบเสงี่ยมยังติดตนอยู่ยังล้างไม่สิ้นได้ ต้องค่อย ๆ สั่งสมกรรมชะล้างให้บริสุทธิ์ผุดผ่องต่อไปเรื่อย ๆ กว่าจะถึงขั้นพระโพธิญาณ กรรมก็จะบริสุทธิ์หมดจดพร้อมทั่วเป็น "วาสนาบารมี" บริบูรณ์ ความกระโดกกระเดกก็จะหมดไป ถ้าไม่ยอมสั่งสมสร้างบารมีให้ตนอีก ก็จะเป็นอยู่ดังนั้น เป็นผู้กระโดกกระเดกอยู่อย่างนั้นชั่วกัปป์กัลป์ *(พระสารีบุตร ท่านมีอดีตชาติเป็นลิงมาหลายชาติ)* ดังนั้นต้องพยายามตามรู้ให้ทัว แม้ "สุเมธดาบส" อันเคยรู้มาว่า ท่านไม่ยอมเป็นอรหันต์ ถ้าท่านจะเป็นอรหันต์ ณ บัดนั้นเสียก็ได้นั้น เพราะอะไร ? ท่านถึงไม่ยอมเป็น ก็เพราะท่านสุเมธดาบสไม่ใช่คนธรรมดา ท่านเป็นพระนิยตโพธิสัตว์แล้ว ท่านรู้ทางที่จะยังตนเองให้ถึงซึ่ง พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ก็เหมือนกับอริยบุคคลที่รู้ทางจะยังตนเองให้บรรลุ "นิพพาน" เพราะฉะนั้นท่านจึงไม่หลง แม้แค่ตำแหน่งอรหันต์ ดังนั้นก็พยายามทำความเข้าใจให้ดีก็จะเห็นได้ว่า "จิต" ของพระนิยตโพธิสัตว์นั้นเหนือกว่าตำแหน่งพระอรหันต์ถ้าจะไม่แยแสตำแหน่ง "อรหันต์" เสียก็ได้ เพราะเป็นเพียงตำแหน่ง ๆ หนึ่งของผู้อยู่แค่ขั้นภูมิ ๆ หนึ่งเท่านั้น หรือจะเรียกว่า ท่านก็เป็น "พระอรหันต์" เหมือนกัน เพราะบุญญาบารมีท่านเลยความเป็น "พระอรหันต์" แล้ว ก็ได้

เมื่อผู้อ่าน อ่านมาถึงตรงนี้ก็ให้เข้าใจด้วยว่า ภาษาศัพท์ที่เรียกกันว่า "ไม่เกิดอีก" ก็แปรเปลี่ยนไปอีกแล้ว เพราะพระอรหันต์ที่เป็นพระนิยตโพธิสัตว์ ท่านยังต้องเกิดอยู่ดังนี้ จนกว่าจะบำเพ็ญบารมีครบ ๑๐ ทัศ

หรือ ๓๐ ทัศอย่างละเอียด จึงจะครบบารมีธรรมสำหรับการเป็นพระพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้สัพพัญญุตญาณเป็นผู้รู้รอบแจ้งสิ้นทุกโลกทุกภูมิ

ถ้าไม่มีผู้ตั้งจิตปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ก็ย่อมจะไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติกันได้ต่อ ๆ ไปอีก พระพุทธเจ้าก็สิ้นสูญไปจากพิภพภูมิหรือสากลจักรวาลใด ๆ เท่านั้นเอง ด้วยเหตุว่ามีผู้ปรารถนาจิตไว้ และมุ่งมั่นจะเป็นพระพุทธเจ้าอยู่ พระพุทธเจ้าจึงจะเกิดได้ มีได้ เมื่อบำเพ็ญไปจนได้บรรลุหรือจิตเกิดเป็น "พระนิยตโพธิสัตว์" และได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง ก็จะเป็นผู้เที่ยงแท้ต่อความเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล ดังนั้นที่ทางนิกายมหายาน เขากล่าวถึงพระศรีอารยเมตไตรย ว่าคือ พระมหากัจจายนะเถระ หรือเข้าใจกันว่า พระกระจายท้องพลุ้ยนั้นซึ่งก็เป็นพระอรหันต์เจ้าองค์หนึ่ง หรือกล่าวถึงพระอชิตะ ที่ทางเถระวาทเราก็รู้จักท่านดี จึงไม่ต้องนำไปคิดให้ปวดหัวเปล่า ๆ ว่าจะเป็นไปได้อย่างไร เพราะเหตุไปมัวคิดอยู่ว่า บรรลุอรหันต์แล้ว จบสิ้นทุกอย่าง ขาดอุบัติใด ๆ หมด นั่นยังไม่ถูกต้อง ถ้าคนบรรลุอรหันต์หมดแล้วหมดเลย แค่พระอรหันต์เจ้าเป็นสูงสุด แล้วละก้อ พระพุทธเจ้าจะอุบัติมาแต่ไหน หรือว่า **พระผู้เป็นเจ้า** สร้างพระพุทธเจ้าอีกที ถ้าเป็นเช่นนั้น ที่พระพุทธเจ้าเองสอนไว้ว่า *"ทุกอย่างเกิดมาแต่เหตุ ไม่มีใครสร้าง"* นั้น ก็เป็นคำสอนที่พระองค์สอนไว้ผิดเท่านั้น

และมีคนเข้าใจอีกอย่างว่า พระโพธิสัตว์ ก็คือผู้ที่บำเพ็ญเพียรเรื่อยไปไม่ยอมหยุด และไม่ยอมถึงขั้นพระอรหันต์ซักที ก็เลิกเข้าใจอย่างนั้นได้แล้ว ด้วยจะเข้าใจเอาว่าพระโพธิสัตว์ไม่ยอมบรรลุอรหันต์ เพราะไม่รู้ธรรมะ

ที่จะบรรลุ ชักที จะแจ้งธรรมะที่จะทำตนให้บรรลุได้ก็ต่อเมื่อวาระจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น ก็เป็นเรื่องตลก เพราะแค่ธรรมะขั้นรู้ความจริงของ "กาม" ของ "กาย" กับ "ใจ" ว่ามันคือ อนัตตา เท่านั้น ซึ่งไม่ควรยึดถือ แค่นี้ไม่รู้ แล้วจะอ้น หรือปิดประตูเอาไว้ แล้วจะรู้ความรู้ที่ลึกยิ่งไปกว่า สูงละเอียดไปกว่า เพื่อจะเป็นพระพุทธเจ้า คือผู้รู้รอบได้ยังไงกัน มันต้องทะลุไปเป็นลำดับ สูงไปเป็นขั้น ๆ สั่งสมความรู้ไปเป็นขั้น ๆ ไม่ใช่กั้นส่วนนี้เอาไว้แล้ววกอ้อมไปสั่งสมความรู้ที่สูงขึ้นไปหาอื่น เหมือนก่อสร้างบ้านเรือน จะไปทำหลังคาลงมาก่อนโดยไม่ตั้งเสาขึ้นไปเป็นขั้น ๆ มันจะทำได้ยังไงกัน จะเล่นไปสะสมความรู้สูง ๆ เอาไว้เสียก่อน แล้วค่อยมาเปิดทำนบตรงที่กั้นแค่ความเป็นพระอรหันต์ไว้นั้น มันเหมือนเล่นกล หรือวางแผนขี้โกงไป อย่าเข้าใจผิดอย่างนั้น มันต้องเป็นเหตุและเป็นผล เชื่อมต่อเป็นลูกโซ่ เหมือนก่อบ้านดังกล่าวแล้วจึงจะถูก

วกแวะออกมาจากเรื่องสติปัฏฐาน ๔ เสียไกล แต่มันก็เป็นเรื่องน่าจะรู้กันไว้ จึงยอมเสียเวลา

ทีนี้วกกลับมาเรื่อง สติปัฏฐานกันใหม่ ถ้าลืมตอนที่แล้วที่เราพูดกันอยู่ในเรื่อง สติปัฏฐานก็เปิดกลับไปดูใหม่อีกนิด จะได้ต่อได้ถูกที *(เปิดกลับไปหน้า ๗๖)*

เราพูดถึงกาย และ จิต และกำลังอธิบายถึงว่า กาย มันก็คือ "วัตถุ" ไม่มีความรับรู้ใด ๆ และใน "กาย" นี่แหละ ความรับรู้มันก็คือ "จิต" ดังนั้นก็เพ่งดูเข้าไปให้ละเอียดว่า ใน "จิต" จริง ๆ "ตัวรับรู้" จริง ๆ มันตัวอะไร มันก็คือ "เวทนา" คือตัวรับรู้ตัวแรก แท้ ๆ ตัวรับรู้ มันคือตัวนี้ ตัว "เวทนา"

นี้ ดังนั้นคำว่า "จิต" ตอนนี้จึงเป็น "นาม" มองทะลุ "นาม" ตัวนี้ลงไปก็เห็น "เวทนา" เป็นตัวละเอียดตัวเล็กซ่อนอยู่ในจิต เป็นตัวทำงานแท้ๆ คือ "ตัวรับรู้" แล้วก็ลองเพ่งเวทนาลงไปอีก มองให้ทะลุลงไปใน "เวทนา" ก็จะเห็นได้ว่าไม่มีตัวอื่นอีกแล้ว มองทะลุหมดแม้ภายใน "เวทนา" ก็ไม่มีตัวไหนอีกที่เป็น "ตัวรู้" ตัวนี้เองเป็นตัวรู้ และมันรู้จริงๆ ด้วย มันไม่เหมือนวัตถุ มันเป็น "นาม" แท้ๆ นี่คือรู้ความจริงของ "เวทนา" รู้ให้ได้ว่าตัวนี้เป็น "นาม" เป็น "ตัวรู้" จริงๆ มองทะลุละเอียดลออหมดภายใน "เวทนา" แล้วเป็น "นาม" แน่ๆ ไม่มีอะไรอีก เห็นความแท้จริง เห็นตัวเล็กที่สุดของ "จิต" ได้แล้ว เพราะฉะนั้นท่านจึงให้เพ่ง "กาย" เป็น "รูป" ให้เห็นแท้ให้ได้ว่าเป็น "รูป" และให้เพ่งให้เห็นว่า "เวทนา" เป็น "นาม" ไม่ใช่เพียง "จิต" เท่านั้นที่เป็น "นาม" นั่นคือให้เห็น "เวทนา" แท้ๆ ว่าเป็น "ตัวรู้สึก" จริงๆ ให้ได้ มองให้ทะลุเข้าไปจนใน "เวทนา" จริงๆ มันก็เป็น "นาม" แน่ๆ นั่นแหละคือ เพ่งให้เห็น เวทนาในเวทนา นี่คือการเพ่งคู่แรก คือเพ่ง กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน กับเพ่ง เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

ทีนี้มาดูตัว "จิต" หรือมาเพ่ง จิตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ตัวที่ ๓ ของสติปัฏฐาน ๔ ชิ ตอนนี้ตัวนี้มันไม่ใช่ "นาม" เสียแล้ว เรียกมันว่า "จิต" ก็จริง แต่ "จิต" ตัวนี้เราหมายเอา *"ตัวนึกคิด"* ซึ่งจะเป็นตัวก่อให้เกิด "นาม" ดังนั้นมันจึงเป็น "รูป" ยกตัวอย่าง สมมุติว่า เรา "คิด" ว่า "เราถูกตีด้วยไม้พลอง" เมื่อเรา "คิด" ว่า "เราถูกตีด้วยไม้พลอง" เราก็จะมีความรู้สึกว่า "เจ็บ" หรือ "จะต้องเจ็บ" เมื่อไม้พลองมันถูกหัวเรา ความรู้สึกว่าจะต้องเจ็บ หรือ "เจ็บ" นี่เองเป็น "นาม" เป็น "ธรรมารมณ์" คือเป็น

"รส" ของความคิดนั้น และคือ "ความรับรู้" อันเนื่องมาแต่ความคิดนั้น "ตัวความนึกคิด" นั้น จึงเป็น "รูป" ไม่ใช่ "นาม" ดังนั้นท่านจึงให้เพ่งให้เห็น ให้แทงลงไปให้ได้ว่า "จิต" นี้ เมื่อเป็น "นาม" ก็เป็นได้ เป็นในสภาวะอย่างหนึ่ง เป็น "รูป" ก็เป็นได้ เป็นสภาวะอีกอย่างหนึ่ง และเมื่อแปรตัวเองมาเป็น "รูป" แล้ว มันก็มีลักษณะของ "รูป" ทั้งหลายทันที คือ มี "ความไม่รู้" ในตัวของมันเป็นลักษณะ นั่นคือ มันก็ ไม่รับรู้อะไร นี่แหละคือจุดสำคัญของสิ่งที่เราศึกษา เราจะเห็นแจ้งกันตรงนี้ เราจะเห็นชัดกันตรงนี้ว่า **ความไม่เที่ยง ความแปรปรวนนั้น มันอยู่ที่ความจริงตรงนี้เอง** ตรงที่ว่า เป็นจิตแท้ๆ อยู่ดีๆ ก็แปรสภาพที่ "รู้" กลายมาเป็นสภาพผู้ไม่รู้อะไรเลยเสียแล้ว ซึ่งก็ตัวเดียวกัน ไม่ใช่ตัวอื่นไหน ตัว "จิต" นั่นเอง เมื่อเกิดมา แล้วก็แก่ แล้วก็ตาย นั่นคือ "เกิด" ใหม่ๆ ก็มีภาวะ "รู้" พอพ้นภาวะ "รู้" ก็เลยมาเป็น "ไม่รู้" เพราะ "จิต" ตัวอื่นขึ้นมา "รู้" แทน ตัวนี้ก็ต้องตายลง กลายสั่งสมเป็น "ความจำ" ไป เป็นเชื้อ หรือเป็นอาหารของตัวที่มีชีวิตอื่น ถ้าหยิบ "ความจำ" นี้ขึ้นมา คือหยิบตัวที่ไม่มีความรับรู้อะไรแล้วอันเป็นเชื้อเก่า หรือเป็นสมบัติเก่าที่ได้เพาะ ได้สั่งสมไว้แล้วนี้ออกมา "ปรุง" ใหม่ ก็จะได้ "รส" ใหม่ "รส" นั้นก็เกิด "จิต" ตัวใหม่ขึ้นมาเป็นตัว "รู้" อีกที ตัวสมบัติเก่าตัวความจำนี้ ไม่มีโอกาส "รู้" ได้อีกแล้ว เพราะตัวเองตายไปแล้ว อ่านทบทวนทำความกระจ่างตรงนี้ให้ดี สำคัญมาก การรู้สิ่งที่ *เกิด–ดับตัว* ละเอียด ตัวเล็กอย่างที่เรียกว่า "จิต" นั้น คืออย่างนี้ คือดังนี้

คิดตรองตามให้ดี ดังนั้น "ความนึกคิด" จึงไม่รู้อะไร ไม่รู้รสอะไรเลย เพราะมันเท่ากับถูกเขาหยิบจับขึ้นมาเป็นอาหาร ปรุงให้เป็นรสชาติขึ้นมา "ตัวรู้" คือ "ธรรมารมณ์" ดังนั้น "ธรรมารมณ์" จึงเป็น "นาม" ของ "จิต" ตัวนี้ ต้องเพ่ง "จิต" ให้ทะลุลงไปให้ละเอียดว่า ถ้ามันเป็น "นาม" นั้น มันก็เป็น "นาม" อย่างหยาบอยู่ คือไม่ใช่ "ตัวรู้" ที่แท้จริง ถ้าแม้นว่าได้เพ่งลงไปอย่างละเอียดลออแล้ว ก็จะเห็นได้ว่า "ตัวรู้" แท้จริงของจิต มันคือ "เวทนา" ตามที่เราได้เพ่งอย่างละเอียดมาแล้ว ในคู่แรกของ "สติปัฏฐาน ๔" นั้น คือตอนเพ่ง "กาย" กับเพ่ง "เวทนา" ที่นี้ ถ้า "จิต" มันสร้าง "ภพ" สร้างชาติของมันเอง คือ มันหยิบเอาเรื่องราวที่มีอยู่ใน "จิต" เอง ออกมาทำงานเอง โดยไม่ได้รับการกระทบจาก "กาย" ภายนอก นั่นคือ "ความนึกคิด" และเมื่อเกิด "ความนึกคิด" เป็นตัวเป็นตนขึ้นมา ในตัวของ "ความนึกคิด" มันเป็น "ชีวิต" มันก็ต้องมี "ความรู้สึก" หรือมีอาการ "รับรู้" ขึ้นมาล่ะ อาการ "รับรู้" หรือ "ความรู้สึก" นี่แหละ คือ "ธรรมารมณ์" เราเรียกมันว่า "ธรรมารมณ์" เพราะจะต้องชี้จำเพาะลงไปว่าคือ "ตัวนี้" แท้ที่จริงถ้าจะเรียกว่า มันคือ "จิต" *(ตัวรับรู้)* หรือคือ "วิญญาณ" *(ตัวรับรู้)* ของ "จิต" *(ความนึกคิด)* นั้น ก็ได้เช่นกัน พยายามตามให้ถึง "มนสิการ" ให้ดี ลองสมมุติดูอีกสักเรื่อง เช่น เมื่อ "จิต" เป็น "ความนึกคิด" และคิดถึงคนรักที่เคยไปพรอดรักกันในคราครั้งหนึ่ง ณ ที่ใดที่หนึ่งที่เคยผ่านมาแล้ว พอหยิบขึ้นมาคิด "ตัวนึกคิด" ตัวนี้คือ "จิต" และเป็น "จิต" ตัวที่มีสภาวะเป็น "รูป" พอนึกขึ้นมา ความรู้สึกถึงรสในสภาพที่เคยพรอดรักนั้นก็จะ "เกิด" ขึ้นมาใหม่ เป็นการเกิดขึ้นมาประกอบลักษณะรูปร่างของ "ตัวความนึกคิด" นั้น

ชั่วกัลป์ ไม่มีหยุดหย่อน มันเกิดของมันอยู่ตราบสิ้นอสงไขย แต่เราไม่รู้ไม่เห็นมันเองต่างหาก เพราะมันเล็ก มันละเอียดเหลือเกิน เราจะเห็นก็แต่ของที่ใหญ่ที่เป็นสภาวะ ที่ปรุงแต่งกันออกมาเป็นกลุ่ม เป็นก้อน ชัดเจนแล้วเท่านั้น ดังนั้นการเรียนของพุทธศาสนา จึงให้เรียนเพ่งพิจารณาอ่านลึกเข้าไปให้เห็นละเอียดเข้าไปให้ถึงที่สุดให้ได้ ถึงจะได้ชื่อว่าเป็น "พุทธะ" คือ "ผู้รู้แจ้งจริง" และแม้ผู้ใดได้พยายามแล้วอ่านลึกลงไปได้ในขั้นหนึ่งแล้ว คือขั้นแค่ พ้น "กาย" อันรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนด้วย ดิน น้ำ ลม ไฟ นี้ได้แล้ว เห็น "จิต" ใน "จิต" ตัวเองได้ ว่า "นาม" ของ "จิต" ของเรานั้น มันคือ "ธรรมารมณ์" ผู้นั้นก็อาจจะหนีพ้นโลกของ "กาย" คือโลกของตัวตนที่แลกันด้วยตานอกเห็นได้นั่นเอง เพียงแต่รู้จุดที่จะระงับ และรู้ที่จะละวางเท่านั้น พอรู้แล้ว จะระงับ หรือจะละวางเมื่อใดก็ย่อมจะลงมือทำเอาได้ ส่วนที่จะได้เร็วหรือช้า ก็ดังได้กล่าวแล้วว่า อยู่ที่ความเด็ดขาดของตนเอง คือแล้วแต่ว่าผู้นั้นจะมี "อินทรีย์ ๕" แก่กล้ามากเท่าใด เท่านั้นเอง

นี่แหละคือ เพ่งพิจารณาให้เห็น "จิตในจิต" ให้ได้ ให้รู้ให้แท้ดังนี้ พอมาถึงขั้นนี้แล้ว ถ้าเข้าใจมาตลอดจะรู้จักการเพ่งพิจารณา "สติปัฏฐาน ๔" ข้อที่ ๔ คือ "ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน" หรือเพ่งพิจารณาให้เห็น "ธรรมในธรรม" ก็ไม่ยากแล้ว ก็คือ เราจะต้องเพ่งลงไปให้เห็นให้ได้ว่า "ธรรม" ตัวนี้คือ "ธรรมารมณ์" ดังกล่าวแล้ว และเป็น "นาม" ของ "จิต" ซ้อนลงไปอีกที เมื่อเราเพ่งใน "ธรรมารมณ์" นั้น เราก็จะเห็น "ตัวรู้สึก" ของ "ธรรมารมณ์" ก็คือ "เวทนา" ตัวเล็กลงไปอีกที เช่นเดิม และ "ธรรมารมณ์" ตัวนี้ก็จะแปรสภาพเป็น "รูป" ไปอีก ไปมี "นาม" ซ้อนอยู่

ข้างในอีก ก็คือ ตัว "เวทนา" ดังกล่าวแล้วนั่นเอง แล้วเวทนาตัวนี้มันก็จะทำงานส่งงานต่อไปให้ "สัญญา" ตัวเล็กเช่นกัน ทำงานต่อไป แล้วก็ส่งให้ "สังขาร" ตัวต่อไปอีก จนได้ "วิญญาณ" มาใหม่อีก เป็น "วิญญาณ" ของ "ธรรมารมณ์" นั้นอีกเช่นกัน ซึ่งจะให้ละเอียดซับซ้อนลงไปอีกเท่าใดก็ได้ *(ถ้าเราตามรู้ ตามเห็นได้จริง ๆ)* และจะเอาชื่อต่าง ๆ *(สมมุติบัญญัติ)* ที่เรียกขานว่า เวทนา ว่า จิต ว่า วิญญาณ ว่า ธรรมารมณ์ อะไรเหล่านี้ไปเรียกมันชี้ตัวมันที่เล็กลง ๆ วกแล้ววนเล่าก็ได้ ไม่มีจบสิ้น นี่แหละคือ ความวน คือ วงเวียน อันพระเรียกว่า "วัฏฏะ" ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรภพนี้ มันวนอยู่ดังนี้ทั้งสิ้น ค่อยเปลี่ยน ค่อยแปร ผู้ตาไม่ละเอียดก็เห็นได้แต่ที่โต ๆ ที่เล็กลง ๆ ผู้มีตาละเอียดตามลงไปจึงจะเห็นได้ ยิ่งเล็กเท่าใด ก็ยิ่งแปรยิ่งเปลี่ยนตัวเองได้เร็วเท่านั้น จิต เราว่าเล็กแล้ว และตามเห็นได้ยากยิ่งแล้ว ดังนั้นที่เล็กกว่าจิตธรรมดาซ้อนลงไป ซ้อนลงไป ก็ยิ่งเห็นได้ยากแสนยากลงไปตามลำดับ จึงต้องมีการเพ่งเพียรเรียนรู้ต่อไปเรื่อย ๆ ตามลำดับ

เอาล่ะ อย่าเพิ่งสืบสาวกวนเข้าไปให้ลึกมากนักเลย ยิ่งลึก เราก็ยิ่งจะวกวนมากยิ่งขึ้น เพราะเรามีภาษาที่จะเรียกตัวความละเอียดต่าง ๆ ได้เท่าที่ตั้งกันไว้เท่านั้น เมื่อลึกลงไปเกินนั้นก็ไม่รู้จะเรียกอะไร และถ้าเอาภาษาที่เป็นชื่อตัวที่เคยเรียกแล้วไปเรียก ดังที่ได้ลองอธิบายมาให้ฟัง มันก็ยิ่งจะวกวนกันใหญ่ ข้อสำคัญพยายาม "มนสิการ" หรือน้อมใจตรองตามให้แน่วแน่ หยั่งภาษาลงไปหาความจริงแท้ของ "นามธรรม" ต่าง ๆ ให้ได้ แล้วจะเข้าใจ ภาษาจะตั้งขึ้นมาเรียกอะไรต่ออะไรของ "นามธรรม" นี้ มันก็ไม่ละเอียดลออพอ ต้องพูดกันวกไปวนมา อธิบายซ้ำแล้วซ้ำเล่า มันจึงจะพอ

ได้ ผู้ใดศึกษาแค่ใช้ปัญญาตามเพ่งพิจารณา "สติปัฏฐาน ๔" ก็อธิบายกันแค่ "ธรรมารมณ์" นั้นเท่านั้นก็พอแล้ว แต่ผู้ที่กำลังศึกษาปฏิบัติจิตทาง "ฌานจิต" อยู่อย่างเคร่งเครียดละก้อ ต้องพยายามทำความเข้าใจให้ดี เพราะ "จิต" นั้น **แปรสภาพ** ไปเรื่อยๆ เสมอ จาก "รูป" เป็น "นาม" และจาก "นาม" แล้วก็เป็น "รูป" ละเอียดลงไปทุกที่ๆ ดังนั้นจึงต้อง "รู้" เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในการฝึกการเพ่งเพียร ให้เกิดหรือให้แจ้งในความเล็กลง ความละเอียดลงไปเรื่อยๆ ในของสองสิ่ง ที่ก่อเกิดเนื่องมาจากกันและกัน คือ คันหา "นามธรรม" จาก "รูปธรรม" หรือจะเรียกว่า คันหา "อรูป" จาก "รูป" ก็ได้ เมื่อสิ่งใดหยาบแล้ว จัดเป็น "รูป" แล้ว หรือจัดเป็น "วัตถุ" แล้ว ก็เลิกเอาใจใส่ หันไปเพียรเพ่งให้แจ้งใน "นามธรรม" ที่เกิดเนื่องมาแต่ "รูป" นั้นอีกต่อไป เพราะฉะนั้นลองตั้งหลักให้ดี เราเริ่มเรียนรู้ว่า "คน" นั้นประกอบด้วย "กาย" กับ "จิต" เมื่อเราได้เพ่ง "กาย" จนรู้แล้ว เราก็ทิ้ง "กาย" หันมาพิจารณา "จิต" ต่อ เพราะสิ่งที่เล็กกว่ากาย ก็คือ "อรูปกาย" ซึ่งก็คือ "จิต" นั่นเอง โดยยก "จิต" ขึ้นเป็น "รูป" เสีย เป็นสิ่งหยาบแล้วหา "อรูป" ของสิ่งหยาบนี้ต่อไป หรือหา "นาม" ของ "รูปจิต" หรือ "จิตรูป" นี้ต่อไป

เราก็จะเห็น "ธรรมารมณ์" เป็น "นาม" ของจิต "ธรรมารมณ์" นี่แหละ คือ "วิญญาณ" ของ "จิต" หรือคือตัว "รับรู้" ของ "จิต" ล่ะ แต่ท่านตั้งชื่อมันว่า "ธรรมารมณ์" จะได้ไม่ซ้ำกับคำว่า "วิญญาณ" ก็เอา "ธรรมารมณ์" มาพิจารณาดูดีๆ ก็จะได้รายละเอียดต่างๆ ต่อไปคือ เราก็จะได้ วิตกวิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา ซึ่งเรียกว่า องค์ของฌาน ชื่อเหล่านี้

เป็นชื่อที่เรียก "วิญญาณ" ของ "จิต" ขั้น "ธรรมารมณ์" ซึ่งถ้าแบ่งเจตสิก *(ตัวเจ้าหน้าที่ต่างๆ ที่ทำงานอยู่ภายในจิต)* ของธรรมารมณ์ออกมาเป็น เวทนา สัญญา สังขาร แล้ว วิตกวิจาร ก็คือ อารมณ์ของ "สังขาร" นั่นเอง หรือเพราะ "สัญญา" ตัวความจำมันพุ่ง มันก่อตัวปรุงแต่งกันขึ้นมาเป็น วิตก-วิจาร นั่นเอง *(อย่าลืมว่า จิตขั้นนี้เป็นจิตพ้นการปรุงแต่งจากกาย เป็นจิตภายใน ไม่เกี่ยวข้องกับการปรุงแต่งอันเนื่องมาแต่กายหยาบภายนอก เป็นจิตข้างในแท้ๆ จึงเรียกว่า จิตเป็นเอก จิตโดดเดี่ยว หรือจิตแท้ๆ นั่นคือ เอกัคคตาจิต)*

เมื่อได้ "นาม" นั้นมา คือได้องค์ของฌานนั้นมา เราก็ลองพิจารณาดูซิว่า เรากำลังจดจ้องและดำดิ่งอยู่กับจิต *(คือองค์ของฌาน)* ของเราเองเท่านั้นใช่ไหม นั่นคือ เมื่อเริ่มได้ฌานจิตขั้นต้นนี้อันเรียกว่า "ปฐมฌาน" ก็คือผู้นั้นตัดโลกภายนอกออกไปส่วนหนึ่งแล้ว ไม่รับรู้เรื่องของภายนอกส่วนที่เกิดจาก "สังขารธรรม" ขณะนั้นทวารทั้ง ๕ *(หู ตา ลิ้น จมูก กาย)* รับรู้สึกก็ "สักแต่ว่ารู้" เท่านั้น ดังนั้นผู้เจริญฌานพึงสังเกตเพ่งพิจารณาให้ดี จิตขั้นนี้แหละเรียกว่า "จิต" ขั้น "พ้นทุกข์" คือ "จิต" ถึงซึ่ง "นิพพาน" เป็น "นิพพานน้อยๆ" แต่ก็เป็น "นิพพาน" จริงๆ คือจิตหมดความเร่าร้อน แส่หาไปได้ขั้นหนึ่ง เรียกว่า "สอุปาทิเสสนิพพาน" ขั้นต่ำ เพราะจิต เมื่อไม่รับเอากิเลส กับ กามตัณหาทั้งปวงมาปรุงแต่ง ก็จึงเหลือแต่ความแท้ "กามตัณหา" อันเนื่องมาแต่ "กายหยาบ" ก็สิ้นไป จะมีอยู่ก็แต่ "ตัณหา" ทางใจคืออันเป็น "ตัณหา" ของทวารที่ ๖ เป็นตัณหาภายใน ซึ่งยังอยากรู้ความ "เกิด--ดับ" ของจิตละเอียดขั้นต่อไปอีกเท่านั้น เป็นความอยากรู้ในภพใน

ชาติของจิตละเอียดอีกที "ตัณหา" นี้จึงเรียกว่า "ภวตัณหา" เป็น "ตัณหา" ขั้นละเอียดจาก "กามตัณหา" ขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง "จิต" จึงยังคงปรุงแต่งอยู่แต่ภายในจิตของตัวเอง ซ้อนลงไปเท่านั้น เป็นจิตละเอียดที่เรียกว่า จิตในภวังค์ อารมณ์ที่มีขณะแรก *(ปฐมฌาน)* นั้นแหละ พระพุทธองค์ท่านเรียกว่า "องค์ของฌาน" ขั้นที่ ๑ ที่เรียกว่า ขั้น พ้นทุกขขั้นต่ำ โดยยังมี "ตัณหา" คือตัวอยากรู้สภาพต่อไป สภาพของจิตขณะนั้นอยู่เท่านั้น อยากรู้ว่า เมื่อตัด "วิญญาณ" ของกายหยาบไปได้จริงๆ แล้ว ดับสังขารของกายหยาบได้จริงๆ แล้วนี้ "ภพ" ที่อยู่ขณะนั้นเป็นอย่างไร ตัวเองจะมีความรู้สึกแท้ๆ อย่างไร นั่นคือ เจ้าตัว "วิตกวิจาร" นี่เองเป็นตัวทำงานอยู่แท้ๆ ขณะนั้น ทำการค้น ทำการคิด ทำการวินิจฉัยอยู่อย่างขมักเขม้น หรือจิตภายในยังปรุงแต่งอยู่นั่นเอง ถ้าผู้ปฏิบัติ "ฌานจิต" เมื่อได้ปฏิบัติถึงขั้นนี้ คือขั้น "ดับสังขาร" จากจิตตัวแรกได้นี้ ถ้าเพียง "วิปัสสนา" และ "สมถะ" ไป–มาสลับกันจนชำนาญอยู่ในขั้นนี้ได้อย่างดีแล้ว นอกจากจะตรวจอ่านจากความนึกคิด หรือจิตภายในของเรา จากเสียงที่มากระทบหูขณะนั้น ที่เรียกว่า "สักแต่ว่าเสียง" หรือ "สักแต่ว่าได้ยิน" นั้น มันเป็นยังไง? ก็จะรู้ได้ มันไม่มีรสชาติกวนอกกวนใจอะไร เสียงที่มีแรง มีฤทธิ์พอเท่านั้นจึงจะผ่านเข้าทวารกาย *(คือหู)* เรามาให้รู้ และแม้รู้ก็สักแต่ว่ารู้จริงๆ ไม่มีรัก ไม่มีชังจริงๆ นอกนั้นก็ไม่มีอะไรเข้ามาวุ่นมากมาย และถ้าฌานจิตตั้งมั่นดีจริงๆ ผู้ปฏิบัติจะลืมตาขึ้นมาดูภาพอะไร ที่จะเห็นข้างหน้าเราขณะนั้น ก็ได้ *(โดยที่เรายังอยู่ในปฐมฌานนี้แหละ ยังไม่พ้นไปจากฌานนี้ กายเราก็จะสงบนิ่งอยู่เช่นนั้น)* เราก็จะได้สัมผัสความจริงได้เพิ่มขึ้นว่า สภาพ "สักแต่ว่าเห็น" มันเป็น

อย่างไร ? มันไม่มีทุกข์นั้นอย่างไร ? มันสบายอย่างไร ? และแม้สภาพของ "กาย" ภายนอกก็คือ "รูป" นั้นส่วนหนึ่ง "ใจ" หรือ "จิต – วิญญาณ" ก็คือ "นาม" นั้นอีกส่วนหนึ่ง การเห็น "กาย" ภายนอกก็นิ่งอยู่ "ใจ" ก็อ่านอยู่ คนละส่วน ไม่มาปรุง มาเกี่ยวเนื่องกัน นั้นเป็นอยู่ได้อย่างไร ? สงบอย่างไร ? และที่สำคัญก็คือ **แจ้งในสภาพของการแยก "รูป" กับแยก "นาม" ของเราออกให้อยู่คนละส่วน ต่างส่วนก็ต่างอยู่ไม่มา "คน" ไม่มารวม ไม่มาปนปรุงกัน หรือไม่มีการ "สังขาร" เลยนั้น มันเป็นสภาพอย่างนี้ สุขอย่างนี้ นิ่งอย่างนี้ เห็นได้ดังนี้ แจ้งได้ดังนี้นี่แหละเรียกว่า "วิปัสสนาญาณ"** คือความแจ่มแจ้งที่ได้จากการทำ – "วิปัสสนา" ล่ะ ก่อนเราจะทรงอยู่ได้ดังนั้น เราได้ใช้วิธี "สมถะ" คือ ทำการ "ดับ" จิตส่วนสังขารมาแล้ว ดับได้จริงๆ เป็นสมุจเฉทแล้ว เราจึงแม้จะลืมตาออกมาดูก็ได้ "ฌาน" ก็ไม่เคลื่อน เรามีความคิดและความอ่านมีวิตกวิจารเอามาใช้งานได้อย่างชัดดังนี้จริงๆ ดังนั้นสภาพสิ้นทุกข์ขั้นที่ ๑ นี้จึงเป็น "นิพพานน้อยๆ" ที่อธิบายสู่กันฟังเป็นตัวอักษรหรือภาษาไม่ได้ละเอียดลออถึงความแท้จริงแน่ ว่าอาการเป็นอยู่อย่างนั้นมันเป็นสภาพพ้นทุกข์อย่างไร เบาว่างอย่างไร ? ต้องประสบสภาพเองจึงรู้ได้ ผู้ใดทำได้ดังนี้ จึงจะเรียกว่า "ดับสังขาร" ตนเองได้เป็น "สมุจเฉท" แม้ลืมตาขึ้นได้ในขณะยังอยู่ในฌานได้ด้วย โดยฌานก็ไม่เคลื่อน นั่นแหละผู้นั้นเป็นผู้รู้แจ้งแจ่มชัด ด้วยกำลัง "ฌานวิปัสสนา" แล้ว ซึ่งเหมือนเรารู้สภาพความทรงอยู่ของ "ตัวตน" ของเราในสภาพ "จิตตื่น" (จิตตื่นรับวิถี) แล้ว มันก็แจ่ม มันก็ชัดยิ่งเท่านั้นเอง ดังนั้นเมื่อแม้ออกจากฌานมาแล้ว เป็นคนธรรมดา มี

สติสัมปชัญญะเต็มที่ จึงย่อมมีสติรักษาสภาพจิตตน ให้อยู่ในสภาพ "นิพพานน้อย ๆ" นั้นได้เสมอ แม้แรก ๆ จะมีอารมณ์แวบ รักษาไว้ไม่อยู่บ้าง แต่ก็น้อยขณะเต็มที นาน ๆ ไปก็จะรักษาจิตได้มั่นคง ตัวเองรู้เองได้ดี เพราะการมีสติในตนของผู้ฝึกคนนี้มีมากมายเพียงพอแล้ว ดังนั้นถึงแม้คนผู้นี้จะเปิดจิตตนเองให้ปรุงแต่งขึ้นรับทุกข์ ก็มี "สติ" หยั่งรู้ตนได้ว่า ขณะนี้เราปล่อยให้ "สังขารขันธ์" ของเราทำงานแล้ว และได้ปล่อยให้ทำเพื่อหวัง "ผล" อะไร ก็รู้ตัวดีอยู่ด้วย ไม่หลงใหล ไม่พลั้งเผลอ แม้ "สังขาร" จะทำงานก่อเกิด "วิญญาณ" ออกมาอีก ก็อยู่ในอำนาจควบคุมของเรา "วิญญาณ" นั้นมันก็สักแต่ว่า "วิญญาณ" เสียแล้ว ถ้ารับรู้สึกว่าเป็นทุกข์แก่ตน "ทุกข์" นั้นก็ย่อมอยู่ในภาวะรู้แจ้ง เป็นความจริงทุกประการว่า มันเกิดเพราะะเหตุอะไร? เมื่อเรารู้ต้นเหตุ และปล่อยให้ "เหตุ" ทำงานเพื่อหวังให้ "ผล" นั้นมันเกิด ผลนั้นก็จะออกมาตามที่เหตุ ปัจจัย มันทำงาน ซึ่งผลมันจะออกมาเป็นอะไรเราก็รู้แล้ว และเราก็ย่อมต้องยอมทนรับ "ทุกข์" ถ้าเราต้องการผลนั้น เพราะฉะนั้นผู้รู้ผู้นี้จึงย่อมไม่ปล่อยให้ทุกข์มันเกิด โดยที่จะได้ผลไม่คุ้มค่าแห่ง "ทุกข์" ที่ตนต้องรับอย่างแน่นอน ผู้นี้มี "วิชชา" *(ความรอบรู้)* เพียงพอแล้ว มีปัญญารู้ว่า ทุกข์จากกามนั้นไม่มีประโยชน์แล้ว จึงเป็นของแน่นอนว่า "ผล" ที่ผู้นี้ต้องการจะต้องไม่เกี่ยวกับ "ผล" ที่จะสร้างออกมาเพื่อให้ทวารทั้ง ๕ เสพ ดังนั้นผู้ที่จะเสพ "ผล" ของ "ตัณหา" ขั้นนี้ จึงมีทวารเดียว คือ ทวารที่ ๖ เป็นทวารใจเท่านั้น "ตัณหา" นี้จึงเป็นตัณหาเล็กละเอียดลงไปอีก บริสุทธิ์ลงไปอีกดังนี้ เป็น "ตัณหา" ที่อยากรู้ในภพ ในชาติ ของ "จิต" ขั้นละเอียดเพิ่มขึ้น ว่า "ความรู้สึก" *(ก็คือจิตนั่นเอง)* ของเราขณะ

นั้นมันจะเป็นอย่างไร? มันจะอยู่อย่างไร? แต่ถ้าคนผู้นี้จะไม่ยอมมี "ตัณหา" นี้ ไม่สร้าง "ตัณหา" นี้ขึ้นมา ตัดความอยากนี้เสีย คนผู้นี้ก็หมด "ตัณหา" ใดๆ ลงทันที แม้ "กามตัณหา" และ "ตัณหา" อันละเอียดที่พูดถึงอยู่นี้ ที่เรียกว่า "ภวตัณหา" นี้ คนผู้นี้ก็ย่อมจะเป็นผู้บรรลุ "นิพพาน" โดยแท้เต็มสภาพทันที ทุกข์เบาบางอันเกิดตัณหาละเอียดก็ไม่มีแล้ว คนผู้ก็จบอยู่หมดงาน สิ้นภาระ เป็นนิพพานชั้นสมุจเฉทได้ทันที และคนผู้นี้ก็ย่อมจะไม่อีนังขังขอบแม้กระทั่งตัว "เวทนา" ของจิตชั้นใน คือความรับรู้ที่เรียกว่า "วิตกวิจาร" แล้ว ก็เป็นพระอรหันต์แท้ขั้นจบสิ้นได้ทันที คือ ไม่คัน ไม่คิด ไม่วินิจฉัยกันต่อไปล่ะ "ละวาง" หรือ "ตัดขาด" ความคิดใดๆ หมด ผู้นี้จึง "ดับ" จึง "เย็น" จึงถึงซึ่ง "ความว่าง" ถึง "ความหมดงาน" ใดๆ ลง เป็นพระอรหันต์แท้จริงดังนี้ แต่ถึงอย่างไรผู้ที่ทำได้ถึงขนาดลืมตาในฌานได้นี้ แม้จะออกจากฌานจริงๆ มาแล้วก็ยังดับสังขารไม่ได้ดังในฌาน คือยังทำ "นิพพาน" ให้ตนไม่ได้ตามต้องการ ผู้นี้ทำได้แม้ขนาดนี้ก็คือ พระโสดาบันขึ้นไปแล้วทีเดียวแหละ

หันกลับมาอธิบายอารมณ์ "ปฐมฌาน" ต่อ ดังนั้นขณะนี้พึงสังเกตให้ดีว่า "กายหยาบ" นั้นหมดสิ้น "วิญญาณ" ลงแล้ว คือ ไม่มีทุกข์ไม่มีสุขแล้ว มีแต่ความสบาย ความเบา ความปลอดโปร่งจากกายหยาบ แต่สิ่งที่ยังจะรับรู้จากกายหยาบก็คือ เวทนา กับ สัญญา (สังขารดับแล้ว เฉพาะสังขารที่เนื่องกับกาย)

และดังนั้น เมื่อ "เวทนา" ยังมี "ตัณหา" จึงยังเกิดอยู่ แล้ว "สังขาร" ตัวใหม่สิ มันยังไม่หยุดเกิด เพราะเรายังเอื้อมไปสั่งมันให้หยุดไม่ได้ "สัง

ขาร" ตัวนี้ก็คือ "จิตสังขาร" ที่เกิดเนื่องมาแต่ เวทนา กับสัญญานี่แหละ เมื่อเราไม่ดับ "เวทนา" "ตัณหา" ตัวในมันก็ยังจะต้องเกิดอยู่ พยายามตามให้ดี ขณะนี้เรากำลังจะรู้จักคำว่า "ตัณหา" กันให้ละเอียด ดังนั้น "ตัณหา" ตัวนี้จึงไม่ใช่ "กามตัณหา" ขั้นหยาบ เพราะมันไม่ได้เกิดจาก ทวาร ๕ แท้ ๆ มันเกิดอยู่ข้างในประตูจิตลึกลงไปอีก เป็น "ตัณหา" ที่ยังเนื่องกับกาย กับ "ตัวตน" หรือกับ "กาม" อยู่ แต่ไปเกิดอยู่ในจิตเล็กลงซ้อนอยู่ภายในอีกต่อไปขั้นหนึ่ง นี่แหละคือ **"ภวตัณหา"** ถ้าผู้ใดไม่ดับ "เวทนา" ที่เกี่ยวกับกายหยาบแล้ว ก็แสดงว่ายังอยากให้ "ตัณหา" ขั้นละเอียดเกิดอยู่ "ตัณหา" มันจะเกิดได้ก็ต้องมี "ภพ" หรือมีแดนเกิดมันจึงจะเกิด เมื่อไม่ดับภพ มันก็ต้องมีการเกิด คือมีชาติอยู่เท่านั้นเอง

ด้วยเหตุนี้ ถ้าผู้ใดดับ "เวทนา" นี้เสีย ก็เท่ากับดับ "ตัณหา" ในภพต่อไปด้วย เมื่อดับ "เวทนา" สิ้นแล้ว "ตัณหา" ก็จะต้องดับด้วย ผู้ที่อยู่ในปฐมฌานนี่แหละ ถ้าผู้ใดดับเวทนาลง ก็คือผู้หมดสิ้นทุกข์แน่นอน ถ้าทำได้เด็ดขาด *(แม้จะออกมาจากฌานแล้วก็ดับเวทนาได้)* ก็เป็น "อรหันต์" เด็ดขาดทันที ถ้ายังดับเด็ดขาดไม่ได้ ก็คงเป็นแต่นิพพานเล็กน้อย เฉพาะตอนนั้นไปก่อน แต่ถ้ารู้ "ละวาง" ไม่ปรุง "เวทนา" ต่อ แม้ "เวทนา" จะเกิดเราก็ไม่ปรุง เพียงสักแต่ว่า "รับรู้" ขั้น "เวทนา" เวทนาเท่านั้น เฉย ๆ เมื่อไม่ปรุงต่อ "ตัณหา" ก็เกิดไม่ได้เช่นกัน ดังนั้น "ภวตัณหา" ก็จะพึงดับด้วย "พระอรหันต์" ต้องรู้ดังนี้ และมีวิธีกระทำกับ "จิต" ตนเองได้ถึงอย่างนี้ จึงจะเรียกว่า "พระอรหันต์" เพราะคือผู้สามารถจะ "ดับทุกข์" ในตนได้จริง ได้ในทุกขณะ ทุกระยะ มีสติรู้ "จิต" ตนทุกตอน ดังนั้นดับ "กามตัณหา" แล้ว

ก็มาดับ "ภวตัณหา" ที่เกิดในจิตของตนเสีย ทุกข์ก็จะไม่มี *(นั่นแหละคือ ท่านผู้นั้นเป็นผู้รู้ หรือเป็นผู้แจ้ง หรือคือผู้หมด "อวิชชา" อันคือความไม่รู้แล้ว)*

เพราะฉะนั้น ถ้าใครอยากนิพพานในขั้นเด็ดขาด ก็ต้องอย่าให้มี "ภวตัณหา" ได้เป็นอันขาด ต้องดับ "ภวตัณหา" เสียก่อน นั่นคือจงดับ "สัญญา" ให้ได้ "สัญญา" ก็คือสิ่งที่ "เวทนา" นำส่งมาให้อีกทอดหนึ่งนั่นเอง อย่างง ดังนั้นถ้าเรารีบดับ "เวทนา" ไม่ได้ ก็ให้ดับตัวนี้แหละให้ได้ เพราะง่ายกว่าไปดักดับ "เวทนา" ที่จริงก็ต้องพยายามเพียรดับ "สัญญา" นี้แหละ ให้ได้เป็นลำดับขั้นเสียก่อน เมื่อดับ "สัญญา" ได้ "ภวตัณหา" ก็จะดับด้วย เพียงแค่นี้ก็ได้ชื่อว่าเป็น พระอรหันต์ที่แท้แน่นอนแล้ว มีนิพพานขั้น "สอุปาทิเสสนิพพาน" ขั้นกลางขึ้นไปทีเดียวคงเหลือก็แต่ "เวทนา" เท่านั้น ถ้าใครเพียรดับได้ทั้ง "เวทนา" ก็เป็นผู้ถึงซึ่ง "นิพพาน" ขั้นสูงสุดเท่านั้นเอง แต่ถ้ายังไม่ดับ ก็แน่นอน "ตัณหา" ก็ย่อมยังเกิดอยู่ แต่เป็น "ตัณหา" ขั้นละเอียดลงไปอีก อันไม่เกี่ยวกับ "กาม" พยายามตามให้ดี ที่นี้อะไรล่ะ ที่ทำงานอยู่ในจิตขณะนั้น สิ่งที่แท้ ๆ ก็คือ "สัญญา" นั่นเอง *(และเป็น "สัญญา" ตัวละเอียดที่ไม่เกี่ยวกับ "กาม" ด้วย)* เป็นตัวตั้งต้นก่อน "สัญญา" หรือ "ความจำ" นั้น คือ "ตัวโกดัง" คือ "ตัวเข้าของสมบัติสารพัดที่มนุษย์รับรู้มาแล้วเก็บสั่งสมไว้ทั้งหมด" เรียกชื่อชัด ๆ ก็เรียกว่า "วิญญาณ" ในตัวคนนั่นเอง จงรู้และทำความเข้าใจให้ดี **"วิญญาณ" จริง ๆ แท้ ๆ** ที่จะออกจากร่างคนไป เมื่อตายแล้ว คือตัวนี้ ไม่ใช่ตัวไหนหรอก ตัวนี้แหละที่เราอยากรู้นักรู้หนานั้น คือ "ความรับรู้" ที่ก่อเกิดกับตนและได้เก็บสั่งสมไว้ในตนมาชั่วกัปป์ชั่วกัลป์ตราบปัจจุบัน นั่นแหละคือ "วิญญาณ" ในร่างคน

และบัดนี้ มันกำลังปรากฏตัวให้เรารู้ เราเห็น ตามตัวมันให้ถูก มันคือ ตัวที่เราเรียก "สัญญา" (ความจำ) นี่แหละ ที่เป็นตัวต้นเหตุพื้นฟูเชื้อ หรือสิ่งสังสมออกมา แล้วก็ส่งต่อไปทำงานตามหน้าที่ของ "จิต" ปรุงแต่งกันออกมาให้เราดู เราจึงได้เห็น วิตกวิจาร ปีติ สุข

จึงควรได้รู้ว่าการ "เจริญฌาน" นั้น เป็นการปฏิบัติที่ทำให้เรารู้จักตัว "เวทนา" "สัญญา" "สังขาร" และ "วิญญาณ" ได้ชัดเจนในอีกแบบหนึ่ง คือรู้ด้วย "จิตภวังค์"

แต่ก่อน "จิต" จะถึงขั้น "ฌาน" คือจะตกลงไปเป็น "ภวังค์" หรือภาวะจิตตัวรู้จะหยั่งลึกละเอียดเข้าไป ทำงานอยู่ภายในจิตส่วนในของตัวเอง อีกทีนั้น การเริ่ม "เจริญฌาน" มาแต่ต้นก็คือ การเรียน การฝึกอย่างที่หัดฝึกหัดทำแบบ "สติปัฏฐาน" หรือวิปัสสนา ดังที่ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วนั่นเอง

คือเมื่อเริ่มต้น นั่งหลับตาเพ่ง โดยจะยึดกรรมฐานใดก็ตาม เมื่อเริ่มตั้งสติเพ่งนั่นแหละ คือ เรากำลังกระทำการ "ดับสังขาร" คือไม่ให้ความนึกคิดมีขึ้น นั่นคือ ไม่ให้เกิดการปรุงแต่งใด ๆ เมื่อดับสังขารธรรมได้ กิเลสก็ไม่มีในจิต เมื่อหมดกิเลสเข้าไปกวน "จิต" เราก็จะรู้ล่ะว่า "รส" ขณะนั้นมันสบาย มันสุข มันเป็นยังไง ? ผู้ที่ปฏิบัติเท่านั้นรู้ ผู้ไม่เคยปฏิบัติจะไม่รู้ เมื่อ "ดับสังขาร" ได้ แต่ "เวทนา" กับ "สัญญา" ก็ยังทำงานอยู่ตราบเท่าที่เวทนา ยังรับสัมผัสกับเหตุการณ์ภายนอก เช่น เสียงก็ยังเกิดกับหู กลิ่นก็ยังเกิดกับจมูก เป็นต้น และถ้า "ดับสังขาร" ได้จริง "รส" ที่หูได้ยินขณะนั้นแหละสังเกตให้ดี มันก็จะมีรสรู้สึกเพียง "สักแต่ว่าได้ยิน" และแม้ "สัญญา" จะทำงาน ก็จะรู้สึกสักแต่ว่า "จำได้" "เท่านั้น จะไม่ทุกข์ไม่สุขอะไร ผู้เคยปฏิบัติ

ญาณจิตลองสังเกตดูให้ดี นี่แหละคือขั้นรู้ความจริงแท้ "อ่าน" ให้ได้ เพ่งพิจารณาให้เห็น ให้ชัด

เมื่อเราเพ่งเพียรหนักเข้า เราก็จะ "ดับ" ทั้ง "เวทนา" และ "สัญญา" ได้ *(สัญญาตัวนอกนะพยายามรู้จักตัวมันให้ถูก)* เมื่อดับ "สัญญา" นี้ได้ เราก็ถึงขั้นฌานสูงขึ้นไปอีกเท่านั้นเอง เรียกว่าอารมณ์ตอบรับจากภายนอกมีเหลือแค่ "เวทนา" ซึ่งก็สักแต่ว่า "รู้" แม้ "จำ" ก็ไม่ได้แล้ว คงมีความรู้สึกอยู่แต่กับจิตที่ใน "ภวังค์" แท้ๆ หรือ "ภวังคจิต" ตัวในจริงๆ นั่นเอง "กาย" ภายนอกจึงเหมือนกับถูกตัดขาดจาก "จิต" ไม่รู้เรื่องอะไรแล้ว แม้จะมีอะไรมาเกิดกับกายเรา ก็แทบจะไม่รู้เรื่องทั้งสิ้น เกือบจะตัดภาวะการรับรู้ทางทวาร ๕ เด็ดขาดแล้ว (ผู้เคยปฏิบัติฌานจิตขั้นสูงแล้ว สังเกตคิดเทียบกับ "เนวสัญญานาสัญญาฯ" และ "สัญญาเวทยิตนิโรธ" ดูด้วย)

นี่แหละเรียกว่า ฌานจิต ขั้น "อรูปฌาน" คือขั้นสุดท้ายของ "รูปฌาน" ที่เรียกว่า "จตุตถฌาน" นั่นเอง ผู้เคยปฏิบัติ อ่านให้ดี และสังเกตให้ดี ว่าเป็นการผ่านตามขั้น ดังที่ข้าพเจ้าได้เล่ามาไหม?

ย้อนกลับไปขณะที่ได้ "ปฐมฌาน" อีกที คือขณะที่เราตัด "ความปรุงแต่ง" ภายนอกหมดไป นั่นคือเราจะพอสังเกตรู้ละว่า "ความรับรู้" นั้นมันคืออะไร? นั่นคือ "สัมผัสแรก" ของจิต ตรองให้ดี "สัมผัสแรก" ของ "จิต" นั่นแหละคือตัว "เวทนา" ล่ะ รู้จักตัวมันเสีย เช่นเสียงมากระทบหูเราก็รู้ว่าเป็นเสียงอะไร ก็เท่านั้น ไม่มีรสอื่น มีแต่รสรู้ว่าเสียงดังยังไง ขนาดไหน ถ้าไม่ปรุงต่อก็จะไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเป็นเสียงของอะไร?

ดังนั้น คนผู้ได้ "ปฐมฌาณ" ก็คือผู้ที่ได้ขาดจาก "วิญญาณ" ไปแล้ว

ขั้นหนึ่ง "วิญญาณ" ที่ว่านี้ ก็คือ ความรับรู้ขั้นสุดยอดที่ปรุงแต่งขึ้นมาจาก "เวทนา–สัญญา–สังขาร ก็มาเป็นวิญญาณ" นั่นคือสิ่งที่เกิดจาก "รูป" คือตัว "ร่างกาย" ของเรา เมื่อไม่มีการปรุงแต่ง มันก็ไม่มี "วิญญาณเกิด" ดังที่เคยอธิบายมาแล้ว ดังนั้นก็เท่ากับร่างกายขณะนั้น ไร้ วิญญาณ ก็เท่ากับตายนี่แหละ "ร่างกาย" นั้นจึงหมดความรู้สึกไป เพราะ "ไร้วิญญาณ" แต่แท้จริง "วิญญาณ" ยังอยู่ แต่เป็น "วิญญาณ" ที่เกิดซ้อนอยู่ข้างในร่างนั้นลึกเป็นภวังค์ซ้อนอยู่ในจิตลงไปอีก ยากเกินกว่าที่จะออกแสดงผลให้ถึง "กาย" ภายนอกได้ ดังนั้นร่างนี้จึงไม่ตายแท้ๆ แต่ก็นับว่าตายลงแล้วสำหรับตัวของเราขั้นหนึ่ง พิจารณาอ่าน และตามไปให้ดี อ่านให้ชัด ให้รู้จักหน้าตาของ "วิญญาณ" ที่ไม่เกิดแล้วให้ได้ เมื่อได้แล้วก็อ่าน "จิต" ละเอียดในฌานต่อไปใหม่ คือไล่ความละเอียดในองค์ฌานไปเรื่อยๆ โดยทำความรู้จักกับ "วิตกวิจาร" ให้ดี "วิตกวิจาร" ก็คือความกระทบในอารมณ์ที่เพิ่งขาดจากการ "ไม่มีสุขไม่มีทุกข์" มานั่นเอง กำลังรู้กำลังเห็นกำลังตรวจสอบดูอารมณ์หรือ "จิต" ที่เป็นอยู่ขณะนั้นว่า เอ้อ! สิ่งที่เกิดๆ ดับๆ นี่มันเป็นอย่างนี้ เกิดแล้วก็ดับลงไปจริงๆ มันเป็นความแท้ เป็นความจริง และการหมดทุกข์ก็คือยังนี่เอง นั่นคือ "วิตกวิจาร" เป็นการรับรู้อารมณ์รวมครั้งแรกนั่นเอง ถ้าข้าพเจ้าจะเรียกว่า นี่แหละคือ "วิญญาณ" ของจิตขั้นนอกขั้นหนึ่ง ก็จงเข้าใจให้ดีว่า มันเป็น "วิญญาณ" จริงๆ แต่เราเรียกชื่อรสสัมผัสรู้สึกของจิตละเอียดขั้นนี้ว่า "วิตกวิจาร" แทนที่จะเรียกว่า "วิญญาณ" เพราะเดี๋ยวก็วกวน งงกันใหญ่ ตัว "วิตกวิจาร" มีอารมณ์และลักษณะเป็นดังนั้น เมื่อรู้แล้ว ก็ค่อยค่อยตัดขาด แต่ถ้าไม่ตัดขาด ให้รสของ "วิตกวิจาร" มันเกิดอยู่ เพราะ วิ

ตกวิจาร มันคือ อารมณ์ที่ได้รับการปรุงแต่งมาจาก "ตัณหา" อันเราเรียกว่า "ภวตัณหา" ดังนั้นถ้ายังรักที่จะรู้ ที่จะดู จะได้ ต่อไปอีก ไม่ตัดขาดเสียก่อน ที่ "ตัณหา" ตัวต่อไปจะเกิดละก้อ

แน่นอน ในลักษณะเดิมนั้นเอง เมื่อ "วิญญาณ" คือ "วิตกวิจาร" ยังเกิดอยู่ ไม่ระงับ "วิตกวิจาร" เสียแล้วไซร้ "สัญญา" ตัวในลึกเข้าไปอีกกว่าที่กล่าวถึงมาแล้ว มันก็ยังต้องนำมาปรุงแต่งเป็น "ตัณหา" อีก จึงได้เกิดเป็น "วิภวตัณหา" ขึ้นมาอีก *(สังเกตตัว "วิภวตัณหา" ที่กล่าวถึงนี้ให้ดี เดี๋ยวจะได้อธิบายกันให้ละเอียดอีก ในตอนต่อไป ตอนนี้รู้ให้ได้ว่า มันคือชื่อเรียกตัณหา ขั้นละเอียดขึ้นมากว่า "ภวตัณหา" เท่านั้น ในที่นี้เพิ่งสูงขึ้นมาเพียงขั้นเดียว แต่เราจะเรียกว่า "วิภวตัณหา" ก็ย่อมได้ โดยความหมายของ "วิภวตัณหา" ก็คือ "ตัณหา" ที่ละเอียดสูงขึ้นมากว่า "ภวตัณหา" เท่านั้น)* แล้วสังขารธรรมอันเป็น "จิตสังขาร" ขั้นลึก ก็ดำเนินการต่อไปตามลักษณะแห่งการปรุงแต่งที่เล็กละเอียด และเร็วขึ้นอีกเป็นทับทวีขึ้นเท่านั้น ถ้าใครหลงอยู่ในขั้น "ปฐมฌาน" นี้ ก็จะได้รับรสแห่งอารมณ์ของ "วิตกวิจาร" นี้เท่านั้นนั่นเอง และถ้าใครระงับ "วิตกวิจาร" ลงได้ เราก็จะก้าวไปอีก และขณะนี้ "จิต" ก็กระเดิบสูงขึ้นอีกเช่นเคย ความทุกข์เพราะ "ตัณหา" นั้นเบาบางลงไปอีก มันก็มีแต่ความอิ่มใจ เปรมใจ ที่ได้รู้ได้เห็นสิ่งที่ไม่เคยรู้ไม่เคยเห็น ไม่เคยนึกรู้นึกเห็น เป็นความรู้ที่เกินกว่าคนธรรมดาจะรู้ได้ เพราะหยิบจับให้กันดูอย่างไร ก็ไม่ได้ นำมาวาดมาเขียนกันดูอย่างไร ก็ไม่ได้ เหมือนคนที่เห็นความใหม่ความแปลกที่ตนเองไม่เคยเห็นมาก่อนเลยในชีวิตนั่นเอง เป็นการเห็นที่เราอยากรู้อยากเห็นเหลือเกินด้วย เมื่ออยากรู้

อยากเห็นและได้มารู้มาเห็นแล้วก็เกิดอาการ "ปีติ" อาการดีใจ อิ่มใจ เปรมใจ นั่นเอง และมันก็จะประทับรสไว้ในใจชั้นในเราอีก ซึ่งมันก็คือ "สัญญา" ชั้นลึกยิ่งลงไปในจิตละเอียดขั้นนี้นั่นเอง ดังนั้นเราจึงต้องพยายามทำความเข้าใจกับอาการที่เราพบเห็นนี้ให้ได้ *(คือต้องตัด วิตกวิจาร ให้ได้)* แล้วเราจึงค่อยมาทำความรู้จักกับ "ปีติ" และ "สุข" อันเป็นอาการที่จะเกิดตามติดมา และเป็นอาการที่เกิดแท้ ๆ ใน "จิต" เราขณะนั้นด้วย ถ้าใครยังคงไปมุ่นอยู่กับ "วิตกวิจาร" นานก็ต้องระวัง เราก็จะเวียนวนอยู่กับภพนั้น คือภพของจิตระดับนั้นเท่านั้นนั่นเอง เพราะตัว "วิตกวิจาร" นี่แหละคือตัวอารมณ์ที่ได้รับการปรุงแล้วของจิตช่วงนั้นเป็น "สังขารธรรม" ชั้นใน "สังขาร" ชั้นลึกนั้นกำลังทำงาน มันกำลังเอาแขกจรมาปรุงแต่งจิตขณะนั้นอยู่ *(อย่าลืมว่าการปรุงแต่งของธรรมชาติ คือ "กาย" นั้นได้ละขาดไปแล้วนะ)* ดังนั้นผู้อยู่ในฌานขณะนี้ จึงไม่มี "กามตัณหา" อันเกิดจาก "กาย" จึงระงับหรือหมด "กามตัณหา" ตัวนั้นไปแล้ว แต่มันก็ยังเอา "ตัณหา" *(แขกจร)* ในความอยากรู้ อยากได้ของจิตชั้นลึกนั่นเองมาปรุง เป็น "ตัณหา" ของจิตที่เรากำลังค้นกำลังเพ่งเพียรให้ได้มาซึ่งฌานชั้นลึกนั่นเอง เป็นตัณหาของจิตในฌาน พยายามทำความเข้าใจให้ดี "ตัณหา" ของจิตในฌาน คำนี้เป็นตัณหาชั้นละเอียด อันไม่ปรุงหยาบหรือชัดเหมือน "จิต" ที่ประกอบกับ "ทวารกาย" แล้ว แต่ก็เป็นความอยากเหมือนกัน อยากในอะไร ? ก็ "อยาก" ใน "ความอยากรู้เรื่องของการเกิดของจิตละเอียด" นั้น ว่ามันเกิดยังไง ? ดับยังไง ? นั่นคือผู้นั้นยังมี "ภวตัณหา" อยู่ คืออยากรู้ "ภพ" รู้ "ชาติ" อยู่ อยากรู้การเกิดการตายของสิ่งที่ละเอียดเล็กนั้นอยู่ ผู้ใดยังข้องใจ ยังรู้ยังไม่พอ ก็

เป็นของแน่นอน ย่อมต้องอยากรู้ต่อไปอยู่นั่นเองถ้าสิ่งนั้นมันเป็นไปได้ ดังนั้นผู้ได้รู้อะไรแล้ว จึงตัดขาดสิ่งที่รู้แล้วนั้นได้ เป็นลำดับๆไป มาค้นคว้าเพ่งพิจารณา "รู้" ตัวที่ "ไม่รู้" ต่อไปอีก นั่นคือ ธรรมดามนุษย์ แต่ถ้าใครยังหลงอยู่กับ "รส" ของสิ่งที่ได้รู้แล้วนั้นอยู่ ผู้นั้นก็เป็นผู้ผูกตนไว้อยู่กับ "วัฏฏะ" ของ "รส" นั้น หรือ "ภพแห่งรส" นั้น และผู้นั้นก็ได้ชื่อว่า "รูปพรหม" เวียนว่ายอยู่ใน "รูปภพ" นั้น เท่านั้นเอง ไม่ไปไหน

การกระทำที่ทำดังข้าพเจ้าอธิบายอยู่นี้ คือ เรากำลังใช้ "สติ" เพ่ง "อ่าน" เพ่ง "พิจารณา" ตามรู้ เรียกว่าทำ "วิปัสสนา" ดังนั้น การ "วิปัสสนา" ก็คือ การ "อ่าน" หรือการ "พิจารณา" เพื่อให้รู้แจ้งแทงละเอียดนั่นเอง จึงใช้คำว่า "รู้" เพราะเกิดจากความ "แจ่มแจ้งกระจะใส" ด้วย *"ปัญญา"* ชัดๆ ลักษณะการกระทำอย่างนี้ เรียกว่า **"วิปัสสนา"** เป็นการแจ้งตามขั้น ตามลำดับ ด้วยเหตุและผล ไม่ใช่ถูกพราง เพราะกลบเกลื่อนด้วยการถูก "กวน" ถูก "ปรุงแต่ง" เอาไว้ แม้การ "ปรุงแต่ง" ผู้ "วิปัสสนา" ก็ต้องตาม "อ่าน" ให้ "รู้" ว่า ในอาการ "ปรุงแต่ง" นั้น มันปรุงแต่งอย่างไร? มีอะไรมาปรุงแต่งบ้าง? นี่คือคำว่า "วิปัสสนา" ต้องให้เข้าใจความหมายให้ถูก ให้ตรง

ที่นี้ ถ้าใช้คำว่า "ได้" แทนคำว่า "รู้" เสีย ก็จะเป็น "อยาก**ได้**ในภพในชาติ" "อยาก**ได้**ในการเกิดการตายอยู่ในภพนั้นๆ" นั่น คือ ผู้ทำ "ฌานจิต" นั้นอยู่ในภาวะ "สมถะ" ไม่รู้แจ้งรู้ละเอียดว่าอะไรเป็นไปอย่างไร เพียงแต่มี "ตัณหา" มี "ความอยาก**ได้**" ในความสูงขึ้นของจิต ความยิ่งขึ้นไปอีกของจิตเท่านั้น ซึ่งถ้ายิ่ง "วิริยะ" มาก มันก็ย่อมได้มา

มาก ตามเหตุเบื้นธรรมดา แต่ไม่อาจจะ "รู้" ได้อย่าง "วิปัสสนา" ความสูงของจิตในแบบของ "สมถะ" จึงมีได้สูงขึ้นไปมากมายได้เหมือนกัน ตามนัยที่ได้อธิบายมาเมื่อกี้นี้แล้วว่า ผู้อยากได้หรืออยากรู้อะไร ถ้ายังไม่ได้รู้ก็อยากอยู่นั้นเอง จนพอได้หรือรู้สมใจพอแล้ว จิตก็จะกระเดิบความอยากได้อยากรู้เพิ่มสูงขึ้นไปอีกตามธรรมดาเบื้นอัตโนมัติ แต่ยิ่งสูงก็ยิ่งถูกพรางหนักขึ้น เพราะความละเอียดมันยิ่งสูงก็ยิ่งยากขึ้นทุกที ดังนั้น "สมถะ" จึงรู้ได้อย่างเก่งก็แค่ขั้นสูงสุดของ "อรูปฌาน" ละเอียดกว่านั้นก็แยกแยะหรือบุกบั่นไปไม่ได้อีกแล้ว ความปรุงแต่งมันปรุงละเอียดยิบจนแยกไม่ได้แล้ว

พระพุทธเจ้าเป็นเจ้าของ "วิปัสสนา" จึงสามารถพาความรู้สูงเยี่ยมทะลุเลยที่คนอื่นรู้ไปได้อีก เลยระดับ "ฌานจิต" หรือจิตละเอียดที่ศาสดาใดๆ ทำได้ และเลยไปอย่างรู้แจ้ง อย่างไม่ถูกบดบังหรือพรางไว้เสียด้วย รู้อย่างแจ้งอย่างกระจะเห็นของแท้ของจริง พระพุทธองค์จึงได้ชื่อว่า **"สัพพัญญู"** รู้รอบถ้วนทั่วได้จนถึงที่สุด

ดังนั้น คำว่า "ภวตัณหา" จึงควรเข้าใจให้ถูก ไม่ใช่ "ตัณหา" ขั้นธรรมดาของ "กามตัณหา" ดังที่มีผู้รู้หลายท่าน พยายามตีความกันว่าอย่างโน้นบ้างอย่างนี้บ้าง ถ้ายังไม่เข้าใจก็พยายามทบทวนให้ดี ด้วยเหตุนี้ ใครยังหลงอยู่ในรส *(รส "สุข")* ขั้นนี้ คือ ขั้น "รูปฌาน" หรือขั้นจิตละเอียดเท่านี้ จึงได้รับตำแหน่งเรียกว่า "รูปพรหม" คือจิตกำลังอยู่ใน "รูปภพ" ก็จะเกิด—ดับ หมุนเวียนอยู่ใน "รูปภพ" นี่เท่านั้น ไม่ข้ามขั้นไปไหน "จิต" ของผู้นี้ หรือจะเรียกว่า "คน" ผู้นี้ก็ได้ ก็จะคงเป็นแค่ "รูปพรหม" หมุนอยู่ใน

"วัฏฏะ" แห่งนี้ นี่ต่อไปอยู่นั่นเอง ผู้มีความสุขเท่านี้ ในระดับนี้นี่แหละเรียกตำแหน่งว่า "รูปพรหม" ซึ่งก็ยังเป็น "รูปพรหม" ขั้นต่ำ—ขั้นสูง แบ่งกันอยู่อีกตั้งหลายระดับ และ "รูปพรหม" จะเสพสุขขนาดไหน ผู้ "เจริญฌานจิต" ได้ขั้นนั้นเท่านั้นที่รู้ ถ้า "รูปพรหม" ท่านใดดับ "สังขารธรรม" ได้เด็ดขาดเท่าขั้นของตนนี้ แม้ออกมาจาก "ฌาน" แล้วก็สามารถ "ดับ" ได้ "รูปพรหม" ท่านนั้นก็คือ "พระสกทาคามี" ขึ้นไป จนเป็น "พระอนาคามีน้อย ๆ" นั่นเอง

ขณะนี้เรากำลังคุยกันถึง "ภพ" ที่ละเอียดลงไปอีก เป็น "ภพ" ที่ถ้าผู้ใดไม่ได้ผึกฝนเรียนผ่านมา ข้าพเจ้ารับรองว่า จะแจ่มแจ้งยากเป็นอย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ขออธิบายไว้เสียหน่อยก่อน แต่ไม่แน่หรอก บางคนยังไม่เคยหัดเคยผึกมาเลย อ่านแล้วอาจแจ่มแจ้งชัดเจนได้ก็มี นั่นแล้วแต่ "บารมีเดิม" ของคนผู้นั้น ซึ่งผู้นั้นอาจจะยังไม่ถึงเวลาได้ผึกได้หัด แต่บังเอิญมาอ่านพบข้ออธิบายนี่ก่อน เมื่อสิ่งเก่ามีอยู่แล้ว ก็แน่นอน ย่อมเข้าใจได้ทันที และอาจแจ่มแจ้งได้ดีกว่าผู้ผึกผู้หัดมาก่อนตั้งหลายปีก็เป็นได้ *(แต่ถึงอย่างนั้นก็คงไม่รู้รสแท้ของ "สุข" ที่ผู้ปฏิบัติได้รับหรือได้เสพจริง ๆ แน่)* ถ้ามีรายอย่างนั้นก็จงรู้ตัวเถิดว่า ท่านถึงเวลาแล้วที่ควรจะลงมือหันมาผึกฝนต่อ "บารมีเดิม" นั้นเสียที อย่ารีรอไปมัวหลงอยู่กับวัฏฏะอันต่ำต้อยที่ท่านกำลังหลงอยู่นี้เลย รีบหันมาสร้าง "บารมี" ให้ตนเองอีกเสียเถิด แต่ผู้ที่ยังไม่รู้ ยังไม่กระจะแม้จะกำลังปฏิบัติอยู่ก็ตาม และยังไม่กระจะได้ ก็พยายาม "มนสิการ" น้อมใจตรองตามให้ลึกให้ดีก็จะพอเข้าใจได้ แล้วจะเป็นอุปการะให้ท่านได้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น เมื่อท่านไปปฏิบัติต่อ

เมื่อเราได้รู้ว่า รายละเอียดใน "ปฐมฌาน" มีอะไร และเพ่งพิจาร-

ณา "องค์ของฌาน" หรือ "นาม" ของ "ธรรมารมณ์" ให้เหลือความละเอียดเล็กที่สุดลงไปเรื่อย ๆ เป็นขั้น ๆ จาก "ปฐมฌาน" มีองค์ของ "ปฐมฌาน" ครบ เราก็รู้ตัว "วิตกวิจาร" ให้ได้ เมื่อรู้ได้แล้วก็ละวาง ปล่อยเสีย เราวางเมื่อใด เราก็จะกระเดิบ "จิต" ลึกละเอียดเข้าไปอีกขั้นหนึ่ง และมี "ตัณหา" ที่เล็กละเอียดลงไปยิ่งกว่าที่เราเรียกว่า "ภวตัณหา" เมื่อกี้นี้ ซึ่ง "ตัณหา" เหล่านั้นก็เกิดเนื่องจาก "สัญญา" มันฟูเฟื่องขึ้นมาปรุงแต่งซ้อนอยู่ในจิตขั้นลึกต่อไปอีกนั่นเอง พยายามตามให้ดี แต่ท่านไม่ได้ตั้งชื่อเรียก "ตัณหา" ต่าง ๆ นี้อีกแล้ว เราต้องเข้าใจให้ได้เท่านั้นว่า ตัว วิตกวิจาร—ปีติ—สุข—เอกัคคตา พวกนี้เป็น "วิญญาณ" ของ "จิต" เป็นชื่อของ "วิญญาณ" ของ "จิต" ขั้นลึกลงไปอีก ทีละขั้น ๆ มันเล็กมันละเอียดจน ไม่จำเป็นต้องแยกแยะกันอย่างจิตตัวแรก ๆ หรือจิตหยาบ ๆ นั่นแล้ว ไม่เช่นนั้น ถ้าขืนมาตั้งชื่อต่าง ๆ ให้พวกนี้อีก จะต้องเรียกมันไปอีกไม่รู้กี่ทอดต่อกี่ทอด ถ้าทำความเข้าใจการ "ปรุงแต่ง" ของจิตมาแต่ต้นก็จะเข้าใจขั้นลึกนี้ได้ โดยนัยเดียวกัน เพราะมันปรุงในลักษณะเดียวกัน เป็นแต่ว่าละเอียดขึ้น เร็วขึ้นเรื่อย ๆ เท่านั้น

เมื่อเราตัดขาด หรือละวาง "วิตกวิจาร" ได้ ก็จะไปพบกับ "ปีติ" กับ "สุข" ถ้าเทียบก็ได้กับเราดับ "สังขาร" หรือละ "สังขารธรรม" อันปรุงอยู่ ที่เรียกว่า "วิตกวิจาร" นี้เสีย เพ่งลงไปรู้ หรือศึกษาเจ้าตัว "ปีติ" ให้รู้ให้ดีว่ามันก็คือ "ความดีใจ" ที่เกิดมาจากการปรุงแต่งของ "จิตสังขาร" ขณะนั้นนั่นเอง เรียกว่าเป็น "นาม" ของ "วิตกวิจาร" โดยแท้ เมื่อเราละทิ้ง "วิตกวิจาร" ให้กลายเป็น "รูป" ไปแล้ว "ปีติ" จึงเป็น "รส" ของ "วิตกวิจาร" ดีใจเพราะเหตุอะไร? เพราะตนได้ "ฌาน" สมตามที่ตั้งใจ ตั้งอา

รมณ์ยึดมั่นปรารถนาไว้ ตนได้ความลึก ความละเอียดของจิตเข้าไปอีก ตามที่ตนได้ตั้งใจมุ่งมั่นปรารถนาไว้ เมื่อได้ดังตั้งใจ ก็เกิด "ปีติ" มันก็เท่านั้นนั่นเอง เมื่อผู้ใดรู้ได้ว่า "ความดีใจ" ก็คือ "ความเกิด" อันหนึ่ง ถ้าไม่มีเหตุก็ไม่เกิด เมื่อรู้ชัดก็วางเสีย *(จะวางได้ก็คือ ต้องห้ามหรือต้องดับสังขารธรรมอีกเหมือนเดิมนั่นเอง)* ซึ่งการวาง หรือการดับในขั้นนี้ ก็เทียบได้กับการดับ "สัญญา" ช่วงต่อมา นั่นคือถ้าเราจะเอาชื่อพวก "จิตขันธ์" หรือ "นามขันธ์" ต่าง ๆ มาเรียกมัน เราก็จะเทียบได้ดังที่ข้าพเจ้ากำลังเทียบอยู่นี้ เพื่อให้ตื้นขึ้นมาเท่ากับที่เคยบรรยายไว้ในตอนต้น ๆ เมื่อวางได้แล้ว ก็คงจะเหลือแต่ "สุข" กับ "ความเป็นหนึ่ง" เมื่อนั้นแหละท่านก็ตั้งชื่อเรียกขั้นนี้ว่า "ตติยฌาน" ในลักษณะเดียวกันก็ให้ศึกษาให้รู้ตัว "สุข" ให้ได้ว่า มันก็คือตัวลวงตัวพราง ตัวมายา ตัวหนึ่งเหมือนกัน มันเกิดมาเพราะมีเหตุโดยตรงโดยแท้นั่นเอง และแท้ที่จริง คำว่า "สุข" มันไม่มี มันเกิดมาได้เพราะเหตุปัจจัยมีเราปรุงแต่งกันขึ้นมาแท้ ๆ มันเป็นความสมใจที่บำบัดความอยากรู้อยากเห็นหรืออยากได้ "ฌานจิต" นั่น หรืออยากรู้อยากเห็น การเกิด—ดับของจิตละเอียดนั่นเอง เมื่อบำบัดความอยากนั้นได้ ก็เกิดการสมใจ อาการของการสมใจนี้หละ ขานเรียกกันว่า "สุข" ถ้าไม่มี "ความอยาก" เป็นเหตุมาปรุงแต่งก่อน "สุข" ตัวนี้จะมีมาไม่ได้เลยเป็นอันขาด เมื่อรู้ชัด ก็จะวางได้ การ "วาง" ขั้นนี้ก็อีกหนะแหละ คือเรา "ดับ" สังขารธรรมที่มันปรุงมาเป็น "สุข" นั่นเอง เมื่อดับได้แล้วก็จะเหลือเป็น "เอกัคคตา" คือความเป็นหนึ่ง ขณะนั้นก็ไม่มีอะไร ก็คงเห็นแต่จิตตัวเองว่าง ๆ เปล่า ๆ ไม่มีใครปรุงอะไร ไม่มีใครทำอะไร จึงไม่มีรสชาติอะไร ? ในขั้นนี้จึงเรียกว่า "อยู่เฉย ๆ" ท่านจึงแถม

"อุเบกขา" เข้ามาให้อีกตัวหนึ่ง อันหมายถึง "ความเฉย ๆ" นั่นเอง ขั้นนี้ชื่อเรียกจิตขั้นละเอียดปานนี้ จึงเรียกว่า "จตุตถฌาน" เป็นถึงยอด "ฌานจิต" ขั้นสูงขึ้นมาอีก ขั้นที่เราเพ่งเราเพียรดูการเกิดการดับของมันมาจนถึงขนาดมันอยู่เฉย ๆ นี่แหละ จนเป็นความเปล่า ๆ นี่แหละ ซึ่งก็เป็นจิตตัวที่ละเอียดเหลือเกินแล้ว ถ้าเราดับ "เวทนา" เสียด้วยขณะนี้ (ที่จริงไม่ใช่ "ดับ" เรา "ดับ" เวทนา ยังไม่ได้ ถ้าดับได้ผู้นั้นก็ "ปรินิพพาน" แต่นี่เพียงระงับชั่วคราว) ความรู้สึกของเราก็จะดับลงหมดสิ้น ไม่รับรู้โลกแล้ว เรียกความรู้สึกขั้นนี้ว่า "สัญญาเวทยิตนิโรธ" ได้ทันที ถ้าผู้ใดสามารถรักษา "ฌานจิต" นี้ให้ตั้งมั่นอยู่ได้ไปตราบตลอดกัปป์กัลป์ ร่างนี้ก็ "นิโรธ" หรือ "นิพพาน" ตลอดกัปป์กัลป์นั่นเอง ถ้าใครเคยเรียนด้านปริยัติมาแล้ว จะนึกประทังขึ้นมาทันทีว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าเอาตัว "สัญญาเวทยิตนิโรธ" มาวางไว้เสียใกล้ไปอีกตั้ง ๔ ขั้น ดังนั้นจึงขอร้องให้ท่านผู้นั้น กรุณาตรองตามมาดี ๆ ถ้ายังไม่เข้าใจ ก็พลิกกลับไปอ่านทวนมาใหม่ และแม้อ่านทวนแล้วก็ยังไม่เข้าใจ ก็มีทางเดียว คือต้องเรียน ปฏิบัติให้รู้แจ้งตาม หรือไม่ขณะนี้ก็อดใจอ่านต่อไปอีก ขออย่างเดียวอย่ามี "มานทิฏฐิ" ทำใจเป็นกลางให้ดี ค่อย ๆ ทำความเข้าใจไปเรื่อย ๆ ถ้า "ดับ" เวทนา อันเป็น "เวทนาขันธ์" ของคนนี้ลง ความขาดสิ้นจาก "กาย" ภายนอกก็จะหยุดเด็ดขาดลงหมด เป็นความดับสิ้น ถ้าเราละ "รูปขันธ์" ร่างนั้นก็จะ "ปรินิพพาน" เท่านั้นเอง แต่ถ้ายังไม่ดับ "เวทนา" ก็เรียนรู้จิตละเอียดขึ้นไปอีก

เมื่อไม่หยุดอยากรู้กันเสียที จึงยก "จิต" ขั้น "จตุตถฌาน" นี้ขึ้นเป็น "รูป" อีก แล้วก็เพียรเพ่งต่อไปอีก ค้นหา "**นาม**" ใน "**รูป**" *(จตุตถฌาน)*

น้อก นั่นคือความละเอียดที่กระเถิบขึ้นไปเรื่อย ตอนนี้แหละเรียกว่า ยังมีความอยากรู้ใน "ภพ" ที่ไม่รู้จะเรียกว่าอะไรเป็น "ภพ" แล้ว มันเล็กเกินนักแล้ว แต่แท้จริงมันก็คือ "ตัณหา" นั่นเอง แต่เป็น "ตัณหา" ของ "จิต" ที่เล็กเหลือเกิน ละเอียดเหลือเกิน ยิ่งกว่า "ภวตัณหา" ๔ ขั้นที่ผ่านมานั้นเสียอีก "ตัณหา" ที่เลิกยอดเยี่ยม หรือ "ตัณหา" ขั้นสูงเยี่ยมดังนี้นี่แหละ จึงตั้งชื่อขึ้นมาเรียกต่อไปว่า **"วิภวตัณหา"** *(โดยความหมายอันแท้จริงนั้น "ตัณหา" ละเอียดขึ้นมากว่า "ภวตัณหา" เพียงขั้นเดียวก็ย่อมเรียกว่า "วิภวตัณหา" ได้ ดังที่ข้าพเจ้าได้เรียกขานมาแล้ว ในฌานจิตขั้น "ปฐมฌาน" ที่ได้อธิบายผ่านมา)* "วิภวตัณหา" นี้ ก็หมายถึงความอยากรู้อยากเห็นภพเห็นชาติของสิ่งที่เล็กกว่าเล็กลงไปอีก จนแทบจะเรียกว่ามันไม่ใช่ภพแล้ว แต่มันก็ยังคือ "ภพ" นั่นแหละ ตัณหา มันก็ยังคือ "ตัณหา" นั่นเอง เมื่อพูดกันมาจนถึงตรงนี้ จึงอยากจะขอร้องผู้ที่สอนธรรมะทั้งหลายบางท่าน ที่ยังทำความเข้าใจกับคำว่า "ตัณหา" ยังไม่ดีพอ แล้วเอาไปสอนไปอธิบายให้ผู้มาเรียน รับฟังไปเพี้ยนๆ พลาดๆ โดยแยกแยะ "ภวตัณหา" กับ "วิภวตัณหา" ออกไปเป็นอย่างนั้นบ้างอย่างนี้บ้าง เมื่อไม่เข้าใจ "ตัณหา" ขั้นละเอียดพวกนี้ได้ ก็เลยพาลอธิบาย รูปภพ กับ รูปพรหม และ อรูปภพ กับ อรูปพรหม ผิดๆ เพี้ยนๆ ไปด้วย มีบางท่านอธิบายว่า รูปพรหมคือพรหมที่มีแต่รูป ไม่มีนาม เป็นพรหมที่เกิดมาไม่มีนาม เพราะรักแต่รูป จึงได้แต่รูป ข้าพเจ้าก็ได้แต่งงว่า ชีวิตที่มีแต่ "รูป" ไม่มี "นาม" มันมีได้ยังไงกัน ก็เรียนมานักหนาว่า ชีวิตคือ "รูป" กับ "นาม" แล้วชีวิตรูปพรหมจะมีแต่รูปมันจะเป็นชีวิตได้ยังไงกัน ไม่รู้ใครสอนไว้

"รูปภพ" คือ "จิต" ชั้นบั้นอากาศ *(ความนึกคิด)* เบ็นตัว ดังนั้น จิตผู้เกิดในรูปภพ คือ "รูปพรหม" หมายถึงชีวิตที่เกิดอย่างบั้นอากาศ *(ความนึกคิด)* เบ็นตัว นั่นแหละ คือชีวิตของอะไรก็ได้ เบ็น "ชีวิต" ที่ไม่มี "กายหยาบ" มีแต่ "วิญญาณ" มีแต่ "จิต" นั่นคือ "สัตว์โลก" ที่อยู่ใน "ภพ" ใน "ภูมิ" นั้น หรือ "รูป–นาม" ที่อยู่ในภพ ในภูมินั้น ผู้ที่จะเบ็น "รูปพรหม" ได้ คือผู้ที่สามารถรู้เห็น "สัตว์โลก" ใน "ภพ" นี้ ถ้าอธิบายไปทาง "อภิญญา" ก็คือผู้นั้นต้องได้ "จุตูปปาตญาน" *(รู้เห็นชีวิตสัตว์โลกอื่นๆ หรือตาทิพย์)* และ "โสตทิพ" *(หูทิพย์)* จึงจะเรียกว่าเบ็น "รูปพรหม" ตัวจริงเลยทีเดียว และถ้าผู้นั้นหลงอยู่กับความรู้หรืออภิญญา หรือวิชาขั้น "จุตูปปาตญาณ" นี้ ผู้นั้นก็จะเวียนว่ายเบ็น "รูปพรหม" อยู่เช่นนั้นตลอดกัปป์กัลป์ หรือถ้าใครอยากเบ็น "รูปพรหม" อยากอยู่ใน "รูปภพ" อยากมีอภิญญา "จุตูปปาตญาณ" และ "โสตทิพ" ผู้นั้นก็คือผู้มี "ภวตัณหา" นั้นเอง โปรดทำความเข้าใจให้ดี

ด้วยธรรมะเบ็นเรื่องละเอียดยิ่ง จึงควรจะพยายามทำความเข้าใจให้มาก ข้อสำคัญอย่าถือดีมีมานทิฏฐิ จึงจะได้ถึงความเบ็นผู้รู้แจ้ง เพราะ "มานทิฏฐิ" เบ็นกิเลส เมื่อยอมให้มีอยู่ในตัวเรา มันก็จะต้อง "ปรุงแต่ง" อยู่ในตัวเรา เราก็ถูกพราง ตาหรือ "บัญญา" ที่จะรู้ ก็ มืด–บอด ลง เบ็นเหตุเบ็นผลธรรมดานี่เอง

หันกลับมาหาฌานขั้นที่เราพูดถึงอีกต่อไป ดังนั้น จิตในฌานขั้นที่เพ่งเพียรจนถึง "จตุตถฌาน" นั้น จึงถูกยกขึ้นจาก "นาม" ให้เบ็น "รูป" *(เพราะจะเพ่งละเอียดลงไปอีก "จิต" นี้จึงแปรไป)* ดังนั้น "ฌาน" ขั้นที่ผ่าน

มาเมื่อนี้จึงถูกเรียกเป็น "รูปฌาน" ไปในลักษณะดังนี้ ขั้นต่อไปก็เพ่งเพียรค้นหา "นาม" จาก "จิตขั้นละเอียดขั้นสูงกว่ารูปฌาน" ต่อไป เมื่อเป็นดังนี้ ครั้นจะกลับไปเรียก "จิตขั้นละเอียดที่สูงกว่ารูปฌาน" ว่า "นาม" ก็ดูสับสนวกวนนัก ดังที่ได้ลองยกตัวอย่างมาหลายทีแล้ว เหมือนเอา "เวท—นา" มาเรียก "ตัวรับรู้" ใน "จิต" ขั้น "ธรรมารมณ์" มันจึงดูยุ่งวกวนมากมาย ท่านจึงบัญญัติเรียกเสียว่า "อรูป" หรืออันไม่ใช่รูป ก็คือความเล็กกว่า "จิต" ที่ละเอียดที่ได้รับยกขึ้นเป็น "รูป" แล้วนี่เอง หรือจะเรียกว่า "อจิต" ก็คงจะได้ ถ้าคนผู้นั้นไม่คิดมากไป จนจะรู้สึกว่ายังหยาบไป เพราะขณะนี้เราไม่ได้เพ่งกันแค่ "จิต" เท่านั้น เราเพ่งไปถึง เอกัคคตา—อุเบกขา กันแล้ว ซึ่งละเอียดกว่า "จิต" ขั้นต้น ๆ มา เป็นไหน ๆ แต่ถ้าจะรู้สึกว่าละเอียดเกินเกินไปก็ย่อมได้ เพราะถ้าเรียกว่า "อจิต" มันก็คือหมดสิ้น ว่างเปล่า ไม่มีแม้แต่จิต ก็ย่อมหมายถึง "สุญญตา" ก็เป็น "นิพพาน" ไป ก็ยุ่งทั้งนั้นแหละ สำหรับภาษานำมาเรียก "นามธรรม" ที่ละเอียด ๆ แท้จริงมันก็คือ เพ่งค้นหา "นาม" จาก "รูป" ในลักษณะเดิมนั่นเอง ฌานขั้นหลังนี้จึงเป็น "**อรูปฌาน**" และถ้าใครหลงใหลในรสแห่งอรูปฌานนี้ ก็ย่อมได้ชื่อได้ตำแหน่งว่า "**อรูปพรหม**" โดยนัยเดียวกันกับที่อธิบายภพอื่นภูมิอื่น ๆ มาแล้ว

"อรูปฌาน" ก็จะมีความละเอียดไปเป็นขั้น ๆ อีก ๔ ขั้น ถ้าผู้ปฏิบัติจิต สามารถจนได้ "ฌาน" ขั้นนี้ขึ้นไปละก้อ ถ้ายึดฌานไว้ให้ตั้งมั่นได้ ก็ไม่ต้องหลับนอนอย่างคนธรรมดาให้เสียเวลา เพราะเมื่อผู้ใดอยู่ในฌานขั้นละทิ้งกายภายนอกได้เด็ดขาดดังนี้ ก็เท่ากับผู้นั้น "นอน" แล้วนั่นเอง การนอนหลับก็คือการพักกาย ไม่ให้กายทำงาน โดย "จิต" หลบสู่ภวังค์เสีย ไม่วุ่น

กับกาย ไม่มาใช้ทวารกายส่วนใด ๆ ทำงาน โดยให้พักผ่อนช่วงหนึ่ง นั่นคือ การ "หลับนอน" ปกติของมนุษย์ ดังนั้นผู้ถึง "ฌาน" ขั้นนี้ จึงไม่อนาทรกับคำว่า "หลับนอน"

และด้วยเช่นนี้ สำหรับผู้รู้แจ้งได้ว่า "การนอน" คืออะไร ก็จะนอนเป็น นอนถูก คือนอนโดย "มีสติ" ก่อนนอน แล้วก็เริ่มต้นเข้าสู่การหลับนอน โดยตนเองเป็นผู้จัดการหลับนอนนั้นเอาเอง คือ ระงับจิตตนเองให้เข้าสู่การพักผ่อนเองอย่างดีอย่างสนิท ผู้นี้จึงจะไม่พุ่งซ่าน ไม่มีฝัน ไม่มีการหลับที่เรียกว่า หลับไหล มีสติครองตน จะตื่นเวลาใดก็แจ้งแก่ตนเอง สั่งแก่ตนเองไว้ได้ รู้ความจริงแท้ได้ว่า การนอนคืออาหารของกายชนิดหนึ่งเท่านั้น เหมือนรู้ว่าการกินเอาอาหารต่าง ๆ เข้าไปทางปากก็คือ อาหารของกายชนิดหนึ่ง ดังนั้นเมื่อรู้เราก็จะไม่หลง เราก็จะไม่ทำโดยหลง เราก็จะจัดการกับมันแต่เพียงพอดี เรารู้ว่า เราใช้พลังกายเท่านี้ เราก็กินเท่านี้ และนอนพักผ่อนเสียสักเท่านี้ ให้ร่างกายมันพออยู่พอควร ที่จริงการนอนนั้นเป็น "กิเลส" ที่ผู้เรียนธรรมะคงจะเคยได้ยินมาแล้ว ท่านเรียกว่า "ถีนมิทธะ" อันหมายถึงความง่วงงุน ความเชื่อมซึม คือ ความไม่อยากขยับร่างขยับกาย อยากอยู่นิ่ง ๆ นั่นเอง เป็นความต้องการของใจที่มีกิเลส มันไม่ใช่ของจำเป็นอะไรเกินไปนักเลย เป็นเรื่องการพักที่เพียงแต่ว่า ควรมีบ้างเท่านั้น เหมือนกับการเดิน อันทุกคนคงจะเคยได้ยินคำว่า "จงกรม" ที่จริง จงกรม นั้นไม่ได้มีความหมายอะไรมากมาย ไปถึงขั้นเป็นแบบอย่างอันหนึ่งสำหรับการปฏิบัติธรรมอะไรหรอก แท้ที่จริงคือ การเดินธรรมดา ซึ่งพระพุทธองค์ท่านถือเป็น "การออกกำลังกาย" เท่านั้น เพราะคนเราจะต้องมีทั้งนอนพักผ่อน

(คือการหยุดนิ่ง) และต้องมีทั้งการเคลื่อนไหวออกกำลังกายให้มันเบื่นการหมุนเวียน คงอยู่ สมดุลย์อย่างดี นี่เบื่นเรื่องของความหมุนเวียนหรือวัฏฏะธรรมดาๆ ถ้าคนเราเอาแต่หยุดนิ่งเฉย ไม่มีการเคลื่อนไหวออกกำลังกายบ้าง หรือพูดง่ายๆเอาแต่นอน ไม่เดินเลยทั้งชีวิต ก็คิดดูซิว่า ร่างกายของเรามันจะชำรุดทรุดโทรมไปอย่างไร ดังนั้น พระอรหันต์หรือผู้รักความสงบสันติโดยไม่วุ่นทางโลกแล้ว จึงไม่มีเกมกีฬา หรือภาระอันใดจะมากมายไปจนถึงกับใช้กำลังงานถึงขั้นเรียกว่า "ออกกำลังกาย" ได้ ท่านจึงต้อง "เดิน" ซึ่งภาษาบาลีก็เรียกว่า "จงกรม" อันแปลตรงๆว่า "เดิน" ดังนั้น คำว่า "จงกรม" ก็คือ "การเดิน" เท่านั้น ส่วนใครจะเอาไปเบื่นวิธีปฏิบัติธรรมอะไรมันก็ได้ หาอุบายต่างๆมาประกอบเข้ามันก็ใช้ได้ทั้งนั้นแหละ ถ้ามันเทียบเข้าในข้อบำเพ็ญเพียรเพื่อธรรม แต่ที่จริงนั้น มันไม่ได้เบื่นวิธีที่เบื่นแบบอย่าง หรือเรื่องจำเบื่นในการปฏิบัติธรรม ดังที่ผู้รู้บางท่านกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ แล้วบอกว่า เบื่นวิธีปฏิบัติธรรมมาแต่ดั้งเดิม หาใช่ไม่หรอก ความจริงคือ "การเดินเพื่อออกกำลังกาย" ของ "พระอริยเจ้า" เท่านั้น การนอนนั้นที่จริงก็เหมือนการเดิน เราจะไม่นอนเลยก็ได้ ก็เหมือนการเดินนั่นเอง แต่ร่างกายเราก็จะทรุดโทรมไปเช่นกัน ผู้ใดรู้แจ้งเรื่องการนอนละเอียด และไม่ให้กิเลสข้อความง่วงเข้าครอบงำจิตได้ ท่านก็จะอยู่ได้เบื่นวันเบื่นคืนโดยไม่ต้องนอน แต่นั่นแหละ ถ้าไม่นอนนานๆเหมือนไม่เดินนานๆ ร่างกายก็จะทรุดโทรมไปได้เช่นเดียวกัน แต่คนละลักษณะ เพราะถ้าไม่เดินอาจจะอ้วนพองบวมเพิ่มขึ้น แต่ถ้าไม่นอนอาจจะผอมเหี่ยวแห้งลงไปนั่นเอง และการนอนนั้นมีเวลาทำน้อยกว่าการเดิน ดังนั้น ถ้าอดนอนหรือไม่นอน ก็จะ

อดนอนหรือไม่นอนได้ไม่มากนัก ไม่เหมือนการเดิน เพราะการเดินนั้นถึงอย่างไร เราก็ต้องเคลื่อนไหวใช้พลังงานทางร่างกายหรือทางทวาร ๕ อยู่ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งอยู่แน่ๆ ซึ่งโอกาสได้ทำมีมากกว่า โอกาสนอนหรือหยุดนิ่งจริงๆ

ที่นี้วกกลับมาเรื่อง "อรูปฌาน" กันอีกที

ความละเอียดของ "อรูฌาน" ขึ้นไปนั้น มีอะไรบ้างล่ะ ก็มี ที่พระพุทธองค์ได้ตั้งชื่อไว้ ก็ตั้งไว้อีก ๔ ขั้นอีกแหละ คือ อากาสานัญจายตนะ—วิญญานัญจายตนะ--อากิญจัญญายตนะ และเนวสัญญานาสัญญายตนะ ชื่อเหล่านั้นเป็นชื่อของลำดับขั้น ของ "จิต" ละเอียดที่เพ่งให้รู้ให้เห็นต่อไป ซึ่งการเพ่งรู้เพ่งเห็นก็คงเป็นนัยเดิมกับที่ได้ใช้ได้ทำมาแล้วนั่นเอง คืออัตราของ "จิต" นั้นก็เท่าเดิม คือ พระพุทธองค์นับตั้งแต่การแบ่งจิต อันเป็นนามธรรม ก็ได้คิดแบ่งกันไว้ ๔ ขั้น ก็ตั้งชื่อกำกับหมวดหมู่ไว้เสียทีหนึ่ง ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา เช่น เวทนา—สัญญา—สังขาร—วิญญาณ เป็นชื่อรายละเอียดของ "จิต" มาขั้น "รูปฌาน" ก็มี วิตกวิจาร—ปีติ—สุข—เอกกัคคตา มาขั้นนี้ก็โดยนัยเดียวกันไม่มีผิด แต่ไม่รู้จะพูดถึงมันได้ยังไง ถ้าไม่ตั้งชื่อมันให้แปลกเปลี่ยนไปอีก จึงได้ตั้งเรียกดังที่ได้กล่าวชื่อมันมาแล้ว คือเพ่ง "จิต" ละเอียดขั้น "อรูป" นี้ ซึ่งคนธรรมดาก็ต้องเรียกว่า มันเล็กเป็นอากาศธาตุแล้ว จึงการเพ่งกันในขั้นแรก ก็ขั้นลองรู้สึกดูซิว่า ในอากาศธาตุแห่งจิตหรือในความว่างความเล็กของจิตขั้นเทียบได้กับอากาศธาตุนี้ มันยังมีความรับรู้อย่างไร? ซึ่งถ้ามันยังมีอยู่ มันก็ต้องมี "ตัวรับรู้" นั่นเอง "ตัวรับรู้" เราก็เคยเรียกมันว่า "วิญญาณ" ถ้ามันยังมีตัวมีตนอยู่มีชีวิตอยู่ มันก็ต้องมี

ความรู้สึก หรือมีความรับรู้แน่ ๆ ก็ให้เพ่งดังนี้ เพ่งไปจนได้ จนเห็น "วิญญาณ" หรือตัวรับรู้นั้นให้ได้ และมันก็จะต้องเห็น เพราะมันยังมีอยู่ มันยังไม่ดับสูญไปไหน เพ่ง "อรูป" ตัวแรกนั้นจึงเรียกว่า เพ่ง "อากาสานัญจายตนะ" นี่แหละคือเพ่ง "รูป" ตัวเล็กสุด คือตัวความเป็นอากาศธาตุนี่แหละ จนได้รู้ตัว "รับรู้" ที่ยังมีแทรกซ้อนอยู่ในความละเอียดของ "จิต" นี้ คือตัว "วิญญาณ" เราจึงจะได้เห็น "นาม" ที่เล็กซ้อนเกิดอยู่ใน "รูป" ตัวอากาศนั้นอีกที แล้วเราก็เพ่ง "ตัวรู้" หรือ "วิญญาณ" นั้นต่อไป จึงได้เรียกการเพ่ง "ตัวรู้" นี้ว่า เป็นการเพ่งขั้น "วิญญณัญจายตนะ" คือเพ่งตัวรู้ตัว "วิญญาณ" ของ "อากาศธาตุ" นั่นแหละ แล้วก็ยังจะพบ "ตัวรู้" ที่ละเอียดกว่าตัว "วิญญาณ" ตัวนี้ลงไปอีก ซึ่งมันเล็กเหลือเกินแล้ว จนจะเรียกได้ว่า ไม่มีอะไรเลย แต่มันก็ยังมีพอรู้ "ตัวรู้" ตัวนี้ได้อีก แล้วก็ลองพิจารณาเพ่งลงไปอีก เพ่งหา "ตัวรู้" จากตัวที่ละเอียดขนาดที่แทบจะเรียกได้ว่า "ไม่มีอะไรเลย" นี่แหละ ภาษาบาลีก็ไม่รู้ว่าจะเรียกอะไรกันแล้ว ก็เลยเรียกว่า ตัว "ความไม่มีอะไรเลย" ซึ่งก็คือคำว่า "อากิญจัญญายตนะ" นั่นแหละ เมื่อเพ่งลงไปจนสุดที่แล้ว แม้ในความไม่มีอะไรเลยนี้ ถ้าเป็น "จิต" ของคนมันก็ยังมี "ตัวที่สั่งสมเพื่อจะรู้ หรือเพื่อจะแสดงผล" อยู่นั่นเอง คือตัว "สัญญา" หรือที่เคยอธิบายมาแล้ว คือ "วิญญาณแท้ ๆ" เรียกว่าเป็นตัว "รู้" ที่เล็กซ้อนลงไปอีก เมื่อตัวที่เกิดก่อน "รู้" มาก่อน "ดับ" ลง กลายเป็น "รูป" "นาม" ตัวใหม่ที่เกิดซ้อนขึ้นมาใหม่ก็เล็กละเอียดลงไปอีกอยู่ดังนี้ และจำไว้ให้ดีว่าถ้ามันยังมีอะไรอยู่ ก็จะมีตัว "ความจำไว้" หรือ "ตัวโกดัง" หรือ "ตัวสั่งสมไว้" ซึ่งเรียกว่า "สัญญา" ในภาษาบาลีนี่เอง คือตัวสุดท้ายที่สุดของ

"จิต" หรือ "วิญญาณ" ซึ่งเรียกได้ว่า "พืชะ" *(เชื้อ, เค้ามูล)* ดังนั้นตัว "วิญญาณ" จริง ๆ ก็คือตัว "สัญญา" นี่เอง ที่ไม่รู้จักหมดชักที ที่ฝังแน่นอยู่ในจิต ถ้าอะไรจะฟูขึ้นมาแสดงความเป็น "พลังงาน" เมื่อใด ก็คือตัว "สัญญา" นี่แหละเป็นตัวสำคัญ ดังนั้นเมื่อสืบสาวตามรู้ไปจนเล็กสุดเหลือตัว "สัญญา" อย่างเบาบางนี้ จึงมีความรับ "รู้" เลือนลางเต็มที ซึ่งเหมือนคนจะขาดใจแล้ว จะว่ารู้ ก็แทบไม่รู้ จะว่าไม่รู้ ก็ไม่ใช่มันก็ยังรู้ เลือนลางเต็มที จริง ๆ ถ้าจิตไม่ละเอียดพอ หรือไม่มีสติดีพอที่จะตรวจอ่านได้ ก็จะไม่รู้เลยว่า ยังมีความ "รับรู้" อยู่ จึงได้เรียกขั้นต่อจาก "ความไม่มีอะไรเลย" นี้ว่า "เนวสัญญานาสัญญายตนะ" *(การเลื่อนขั้นฌานจิตแต่ละขั้นก็ต้องดับ "สังขารธรรม" ไปทีละขั้นโดยนัยเดิม)*

นี่แหละเป็นขั้นละเอียดสุดยอดแล้วของ "จิต" ศาสดาเจ้าลัทธิต่าง ๆ ได้ไปถึง "จิต" ละเอียดขั้นนี้มาก่อนพระพุทธองค์ แต่ไม่มีใคร "ค้น" พบตัวสำคัญคือ "ความดับสิ้น" ได้ พระพุทธองค์เป็นศาสดาองค์แรกที่ค้น "จิต" ตัวสำคัญนี้ได้ คือ "ความดับสิ้นแม้แต่สัญญา หรือตัวโกดังก็ไม่เหลือ" นั่นคือ "นิโรธ" ความดับ ความหมดสิ้น ที่เรียกว่า "สัญญาเวทยิตนิโรธ" นั่นเอง เป็นขั้นยอด ขั้นสำคัญที่สุด คือขั้นแห่ง ความนิ่ง หรือดับอย่างแท้ ดับอย่างจริง จึงถึงซึ่งหมดความรับรู้อะไรหมด *(และที่แท้จริงนั้น จะ "นิโรธ" อยู่แค่ขั้นไหน ๆ ก่อนจะมาถึงขั้น เนวสัญญานาสัญญายตนะ นี้ก็ได้)* เป็นความหมดสิ้นอย่างจริงแท้จริง ๆ คือสภาพขาดจากทุกสิ่งทุกอย่างทีเดียว ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงทราบได้ว่า สภาพที่เหนือโลกนั้น ไม่ใช่มีอยู่ที่ขั้นสุดท้ายของขั้น "อรูปฌาน" ยังมีขั้นที่น่ารู้ยิ่งกว่านั้น พระองค์จึงได้นำเอาลักษ

ณะนี้มาอ่านให้แจ้ง โดยภาวะชัดเจนทางจิต คืออ่านให้แจ้งด้วย "จิตตื่น" ซึ่งก็คือ การ "วิปัสสนา" หรือใช้สติเพ่งพิจารณาให้รู้ละเอียดแจ้งทุกสัดส่วน ทุกระยะ ทุกตอนของทุกสิ่งนั่นเอง จึงได้รู้ได้ทราบถึงสภาพ "นิโรธ" ว่า คืออะไร? คนจะถึง "นิโรธ" ได้ โดยไม่ต้องเจริญฌาน แต่จะมีวิธีทำตนให้หมดสิ้นถึงซึ่ง "นิโรธ" ได้อย่างไร?

พระองค์ท่านจึงได้ทราบว่า จะพ้นทุกข์หรือถึงซึ่งความดับของ "ภพ" ใดๆ ได้ ก็อยู่ที่จุดง่ายนิดเดียวเท่านั้นเอง คือต้องมี *"การวาง"* เมื่อ "วาง" ทุกสิ่งทุกอย่างให้หมด ก็จะเกิด "การหยุด" ขึ้นในจิตตนทันที ดังนั้นข้อสำคัญของการ **"หมดภาระ-หมดทุกข์สิ้น"** จึงอยู่ที่คำว่า "การวาง" หรือ "ละวาง" หรือ "ปล่อยวาง" อะไรก็แล้วแต่ หรือ "เลิกยึดสิ่งใดไว้" นั่นเอง จึงได้เกิดหลักการใช้ "สติปัฏฐาน ๔" มาเป็นข้อปฏิบัติให้ได้มาซึ่งธรรม จุดจบอยู่ที่ "ความดับ" หรือ "การหยุด" เช่นกัน คือ "วาง" เมื่อใดก็ "จบ" เมื่อนั้น จบอยู่แค่ขั้นนั้น ที่จริงขั้นไหนๆ มันก็ยังไม่ถึงที่สุดได้หรอก แม้แต่ขั้น "สัญญาเวทยิตนิโรธ" แต่เราสมมุติเอาว่า หยุดแค่นั้น "ดับ" แค่นั้น จริงๆ แล้วใน "ความดับ" ที่ว่าสุดนั้นเราก็สมมุติว่า "ดับ" แท้จริงมันดับไม่ได้ แต่มันละเอียดยิ่งสุดยิ่งแล้ว และอีกอย่างแม้การจะเพ่ง "วิปัสสนา" ต่อลงไปอีก เราก็จะพบการ "เกิด-ดับ" ของ "จิต" หรือ "พลังงาน" ที่เล็กเยียมนั้นในลักษณะเดิม คือ "หมุนวน" เป็นวัฏฏะ จาก รับสัมผัส แล้วก็จำไว้ แล้วก็ปรุงแต่ง แล้วก็เก็บรักษาผลความรู้นั้นไว้ ถ้าเราเพ่งลึกลงไปเท่าใดก็เท่ากับเราตามเข้าไปรู้ "ความเก่า" ที่เก็บผั่งไว้เท่านั้น

ดังนั้นเพื่อให้เรื่องจบลงเป็นขั้นๆ จึงหาวิธี "จบภพ" ลงไปเป็นภพๆ

เสีย ถ้าใครยังรักจะศึกษาภพที่ละเอียดเยี่ยมต่อไปเท่าใด ก็เพ่งเพียรวิริยะเอา เชยิบขั้นเอาตามปรารถนา ซึ่งก็เป็นหน้าที่ของ "พระโพธิสัตว์เจ้า" และ "พระปัจเจกโพธิสัตว์เจ้า" หรือ "อรูปพรหม" นั่นเอง

ดังนั้นผลแห่งการรู้รอบของพระพุทธองค์ท่าน จึงได้นำแบบอย่างและวิธีการต่าง ๆ มาสั่งสอนเราให้เรียนรู้ เรียนปฏิบัติได้เป็นขั้น ๆ ไป ดังที่ได้ทราบมาตามลำดับ

การพบจุดจบในแบบใช้สติปัฏฐานนี้ จึงเป็นการพบจุดจบ ด้วย "ปัญญา" เมื่อรู้วิธี รู้ที่ รู้แบบจะทำแล้ว ก็ค่อย ๆ ทำ ค่อย ๆ ไถ่ถอนตนให้พ้นจากทุกข์ออกมาตามลำดับ เป็นไปทีละขั้น ๆ จนจบแค่ขั้น "โลกียภูมิ" ก็ทำได้ หรือจะจบแค่ "โลกุตตรภูมิ" ก็ทำแค่นั้นได้ หรือจะ "จบ" ไปจนขั้น "พุทธภูมิ" เช่นพระพุทธองค์ก็ทำได้เช่นกัน ดังนี้แล

การเพ่งเพียรนี้จะขอแยกแยะละเอียดลงไปอีกหน่อย เพราะเท่าที่ได้อธิบายถึงสภาพของ "อรูปฌาน" เมื่อกี้นั้น อธิบายอย่างสภาพของผู้เดินทางมากับ "วิปัสสนาภาวนา" ควบคู่มากับ การปฏิบัติ "สมถภาวนา" ดังนั้น จิตที่ "เกิด" จึงมีทั้งการ "รู้" และการ "ดับ" ลงได้ เมื่อความละเอียดสุขุมของ "จิต" ละเอียดยิบมาจนถึงขั้น "อรูปฌาน" นี้ ถ้าไม่ปฏิบัติอย่าง "วิปัสสนาภาวนา" แล้วละก้อ จะ "ดับ" ลงตรงไหนก็ได้ตลอดทางแห่งผู้นั้น ได้เคยพูดมาแล้วว่า อันที่จริงนั้น "จิต" จริง ๆ มัน "ดับ" ไม่ได้ ขั้นไหน ๆ มันก็ "ดับ" ลงไปไม่ได้หรอก เพราะมันยังอยู่กับชีวิตของเรา แต่ที่มันดับ ก็เพราะมันสิ้นความ "รับรู้" ลงในขั้นนั้น ๆ คือ เมื่อมันหมดความ "รู้" ลงไปในขั้นใด ก็คือ มันได้ "ดับ" ลงแล้วในขั้นนั้นนั่นเอง แต่ถ้าตราบใดยัง "วิ

ปัสสนา" อยู่เรื่อย ๆ ไม่หยุดตราบใด การเพ่งลงไป "รู้" ก็ยิ่งจะตามความละเอียดลออของจิตลงไป "รู้" ได้สูงขึ้นละเอียดยิบขึ้นไปเพียงนั้น ถ้าไม่ยอม "ดับ" เพียงใด ก็จะตามรู้สูงไปนับเบื้นร้อยเบื้นพันระดับลงไปเพียงนั้น จึงขอให้เข้าใจให้ดีว่า "สัญญาเวทยิตนิโรธ" นั้น ไม่ใช่ ขั้นสูงขั้นที่ ๙ ของฌาน หรือหมายถึงขั้นสูงยอดต่อจากอรูปฌานนี้แต่อย่างใด ถ้าเรามีปัญญาตามไปรู้อยู่ตราบใด เราก็จะรู้สึก รู้ละเอียดลงไปยิ่ง ๆ ขึ้นไปตราบนั้น เลยขั้นที่ ๙ ที่มีในคัมภีร์นี้อีกก็ทำได้ ดังนั้น ผู้ "วิปัสสนา" จึงจะไม่ใช่ผู้หวัง "นิโรธ" **"ผู้ยัง "วิปัสสนา" อยู่ตราบใด ผู้นั้นก็คือผู้จะตามรู้ลงไปยิ่งและยิ่งขึ้นไปตราบนั้น** แต่ถ้าไม่ "วิปัสสนา" ลงไปอีก มันก็จะกระจ่างแจ้งหรือรู้ตัวใด ๆ ไม่ได้เลย การเพ่งเพียรหรือ "ภาวนา" *(การทำให้เกิดขึ้น ให้มีขึ้น)* นั้น จะนำพาผู้นั้นไปสู่ความละเอียดแห่งจิตของตนเอง โดยการ "ภาวนา" หรือการเพ่งเพียรนั้นเอง ดังนั้นเมื่อผู้ใด "ภาวนา" หรือเพ่งเพียรอย่าง "สมถะ" จึงไปสู่ระดับจิตขั้นนั้นๆ เองตามความสามารถ และก็แน่นอน "ความไม่รู้กระจะแจ้ง" ก็เบื้นของผู้นั้น เพราะเหตุนั้น ผู้ปฏิบัติ "สมถภาวนา" จึงจะเกิดการรู้ขั้นรู้ระดับหรือรู้ความเบื้นไปของ "จิต" ตัวเอง ว่าถึงแล้วซึ่งจุดสุดยอด และมันยังอยู่ที่จุดสุดยอดนี้ในลักษณะอย่างนั้นอย่างนี้ ย่อมเบื้นไปไม่ได้ แต่การผึก "สมถภาวนา" ก็เบื้นความสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะต้องผึกเพ่งเพียร **เพราะ "สมถะ" คือการผึก "ดับ" เราเกิด "ความดับ" ขึ้นที่จิตได้เพียงใด ก็คือเราได้เรียนรู้การทำ "ความดับ" ให้ตนโดยวิธี "สมถะ" เพียงนั้น** ดังนั้นจึงต้องเรียนทั้ง **"สมถะ"** และต้องเรียนทั้ง **"วิปัสสนา"** เพราะเราจะดับ (นิโรธ) หรือ "ละวาง" กันให้ได้ที่ใด ก็คือใช้

อารมณ์และวิธีการอย่าง "สมถะ" ที่นั้น

ด้วยเหตุดังนี้แล ผู้ปฏิบัติ "สมถภาวนา" จึงจะถึงความ "ดับ" ไม่เสมอกัน เพราะคำว่า "ดับ" นั้น มีความหมายเฉพาะตัวผู้ปฏิบัติเองว่า "ไม่รู้สึกอะไรเลยแม้สัญญา *(ความจำ)* ของตัวเองก็ไม่รู้แล้วว่ามี" นั่นคือความหมายของคำว่า "ดับ" ดังนั้น "ดับ" หรือ "นิโรธ" นี้ จึงมีขั้นละเอียดของแต่ละคน แต่ละเฉพาะตัว บางคนปฏิบัติ "ฌานจิต" ได้แค่ขั้น "จตุตถฌาน" พอ "ดับ" สัญญาของกายหยาบได้เท่านั้น ก็ "ดับ" สิ้นแล้วไม่รู้เรื่องอะไรแล้ว "จิต" ของผู้นี้อยู่แค่ขั้นนี้ แต่เขาผู้นี้ไม่รู้เรื่องอะไรจริงๆ พอ "ดับ" สัญญาจากกายหยาบเสร็จ ก็อ่านอะไรไม่ออกจริงๆ จับความรู้สึกของตนเองไม่ได้เอาเลยจริงๆ เขาก็ถึงซึ่ง "ความดับ" ของเขาจริงๆ ถึง "นิโรธ" ของเขาแท้ๆ เพราะเหมือนเขา "ดับ" ความรับรู้ของเขาลงโดยแท้จริง ถ้าเขารักษาความตั้งมั่นของ "ฌานจิต" ของเขาอยู่ในขั้นนี้นี่แหละเอาไว้ได้นานๆ แม้จะนานสักเท่าใดก็ตาม เขาออกมาจาก "ฌานจิต" ขั้นที่เรียกว่า "นิโรธ" เฉพาะตัวเขานี้ เขาก็จะมีความ "นิโรธ" จริงๆ คือ เขาจะถึงซึ่งความไม่รู้เรื่องราวอะไรเลยว่า เหตุการณ์ของโลกภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมที่เขาควรจะรู้นั้น เขาไม่รู้เอาจริงๆ ออกมาแล้วสู่คนมีภาวะตื่น เขาก็เป็นผู้ไม่รู้อะไรเลย ไม่รับรู้อะไรจริงๆ ในเหตุการณ์ หรือจะมีอะไรเกิดขึ้นในขณะที่เขาเข้าสู่ความเป็น "นิ-โรธ" นั้น ดังนั้น "นิโรธ" หรือเรียกเต็มๆ ว่า "สัญญาเวทยิตนิโรธ" ของคนผู้นี้จึงเกิดขึ้นได้ดังนี้ และอยู่แค่ "จิต" ขั้นละเอียดแค่นี้ของเขาเท่านั้นเอง ถ้าผู้ที่มีความสามารถในการ "รับรู้" ความละเอียดของจิตได้มากมายกว่านี้ ก็จะรู้ได้ว่า คนผู้นี้มีจิตละเอียดและมีภพมีชาติของตัวเองได้แค่ขั้น "จตุตถ-

ฌาน" นี้เท่านั้น ถ้าผู้นี้จะ "ละวางตัณหา" ใด ๆ หมด ลงแต่เพียงในขั้นนี้ละ ท่านผู้นี้ก็จะจบพบ จบชาติของตัวเองลงเป็น "พระอรหันต์" ทันทีเหมือนกัน แต่จิตของท่านผู้นี้สูงและละเอียดเท่านี้เท่านั้นเอง แค่ขั้น "จตุตถฌาน" นี้ ซึ่งที่จริงแค่พ้นความรับรู้ของกายหยาบของ "กามภพ" นี้ไปเท่านั้น ไม่ได้ละเอียดลอออะไรเลย แต่มันก็เป็นขั้นพ้น "กามภูมิ" หรือ "โลกียภูมิ" ไปได้แล้ว ส่วนท่านผู้นี้จะต่อภพต่อภูมิอีกหรือไม่ ก็อยู่ที่ตัวท่านผู้นี้เอง เพราะ "ภูมิ" มีอยู่สูงกว่า "โลกียภูมิ" อีกมากมาย ขณะนี้ท่านผู้นี้ก็เป็นผู้ *"พ้นทุกข์จากโลกียภูมิ"* แล้ว เมื่อท่านผู้นี้ "ละวาง" ทุกสิ่งทุกอย่างได้

เมื่อเข้าใจข้ออธิบายที่ผ่านมานั้นได้ ก็ควรจะเข้าใจได้ต่อไปด้วยว่า ผู้ที่จะ "ดับ" ในขั้นต่อ ๆ ไป ซึ่งเลย "จตุตถฌาน" ไป จะเป็น "อากาสานัญจายตนะ" ก็จะต้องได้เช่นเดียวกัน ถ้าผู้นั้นแม้ได้เพ่งเพียร "วิปัสสนา" มาถึงขั้น "จตุตถฌาน" แล้ว ก็ยังไม่ยอมหยุด "วิปัสสนา" ยังเพ่งอ่าน มีสติอ่านต่อไปอีก จิตก็ย่อมจะสูงละเอียดขึ้นไปอีกสู่ขั้น "อากาสานัญจายตนะ" และถ้าถึงขั้นนี้จะไม่เพ่งเพียรต่อ จะพอแค่ขั้นนี้ ก็ย่อม "ดับ" แค่ขั้นนี้ได้ หรือผู้จะเพ่งเพียรต่อไป แต่จิตตนความสามารถตนไม่สามารถดั้นด้นบุกบั่นขึ้นตามไปรู้ได้เล็กละเอียดกว่านี้แล้ว จิตผู้นั้นก็ย่อมจะ "ดับ" ลงแค่ขั้นนี้เช่นเดียวกัน ถ้าเพ่งเพียร "วิปัสสนา" ต่อไปก็จะตามขึ้นไปได้อีกสู่ขั้น "วิญญาณัญจายตนะ" อีก และก็นัยเดียวกัน จะจบแค่นี้ หรือจะต่อไปอีกก็ได้อีกเช่นกัน ดังได้กล่าวแล้วว่า ยัง "วิปัสสนา" อยู่ตราบใด ก็จะยังตาม "รู้" ตามเกิด ตามมี ตามได้ไปอยู่ตราบนั้น แม้เลยขั้น "เนวสัญญานาสัญญายตนะ" ไปอีก ๑๐ ขั้น ๑๐๐ ขั้นไปอีก หรือเท่าใดไปอีกก็ตาม ก็จะยังย่อมได้อยู่

เท่าที่ตนจะอาจสามารถตามรู้ไปได้ ตามความเกิด ตามชาติ ตามภพไปได้ ดังที่พระพุทธองค์ได้ระลึกชาติของพระองค์เองลงไป จนขนาด ร้อยชาติ พันชาติ แสนชาติ ตลอดหลายสังวัฏฏกัปป์ หลายวิวัฏฏกัปป์ หลายสังวัฏฏกัปป์และวิวัฏฏกัปป์ พระองค์ก็ยังตามลงไปไม่หมดได้ ก็ต้องจบภพจบชาติที่ตามรู้ลงเพียงขั้นใดขั้นหนึ่งเท่านั้น แม้ชาติภพของสัตว์อื่นที่พระพุทธองค์ได้ตามรู้ ตามเห็นไปก็เช่นเดียวกัน

แต่ "นิโรธ" หรือ "ความดับ" นั้น เกิดขึ้นกับบุคคลผู้ปฏิบัติ "ฌานจิต" ได้ง่าย ๆ ด้วย ดังได้อธิบายมาแล้วว่า แค่ขั้น "จตุตถฌาน" ขึ้นไปก็อาจจะเกิด "ความดับ" หรือ "นิโรธ" ได้ ดังนั้นผู้ปฏิบัติ "ฌานจิต" ที่ปฏิบัติกันอยู่ เมื่อเกิด "ความดับ" คือ หมดความรับรู้ และกายนิ่งแข็งทื่อขึ้น ตัดขาดจากการรับรู้ทุกประสาทสัมผัส ก็เรียกว่าถึงขั้น "นิโรธสมาบัติ" ได้ทั้งสิ้น และ "ความดับ" นี่เป็น ความดับจริง ๆ ที่เกิดกับผู้นั้น ไม่ปลอม ไม่บกพร่อง แต่เป็นการ "ดับ" ในจิตขั้นต้น ดังนั้นจึงไม่ค่อยตั้งมั่น จึงรักษา "ความดับ" ไว้ได้ไม่นาน แต่ก็ถือว่ามี "จิต" ขนาดเกิด "นิโรธสมาบัติ" ได้ ก็อาจจะ "ละวาง" บรรลุเป็น "อรหันต์" ได้ทั้งนั้น ที่การ "ดับ" นั้น ผู้ปฏิบัติจะปฏิบัติไปจน "ดับ" ได้แค่ขั้นลึกขนาดไหนเท่านั้น ถ้าแค่ "อากาสานัญจายตนะ" ก็เรียกว่า "นิโรธสมาบัติ" ขั้นต่ำหน่อย ถ้าขั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ ไปดับเอาจนเลย "เนวสัญญานาสัญญายตนะ" ไป ก็ยิ่งเป็น "ความดับ" ขั้นสูงขึ้นไป หรือยิ่งเพ่งเพียรต่อให้เลยขั้น "เนวสัญญานาสัญญายตนะ" ไปอีก แล้วจึงไปมี "ความดับ" ก็ยิ่งจิตละเอียดสูงขึ้นใหญ่ "นิโรธ" ของผู้นั้น หรือ "นิพพาน" หรือ "ความดับ" ของผู้นั้น ก็ยิ่งแน่วแน่ มั่นคง แข็งแกร่ง ก็ยิ่งเป็นผลดียิ่งขึ้น

และการทำให้ตนยิ่งสูงละเอียด ผ่านขั้นความละเอียดของ "จิต" ขั้นต่าง ๆ ขึ้นไปนี่แหละ คนผู้นั้นจึงจะพอเข้าใจลักษณะอาการของ "ความดับ" ที่เคยผ่านมาในขั้นต่าง ๆ ได้ ผ่าน "ความดับ" ขั้นต่ำ ก็จะไม่อาจรู้ลักษณะอาการของ "ความดับ" ได้แต่อย่างใด ผ่านขั้นสูงขึ้นไปหน่อย ก็พอจะรู้ลักษณะอาการของ "ความดับ" ได้นิดหน่อยหรืออาจจะยังไม่รู้เลยก็ได้ ต้องผ่านขึ้นไปมาก ๆ ขั้นนั่นแหละจึงจะค่อยรู้ค่อยแจ้ง และต้องมากขึ้นมากขึ้นไปเรื่อย ๆ จึงจะแจ้งแทงตลอด ลักษณะอาการของ "ความดับ" ที่แท้ ที่ถูกต้องได้

ด้วยเหตุดังนี้ คำว่า "สัญญาเวทยิตนิโรธ" จึงคือชื่อที่เรียกว่า "ความดับ" ที่ผู้ใดจะ "ดับ" อยู่แค่ขั้นใดก็ย่อมได้ ตามแรงตน ตามจิตสามารถของตน เป็นชื่อลักษณะจิต อาการหนึ่ง ที่พระพุทธองค์ทรงปรีชาสามารถรู้อาการของมันได้ รู้ลักษณะของมันได้ เพราะพระองค์สามารถ "อ่าน" มันออกด้วยพระปรีชาญาณของพระองค์ ศาสดาใดอื่น ตกอยู่แต่ความพราง ความไม่ชัด ความไม่แจ้ง จึงไม่รู้ "ลักษณะอาการของความดับ" ที่แท้จริงได้ **จึงไม่รู้ว่าจะทำตนให้มีอาการอย่างที่เรียกว่า "ดับ" โดยมี "เจตนา" ได้อย่างใด** มันมี "ความดับ" ขั้นในตัวเองได้ที่ใด ก็เป็น "การดับ" โดยไม่ได้ตั้งใจ ไม่ได้ "เจตนา" ทุกที ไม่รู้ว่ามัน "ดับ" ไปได้อย่างใด มันจบลงไปได้ด้วยลักษณะใดอยู่ที่นั้น หรือเรียกว่า "ดับ" โดยไม่สามารถทำเอาเองในขณะมี "สติ" ได้สักที

ดังนั้นจึง "ดับทุกข์" ในขณะที่ยังมี "สติสัมปชัญญะ" ดี ๆ ธรรมดา ๆ นี้ไม่ได้สักทีอยู่นั่นเอง จะหนีทุกข์ หรือจะ "พ้นทุกข์" ที่ใด ก็เข้าฌาน ทำฌานจิตให้ถึงซึ่ง "นิโรธ" ก็ "พ้นทุกข์" ได้ในขณะนั้น

ออกมาจากฌาน ก็ยังคงมีทุกข์อยู่ดังเดิม ไม่รู้แล้ว ไม่รู้รอดไปได้

นี่แหละคือ ความสำคัญของ "วิปัสสนา" ถ้าไม่ "วิปัสสนา" ก็ย่อมไม่แจ้ง อ่านอะไรไม่ชัด ถูกลวง ถูกพราง อยู่นั่นเอง ยิ่งไปตกอยู่ในภาวะ "ดับ" ธรรมดา โดยมันพาจิตตัวเอง "ดับ" ไปเองด้วยแล้ว ยิ่งไม่รู้อะไรเอาเลย ก็เลยไม่รู้จุดสุดยอด ไม่รู้จุดจะทำ "ความดับ" ให้ตนเอง ในภาวะ "จิตตื่น" ในภาวะธรรมดาๆ นี้ได้อย่างไร จึงไม่ "พ้นทุกข์" ได้สักที คนที่จะพ้นทุกข์เป็นสมุจเฉจ *(คือพ้นทุกข์ได้แน่นอนโดยเด็ดขาด)* คือผู้ที่ "ดับ" ได้แม้ลืมตาอยู่ในภาวะคนตื่นธรรมดาๆ และแม้จะหลับ จิตตกสู่ภวังค์ก็ "ดับ" ได้ หรือแม้จะอยู่ใน "ฌาน" ก็ "ดับ" ได้ จึงจะเรียกว่า "พ้นทุกข์" ถึง "นิโรธ" ถึง "นิพพาน" โดยเป็น "สมุจเฉจ" โดยเด็ดขาด

ควรจะแยกแยะให้ละเอียดชัดแจ้งลงไปอีกนิดระหว่าง "ภวังค์" กับ "ฌาน" กับ "นิโรธ" เพราะมันคนละช่วง แต่แท้จริงความเป็นไปนั้นมันเป็นไปในลักษณะเดียวกัน คือ "จิต" จะเริ่มละจากกายหยาบออกไปเรื่อยๆ เรียกในขั้นต้นก็ควรจะเรียกได้ว่า เข้าสู่ "ภวังค์" นั่นเอง ถ้า "จิต" ผู้ใดค่อยๆ เข้าสู่ "ภวังค์" ก็คือ "จิต" ผู้นั้นค่อยๆ เริ่มเข้าสู่ "ฌาน" นั่นเอง เมื่อ "จิต" ตัวนอกคือ "วิถีจิต" หยุดทำงานหลบพักเข้าไปสู่ "จิต" เบื้องใน อาการรับรู้เบื้องนอกไม่รับรู้แล้วก็เป็นอันหมดตัว "วิถีจิต" คงมีแต่ "จิตภวังค์" เท่านั้นทำงาน ในขณะที่หมดความรับรู้ด้านนอกนี่เองเรียกว่า ผู้นั้นอยู่ใน "ฌาน" คืออยู่ในภาวะ "จิตภวังค์" ทำงานอยู่เบื้องในเท่านั้น ทวารกายภายนอกตัดสิ้นเด็ดขาดไม่รับรู้

ผู้ใดทำตนให้เป็นดังนี้ได้แม้ไม่เจตนาจะหลับจะนอน ก็จงทราบเถิดว่านั่นแหละ คือ ผู้นั้นกำลัง "หลับนอน" ที่เดียวแหละ ลักษณะของการ "หลับนอน" นั้นคืออย่างนี้ ด้วยเหตุนี้คนธรรมดาซึ่งที่ถูกต้องโดยตรงแล้ว จะต้องมีเวลา "อยู่นิ่งๆ" หรือคือ "หลับนอน" จำนวนเวลาทั้งหมดรวมแล้วก็จะต้องมีส่วนพอดีกับมีเวลาที่ "เคลื่อนไหว" หรือ "ตื่น" อยู่

คือ คนเราต้อง "หลับ" ๑๒ ชั่วโมง ต้อง "ตื่น" ๑๒ ชั่วโมง เป็นพอดีนั่นเอง จึงจะเรียกว่า "สมดุลยภาค" ของชีวิต แต่ด้วยเหตุว่าในขณะคนเรา "ตื่น" อยู่นั้นก็มีเวลาสะสมหรือเก็บเอา "ความหลับ" ไว้บ้างเหมือนกัน ในลักษณะเข้าสู่ "ภวังค์" หรือ "จิตตกภวังค์" ดังอธิบายมาแล้ว ดังนั้น คนเราจึงไม่ต้อง "นอนหลับ" ถึง ๑๒ ชั่วโมงเต็ม ในคนธรรมดาๆ ที่ไม่ต้องออกเรี่ยวออกแรง หรือต้องอยู่ในภาวะกระโดดโลดเต้นมากนัก จึงใช้เวลานอนไม่เกิน ๘ ชั่วโมงเป็นสูงสุดในวันหนึ่งๆ

ที่นี้คำว่า "ภวังค์" นั้นก็มีหลายระดับอีกแหละ ภวังค์เล็กน้อยขั้นต้นๆ ก็รู้สึกตัวได้ง่ายได้ทันที ภวังค์ลึกเข้าไปเท่าใดก็จะรู้สึกตัวได้ยากขึ้นยากขึ้นไปทุกทีๆ คิดว่าคงพอจะตามนึกและคิดเห็นได้ ด้วยเหตุนี้การนอนหลับของคน จึงนอนได้ไม่ค่อยเท่ากัน บางคนนอนสนิทเหลือเกิน จิตเข้าสู่ภวังค์แล้วปลุกตื่นยาก บางคนก็ปลุกตื่นเร็ว ผู้ที่ตื่นเร็วหรือตื่นง่ายตื่นบ่อยนั้น คือผู้มีความพึ่งซ่านและมีความกังวลมาก แต่จิตที่ได้ผึกแล้วก็จะเป็นจิตที่เข้าสู่ภวังค์ได้ "ง่าย" และตื่นก็ "ง่าย" เช่นเดียวกัน คนผู้ได้ผึกจิตแล้วนั้นเป็นคนมีความพึ่งซ่านน้อยมีความกังวลน้อย แต่ต่างกับผู้ตื่น "ง่าย" แต่หลับลง "ยาก" ผู้มีความพึ่งซ่านมากนั้น "หลับยาก" แต่ "ตื่นง่าย" ผิดกันอยู่ตรงนี้สังเกตให้

จิต" และยิ่งได้ดีแม้กับ "จิตภวังค์" ตามรู้ตามบังคับไปได้ลึกมากเท่าใด ก็คือผู้นั้นมีความสามารถในการบังคับ "จิต" และสั่ง "จิต" ตนเองได้มากเท่านั้น และคือผู้รู้จัก "จิต" ละเอียดมากขึ้นเท่านั้นด้วย *(รู้จักเครื่องยนต์กลไกของจิต)* จึงคือผู้สามารถแสดงสิ่งที่เรียกว่าอิทธิฤทธิ์หรือปาฏิหาริย์ได้ ถ้าผู้ใดสามารถมีสติคุมจิตตลอดเวลา แม้หลับ แม้ตื่น แม้อยู่ในฌาน และสั่งได้บงการได้ทุกอย่าง รู้ละเอียดแม้วงจรระบบประสาททุกส่วนในร่างกายที่จิตจะเข้าไปทำงาน คนผู้นั้นก็อาจสามารถทำอะไรได้ทุกอย่าง และทำได้ตลอดเวลาไม่มีเวลาใดเปล่าประโยชน์เลย

นั่นคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราเอง พระองค์ไม่มีเวลาอยู่อย่างเปล่าประโยชน์เลย แม้ในเวลากลางคืนช่วงที่พระพุทธองค์บรรทมหลับ คือระหว่างสี่ทุ่มถึงตีสองนั้น พระองค์จึงยังคงทำงานอยู่ คือใช้ "จิต" ไปสั่งสอนไปเทศนาให้เทวดา มาร พรหม ได้แจ้งธรรมนั่นเอง เพราะพระพุทธองค์มีสติกำกับจิตได้ตลอดเวลา จึงอาจสามารถใช้งานจิตได้ตลอด ๒๔ ชั่วโมง แม้ขณะพักนิ่ง ๆ คือ "หลับ" โดยทิ้งกายให้พักนิ่ง ๆ อยู่ และในเวลาเดียวกันก็ไม่ปล่อยให้จิต "ดับ" และไม่ปล่อยให้จิตพุ่งซ่าน เพ้อพกไปตามอำเภอใจด้วย ต้องให้จิตทำงานตามบังคับอยู่ตลอดเวลา เพราะ "จิต" ไม่มีหยุดนิ่ง ไม่มี "ดับ" ลงได้อย่างแท้จริง แม้จะเรียกว่า "นิโรธ" ดังได้อธิบายมาแล้ว

ดังนั้นคำว่า "นิโรธ" ก็คือ ผู้นั้น "ไม่มีความรู้" กับ "จิต" ในขณะนั้นแล้วจึงเรียกอาการนั้นว่า "นิโรธ" หรือ "ดับ" หรือ "หมดความรับรู้" ด้วยดังนี้ ผู้เคยเจริญฌานจิตจะต้องเคยประสพคือเมื่อ "จิต" อ่อนกำลังก็จะถึง "นิโรธ" เร็ว คือหมดภาวะควบคุมจิตตนเองลงไปเร็ว พอนั่งกำหนดเข้า

ไปได้หน่อยก็จะรู้สึกว่า "ความรู้สึก" จะดับลงไปเร็ว ทั้งๆ ที่ใจจะ "วิปัสสนา" เพ่งลม เพ่งกสิณอยู่อย่างไม่ละวางก็ตาม ถ้ากำลัง "จิต" อ่อนลงแล้ว จะควบคุมไว้ไม่ได้นานเลย จะต้องตกสภาวะเข้าสู่ "นิโรธ" ทันที คือไม่มีความรู้ตัวหรือไม่รับรู้อะไรนั่นเอง แต่มันเป็นไปโดยไม่ใช่เราทำ "นิโรธ" ให้ตนเองเป็นแต่มันเกิด "นิโรธ" ขึ้นมาเอง นั่นคือ ผู้ถึง "นิโรธ" จึงถึงได้แม้จิตตื้นๆ ก็ถึงได้ แต่เดี๋ยวเดียวก็จะกลับตื่นออกมา ไม่ใช่ "นิโรธ" ลึก "นิโรธ" นานอะไร คนนั่งสมาธิจิตใหม่ๆ จึงมีอาการคล้ายๆ กับสับประหงกเป็นวูบๆ แล้วก็ผวาตื่นๆ นั่นแหละ ถ้ากำลัง "จิต" ดีๆ "วิปัสสนา" เข้าไปได้สู่ "จิตภวังค์" ลึกๆ ละเอียดๆ เข้าไปได้ไกลเท่าใด แล้วไป "นิโรธ" อยู่ใน "จิต" ส่วนลึกนั้น ถ้ายิ่งลึกเท่าใดเวลาที่จะ "ดับ" หรือเวลาที่จะอยู่กับ "นิโรธ" หรือเวลาที่เราจะไม่รู้ตัวอะไรเลยก็จะอยู่ได้นาน อยู่ได้อย่างมั่นคงมากเท่านั้น บางท่านก็อยู่กับ "นิโรธ" ได้เป็นชั่วโมงๆ บางท่านอยู่ได้เป็นวันๆ และบางท่านอยู่ได้หลายๆ วัน นั่นคือ "นิโรธ" คือการที่ตัวเองไม่รับรู้อะไรทั้งสิ้นในช่วงเวลาหนึ่งๆ ถ้าผู้ใดทำ "นิโรธ" ให้ตัวเองได้ตลอดกาลหรือนิรันดร์-คนผู้นั้นก็เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง ส่วนพระอรหันต์ ก็คือผู้ทำ "นิโรธ" ให้ตนเองได้ตามต้องการ ผู้ใดทำได้ "นาน" ผู้นั้นก็เป็น "อรหันต์" ระดับสูงขึ้นไปตามลำดับ แต่ถ้าผู้ใดมี "นิโรธ" โดยไม่ใช่ตนเองทำเอาเอง คือตั้งใจทำ "นิโรธ" ให้ตนเอง ผู้นั้นมี "นิโรธ" ได้เหมือนกัน แต่เป็น "นิโรธ" โดยธรรมชาติโดยบังเอิญ ผู้นั้นก็ไม่เรียกขานว่าเป็น "พระอรหันต์" แต่ก็ตกอยู่ในภาวะของ "พระอรหันต์" คือรับภาวะ "ผู้ดับ" ผู้ไม่มีทุกข์ หรือผู้ไม่รู้อะไรเลย ในวาระหนึ่งๆ อันเกิดขึ้นเองเป็น

ครั้งคราว

รวมความคำว่า ภวังค์—ฌาน—นิโรธ ก็คือลักษณะของจิตที่มีอาการเป็นไปในทำนองเดียวกันเป็นแต่ว่าต้นลึกผิดกันไปตามลำดับ "ภวังค์" ก็คือภาวะที่ผู้นั้นเริ่มทิ้งความรับรู้จากกายหยาบไป ถ้ามากเข้า ๆ และมีสติคุมอยู่ก็เรียกว่า "ฌาน" ถ้าทิ้งความรับรู้ไปมากเข้าจนแม้แต่ "จิต" ของตัวเองก็ไม่ยอมรับรู้ว่ามันอยู่อย่างไร เป็นไปอย่างไรก็เรียกว่า "นิโรธ" **ถ้าผู้ใดรู้จักวิธีทำ "นิโรธ" ให้ตนเองได้แม้นิดหนึ่งก็ได้ชื่อว่าผู้นั้นเป็น "พระอรหันต์" แล้วแลดังนี้**

คิดว่าคงพอจะทำความเข้าใจพอได้แล้ว ขอสรุปอีกครั้งหนึ่งก็แล้วกัน อาจจะซ้ำซากบ้างแต่ว่าก็จะพยายามให้ละเอียดขึ้นในแง่อื่น ๆ

"ภวังค์" ก็คือ จิตได้เริ่มทิ้งร่างกายของตนเอง ปล่อยให้ร่างกายอยู่อีกส่วนหนึ่ง จิตไปมุ่นอยู่กับจิต ไปรับรู้อยู่แต่กับทวารจิตทวารเดียว ขณะนั้นทวารทั้ง ๕ ของกาย จิตได้ปล่อยวางไปชั่วคราว เป็นการทิ้งโดยไม่ได้ตั้งใจหรืออยู่ในขั้นทิ้งออกไปอย่างจริงจังเท่าใด

"หลับ" คือ จิตได้ทิ้งร่างกายของตนเองไปเลย เป็นช่วงปล่อยให้ร่างกายอยู่อีกส่วนหนึ่ง ไม่รับรู้ว่า กายจะอยู่อย่างไร รับกระทบอะไรไม่รู้ทั้งนั้น เรียกว่าทิ้งทวารทั้ง ๕ ของตนเองไปเลยก็ได้ "จิต" ก็จะอยู่แต่กับ "จิต" เท่านั้นเอง ที่นี้เจ้า "จิต" ของคนธรรมดานี้ มันจะไม่ปรุงแต่งหรือไม่ "สังขาร" นั้นไม่มี มันจะต้องดิ้นของมันอยู่ พุ่งซ่านอยู่ หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ "คิด" ของมันเรื่อยเปื่อยไปนั่นเอง อาการนี้แหละคือ "ฝัน" ถ้าตัวเจ้าของ "จิต" ไม่มีความกังวลอะไรเลย "จิต" ก็จะอยู่อย่างเป็นตัวของตัวเอง ทำงาน

อย่างไม่ต้องถูก กิเลส–ตัณหา – อุปาทาน ของตัวเองชักนำมากนัก จึงจะเป็นฝันที่ดี เป็นฝันที่มีความแท้ ฝันนั้นจะเป็นเรื่องราวที่เรียกว่า "นิมิต" คือเป็นการรู้เห็นเรื่องอดีตหรืออนาคตได้อย่างถูกอย่างแท้ได้เป็นเงื่อนเค้า แต่จะให้บริสุทธิ์จริง ๆ อย่างชัดเจนนั้นเป็นไม่ได้แน่ เพราะผู้นี้ กิเลส–ตัณหา–อุปาทาน ยังไม่ได้ขาดจากจิต จากสันดาน ถ้า "จิต" ของผู้ใดวาระใดมี กิเลส–ตัณหา–อุปาทาน น้อย ความแม่นยำถูกต้อง หรือความบริสุทธิ์ ความแท้ของอดีต–อนาคต–ปัจจุบันที่จิตได้รับรู้นั้นก็จะแท้ก็จะจริงมากเท่านั้น

ถ้าใครตาม "จิต" ของตัวเองไปได้ใกล้ชิด ก็คือผู้นั้น "จำ" ความฝันนั้น ๆ ได้ชัดเจน ถ้าคน "คิด" เอง พุ่งซ่านเองก็แน่นอนย่อมจะรู้ความคิดความพุ่งของตนเองได้ชัดเจนดี เพราะ "จิต" ตัวเองย่อมตามความคิดของตัวความปรารถนา ความพุ่ง ความอยากของตัวเองแน่ ๆ แต่ถ้า "จิต" ของใครไกลจากกิเลสจากตัณหา จิตอยู่ว่างจากกิเลสตัณหาในช่วงใด จิตนั้นก็บริสุทธิ์มากขึ้นและจะได้พบเห็นความแท้ความจริงในโลกของ "จิต" อันจะทราบอดีต–ปัจจุบัน–อนาคตได้ดังกล่าวแล้ว แต่ถ้าผู้ใดมี "สติ" ตาม "จิต" ตนเอง แม้ขณะตัวเองไม่ใช้ "จิต" ตัวเองมาปั้นเรื่องมาคิดฝันนี้ ผู้นั้นก็ยังสามารถตามรู้ตามเห็นไปกับ "จิต" ตัวเองได้ ผู้นั้นก็จะรู้ "นิมิต" ได้ชัด รู้ "นิมิต" ได้มาก และก็จะรู้ ความจริงต่าง ๆ ที่ "จิต" ไปพบในโลกของ "จิต" หรือในรูปภูมิและอรูปภูมิแท้ ๆ นั่นเอง ยิ่งผู้ใดมี "สติ" มันไม่พั้นเผื่อก็จะไปกับ "จิต" ของตน พร้อมกับสั่ง "จิต" ของตนให้ทำงานตามทางที่ถูกที่ควรได้ด้วยไม่เป็นไปตามยถากรรม เช่น พระพุทธองค์ ยามหลับ พระพุทธองค์ก็ยังไปกับ "จิต" และให้ "จิต" ทำงานตามต้องการ นั่นคือ อยู่ในรูปภูมิและอรูปภูมิ

อย่างคนมีสติสัมปชัญญะ ทำงานเหมือนอยู่ในภาวะคนธรรมดาที่ตื่นอยู่ แต่ไม่ได้ใช้ร่างกายทำงาน ไม่ได้ใช้ทวาร ๕ ทำงาน ใช้แต่ทวารจิตทำงาน พระพุทธองค์จึงทำงานตลอด ๒๔ ชั่วโมง ในช่วงบรรทมหลับนี้จึงคงสั่งสอนสัตว์โลกที่อยู่ในรูปภูมิและอรูปภูมิด้วย คือพวก มาร เทวดา พรหม เพราะพระองค์คือผู้รู้ตัว มีสติอยู่กับจิตทุกขณะเวลาไม่ขาด พระองค์จึงทำงานได้ แม้ขณะบรรทมหลับ ที่จริงคนธรรมดานั้นแม้หลับก็ยังทำงาน คือ "คิด–พุ้งซ่าน" ตามแรงกิเลส–ตัณหา ของตนนั่นเอง แต่มันไม่เป็นงาน เพราะมันไม่มี "สติ" และ "สมาธิ" ควบคุม มันจึงทำสักแต่ว่าทำตามแรงตัณหา และตามแรงของวิถีความเป็นไปของสิ่งที่เกิดได้เป็นได้ในภพในภูมิของจิตนั้น มันจึงถูกต้องไม่ได้หรือเป็นชั้นเป็นอันนั้นยาก เหมือนคนทำงานโดยขาดสติ–สมาธินั่นเอง งานที่ทำนั้นจึงใช้ไม่ได้เหมือนคนสติเสียป้าง ๆ เป่อ ๆ ผิด ๆ ถูก ๆ

ส่วนคนธรรมดานั้น เมื่อ "จิต" ชักจะไม่อยู่ในภาวะตนเองต้องการ คือไม่นำมาคิดมาพุ้งซ่านแล้ว ก็จะปล่อย "จิต" ไปจากตน "สติ" ก็จะห่างออกมาจาก "จิต" เรื่อยไป จนสุดท้าย สติก็ขาดจาก "จิต" เมื่อสติขาดจาก "จิต" ก็ไม่รู้เรื่องอะไรเลยว่า "จิต" เป็นอยู่อย่างไรในวาระนั้น คนผู้นั้นจึงเท่ากับหมด "สติ" ไปเด็ดขาดจากทวารทั้ง ๖ ของตนเลยทีเดียว คือทั้งทวารกายทั้ง ๕ และแม้ทวารใจอันเป็นทวารที่ ๖ ของตนก็ไม่ผูกพันอยู่ด้วยแล้ว จึงเท่ากับอยู่ในภาวะ "นิโรธ" คือภาวะ "ดับ" สิ้นความรู้หรือสิ้น "สติสัมปชัญญะ" ใด ๆ หมด หรือสิ้นความจำได้หมายรู้อะไรทั้งสิ้น *(เจ้าของจิตไม่สามารถรู้นะ ไม่ใช่จิตไม่ทำงาน พยายามตามให้ดี)* แม้ "จิต" หรือความเป็นตัวของตัวเองแท้ ๆ ก็ขาดการรับรู้ไป ไม่มีโลกไหน ๆ อยู่เลย ไม่มีตัวเอง

อยู่ในโลกไหน ๆ หมด ภาวะนี้ย่อมเป็นได้ เกิดได้กับคนธรรมดา ๆ ทว่าเป็น "นิโรธ" ที่เกิดขึ้นโดยตัวของมันเอง คนไม่รู้ไม่สามารถรู้ภาวะนี้ของตนเองว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ? เกิดขึ้นเมื่อไหร่ ? ไปยังไงมายังไง ? โดยเฉพาะมันเป็นไปโดยบังเอิญ · โดยที่ตนเองไม่ได้จงใจทำ ภาวะนี้เองคือ ภาวะที่ไม่มีทั้ง "ผู้" ไม่มีอะไรหมด เป็นภาวะนิ่งสงบสนิท

ดังนั้น ถ้าใครนอนหลับชนิดคิดว่า ตนหลับได้สนิทดีเหลือเกิน แม้กระทั่งฝันก็ไม่มี ตื่นขึ้นมาสดใสบริสุทธิ์สบายเหลือเกิน นั่นแหละคือผู้นั้นนอนอย่างถึง "นิโรธ" แต่เป็น "นิโรธ" ที่ขาดสติโดยแท้จริง จึงไม่ใช่ "นิโรธ" ของพระอริยเจ้า ถ้าใครอยากพ้นทุกข์จริง ๆ ก็ต้องทำตนให้อยู่ในภาวะนี้ให้ได้ และต้องทำเอาเองให้ได้โดยเราเป็นผู้บังการด้วย คือ "ดับ" เองตามที่ตัวเองสั่งหรือกระทำ

ด้วยเหตุด้วยประการดังนี้ ผู้ "เจริญฌาน" แม้จะเก่งถึงขนาดมี "สติ" ตามไปรู้ภาวะจิตของตัวเองได้ในขั้นของ "อรูปฌาน" คือไปรู้ตัวในโลกของจิตขั้นเล็กละเอียด *(ขั้นเนวสัญญานาสัญญา ฯ)* แต่ถ้ายังไม่รู้ว่า ถ้าเราไม่ "ดับ" ภาวะรับรู้ของตนลงไปแล้ว ในขั้นต่อไป "สติ" ของเราก็จะขาดจาก "จิต" ของเราเอง เราจะหมดความรับรู้จากจิตของเราลงโดยอัตโนมัติ เพราะจิตขั้นเนวสัญญานาสัญญา ฯ นี้ก็คือ จิตในขั้น "ดับ ๆ" "รู้ ๆ" สลับกันนั่นเอง ลาง ๆ เลือน ๆ เหมือนคนหลับ ๆ ตื่น ๆ แต่ถ้าใครยังพยายามรู้ได้ คนนั้นก็ยังพยายามครองสติไว้กับตนได้อยู่ แต่มันก็จะเลือนลาง จะรู้น้อยเหลือเกิน เผลอเมื่อไรเป็นหมดรู้หรือขาดการ "รู้" ลงทันที จึงรู้บ้างไม่รู้บ้าง ขาด ๆ

รู้ๆ นั่นแหละ เรียกว่า "เนวสัญญานาสัญญา ฯ" คือยังรู้ตัวหรือรู้สึกอยู่บ้าง ไม่รู้บ้าง ตอนไหนมันไม่รู้ ก็คือมันดับ มัน "นิโรธ" แต่เป็น "นิโรธ" โดยตนเองไม่ได้ทำ ไม่ได้สั่ง จึงยังใช้ไม่ได้ ยังไม่ใช่ "นิโรธ" ของ "พระอริยเจ้า" อยู่นั่นเอง

ดังนั้น "สมถะ" ก็คือการไม่ได้หัดเรียนรู้ "การดับ" ไม่ได้หัด "ดับ" หัด "นิโรธ" **โดยตนเองเป็นผู้กระทำเองสั่งเอง** แต่มัน "นิโรธ" ได้ มัน "ดับ" ได้โดยตัวของมันเอง เป็นไปโดยอัตโนมัติ การฝึกทำ "สมถะ" ก็คือ การหัดทำ "นิโรธ" ให้ตนเองให้ได้ "นิโรธ" ลึก และนานที่สุดนั่นเอง แต่ว่าผู้หัดผู้ฝึกนั้นปล่อยให้อาการ "นิโรธ" มันเกิดเองเป็นเองโดยตัวของเราเองไม่มีปัญญาสั่งให้มันเกิดตามปรารถนา ตามต้องการได้ ถ้ายังมีการ "รับรู้" เหลืออยู่ตราบใดก็ยังไม่ดับยังไม่ "นิโรธ" ถ้ามี "สติ" น้อยเท่าใด ก็ "รับรู้" ได้น้อยเท่านั้น ถ้ามี "สติ" มากก็รับรู้ได้มาก และถ้าสามารถสั่งตัวเองให้ "นิโรธ" หรือให้ "ดับ" ได้แม้ในขณะ "สติ" มีเต็มที่ หรือมีภาวะรับรู้อยู่ได้เต็มที่ก็อาจสามารถ "ดับ" ความรู้สึกต่างๆ ในทวารทั้ง ๖ ของเราได้ เราก็คือผู้เป็นพระอริยเจ้าขั้นสูง คือ พระอรหันต์ และถ้าอาจสามารถสั่งตนเองให้ได้ทันทีหรือเร็วเท่าใดก็เป็น พระอรหันต์ขั้นสูงขึ้นไปอีกตามลำดับ หรือถ้าสามารถสั่งตนเองให้ "ดับ" ได้นานตามต้องการได้นานเท่าใด ก็เป็นพระอรหันต์ขั้นสูงขึ้นไปตามลำดับเช่นกัน นั่นคือการทำ "สัญญาเวทยิตนิโรธ" ให้แก่ตนอย่างคนมี "สติ" ควบคุม ไม่ว่าหลับหรือตื่น

เมื่อได้รู้มาถึงขั้นนี้แล้ว กลับไปพูดถึง "รูปฌาน" ก็ควรเข้าใจให้ดีว่า คือ "จิต" ละเอียดขั้นหนึ่ง ถ้าเทียบขนาดก็เล็กเหลือเกินที่ได้ย่อยลง ย่อย

ลงเป็นลำดับ ๆ ตามลักษณะที่ได้เล่ามาแล้ว ผู้ที่จะ "พ้นทุกข์" ทั้งปวงได้ก็คือ ผู้ที่ "ละวาง" ได้นั่นเอง ละวางอะไรล่ะ? ก็ละวาง "ตัณหา" อันขั้นต้นก็มี "กามตัณหา" จึงควรสังเกตให้ดีว่า ผู้ที่บรรลุ "รูปฌาน" แล้ว ผู้นั้นคือผู้ "ดับกามตัณหา" แล้ว ก็เป็นผู้ไม่ข้องอยู่ใน "กามภพ" แล้ว แต่ยังยึด "จิต" หรือ "นาม" ขั้นที่ถ้าจะเรียนรู้ "จิต" ขั้นนี้ให้ละเอียดขึ้นไปอีก ก็ยกจิตขั้นนี้ขึ้นเป็น "รูป" แล้วก็ยก "จิต" ขั้นละเอียดต่อไป หรือสูงต่อไปอีกเป็น "นาม" ดังนั้นถ้าท่านผู้ใดได้แค่ "ฌานจิต" ขั้น "รูปฌาน" จึงอาจสามารถ "ละวางจิต" ขั้นนี้ แล้วก็ "บรรลุอรหันต์" ก็ได้ คือ "ละวางตัณหา" ในขั้น "รูปฌาน" นั้นเสีย หรือ "ดับ" ตัณหาเสีย *(ถ้ารู้วิธีละวางหรือดับ ดังนั้น ศาสดาเจ้าลัทธิก่อน ๆ เขาก็ค้นหาจิตละเอียดได้อย่างเก่งเยี่ยมเหมือนกัน แต่ไม่รู้วิธี "ละวาง" หรือไม่รู้วิธีทำ "นิโรธ" ให้แก่ตนนั่นเอง จึงไม่ได้ชื่อว่า "บรรลุนิพพาน" และไม่ได้ตำแหน่ง "พระอรหันต์" เสียที ก็ได้แต่ยึด "จิต" ขั้นละเอียดต่อไป เพ่งต่อไปอีก)* ดังนั้น ถ้าไม่ "ละวาง" ก็ศึกษา "อรูปฌาณ" ต่อไปดังได้เล่ามาแล้ว และถ้าไม่ "ละวาง" แม้ "อรูปฌาน" นั้นอีก ก็ย่อมจะยังไม่ได้ตำแหน่งที่เรียกว่า "พระอรหันต์" อยู่นั่นเอง แต่ถึงกระนั้นก็ดี ความรู้ของท่านผู้นี้ก็เท่า "พระอรหันต์" หรือยิ่งกว่า คือถ้ารู้จัก "ละวาง" เพื่อเป็น "อรหันต์" เสียเมื่อใด ก็ได้เมื่อนั้น แต่ถ้าท่านยังไม่ยินดีจะเอาแค่นั้น ท่านก็เพ่งเพียรเรียนต่อของท่านต่อไปอีกเท่านั้น ดังนั้นพอมาถึงตรงนี้ จึงควรจะเข้าใจให้ได้ด้วยว่า ความจริง ตำแหน่งผู้ยังไม่ยอมหยุดศึกษานั้นก็คือ ตำแหน่งของผู้ที่เราใช้สมมุติบัญญัติว่า "อรูปพรหม" นั่นเองแท้จริง "อรูปพรหม" บางองค์นั้น มี "จิต" สูงกว่า ละเอียดกว่า "พระอรหันต์" บางองค์บางรูปเสีย

อีก *(เพราะแค่ขั้นรูปฌาน ก็มีความสามารถจะ "ละวาง" แล้ว บรรลุ "นิพพาน" ได้ตำแหน่ง "พระอรหันต์" ได้แล้ว)* นั่นคือ ผู้นั้นเรายกชื่อว่า "พระโพธิสัตว์" ก็ได้ ก็คือผู้เดียวกัน ถ้าผู้นั้นมีบารมีธรรมเลยเขต อันเรียกว่า "อรหันต์" ขั้นต้นแล้ว และได้ประพฤติศีลและจริยาของ พระโพธิสัตว์ประกอบด้วย ถ้าไม่ประพฤติศีลและจริยาของพระโพธิสัตว์เลย ก็จะได้ชื่อว่า "อรูปพรหม" ขั้นสูงเรื่อย ๆ เท่านั้นเอง คือผู้ที่ยังมี "ตัณหา" อยู่อย่างไม่รู้ตัว *(ถ้ารู้ตัวก็จะประพฤติเป็นประโยชน์แก่โลกขึ้น จึงเรียกว่า พระโพธิสัตว์)* และผู้นี้ก็จะยังไม่ยอม "ละวาง" ซักที และ "ตัณหา" นั้นก็เป็น "วิภวตัณหา" ขั้นละเอียดขึ้นไปเรื่อย ๆ

ดังนั้น "อรูปพรหม" กับ "พระโพธิสัตว์" บางท่านก็เทียบกันไม่ได้ว่า ใครจะมี "จิต" ละเอียดยิ่งกว่าท่านใด หรือแม้ "อรูปพรหม" กับ "พระอรหันต์" ก็เช่นกัน ด้วยความเป็นไปดังนี้ ถ้าเข้าใจได้ละเอียดลออถึงอย่างนี้ ก็จะทำให้เข้าใจไปได้ถึงว่า แม้ "พระอนาคามี" บางท่าน ก็อาจจะมีจิตหรือมี ภูมิปัญญาสูงกว่า "พระอรหันต์" บางท่านเสียอีก จึงต้องพยายามทำความเข้าใจให้ดี เพราะ "อรูปพรหม" ก็คือ "พระอนาคามี" นั่นเอง

สำหรับผู้เพิ่งศึกษา อาจจะรู้สึกว่า ข้าพเจ้าพูดวกวน อธิบายวนเวียนน่าเวียนหัว ที่จริงเรื่องของ วัฏฏะ ก็คือ ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา คือความวนไม่มีสิ้นสุดนั่นเอง ดังนั้นถ้าเรายืด วัฏฏะ ให้ยาวไกลออกไปอีก เราก็ยิ่งจะต้องเห็นความละเอียดอื่นมากไปอีก ถ้าผู้ใดจิตละเอียดยังไม่พอที่จะตามรู้ไปได้ ก็ย่อมขาดความที่จะรับรู้ลง เหมือนมนุษย์ผู้ยังมองไม่เห็นว่าความจริงของ "น้ำโอชะบาน" นั้น มันมีแค่ น้ำบริสุทธิ์ น้ำเชื่อม น้ำปลา สามสิ่ง

เท่านั้นผสมกันอยู่ เขาก็ไม่มี "ปัญญา" รู้ได้ เขาก็รู้ไม่ได้จริงๆ เขาก็เห็นว่ามันเป็น "น้ำโอชะบาน" อยู่นั่นเอง แต่ถ้าคน "ปัญญา" ดีเลยขั้นรู้ได้ เขาเพียงเอามาดมแล้ว ก็ชิมดูเท่านั้น เขาก็แยกได้แล้วว่ามีอะไรบ้าง ฉันใด ก็ฉันนั้น เหมือนเราเอา "กาแฟเย็น" สักแก้วไปให้ "คนบ่า" ที่ไม่รู้อะไรเลย หรือเด็กตัวเล็กยังไม่รู้ประสีประสา "คนบ่า" หรือเด็กนั้น ก็จะรู้แต่เพียงว่านั่นคือ "กาแฟเย็น" ตามที่เราเรียกชื่อมัน มีชีวิตชีวา รูปร่าง สีสัน รสชาติอย่างนั้น เป็นชีวิตใหม่อันหนึ่ง เรียกมันว่า "กาแฟเย็น" เขาจะมืดแปดด้านไม่รู้เอาจริงๆ ว่ามันมีอะไร "ปรุงแต่ง" หรือ ประกอบขึ้นมาเป็นสิ่งนั้นบ้าง ถ้าเขารักเขาชอบกาแฟเย็น เขาก็จะปรารถนากาแฟเย็น และข้องอยู่กับโลกของกาแฟเย็นอยู่นั่นเท่านั้น ไม่ไปไหน แต่ถ้ามีผู้ศึกษาต่อ มีปัญญาสูงขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง แต่ก็ยังต่ำ ก็จะพอรู้ได้ว่า สิ่งนี้มี กาแฟ "นม" ผสมกับน้ำแข็ง แต่จะไม่รู้ว่า กาแฟนมมันมีอะไรผสมกันอยู่บ้าง และการข้องอยู่กับภพนี้ ก็โดยนัยเดียวกันกับที่ได้อธิบายมาแล้ว และถ้าคนมีปัญญาสูงมาหน่อย ก็จะพอรู้ต่อไปอีกว่า "กาแฟนม" นั้นมี กาแฟดำผสมกับนม แล้วนำมาผสมกับน้ำแข็ง ผู้มีปัญญาต่อไปอีก ก็จะรู้ได้ต่อไปอีกว่า "กาแฟดำ" มีน้ำตาลผสมกับน้ำกาแฟ แล้วนำมาผสมนม แล้วนำมาผสมน้ำแข็ง และถ้าผู้มีปัญญาสูงยอดต่อไปอีก ก็ย่อมจะรู้แม้กระทั่งว่า น้ำกาแฟมาจากอะไร น้ำตาลมาจากอะไร นมมาจากอะไร และน้ำแข็งมาจากอะไร ผู้รู้ละเอียดได้ดังนี้ จึงคือผู้รู้แจ้ง ถ้าใครมีปัญญาขั้นใดก็ตามรู้ ตามเพ่งคิดพิจารณาไปได้เอาตามภูมิปัญญาของตน หรือยิ่งผู้ที่มีวิริยะจะตามรู้ต่อไปอีกให้สูง ให้ละเอียดยิ่งกว่าที่กล่าวแล้วลงไปอีกเท่าใดก็ยังทำได้ และยิ่งจะได้ชื่อว่าผู้รู้ยิ่งขึ้นไปเรื่อยตราบจนรู้หมดสิ้น

ที่เรียกว่า "รู้รอบ" หรือ "รู้จบ" ผู้นั้นแหละคือ "สัพพัญญู"

นั้นแล คือ พระธรรม ต่างๆ ที่เราเล่าเรียนศึกษา นำมาใช้พากเพียร ปฏิบัติอยู่ เพราะฉะนั้นทางปฏิบัติจึงถูกชักจูงโยงใยออกไปหลายทาง

แต่จุดสุดท้าย ถ้าจะให้หมดสิ้น ให้ได้ ในภพใด ก็ละวางให้ได้ ในภพนั้น ผู้นั้นก็จะอยู่ในภพนั้นมีวัฏฏะวนเวียนอยู่ ณ ภพนั้นนั่นเอง ตราบจนจะเปลี่ยนเป็นมี "ตัณหา" ในทางสูงขึ้น แล้วก็เพ่งเพียรวิริยะศึกษาหาความรู้เพิ่มขึ้น แล้วก็ปฏิบัติตนเพิ่มขึ้น ผู้นั้นก็จะได้เลื่อนชั้นเลื่อนภูมิขึ้นไปตามลำดับ

ดังนั้นก็พอสรุปในขั้นนี้ได้ว่า ถ้าต้องการให้จบอยู่ในภพใด ก็ต้องทำให้ "หมดสิ้น" ให้ได้ในภพนั้น และการรู้แจ้งในสภาพต่าง ๆ ถ้ารู้แจ้งในสภาพ "จิตตื่น" ก็เรียกว่า "วิปัสสนา" โดยใช้ "สติปัฏฐาน" เป็นหลักการในการปฏิบัติ หรือแม้จะ "เจริญฌาน" ให้จิตเข้าสู่ภวังค์ ก็จะต้องตามรู้ให้ได้ใน "จิตภวังค์" นั้นเช่นกัน จึงจะทำให้ว่างลง หรือ "อย่าให้มีงานขั้นสูงต่อ" หรือ "ละวาง" ได้สำเร็จ ดังนั้นผู้ปฏิบัติทาง "เจริญฌาน" จึงไม่จำเป็นต้องเพียรเพ่งไปจนถึงขั้น "เนวสัญญานาสัญญายตนะ" หรอก แค่ขั้น "รูปฌาน" อันตัดภพตัดชาติของกายหยาบได้แล้ว ก็อาจจะเพ่งรู้เพ่งแจ้งให้เห็น ความแท้จริง เห็น อนัตตา แล้วก็หัด "ละวาง" กามตัณหา และเลิกสร้าง "ภวตัณหา" เสีย *(หมายถึงตัณหานอกกามภพ เป็นตัณหาขั้นละเอียดขึ้นไปอีกจะอธิบายในตอนต่อไปให้กระจ่าง)* ผู้จะพ้นโลกขั้น "โลกียภูมิ" ก็จะทำได้สำเร็จ และได้ตำแหน่ง "พระอรหันต์" ดังนี้ นั่นคือเรื่องของผู้ "เจริญฌาน" ที่ข้าพเจ้าได้แวะออกไปเสียนานไกล

ที่นี้วกกลับมาต่อเรื่องของ "สติปัฏฐาน" เราเล่ากันมาถึงขั้น เพ่ง

"ธรรมารมณ์" เมื่อเราเพ่ง "ธรรมารมณ์" เราก็เพ่งลงไปให้เห็นว่า มันคืออะไรในนั้นจริง มันก็คือตัว "รู้สึก" นั่นเอง ตัว "รู้สึก" ที่ซ้อนอยู่ใน "ความนึกคิด" เมื่อ "ความนึกคิด" เป็น "รูป" ตัว "รู้สึก" ของ "รูป" นี้ ก็เป็น "นาม" เพ่งให้ได้ถึงความแท้จริง ให้ทะลุ ดังนี้

เรียกว่า "วิปัสสนา" คือ เพ่งพิจารณาให้รู้ความแท้จริง จริงๆ ต้นตอจริงๆ ว่าในโลกนี้อะไรๆ มันก็มีแต่ "รูป" กับ "นาม" เท่านั้น มันเกิดแล้วก็แปรเปลี่ยนไปไม่มีหยุดได้ วกวนอยู่นั่นเอง เมื่อรู้แจ้งเห็นจริงแล้ว ก็จะพาไปสู่ความพ้นทุกข์ เป็นบั้นสุดท้าย แน่นอน เพราะเราจะหยุดยังไง? จะระงับตรงไหน? จะชี้เอาอะไร? จะดูตอนใดของ "จิต" ขั้นละเอียดของเรา เราก็จะดูได้ และย่อมสังได้

ถ้าใครจะ "วิปัสสนา" ก็ต้องใช้ "สติปัฏฐาน ๔" เป็นอาวุธ เป็นเครื่องมือ ฟาดฟันบุกเบิกลงไปจนรู้ความแท้จริง ถ้าไม่ "เจริญฌาน" คือ นั่งหลับตาพยายามทำสมาธิเข้าไปเรื่อยๆ ก็ลืมตามีความเป็นคนปกตินี่แหละ แต่ "มีสติ" ให้ได้อยู่เสมอ แล้วก็เพ่งพิจารณาใน กาย เวทนา จิต ธรรมารมณ์ ให้ทะลุให้ได้จนรู้ "รูป" รู้ "นาม" อันแท้จริงได้ทะลุปรุโปร่ง แล้วก็เพียรตัดขาด จากกิเลส ตัณหา อุปาทาน เราก็จะบรรลุหลุดพ้นจากทุกข์ในภพนั้นได้แน่นอน การหลุดพ้นด้วยการ "วิปัสสนา" ในแบบไม่นั่งหลับตา หรือไม่ใช้ "ฌาน" เป็นบาทฐานนี้ เรียกว่า หลุดพ้นแบบ "ปัญญาวิมุติ" ได้ "ปัญญา" มาทีละเล็กทีละน้อย ค่อยๆ "ตทังคปหาน" ไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึง "สมุจเฉทปหาน" เราก็เป็นพระอรหันต์

แต่ถ้าใช้วิธี นั่งหลับตา คือ "เจริญฌาน" เป็นบาทฐาน หรือเป็น

พื้นเบื้นหลักละก้อ จะใช้ได้ทั้ง ๒ วิธีเช่นกัน เมื่อ "เจริญฌาน" ไปได้ขั้น "อุปจารสมาธิ" คือสมาธิเฉียดฌาน

"อุปจารสมาธิ" หรือสมาธิเฉียดฌานนั้น ก็ขออธิบายนิดหน่อย สำหรับผู้เรียนรู้และเคยฝึกฝนนั่งหลับตาภาวนา หรือเคยเจริญฌานมาแล้ว ก็ไม่มีปัญหา เพราะรู้เรื่องแล้ว ขออธิบายสำหรับผู้ไม่รู้เท่านั้น ธรรมดาผู้เจริญฌานนั้นก็ปฏิบัติการนั่งหลับตาภาวนา โดยยึดเอาหลักอะไรก็ได้มาเบื้นกรรมฐาน คือ จะเอากสิณใดกสิณหนึ่ง เอาอนุสติใดอนุสติหนึ่ง หรือเอาพรหมวิหารใดพรหมวิหารหนึ่ง หรืออื่น ๆ มาใช้เบื้นตำแหน่งยึดปฏิบัติ เรียกว่ามาเบื้น "กรรมฐาน" แล้วก็เริ่มต้นหลับตาภาวนา หรือนั่งลืมตาก็ตามใจได้เหมือนกัน *(ดังนั้นผู้ที่ไม่ได้มานั่งอาศัยกรรมฐานอะไรยึดปฏิบัติ คืออยู่ปกติลืมตาธรรมดาจึงสามารถมีสมาธิจิตในวาระใดวาระหนึ่งถึงขั้น "อุปจารสมาธิ" ได้เหมือนกัน)* การทำสมาธิโดยวิธีตั้งอกตั้งใจนี้ ก็คือ การบั่ดสิ่งต่างๆ ที่ไหลเข้ามารบกวนจิตใจออกไปเรื่อย ๆ ในขั้นแรกนี้ ความเบื้นหนึ่งของใจก็ไม่มี วิ่อก ๆ แว่ก ๆ ตั้งจิตตั้งใจบำเพ็ญภาวนาโดยยึดบริกรรมนิมิต หรือกรรมฐานที่ยึดนั้นไปเรื่อย ๆ ล้ม ๆ ลุก ๆ ดีบางขณะ ไม่ได้เรื่องบางขณะ ฌานจิตขั้นพื้นฐาน *(คือขั้นยังไม่ได้อะไรเลย)* นี้ จึงเรียกชื่อไว้เสียว่า "ขณิกสมาธิ" จนกว่าเราจะดีขึ้น ฌานจิตตั้งอยู่ได้มั่นคงขึ้น มีความเบื้นหนึ่งมากขึ้น คือความวิ่อกแว่กลดลง มีกำลังสมาธิแน่วแน่พอสมควรแล้ว แต่ยังไม่ใช่ถึงขั้นตั้งอยู่ได้ถึงความเบื้นหนึ่งแท้ คือยังมีความพุ่งซ่านแวะเวียนอยู่บ้างบางขณะ แต่ก็เบาบางพอที่จะดึงสติมาเพ่งมาใช้งานดูอะไรรู้เรื่องชัดเจนได้ ฌานจิตขั้นนี้แหละ เรียกว่าขั้น "อุปจารสมาธิ" ถ้าจิตจะนึกสร้างนิมิตขึ้นมา ก็พอ

จะเกิดรูปเกิดแสงเกิดสีขึ้นมาได้ แต่ก็เป็นนิมิตที่ยังบังคับไม่ได้ เรียกว่าได้ "อุคคหนิมิต" ถ้าฌานจิตเลยขั้นนี้ไป จึงจะถือขั้นได้ "ฌาน" เลยทีเดียว เป็นขั้นที่จิตมีความเป็นหนึ่งขึ้นมา ได้รูปฌานขั้นแรก เรียกชื่อว่า "ปฐมฌาน" สมาธิขั้นนี้จึงตั้งชื่อเรียกเสียว่าขั้น "อัปนาสมาธิ" เป็นขั้นมีสมาธิถึงขนาดที่จะสร้างนิมิตขึ้นมาก็อาจจะเริ่มบังคับนิมิตนั้นได้ *(ดับ สังขาร และวิญญาณ ได้)*

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เรามีสมาธิจิตพอสมควรเท่านั้น เราก็นำมาใช้เพ่งพิจารณาสติปัฏฐานได้ เมื่อเรานำ "สติปัฏฐาน ๔" มาเพ่งพิจารณาในขณะนี้ และเมื่อเพ่งไปจนบรรลุถึงขั้น "วิมุติ" ก็เรียกได้ว่าสำเร็จแบบ "ปัญญาวิมุติ" เช่นเดียวกันกับคนเพ่งพิจารณาในขณะปกติธรรมดา ทำความเข้าใจให้ดีว่า การได้ "วิมุติ" ด้วยวิธีเพ่งพิจารณาหาความจริง โดยอาศัย "อุปจารสมาธิ" นี้เป็นบาทฐาน *(แม้จะนั่งหลับตาเพ่งพิจารณาก็ตาม)* คือการบรรลุที่เรียกว่า "ปัญญาวิมุติ" ไม่ใช่อย่างอื่น เพราะสำเร็จด้วย "ปัญญา" เป็นการรู้แจ้งด้วยปัญญาของเหตุและผล ในขณะที่มีสติสัมปชัญญะดีๆ อยู่ เรียกว่าภาวะจิตตื่นนั่นเอง จึงเรียกพระอรหันต์ที่สำเร็จอย่างนี้ว่า "สุกขวิปัสสกอรหันต์" หรือจะ "วิปัสสนา" เข้าไปเรื่อยๆ ใน "ฌาน" จนแจ้งได้ละเอียดลออคือ แม้ใน "ฌาน" ก็ยังดึง "จิตตื่น" ขึ้นมาได้ มีความสามารถทำได้ถึงขั้นนั้น ดังที่ได้อธิบายละเอียดในการลืมตาออกมาในฌานให้พ้นผ่านมาแล้ว ก็จะเป็นผู้ที่มี "ปัญญา" แจ่มแจ้งยิ่งขึ้นอีกเป็นหลายเท่า เพราะแจ้งด้วย "วิถีจิต" หรือ จิตตื่น และก็เรียกว่าได้ "ปัญญาวิมุติ" สำเร็จเป็น "สุกขวิปัสสกบุคคล" เช่นกัน ทำความเข้าใจให้ดี

แต่ถ้าเรานั่งหลับตา "เจริญฌาน" จนเป็น "ฌาน" และจนเก่งกล้า

ในฌาน ได้ ปฐมฌาน--ทุติยฌาน—ตติยฌาน และจตุตถฌาน เรียกฌานทั้ง ๔ นี้ว่า ได้ "ฌานสมาบัติ" และอยู่ในขั้น "รูปฌาน" ฌานขั้น "จตุตถฌาน" หรือฌานขั้นที่ ๔ นี่แหละ เป็นขั้นสำคัญ เราอาศัยฌานขั้นนี้เป็นบาทฐาน ในการจะสำเร็จ เราจะได้อภิญญาหรือความรู้ยิ่งด้วยอำนาจของฌานจิต และฌานขั้นที่จะเกิด "อภิญญา" หรือ ฌานขั้นที่จะสำเร็จการงานใด ๆ ได้ ก็คือฌานขั้น "จตุตถฌาน" นี่เอง เพราะเป็นฌานขั้นที่ตัดขาดจากห่วงกายหยาบไปได้อย่างสนิท และมี "สติ" ตามรู้เข้าไปในฌานได้อย่างดี จึงเป็นฌานขั้นแข็งแรงที่คนพึงจะใช้สอยได้ดียิ่ง เมื่อจิตที่เจริญฌานได้ดี เก่ง เยี่ยม มีความสามารถที่จะโน้มน้อมใช้ "ฌานจิต" ให้เกิดการงานใด ๆ ได้ เราก็จะได้รู้แจ้งการงานนั้นจากฌานจิตของเรานี่เอง อภิญญาต่าง ๆ จะเป็น การระลึกชาติของตัวเองได้ก็ดี ซึ่งภาษาศัพท์บาลีก็เรียกว่า "บุพเพนิวาสานุสติญาณ" หรือจะระลึกรู้ชาติกำเนิดของผู้อื่น ของสัตว์โลกอื่นก็ดี ซึ่งภาษาบาลีเรียกว่า "จุตูปปาตญาณ" และหรือจะระลึกรู้แจ้งเห็นจริงในความแท้จริงทั้งหลายแหล่ ว่าทุกสิ่งก็คือความหมุน ความวน ความไม่เที่ยง คือมีแต่ความเกิดแล้วก็แปรสภาพดับไปจากเดิม ไปเป็นอื่นแล้วก็แปรจากอื่นนั้นไปอีกไม่มีวันจบสิ้น ดังนั้นอะไรที่เกิด ก็ต้องดับ *(คือแปรไปนั่นเอง)* ไม่คงทนอยู่ได้สักสิ่ง เป็นอยู่ดังนี้ชั่วกัปป์ชั่วกัลป์ เมื่อได้รู้แจ้งดังนี้จนแน่ใจ และถึง "จิต" ส่วนลึกก็หมดสิ้นความไม่รู้ คือหมด อวิชชา และแล้วก็จะเกิดความเบื่อหน่ายสำรอกอนุสัยออกได้ สำเร็จ "อาสวักขยญาณ" คือรู้จักวิธี รู้จักตำแหน่งที่จะละวาง หรือรู้ "นิพพาน" ที่เกิดความเบื่อหน่ายก็เพราะเห็นแจ่มแจ้งใจถึงความหมุนเวียนดังกล่าวแล้ว เห็นว่าสัตว์บุคคลใด ๆ ก็เกิด ๆ ดับ ๆ

ดิ้นรนต่อสู้เพื่อจะยังอยู่ ไปชั่ววาระหนึ่ง และอยู่อย่างเบื่นทาษของกิเลส ตัณหา อุปาทานด้วย ถูกเจ้าพวกนี้แหละจิกหัวใช้อยู่ตลอดเวลา จึงเลิกคบอาสวะกิเลสทั้งหลาย เบื่นตัวของตัวเอง เบื่นไทแก่ตัวทันที ผู้รู้หรือกระทำการละวางคือ "จิตภวังค์" คือจิตตัวในที่นอนเนื่องอยู่ในส่วนลึก เบื่นอนุสัย หรือเรียกว่าอาสวะก็ได้ ชื่อพวกนี้เบื่นชื่อหมายถึงจิตหรือกิเลสก็ตาม ที่ไม่ใช่ตัวโผล่ขึ้นมาจากภวังค์ เบื่นตัวผั่งอยู่ข้างในนั่นเอง พยายามเข้าใจ "ตัว" ของมันแท้ ๆ ให้ตรงให้ได้อย่า "หลง" ติดอยู่แต่ภาษาศัพท์

ผู้ได้ "ญาณ" ขั้นต้น คือ "บุพเพนิวาสานุสติญาณ" ก็เรียกว่า ได้รู้ความแท้จริง ขั้นที ๑ พระพุทธองค์เรียกว่า วิชชาที่ ๑ และเมื่อได้ "ญาณ" ที่ ๒ คือ "จุตูปปาตญาณ" ก็เรียกว่า วิชชาที่ ๒ เมื่อได้บรรลุหมดสิ้น สำรอกอนุสัย ตัดขาดจากอาสวะใด ๆ ได้สิ้น คือได้ "อาสวักขยญาณ" จึงเรียกว่า วิชชาที่ ๓ เบื่นยอดแห่ง "วิชชา" เรียกว่า หมดสิ้นขาด "อาสวะกิเลส" ทั้งปวง ซึ่ง "อาสวะ" ทั้งปวงก็มีอยู่ ๓ อาสวะ คือ *"กามาสวะ"* นั้นหนึ่ง *"ภวาสวะ"* นั้นสอง และ *"อวิชชาสวะ"* นั้นสาม ใครสิ้นหมด ๓ อาสวะนี้ ก็ได้ตำแหน่ง "อรหันต์" จะสังเกตได้ว่า ไม่ใช่ว่าจะต้องละ "วิภวาสวะ" ให้ได้ด้วย ที่จริง "วิภวาสวะ" นั้นไม่เคยมีกล่าวถึงเลย คำ ๆ นี้ จะมีก็แต่ "วิภวตัณหา" เคยมีผู้สงสัยและงงอยู่เหมือนกัน สำหรับผู้เรียนปริยัติเมื่อเรียนเรื่อง "ตัณหา" ท่านว่ามี "กามตัณหา" หนึ่ง "ภวตัณหา" สอง และ "วิภวตัณหา" สาม บางคนไม่รู้เรื่อง ก็เอาชื่อเอานามของ "ตัณหา" กับ "อาสวะ" ไปอธิบายเทียบเคียงกันบ้าง ว่าเหมือนกัน หรือไม่ก็เอาไปอธิบายสับตำแหน่ง สับที่กันเสียวุ่นไปหมด ดังนั้นจึงควรจะเข้าใจให้พอว่า

"พระอรหันต์" นั้น ยังไม่ถึงจะต้องไปคำนึงเรื่อง "ตัณหาที่ ๓" คือ "วิภวตัณหา" *(อันได้แก่ความอยากได้หรืออยากรู้หรืออยากสร้างในการเกิด–ดับ หรือในแดนเกิดของจิตขั้นละเอียดยิบขั้นสูง อันเป็นการก่อรูป–นาม ให้เกิดเป็น "ชีวิต" ที่เล็กละเอียดขึ้นไปอีก)* พระอรหันต์เพียงตัดแค่ "กามตัณหา" *(คือความอยากใน รูป–รส–กลิ่น–เสียง–สัมผัส)* และไม่ต้องสร้าง "ภวตัณหา" *(อันได้แก่ความอยากได้หรืออยากรู้ในการเกิด–ดับ หรือในแดนเกิดขั้นต่อจากกาม หรือในการก่อรูป–นาม ให้เกิดเป็นชีวิตที่ละเอียดขึ้นต่อจากกามภพ คือพ้นจากจิตที่เกี่ยวเนื่องกับกายหยาบไปเท่านั้น)* ตัดแค่ ๒ ตัณหานั้นเท่านั้นออกจากจิตตัวเองก็พอแล้ว เป็นเลิก ถ้าละวาง "กามตัณหา" ได้จริงๆ และไม่คิดสร้างคิดฝั่นเอา "กามตัณหา" มาปั้นเป็นรูปเสพรสต่อไปละก้อ เป็นอันได้บรรลุได้ตำแหน่ง "พระอรหันต์"

นั่นคือ เจ้า "อาสวะ" ทั้งหลาย อันมี "กามาสวะ" และ "ภวาสวะ" และ "อวิชชาสวะ" ดังกล่าวแล้ว มันรู้ตัวได้แล้ว ละวางทั้ง "กาม" ละวางทั้ง "ภพขั้นต่อจากกาม" และ หลุดพ้นจาก "อวิชชา" ก็จะเป็นพระอรหันต์ได้ จงจำไว้ว่าอย่าเพิ่งไปคิดห่วงคำว่า "วิภวตัณหา" มันเป็นเรื่องสูงขั้นสุดยอดที่จะต้องทำความเข้าใจกันให้ละเอียดลออให้ดีอีกที ฟังชื่อออกคำว่า "ตัณหา" มันก็ดูเป็นสิ่งน่าขยะแขยงหรอก แต่ว่าถ้าเป็น "วิภวตัณหา" แล้วมันหมายถึงงานขั้นละเอียดขึ้น หรือ "กิจ" ขั้นสูงขึ้น–สูงขึ้นต่อไปอีกเท่านั้น จนพระอรหันต์เจ้าก็อย่าเพิ่งไปห่วงเลย แม้จะมีอยู่ในตัวก็ดี

ด้วยเป็นเรื่องละเอียดดังนี้ "ภวตัณหา" กับ "วิภวตัณหา" จึงไม่ใช่ "ตัณหา" อย่างที่อธิบายเอากันง่ายๆว่า อยากมี อยากเป็น อยากได้ใน "รูป"

ธรรมดาๆ ดังที่ได้มีผู้รู้อธิบายกันมา หรือยิ่งผู้อธิบายว่า "ภวตัณหา" นั้น เป็นเรื่องของพวกเชื่อไปในทางตายแล้วเกิด หรือมีแล้ว แม้จะหมดไปก็มีใหม่ขึ้นมาอีกได้ หรือทุกสิ่งทุกอย่างไม่รู้จักดับสูญ ที่พระเรียกว่า "สัสตทิฏฐิ" ละก้อ ยิ่งไม่เข้าเรื่องกันใหญ่ นั่นยังเป็นความคิดเห็นที่ยังผิดอยู่ และ "วิภว-ตัณหา" ก็ไปหมายเอาว่า พวกเชื่อไปในทางตายแล้วสูญ หรือว่าอะไรแล้วก็แล้วไป ที่พระเรียกว่า "อุจเฉททิฏฐิ" ก็เช่นกัน ก็ยังไม่ถูกต้อง หรือแม้จะอธิบายว่า "วิภวตัณหา" คือ ความไม่อยากมี ไม่อยากเป็น ไม่อยากได้ นั้น มันก็ยิ่งไม่ถูกใหญ่ เพราะการไม่อยากมี ไม่อยากเป็น หรือไม่อยากได้นั้น เป็นเรื่องของ "กามตัณหา" เขาเท่านั้น ไม่อยากได้มาให้ตน เพราะโกรธ ไม่อยากได้มาเพราะไม่ชอบ ไม่อยากเป็นคนจน เพราะจะไม่ได้เสพกามคุณทั้ง ๕ อย่างสมอยาก ก็คือความอยากในรูปเดิมนั่นเอง ดังนั้นผู้อธิบายต้องตั้งหลักให้ดี เรื่อง "ตัณหา" ขั้นละเอียดหรือขั้นสูงนี้ ข้าพเจ้าจะอธิบายตอนต่อไป อีกสักครู่ก็จะถึงแล้ว เราค่อยคุยกัน

ทีนี้เรามาเข้าเรื่อง "ฌานจิต" ต่อ

ผู้ที่กระทำ หรือปฏิบัติสำเร็จกิจได้โดยการ "เจริญฌาน" จนได้ วิชชา ๓ ดังนี้ เรียกว่า ผู้ได้ "วิปัสสนาญาณ" จาก "ฌานจิต" "ญาณ" ต่างๆ ที่เรียกว่า "วิปัสสนาญาณ" จึงประกอบด้วย "ญาณ" ที่รู้แจ้งเห็นจริงในสัตว์ทั้งตัวเองและผู้อื่น รู้ว่าหมุนอยู่ เวียนเกิด เวียนตายอยู่ เกิดๆ ดับๆ อยู่ต่อสู้ทุกข์อยู่อย่างไร ด้วยความรู้แจ้งเห็นจริงตามนัยนี้ องค์ของ "วิปัสสนาญาณ" ในแบบของฌานจิต จึงประกอบด้วย "ญาณ" ทั้ง ๓ นี้คือ *บุพเพนิวาสานุสติญาณ—จุตูปปาตญาณ และ อาสวักขยญาณ* นี่เป็นอภิญญาขั้นยอด

ของความรู้ คือรู้แท้ว่า ชีวิตคืออะไร? เป็น "วิชชา" แท้ เมื่อได้เกิดได้รู้ความแท้ ๆ จริง ๆ นั่นเอง คือรู้ว่าโลกนี้ไม่มีอะไรตั้งอยู่ ไม่มีอะไรแท้จริง มีเหตุจึงเกิดผลเป็นรูป และเป็นนาม วกวนอยู่ หมุนเวียนอยู่ทั้งสิ้น ตราบใดไม่ตัดเหตุ ก็จะเกิดความหมุนอยู่ตราบนั้น แต่ที่จริง อภิญญาอันเกิดจากฌานจิตนั้น มีมากมายหลายอภิญญา ข้าพเจ้าจะไม่เล่า หาอ่านที่อื่นได้ เป็น "ญาณ" ที่เกิดโดยอาศัย ฌานจิต เช่นกัน ซึ่งบางอันไม่ใช่ วิปัสสนาญาณ ผู้สำเร็จเป็น พระอรหันต์แล้ว ไม่สามารถได้อภิญญาเหล่านั้น บางอันก็ได้ แต่แม้ผู้ไม่ได้อภิญญาเหล่านั้น ผู้นั้นได้ "วิปัสสนาญาณ" ครบ ก็สามารถบรรลุอรหันต์ได้ แต่ผู้ได้อภิญญาอื่นอันไม่ใช่ "วิปัสสนาญาณ" แม้จะมีปาฏิหาริย์ปานใดก็ยังไม่อาจบรรลุอรหันต์ได้

การบรรลุอรหันต์ หรือสำเร็จด้วยอำนาจของฌานจิต ดังนี้ เรียกว่าสำเร็จแบบ "เจโตวิมุติ" คือสำเร็จด้วยอำนาจของ การทำ "จิต" ของตัวเองให้ดิ่งลึกเข้าไปเรียนรู้ความแท้จริงด้วยใจตนเอง คือให้ "จิต" ข้างในเป็นผู้รู้นั่นเอง โดยอาศัยฌาน เพราะฉะนั้นการรู้อย่างนี้บางทีตัวเจ้าของจิตเองไม่รู้เลยว่า ตัวเองบรรลุไปแค่ใดแล้ว เป็นการรู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยการเจริญฌาน อาศัยฌานเป็นผู้นำพาไปสู่วิมุติ "จิตภวังค์" เป็นผู้รู้ผู้แจ้ง ไม่ใช่จิตสำนึกของคนที่มีจิตตื่น หรือจิตชั้นรับวิถีแบบธรรมดา และพระอรหันต์ที่สำเร็จอย่างนี้ จึงเรียกว่า "ฌานลาภีอรหันต์" สำหรับผู้สำเร็จด้วย "เจโตวิมุติ" นี้ ส่วนมากมักจะได้อภิญญาอื่นอันนอกเหนือจาก "วิปัสสนาญาณ ๓" ที่ได้กล่าวแล้วด้วย จึงสามารถทำให้ผู้อื่นทึ่ง และดึง "ศรัทธา" จากผู้สนใจนั้น ๆ มาได้มากกว่า ผู้สำเร็จแบบ "สุกขวิปัสสกอรหันต์" ขั้นธรรมดา ๆ แต่ถ้าเป็น

"สุกขวิปัสสกอรหันต์" ผู้ "เจริญฌาน" มาด้วย และสามารถทำ "วิปัสสนา" ไปจนเกิด "ปัญญาญาณ" อย่างแจ่มแจ้งด้วยภาวะจิตตื่นในฌานได้ด้วย ก็ยิ่งจะเป็นผู้แจ่มแจ้งกว่าผู้สำเร็จด้วย "เจโตวิมุติ" ไปอีก ซึ่งก็แล้วแต่บารมีที่อบรม

สำหรับ "ฌานจิต" ที่จะนำพาไปจนถึงขั้นบรรลุสุดยอดขั้น "อาสวักขยญาณ" นี้ ก็ค่อยสะสมค่อยเพียรทำไปเช่นกัน เมื่อใดที่ปฏิบัติไปจนได้รับรสรับรู้เห็นแจ้งและประหารกิเลส ตัณหา หรือประหารความไม่รู้ลงไปเป็นคราว ๆ ในขณะที่อยู่ในอำนาจฌานจิตนั้น ก็เรียกว่าได้สั่งสมกรรมให้จิตชับชาบไว้ เป็นการสั่งสมในขณะที่จิตตกภวังค์อยู่ ไม่ใช่สั่งสมโดยจิตตื่นขึ้นรับวิถีธรรมดาเหมือนผู้มีสติสัมปชัญญะ ดังนั้นกรรมนี้จึงเกิดแต่ภายใน ไม่ได้เกิดให้เรารู้เราเห็น การประหารขาดแต่ละช่วงแต่ละตอนที่เป็นไปจึงเรียกเพี้ยนไปว่า ถ้าขณะอยู่ในความสงบระงับจิตนั้นอยู่ ก็เรียกว่า ประหารได้ในแบบ "ปฏิปัสสัทธิปหาน" พอออกมาจากฌานจิตแล้ว อาจจะประหารไม่ได้เลยก็ได้ แต่ขณะที่อยู่ในความสงบระงับนั้น มันก็ขาดจริง ไม่มีกิเลสตัณหา อุปาทานนั้นจริง แต่พอออกมาแล้ว หมดกำลังของความสงบระงับกิเลส ตัณหานั้น ก็อาจจะฟื้นฟูขึ้นมาออกฤทธิ์ออกเดชอยู่อีกอย่างเดิมก็ได้ แต่ถ้าตัดขาดไปได้ หรือประหารขาดไปได้ด้วยอำนาจของ "ปฏิปัสสัทธิปหาน" นี่หละ หรือประหารไปได้ด้วยอำนาจของฌานจิตนี่หละ ขาดได้จริง ๆ เป็นคราว เป็นบางสิ่ง บางอย่าง บางช่วง บางตอนไปได้ การประหารขาดแบบนั้นก็เรียกว่า "วิกขัมภนปหาน" คือขาดไปได้ทีละอัน ทีละอย่าง ทีละตอน เรียกกันให้เพี้ยนไปจาก "ตทังคปหาน" เสียหน่อย ซึ่งถ้าจะเรียกว่า "ตทังคปหาน" จริง ๆ ก็ได้ มันก็คล้าย ๆ กันนั่นเอง แต่เนื่องจากบาทฐานไม่

เหมือนกันจึงเรียกเสียว่า "วิกขัมภนปหาน" ถ้า "วิกขัมภนปหาน" นี้เจริญไปจนหมดสิ้น คือประหารไปเรื่อย ๆ จนบรรลุถึง "อาสวักขยญาณ" สำรอกอนุสัยหมดสิ้น มันก็ถึงซึ่ง "สมุจเฉทปหาน" เช่นเดียวกัน ก็เป็นพระอรหันต์

นี่คือทางแห่งการบรรลุการสำเร็จการพ้นทุกข์ และลักษณะของการบรรลุ การรู้แจ้งแทงตลอดต่าง ๆ จนพ้นทุกข์ได้ ก็เป็นไปอย่างนี้ เท่าที่ข้าพเจ้ามีปัญญารู้อยู่ขณะนี้

ดังนั้นถ้าผู้ใดคิดว่าเข้าใจ และคิดว่าดังที่เล่ามานี้ จะมีเหตุมีผลพอจะนำไปลองปฏิบัติดูได้ ก็ลองดู หรือผู้ใดได้ผึกฝนมาแล้ว ก็ลองตรวจดูตัวเองที่ว่า เราได้เป็นผู้ที่บำกใจและได้ตั้งใจจะปฏิบัติตนเพื่อให้ตนพ้นทุกข์จริงหรือเปล่า ถ้าตัวเองได้ใฝ่ใจ และปฏิบัติตนจริงละก้อ คนผู้นั้นจะต้องเป็นดังนี้ :-

๑. มีความระลึกรู้ตัวอยู่เสมอตลอดเวลา ไม่เผลอตัว และเพียรพยายามปฏิบัติตนเองอยู่ตลอดเวลาเพื่อจะให้พ้นทุกข์

๒. ได้ตรองธรรมะอยู่ตลอดเวลา คิดถึงธรรมะที่จะนำมาใช้กับตนเองอยู่ตลอดเวลา เพียรหาธรรมะที่ดีที่เหมาะกับตนมาใช้กับตนทุกโอกาส

๓. มีความมานะพากเพียรจริงในการปฏิบัติธรรม

๔. และมีความชื่นอกชื่นใจอยู่เสมอที่ตนเองได้ปฏิบัติดียิ่งแล้ว ถูกยิ่งแล้ว เห็นทุกข์ได้หลุดไปแล้วก็ชมชื่นใจไปเป็นลำดับ รู้ตัวว่าทุกข์นั้น ๆ ได้หลุดไปแล้ว ก็เห็นคุณในการพ้นทุกข์นั้น ชื่นใจเองเห็นเอง คนอื่นไม่เห็นด้วย ทุกข์หนึ่งหลุดไปก็จะเห็นชัดในความจริงข้อนั้นเรื่องนั้น ยิ่งนับวันตายิ่งใสยิ่งเห็นของแท้ยิ่งขึ้น

๕. มีความสงบใจดี

๖. มีการจดจ่อมุ่งมั่นอยู่กับการปฏิบัติตนอย่างดียิ่ง ถือเป็นเรื่องใหญ่ และเรื่องเดียวเท่านั้น ที่สำคัญกับชีวิตที่สุด

๗. จะมีอันใดเข้ามากับตน ก็พยายามไม่อนาทรวางเฉย กับทุกข์—สุขต่าง ๆ เสมอ ทำตนเป็นผู้ไม่เดือดร้อน และพยายามจะให้เป็นผู้ไม่เดือดร้อนใด ๆ โดยจริงแท้ด้วย

การมีธรรมะทั้ง ๗ ข้อนี้ในตัวโดยแท้จริง ท่านเรียกว่ามี "สัมโพชฌงค์ ๗"

และเมื่อเราได้เพ่งเพียรปฏิบัติจริงได้ดังนี้ ก็น่าจะได้รู้ตัวเองด้วยว่าเรามีอะไรสิ้นไปแล้ว เรามีอะไรขาดไปแล้ว กิเลสใดหมดจากเรา ตัณหาใดพ้นจากเรา อุปาทานใดขาดสิ้นจากเรา หรืออันใดที่เราพยายามตัดขาดอยู่นั้นได้เบาบางลง เราก็อาจจะตรวจดูได้ดังนี้ :—

สิ่งอันใด เมื่อเราได้ประหารสิ้นแล้วเป็นเด็ดขาด สิ่งอันนั้น กิเลสนั้น ตัณหานั้น หรืออุปาทานนั้น ก็จะไม่มีในเรา เพราะจิตของเรา เราตรวจดูได้โดยจับความรู้สึกว่า เราจะไม่ต้องผืนในสิ่งอันนั้น ไม่ต้องข่มในสิ่งอันนั้น เพราะมันหมดไปจริง มันก็ไม่เกิดหรือไม่มีมาให้เราข่มเราฝืนเอง ความรู้สึกในตัวเราบอกเราได้จริง ๆ ว่า เรายังมีอยู่ หรือ ไม่มีแล้ว

ถ้า ไม่มีจริง ๆ ก็หมด—ขาด—สูญ

ถ้า ยังมี แต่ต้องข่ม ต้องฝืนไว้ เราก็ยังไม่หมด

ถ้ายังมีน้อย ก็สังเกตให้ดี "มีน้อย" กับ "หมด" ใกล้เคียงกัน เพราะความเคยชิน ที่เคยผ่านมาแล้วในอดีตจะทำความรู้สึกให้สับสนไม่ชัดแจ้ง อาการใกล้กันมาก แต่ถ้าสังเกตให้ดีจริง ๆ ก็จะทราบในตัวเองได้

เพราะความเกิดในจิตมันต่างกัน สิ่งหนึ่ง "เกิดอยู่จริง แต่เราพยายามลืม" นั่นคือ "มีน้อย"

แต่อีกสิ่งหนึ่ง "ลืมแล้วจริง หมดแล้วจริง แต่เราลองเรียกมันมาเกิดดู" นั่นคือ "หมด"

เราจึงอาจพยายามตรวจสอบตัวเองได้ดังนี้

เพราะฉะนั้น ผู้ใดมี กิเลส ตัณหา อุปาทาน ใดหลุดไป พ้นไปแล้ว ก็อาจจะคอยสังเกตดูตัวเองได้ มีคนสงสัยกันอยู่มากว่า พระอริยบุคคล ท่านจะรู้ตัวไหม ? ถ้าเป็นผู้ปฏิบัติตนโดย "เจริญสติ" ก็จะรู้ตัวเองได้ง่ายกว่าผู้ "เจริญฌาน" เพราะมีปัญญารู้ตัวในภาวะคนตื่น หรือจิตตื่นอยู่เสมอ ส่วนผู้ "เจริญฌาน" นั้น จิตละเอียดลงไปได้ด้วยอาศัยอำนาจฌาน และจิตส่วนลึกเป็นไปเอง จิตเหล่านั้นจึงบอกแจ้งได้ยากกว่า ดังนั้นจึงมีผู้ "หลงตน" ได้มาก สำหรับผู้ปฏิบัติในทาง "เจริญสติ" ไม่เหมือนผู้ปฏิบัติทาง "เจริญฌาน"

และ พระอริยบุคคล ผู้เจริญวิปัสสนาในภาวะ "จิตตื่น" *(เจริญสติ)* มาตลอดเวลา เกิดมรรคผลได้จากการ เจริญสติ จะเป็นผู้ที่มีเหตุผลอันเนื่องมาจากปัญญาที่เจริญมากกว่า ผู้ที่ปฏิบัติจนได้มรรคผลโดยการเจริญฌาน และผู้เจริญสติจึงเป็นผู้สั่งสอน ชี้แจง อธิบายได้ดีกว่า ผู้เจริญฌาน แต่ถ้าไปเทียบความเชี่ยวชาญทางจิต คือในทางมีความสามารถพิเศษแสดงปาฏิหาริย์ได้ละก้อ ผู้เจริญฌาน ย่อมมีมากกว่า เก่งกว่าผู้เจริญสติ แน่ ๆ

ดังนั้น พระอรหันต์ ผู้สำเร็จอรหันต์โดยการปฏิบัติเจริญสติมาโดยตลอด จึงมักจะไม่มีอิทธิฤทธิ์ ในทางแสดงปาฏิหาริย์ใด ๆ แต่จะสอนเก่ง

ส่วนพระอรหันต์ที่สำเร็จอรหันต์ โดยการปฏิบัติในทาง "เจริญ

ฌาน" มาโดยตลอด จึงมักจะไม่เก่งในการอธิบาย หรือพูดสอน แต่เก่งในทางแสดงอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์

แต่ก็มิได้หมายความว่า พระอรหันต์ที่สำเร็จด้วยการเจริญสติ จะไม่อาจทำตัวให้มีอิทธิฤทธิ์ได้ หรือพระอรหันต์ที่มีอิทธิฤทธิ์จะสอนคนไม่ได้ หรือว่าไม่กระจ่างในเหตุและผล พระอรหันต์ นั้นๆ ย่อมฝึกตนเอาอีกได้ หากปรารถนาอะไร เพราะทุกสิ่งจะมีได้ จะเกิดได้ต้องสั่งสมกรรม พระอรหันต์ผู้นั้นก็ฝึกฝนปฏิบัติตนให้เกิดมีอันนั้นในตัวเอาเอง ซึ่งท่านย่อมจะทำได้ดีและรวดเร็วกว่าคนธรรมดาด้วย ส่วนจะได้มากได้น้อยก็แล้วแต่การสะสมก่อกรรม อันจะค่อย ๆ พอกพูนเป็น "บารมี" แห่งผู้นั้น *(ถ้าผู้ใดยังไม่เข้าใจในคำว่า "กรรม" คืออะไร และยิ่งได้เคยได้ฟังมาว่า พระอรหันต์คือผู้พ้นแล้วซึ่งกรรม ก็จะงงหัวแทบแตก คำว่า "กรรม" ข้าพเจ้าเคยอธิบายละเอียดไว้ในหนังสือ ส.ค.ส เล่ม ๑ (ชีวิตนี้มีปัญหา) แล้ว ถ้าใครได้อ่านแล้วก็จะทำให้หายงงได้)*

สรุปได้ว่า ผู้จะถึงซึ่ง วิมุติ บรรลุหลุดพ้นจากทุกข์ได้นั้น มีทางอยู่ ๒ ทาง คือ

๑. เจริญสติ ให้รู้แจ้งความจริงด้วย ปัญญา หรือภาวะ "จิตตื่น"

๒. เจริญฌาน ให้จิตแจ้งความแท้จริงด้วยอำนาจฌาน หรือภาวะ "จิตตกภวังค์"

การ "เจริญสติ" จะหัด "มีสติ" ระลึกรู้ตัวเสมอแบบธรรมดาปกติชีวิตก็ได้ หรือจะอาศัยการนั่งหลับตานิ่งก็ได้ ใช้สติปัฏฐาน ๔ ก็ได้ ข้อสำคัญต้องพยายามเพ่งพิจารณาให้เห็นแจ้ง "รูป" และ "นาม" ให้ได้ แล้วก็แยก

"รูป" กับ "นาม" ให้ละเอียดลงไป จนต้องนำ "นาม" อันได้แก่อณูของ "จิต" นั้นมาผ่าแบ่งออกไป ๆ ให้ละเอียด จนเห็นที่ทำงานของ "จิต" อย่างละเอียด แล้วเราก็จะรู้ว่า เราจะเข้าไปรื้อถอน หรือห้ามงาน "คน" ตรงไหน จึงจะได้ไม่เกิด "คน" หรือตัวตนของ "คน" ขึ้นมา

การ "เจริญฌาน" ก็คือการนั่งหลับตานิ่ง แล้วเอาสิ่งต่าง ๆ มาเป็นกรรมฐาน มี กสิณ ๑๐ อสุภ ๑๐ อนุสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อรูป ๔ อาหารปฏิกูลสัญญา ๑ และ จตุธาตุวัตถาน ๑ ใครชอบกรรมฐานอย่างไหน ก็เลือกเอา นั่นคือควรไปศึกษาถึง กรรมฐานทั้ง ๔๐ นั้นให้รู้เสียก่อน เพราะบางอย่างก็ไม่นำพาไปได้ถึงขั้นละเอียดลออถึงขนาดนัก หรือถ้าใครไม่ชอบใจใน ๔๐ อย่างที่พระอริยเจ้าทั้งหลายเคยใช้ปฏิบัติมา จะเลือกหากรรมฐานใหม่ของตนเองเอาก็ได้ แต่จะเลือกเอาอะไร และจะนำมาใช้อย่างไรนั้น ผู้นั้นก็ต้องค้นหาวิธีเอาเอง ซึ่งอาจจะดีกว่า ๔๐ อย่างที่พระอริยเจ้าทั้งหลายเคยใช้มาแล้วก็ได้ ไม่ใช่ของแปลกอะไร เพราะกรรมฐานไม่ได้แปลว่า หรือหมายความว่า ๔๐ อย่างนี้ กรรมฐาน คืออะไรก็ได้ที่เรายึดเอาสิ่งนั้น อย่างนั้น วิธีนั้น มาเป็นหลักยึดในการกระทำ เรากำลังจะเจริญฌาน เราก็ยึดเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง วิธีใดวิธีหนึ่งมาเป็นหลักยึดในการกระทำ จะเลือกเอาสิ่งใดหรือแบบใดใน ๔๐ แบบที่พระอริยเจ้าเคยทำมาแล้วก็ได้ หรือจะเลือกหาเอาใหม่โดยตนเองจริง ๆ ก็ย่อมได้

และ ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลแล้ว รู้ที่จะห้ามจิต รู้ว่าจะตัดขาดกิเลส ตัณหา อุปาทาน อย่างไร ? ตรงไหน ? แล้ว แต่ที่ยังห้ามยังไม่ขาด ตัดกิเลสยังไม่หมดได้ง่าย ๆ ยังคงเร่อร่าไปอยู่ทั้ง ๆ ที่รู้ เพราะอะไร ?

ก็เพราะใจไม่แข็งพอ *(อินทรีย์ ๕ ยังไม่แก่กล้า)* นั้นหนึ่ง และเนื่องมาแต่ "บารมี" นั้นอีกหนึ่ง ซึ่งก็เกิดมาแต่ "กรรม" นั่นเอง "กรรม" คือการกระทำที่ได้ทำมาแล้วเรื่อย ๆ มากมายก่ายกองสั่งสมไว้ จากน้อยค่อยเพิ่มขึ้นจนเป็น "ความเคยชิน" และจาก "ความเคยชิน" ก็พอกพูนเป็น "นิสัย" จาก "นิสัย" ก็มากพอกพูนเป็น "สันดาน" ทำอย่างนั้นพอกพูนมากขึ้นไปอีกจนถึงขั้น "ออกฤทธิ์ออกเดช" หรือถ้าพอกพูนสิ่งดีคือกุศลกรรมไว้ กุศลกรรมนั้นมากมายถึงขั้น "ออกฤทธิ์ออกเดช" ก็เรียกขั้นนั้นว่า "บารมี" ดังนั้นจึงต้องใช้ "วิริยะ" ใช้ความเพียรค่อย ๆ เพาะหรือล้าง "กรรม" นี้ไปเรื่อยๆ จนถึงขั้น "สมุจเฉทปหาน"

เหตุที่ข้าพเจ้าเขียนเรื่องเหล่านี้ ไม่ใช่ด้วยต้องการเอาเด่น หรือเอาดีแต่อย่างใด ข้าพเจ้ากล้ารับรองได้เต็มปากว่า "ดีทางโลกนั้น" ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาแล้ว เพราะฉะนั้นการจะดีหรือเด่น เพราะการเขียนเรื่องเหล่านี้ ก็ต้องเป็นการดีหรือเด่น "ทางโลก" นั่นจึงไม่ใช่จุดหมายของข้าพเจ้า และที่ทำแจกอยู่นี้ ก็ไม่ได้หวังบุญและหวังความเพลิดเพลินอย่างใด เป็นการทำด้วยปกติจิต จุดมุ่งเพียงประสงค์ให้ผู้อื่นได้เห็นธรรม สำหรับผู้ยังเห็นธรรมน้อยกว่าข้าพเจ้า แต่สำหรับผู้เห็นธรรมมากกว่าข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่อาจเอื้อมไปเผื่อแผ่อะไรให้ได้ มีแต่ข้าพเจ้าจะขอธรรมจากท่านผู้นั้น เพราะธรรมคือ ความแท้จริง ผู้ใดได้ไว้แล้ว ผู้นั้นก็พ้นทุกข์แล้วเท่าที่ตนได้ไว้ ข้าพเจ้าเห็นตัวข้าพเจ้าเองว่า พ้นทุกข์ใดบ้างแล้ว จึงใคร่จะเห็นเพื่อนมนุษย์ ผู้ยังไม่พ้นทุกข์นั้น ๆ ได้พ้นบ้าง นั่นคือจุดอันแท้จริงที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่ขณะนี้ จะมีสิ่งใดอันใดผิดบ้างถูกบ้างก็ตามประสาผู้ยังไม่ถึงขั้นหมดตัณหา เป็นสมุจเฉท

เท่านั้น และที่ข้าพเจ้าเขียนเรื่องเหล่านี้ ก็คิดว่าตนเองได้มีจิตที่ตั้งใจจะบำรุงรักษาพระธรรมของศาสนาพุทธไว้ การกระทำนี้เป็นการบำรุงศาสนา—โดยทางอ้อม แต่ช่วยศาสนาโดยทางตรง

การบำรุงส่งเสริมพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองนั้น ขณะนี้ ทุกวันนี้ พุทธศาสนิกชน ๙๙ เปอร์เซ็นต์ บำรุงกันอย่างผิด ๆ ส่งเสริมกันอย่างผิด ๆ เพราะผู้บำรุงทั้งหลาย บำรุงกันด้วย "รูป" เสียทั้งนั้น และไปบำรุงผิดจุด ผิดที่กันหมดด้วย

การบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งนั้น ไม่ต้องลงทุน คือไม่ต้องจ่ายด้วยทรัพย์อะไรเลย อย่างที่ข้าพเจ้าทำอยู่ขณะนี้ *(คือจ่ายเงินลงทุนพิมพ์หนังสือแจก)* ก็ยังเป็นการบำรุงที่ยังไม่ถูกแท้ ตรงแท้ด้วยซ้ำไป เป็นแต่เพียงบำรุงอย่างอ้อม แต่ที่ทำ เพราะเป็นการช่วยศาสนา ทำไมต้องช่วย? ที่ต้องช่วย เพราะศาสนาพุทธขณะนี้ ป่วย ผอมจนไม่รู้รูปร่างแท้ ๆ ดั้งเดิมแล้ว ข้าพเจ้าจึงต้องช่วย แม้จะต้องเสียอะไร เพื่อให้ชีวิตและรูปร่างของศาสนาพุทธคืนคงมา เป็นยอมกันทุกอย่างทุกทาง ข้าพเจ้าถือเป็นหน้าที่ เพราะข้าพเจ้าเป็นพุทธศาสนิกชน และได้รับพระธรรมของพระพุทธองค์มาเป็นสรณะโดยแท้โดยจริง ไม่ใช่เป็นพุทธศาสนิกชนแต่ชื่อ จึงได้เห็น คุณของพระธรรมแท้จริง และจึงได้เห็นความผ่ายผอมผิดรูปผิดร่างของพุทธศาสนาด้วย ผู้ใดประพฤติธรรม รับพระธรรมแท้ ขั้นอริยธรรมของพระพุทธองค์มาปฏิบัติแท้ ๆ อย่างจริงจังแล้วละก้อ ข้าพเจ้าเชื่อแน่ร้อยเปอร์เซ็นต์ว่า ผู้นั้นจะต้องเห็นอย่างข้าพเจ้าเห็น เพราะของแท้ของจริง มันมีสิ่งเดียว อันเดียว เรื่องเดียว จุดเดียว ไม่มีมาก ไม่มีอื่น ดังนั้นลองนึกดูเถิดว่า ๙๙ ใน ๑๐๐

อยู่นอกจุดของพุทธแท้ มีเพียง ๑ ใน ๑๐๐ เท่านั้นที่เดินตามทางพุทธแท้ *(ไม่ใช่ข้าพเจ้าคนเดียวดอกนะ อย่าเข้าใจผิด ผู้อื่นที่เดินถูกอยู่ก็ต้องนับด้วย ถ้าคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ๑ ใน ๑๐๐ ละก้อ ต้องมีผู้อื่นที่เดินตามทางพุทธแท้อยู่ด้วยก็อีกมาก แต่ถ้าขืนใครเข้าใจว่า ข้าพเจ้าพูดคล้ายนับตัวเองคนเดียว ที่เป็นพุทธแท้ละก้อ ต้องนับ ๑ ใน ล้าน ไม่ใช่ ๑ ใน ๑๐๐)* แล้วพุทธจะแปรสภาพไปแค่ไหน รูปร่างของพุทธจะเป็นอย่างไร? ช่วยกันด้วยเถิด ผู้รู้ผู้เห็น อย่าเอาแต่เฉยเมยอยู่เลย และที่ถูกนั้น สำหรับการบำรุง ก็ไม่ต้องไปบำรุงกันที่ไหน ให้บำรุงที่ตัวเอง *(ตัวพุทธศาสนิกชนแต่ละคนนั่นเอง)* นั่นคือการบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองที่แท้จริง ถ้าท่านผู้ใดตั้งใจจะบำรุงส่งเสริมให้พระศาสนาเจริญแล้ว ก็หอบข้าวของเงินทองเข้าไปวัด หรือมีอะไรก็เอาไปประเคนให้พระ แม้โทรทัศน์ ตู้เย็นอะไรละก้อ ผู้นั้นคือ ผู้กำลังเสื่อมหอกแทงพระพุทธศาสนา และผู้ใดไม่ปฏิบัติธรรมให้กับตัวเองเลย นั่นคือ ผู้ไม่ได้ช่วยเหลือ *(อย่าเรียกไปถึงบำรุงเลย)* พระพุทธศาสนาเลยแม้เท่าขี้เล็บ บางคนนอกจากไม่ได้ช่วยแล้ว ยังกลับฉุดเสียด้วย คือผู้ที่เข้าใจผิด ปฏิบัติในจารีตประเพณี และพิธีรีตองที่ไม่ใช่ของพุทธ—ศาสนานั่นเอง

ต้องเข้าใจให้ถูก พุทธศาสนาไม่ได้สอนไกลตัว ไม่ได้สอนให้วุ่นวายกับเรื่องภายนอกเลย ท่านสอนให้ตรวจดูตัวเอง แล้วปฏิบัติให้ดีขึ้น ให้ถูกขึ้น ที่ตัวเองนี่เท่านั้น ไม่ต้องไปเล็งที่อื่น ไม่ต้องไปดูว่า เขาจะสร้างพระพุทธรูปหรือจะสร้างพระเครื่องกันที่ไหน เราจะได้ไปสมทบทุน เขาจะสร้างโบสถ์ให้วิจิตรพิสดารที่ไหน เราจะได้ไปช่วยเขาสมทบทุนหรือหาทุน ไม่ใช่

เลย นั่นไม่ใช่การบำรุงพระพุทธศาสนาเลย วัดมีมากขึ้น วัดมีโบสถ์สวย มีสิ่งประกอบดี ไม่ใช่แสงสีที่ชี้บอกว่าเป็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาเลย ความสงบ ความเรียบร้อยแห่งสังคมต่างหาก ที่เป็นแสงสีชี้บอกความเจริญของศาสนา

ถ้าใครยังคิดจะวิ่งเต้นยื้อแย่งกันเพื่อหาวัตถุ หาเงินทอง หาทรัพย์สินให้ได้มามาก ๆ หาลาภ หายศ หาสรรเสริญให้ได้มามาก ๆ *(แต่ความวุ่นวาย ความแก่งแย่ง เพราะเนื่องมาจากการหา เกิดขึ้นมากตามไปด้วย)* พอได้วัตถุเงินทองดังกล่าวแล้ว ก็นำไปสร้างวัด ไปซื้อของถวายพระ แล้วเข้าใจว่านั่นเรากำลังบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาล่ะก้อ จงรู้เสียเถิดว่า นั่นแหละ ผู้นั้นได้คิดผิดเป็นตรงกันข้ามเลยทีเดียว ผู้นั้นกำลังถืออาวุธทำลายพระศาสนาชัด ๆ

ดังนั้น การออกเรี่ยไรอันใด แม้เรี่ยไรกฐินหรือผ้าป่าซึ่งเนื่องมาแต่เหตุดังกล่าวแล้วนี้ เป็นการทำลายพระศาสนาทั้งสิ้น เพราะอย่างน้อยที่สุดความสงบสุข *(ของประชาชนผู้ถูกเรี่ยไร)* ถูกทำลายลงแล้ว ความวุ่นวายเกิดแล้ว โดยผู้นั้น ผู้กระทำการนั้นเป็นต้นเหตุ

คนไม่ต้องไปห่วงท่านมากหรอกสำหรับพระ เอาตาดูหูแลท่านเพียงมีปัจจัย ๔ พอประมาณเท่านั้นพอแล้ว ใส่บาตรพอประมาณ หาปัจจัย ๔ ดังกล่าวให้ท่านตามวาระอันควร นั่นเจริญที่สุดแล้ว ถ้าใครให้อะไรแก่พระมากกว่านั้น ก็คือผู้ช่วยฉุดพระลงมา ไม่ใช่ส่งเสริมให้ท่านได้เป็นอยู่อย่างพระ และ "พระ" ก็ต้องทำตนให้เพียงพอสำหรับตนด้วย ต้องพยายามให้น้อยลง ๆ จนไม่มี

อะไรเลย นั่นคือหน้าที่ของพระ ไม่ใช่พระต้องการขยายออก ๆ คิดว่าต้องการขยายพระศาสนาออกก็หาเรื่องสร้าง หาเรื่องก่อทางวัตถุ ให้เป็นภาระแก่ตน และเป็นภาระแก่สังคมขึ้นมาเรื่อย ๆ นั่นไม่ใช่ทางถูก นั่นทางผิด

เมื่อ "พระ" เองยังแสดงการก่อให้มนุษย์เห็น มนุษย์ก็รู้และเข้าใจเอาเองเท่านั้นว่า นั่นคือทางถูก นั่นคือพระกำลังสอนมนุษย์โดยทางการปฏิบัติทางธรรมชาติ พระก็ต้องแสดงตนเป็นตัวอย่างให้คนเห็นสิ ว่า ตน "ตัด" ตน "สงบ" ตน "ไม่ดิ้นรน" มนุษย์จึงจะเห็นได้แจ้งได้ตาม

ต้องทำความเข้าใจให้ดีว่า "พุทธศาสนา" นั้นคือ เราต้องการ หรือเรากำลังค้นหาเอาความเล็กที่สุด ซึ่งจะมีอะไรเล็กกว่า "จิต" ก็ยากยิ่งแล้ว แต่กระนั้นเราก็ยังต้องการ ความละเอียดของ "จิต" ความน้อยลง น้อยลง เล็กลง ละเอียดลง ไปจนถึงที่สุด และไปรับเอาความเล็กที่สุดจนไม่มีอะไรจะเล็กอีกแล้วของจิต นั่นคือจุดสุดท้ายเป้าหมายของ "พุทธศาสนา" แต่แล้วถ้าใครยังต้องการโน่น ต้องการนี่ ต้องการให้มีอย่างนั้นอย่างนี้ จากที่อื่น จากภายนอกที่ไม่ใช่ตัวเรา มันก็เป็นการเดินสวนทางกับ "พุทธศาสนา" เท่านั้น ไม่มีวันเป็นไปได้ "พุทธศาสนา" ไม่มีทางเจริญรุ่งเรืองได้แน่ **พระอรหันต์มีมาก ๆ ใน "พุทธศาสนา" ต่างหากที่แสดงว่าศาสนาเจริญ** ต้องคิดให้ดี ดังนั้นผู้มีเงิน หรือผู้มีฐานะจะทำบุญ ควรทำให้ถูก ทำเถิดบุญ ได้บุญแน่ แต่ต้องเข้าใจคำว่า "ทำบุญ" ต้องทำแต่ที่ถูกและที่ควร

คำว่า "พระ" จน หรือ "พระ" ขาดแคลนไม่มีในเมืองไทย ขอรับรอง และคำว่าวัด "จน" หรือ "วัด" ขาดแคลน ก็ย่อมจะไม่มีด้วย ที่มีขึ้น

เพราะ "คน" ไม่ใช่เพราะ "พระ" *(อย่าลืมว่า "คน" คำนี้หมายถึงผู้โกนหัวห่มจีวร ที่ยังประพฤติผิดความเป็น "พระ" แท้ๆ คือประพฤติดิ้นรนอยู่ด้วย และ "คน" จริงๆ ข้างนอกวัดด้วย)* ไม่เชื่อก็ขอให้ลองไปสำรวจเศรษฐกิจในวัดกันดูซักทีเถอะ โดยเฉพาะ "วัด" ในกรุงเทพฯ ธนบุรี

จงจำไว้ว่า "พระ" นั้นอยู่เพียงพอดี อาศัยปัจจัย ๔ อันมี

๑. อาหาร **ที่สักแต่ว่าเป็นอาหาร**

๒. ที่อยู่ **ที่สักแต่ว่าที่อยู่**

๓. เครื่องนุ่งห่ม **ที่สักแต่ว่าเครื่องนุ่งห่ม**

๔. ยารักษาโรค **ที่ต้องใช้เมื่อมีโรค**

เท่านั้น และเท่านั้นจริงๆ ถ้า "พระ" ผู้ใด "เป็นอยู่" โดยใฝ่อันใดเกินกว่า "ธรรม" และใฝ่ "ปัจจัย ๔" เกินกว่า **"สักแต่ว่า" ผู้นั้น ยังไม่ได้ชื่อว่า "ศิษย์ตถาคต" แต่อย่างใด ยังมีอบายภูมิเป็นที่หวังได้อยู่ตราบนั้น**

"การปฏิบัติธรรม" คนเราจะปฏิบัติยังไง? นี่เป็นคำถามที่ควรรู้ เพราะเท่าที่ข้าพเจ้าได้รับคำถามจากคนทั่วไป ๙๙ เปอร์เซ็นต์ เมื่อรู้ว่าข้าพเจ้าปฏิบัติธรรม มักจะถามข้าพเจ้าว่า เอาเวลาที่ไหน? ไปปฏิบัติ หรือไปปฏิบัติที่สำนักไหน?

"การปฏิบัติธรรม" นั้น นอกจากไปนั่งหลับตานิ่ง เจริญฌาน ปล่อยให้จิตภวังค์ทำงานอัตโนมัติแล้ว คนธรรมดาจะปฏิบัติธรรม ก็คือ **"มีสติรู้ตัวให้ได้ตลอดเวลา"** แล้วเราก็จะรู้ และค่อยๆ รู้ไปเรื่อยๆ

นั่นคือ เราไม่ต้องไปแย่งเอาเวลาส่วนไหนของเราเลย เรามีชีวิต

ปกตินี่แหละ เราหัด "มีสติ" รู้ตัวให้ได้ตลอดเวลาก็แล้วกัน เมื่อมีสติแล้ว ก็ให้ระวัง "ประตูเข้า" และ "ประตูออก" ของเราเอง

ประตูเข้ามี ๖ ทาง คือ หู ตา ลิ้น จมูก กาย ใจ

ประตูออกมี ๓ ทาง คือ กาย วาจา ใจ

เราพยายามมีสติ คอยระวังที่ประตูทั้งหมดนี่แหละ ระวัง "คน" ให้ดี อย่าให้ "คน" เข้าหรือออกให้ได้ ถ้า "คน" เข้าออกไม่ได้แล้ว เราก็ไม่มี "คน" ใน "รูป" ใน "นาม" ของเรา หรือใน "ตัว" เรา ดังนั้นเราก็หมดความเป็น "คน" เราก็มีแต่ "พระ" ในตัวเรา *(คือพระธรรมหรือความแท้จริง)* เราก็เป็น "พระ" เท่านั้นเอง *(คือ พระอรหันต์)*

การปฏิบัติใด ๆ ก็ตาม ถ้าไม่มีการรู้ตัวอยู่เสมอด้วย "สติ" และตรวจประตูเข้ากับประตูออกของเรา ดังกล่าวนี้แล้ว การปฏิบัตินั้นเป็นโมฆะจากการปฏิบัติของศาสนาพุทธ ถือว่าไม่ใช่การปฏิบัติธรรมอย่างพุทธเลยแน่นอน ยิ่งการกระทำอันใดด้วย จารีต ประเพณี หรือพิธีรีตองแล้วยิ่งต้องระวังให้มาก เพราะพุทธ ไม่ส่งเสริมจารีต ประเพณี หรือพิธีรีตอง ให้เป็นเครื่องถ่วงเลย จะมีก็เพียงเพื่อผู้ยังไม่รู้ ซึ่งก็จะประกอบน้อยที่สุด และถ้าผู้รู้แล้ว ก็จะไม่ต้องกระทำหรือไม่ต้องปฏิบัติจารีต ประเพณี พิธีรีตองนั้นเลย แม้แต่คำว่าสวดมนต์ หรือไหว้พระ จะทำก็ได้ ไม่ทำก็ได้ จิตแท้เป็นสำคัญ

ดังนั้น สรุปสั้นที่สุดว่า **ทำอย่างไรเราจะเป็นพระอรหันต์** ก็จะสรุปลงได้ ดังคำสอนของพระพุทธองค์ที่ปรากฏมาแล้วว่า

"สักแต่ว่าเห็น สักแต่ว่าได้ยิน สักแต่ว่าได้กลิ่น สักแต่ว่าได้รส สักแต่ว่าสัมผัส"

แม้นใครปฏิบัติตนได้ดังนี้จริง ๆ ทันที เด็ดขาดลงเมื่อใด ผู้นั้นก็จะสำเร็จเป็น "พระอรหันต์" ได้ทันทีเมื่อนั้น ดัง "ท่านพระพาหิยทารุจิริยอรหันต์เจ้า" นั่นแล

ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าซาบซึ้งดีในหลักแห่ง "ไตรลักษณ์" ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันมีว่า ทุกขลักษณะ อนิจจลักษณะ อนัตตลักษณะ สิ่งอันใดในโลกนี้ ล้วนเกิดมาแล้ว ก็มีชีวิตอยู่ชั่วระยะหนึ่งเท่าอายุขัยแห่งเหตุและปัจจัยของสิ่งนั้น ๆ จะทรงอยู่ได้ และแล้วก็ถึงเวลาดับสูญสลายไป เป็นกฎแท้จริงอันเรียกว่า "ธรรมะ" ซึ่งพระบรมมหาศาสดาของเราได้ค้นพบ นี่คือกฎแห่งความแท้จริงของทุก ๆ สิ่งในโลก ไม่ละเว้น ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นของที่มองเห็นได้ จับต้องได้ ตั้งแต่เป็นแท่งวัตถุใหญ่โตกว่าโลกอีกไม่รู้กี่ล้านเท่า เช่น ดวงอาทิตย์ หรือดาวฤกษ์ ดาวนพเคราะห์ใด ที่ใหญ่และเล็กลงมาจนขนาดโลกที่เราอาศัยอยู่นี้ และแม้จะเป็นวัตถุที่เล็กย่อยลงไปตามลำดับ จนแม้จับต้องไม่ได้แล้วในบางอย่าง แต่มันก็มีลักษณะที่เรียกขานว่า **"รูปธรรม"** หรือเรียกว่า **"รูป"** เฉย ๆ ทุกสิ่งทุกอันย่อมเกิดมา แล้วก็ทรงอยู่ชั่วระยะหนึ่ง แล้วก็ละลายเสื่อมสูญสลายไปในที่สุด เป็นดังนี้ทั้งนั้นทั้งสิ้น ตลอดจนแม้กระทั่งสิ่งอันใดที่ไม่ใช้การมองเห็น ไม่ใช้การจับต้อง อันเป็น "พลังงาน" หรืออันมีแต่การแสดงออกเป็นผล ไม่มี "รูป" ให้เราจับเราต้องได้เลย

มีแต่การแสดงออกเป็นผลให้เรารู้ได้ อันเรียกว่า **"นามธรรม"** หรือเรียกว่า **"นาม"** เฉยๆ ตั้งแต่หยาบ รู้ได้ง่าย รู้ได้ชัด เช่น อาการอยู่กับที่ ไปจนอาการที่เคลื่อนไหวอย่างช้าๆ จนเป็นวิ่งหรือแล่นไปจนกระทั่งล่องหนหายตัว และเกิดขึ้นดับไปเร็วยิ่งกว่าล่องหนหายตัวอย่างอาการของ "จิต" และ "พลังงาน" ของสสารอื่น อันเกิดขึ้นดับไปได้รวดเร็วมากมายเช่นพลังงานของอณู ปรมาณู เป็นต้น หรือแม้ "รส" ของๆ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เรียกขานกันว่า ความรู้สึก ความรับรู้ต่างๆ เจ็บ ปวด หวาน หอม นุ่ม แข็ง แรง ร้อน อันใดทั้งหลายก็ดี ทั้งนั้นทั้งสิ้นก็ล้วนแล้วแต่ทรงอยู่ไม่ได้ทั้งนั้น เกิดขึ้นมามีอายุอยู่ชั่วระยะหนึ่ง แล้วก็ดับสูญสลายไป เป็นดังนี้ทั้งสิ้น

และแม้ **ความเกิดมาเป็น "ศาสนาพุทธ"** อันได้เกิดขึ้นแล้ว มีพระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้านามว่า โคตม เป็นพระผู้ให้กำเนิด ให้ชีวิตขึ้นมา "เป็นตัวเป็นตน" ของ "พุทธศาสนา" และมี "ชีวิต" ที่แท้จริง บริสุทธิ์ผุดผ่องถูกต้อง เมื่อแรก "เกิด" นั้น ก็เป็น "ชีวิต" แท้ๆ จริงๆ บริสุทธิ์แท้บริสุทธิ์จริง มีแต่ความถูกต้อง ความผุดผ่อง ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ของปลอม ของเทียม ไม่มีกิเลส ไม่มีข้อผิดเจือปน ไม่มีแม้แต่เศษฝุ่นธุลีแห่งข้อขัดแย้งแตกต่างจากเนื้อแท้ แห่ง "พุทธศาสนา" มาฉาบแตะ หรือเปื้อนทาอยู่แต่อย่างใดในวาระที่เกิดมาใหม่ๆ เกิดมาแต่แรกในสมัยที่พระพุทธองค์ก่อกำเนิดสร้างตัวตนแท้ๆ ของ "พุทธศาสนา" ขึ้นมา

ตราบจนเวลายาวนานเพิ่มขึ้น ชีวิตร่างกายของ "พุทธศาสนา" เป็นตัวตนขึ้นมาในโลก มีผู้คนรู้จักเพิ่มขึ้น ก็ย่อมมี ความรัก ความชังเข้าไปพัว

พัน มีกิเลสเข้าไป "สัมปยุตต" หรือเข้าไปร่วมกับชีวิต เข้าไปประกอบ ร่วมผสมร่วมสร้างชีวิต และก่อเกิด "สังขารธรรม" นำให้ชีวิต "พุทธศาสนา" วิวัฒนาการขึ้นมา ก่อให้ชีวิตหรือตัวตนอันมองไม่เห็น "รูป" ของ "พุทธศาสนา" แต่ก็เป็น "รูปธรรม" คือมีรูปร่างของชีวิตพุทธศาสนาอยู่ อันประกอบด้วย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และพุทธบริษัท รวมวัตถุทางโลก อาการทางโลก อาการทางธรรม ที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายร่วมกันสังเคราะห์ประกอบขึ้น แต่ละสิ่งแต่ละส่วนนั่นแหละ ร่วมกันแต่ละอณูรวมแล้วทั้งหมดเป็น "**รูป**" ของ "ชีวิตพุทธศาสนา" และมี "นามธรรม" ร่วมอยู่ด้วย อันคือ "รส" ของ "ชีวิตพุทธศาสนา" นั่นเอง เรียกง่าย ๆ ก็คือ "คุณธรรม" ของ "พุทธศาสนา" นั่นแหละ เป็น "**นาม**" ของ "ชีวิตพุทธศาสนา" "**รูป**" และ "**นาม**" จึงรวมเป็น "**ชีวิต**" แท้ ๆ อันหนึ่ง นี้ เริ่มแปดเปื้อน ความบริสุทธิ์ผุดผ่องเดิมแท้ก็ถูกฉาบถูกทาด้วยอำนาจแห่งโลก ด้วยอำนาจแห่งกฎของความแท้จริง ด้วยความจริงแห่ง "ไตรลักษณ์" "พุทธศาสนา" หรือ "ชีวิตของพุทธศาสนา" ก็ย่อมจะต้องถูก "ความไม่ใช่พุทธ" อันเป็นสิ่งสกปรกเหล่านั้น ฉาบทา กลบเกลื่อนทำร้าย เปลี่ยนแปลงให้สึกกร่อน หรือหมด "รูป" หมด "นาม" หมด "ชีวิต" ไปเรื่อย ๆ ตามกฎเกิดมาแล้ว ก็มีชีวิตอยู่ชั่วระยะหนึ่ง แล้วก็จะค่อย ๆ ชราลง ๆ และแล้วที่สุดก็จะเสื่อมสูญสลายไป กฎแห่งความจริงแท้นี้ ไม่มีอำนาจใดหรือผู้วิเศษใดในโลก หรือนอกโลกก็ตามจะสามารถเปลี่ยนแปลง หรือทำให้กลายเป็นอย่างอื่นไปได้

ถึงดังนั้น ถึงแม้ข้าพเจ้าจะรู้อย่างนั้น และซาบซึ้งใจดีอยู่อย่างนั้นว่า

"พุทธศาสนา" อันคือ "ชีวิต" ชีวิตหนึ่ง อันคือ "รูป" ที่มี "นาม" อยู่ในตัว จนเรียกได้ว่า "ตัวตน" หรือ "ชาติ" หรือ "ชีวิต" ที่อยู่ในภพนี้ "ชีวิต" หนึ่ง ซึ่งย่อมจะหลีกพ้นการชราลง และแล้วอีกสักวันหนึ่งในข้างหน้าก็จะดับสูญไปไม่ได้ แม้จะแจ้งใจอยู่อย่างนั้นก็ตาม แต่ข้าพเจ้าก็ยังมี "ตัณหา" ยังอยากให้ "พุทธศาสนา" มีชีวิตอยู่อย่างดี อย่างบริสุทธิ์ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เป็นพุทธศาสนาที่แท้ เป็นพุทธศาสนาที่ถูก ที่เจริญด้วยความตรงแท้ ถูกต้องอย่างดีจริง เหมือนตนรักชีวิตของตน และประสงค์ให้ชีวิตตนดี สูง พร้อมทุกประการ มีความห่วงใยอยู่ทุกทาง ฉะนั้น

ดังที่ข้าพเจ้าเคยได้กล่าวถึงความจริงจากใจให้ทราบแล้วว่า ข้าพเจ้าเป็นพุทธศาสนิกชน เป็นธุลีหนึ่งที่ประกอบขึ้นเป็นรูปร่างของพุทธ ชีวิตของข้าพเจ้าเป็นพุทธ ดังนั้นพุทธจึงคือชีวิตของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงไม่ใช่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเองจึงไม่มีชีวิต ข้าพเจ้าจึงเป็นเพียงอณูหนึ่งของ "ชีวิตพุทธ" ข้าพเจ้าเป็นอณูหนึ่งใน "จิต" แห่ง "พุทธ" เพราะฉะนั้น ในฐานะข้าพเจ้าเป็นอณูหนึ่งแห่ง "จิต" หรือ "วิญญาณ" ของ "พุทธศาสนา" โดยแท้ ไม่ใช่เป็นอย่างหลอก หรืออย่างสักแต่ว่าเป็น จึงยังคงมี "ความรู้สึก" ตามตำแหน่ง ตามความเป็นจริงแห่งคำว่า "ชีวิต" ที่มี กาย กับ วิญญาณ รวมกัน ตราบใดที่ข้าพเจ้ายังเป็น "วิญญาณ" ของ "ชีวิตพุทธศาสนา" อยู่ ตราบนั้น ข้าพเจ้าก็ต้องชื่อว่า "ตัวรู้สึก" หรือ "ตัวรับรู้" ของ "ชีวิตพุทธศาสนา" อยู่ ดังนั้น เมื่อ "วิญญาณ" มี แน่นอน ตราบที่ข้าพเจ้ายังไม่ดับ "เวทนา" ของข้าพเจ้า คือความรับสัมผัสกระทบว่า ถ้าใครมากระทบ มาถูกต้องตัวชีวิตพุทธศาสนา เมื่อรู้สึก *(จากสัมผัส)* ว่าเป็น "ทุกขเวทนา" หรือคือ เป็นการ

สัมผัสโดยเอาสิ่งไม่ดีมาสัมผัสเข้า ทำให้ "ชีวิตพุทธศาสนา" เป็นทุกข์ ได้รับความเสื่อมลง เป็นเหตุจะมาทำให้ "ชีวิตพุทธศาสนา" ทรุดและจะมีอายุที่จะยืนอยู่ได้สั้นลงเพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าย่อมต้องมี "ตัณหา" แน่ๆ และก็เป็น "ความอยาก" ช่วย "ชีวิตพุทธศาสนา" ของข้าพเจ้านี่เอง เป็น "วิภวตัณหา" ขั้นสูงที่อยากจะให้ "ชาติ" หรือให้ "ภพ" ของ "พุทธศาสนา" ยังอยู่ ยังมี ยังสืบไปได้ อยากให้ชาติ ให้ภพ ให้ภูมิแห่งพุทธนั้นยังมีอยู่ ยังคงอยู่ ยังสืบไปอยู่ ดังนั้นข้าพเจ้าคงจะยังไม่สิ้น "ตัณหา" ได้ตราบนิรันดร ตราบใดชีวิตของข้าพเจ้ายังคือ "ชีวิตพุทธศาสนา" เช่นเดียวกับ *"พระบรมศาสดาองค์พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า" ผู้ก็ยังคงมี "ตัณหา"* อันเป็น "วิภวตัณหา" เพื่อ "พุทธภูมิ" ของพระองค์นั้นแล ตราบจนพระพุทธองค์ได้ก่อให้เกิด "ตัวตน" ของพุทธศาสนามาเป็นรูปเป็นร่างและเป็นชีวิตบริบูรณ์แล้วไซร้ พระองค์จึงได้ละวาง "ตัณหา" ทั้งสิ้น เสด็จสู่ปรินิพพาน ตัณหาที่ยังคงมีอยู่ก่อนจะถึงซึ่ง "อนุปาทิเสสนิพพาน" ก่อนจะดับไปให้พร้อมกับ "ชีวิต" ของพระองค์นั้น ก็คือ "วิภวตัณหา" อันเป็นการดำรง "พุทธกิจ" เพื่อ "พุทธภูมิ" หรือ "พุทธภพ" นี่เอง เป็น "ตัณหา" ที่สร้างชีวิตให้แก่ "อรูปชีวิต" *(ชีวิตแห่งพุทธศาสนา)* เมื่อพระองค์เพียงพอแล้ว ไม่สร้าง "วิภวตัณหา" อีก พระองค์จึงได้ถึง "อนุปาทิเสสนิพพาน"

แม้ข้าพเจ้าก็จะขอเป็นดังนั้น ข้าพเจ้าเป็นลูกของ "พุทธะ" ข้าพเจ้าเป็นอณูหนึ่งแห่งวิญญาณของ "ชีวิตพุทธะ" ดังนั้นหากจะยอมก็จะต้องยอมเช่นพระพุทธองค์ คือยอมถึงซึ่ง "สอุปาทิเสสนิพพาน" ตามรอยพระยุคลบาท และจะยังไม่ยอมดับ "วิภวตัณหา" ง่ายๆ ตราบจนถึงซึ่งวาระจะเข้าสู่ "ความ

พอใจ" นั่นแล จึงจะยอมดับ "วิภวตัณหา" แห่งตน ซึ่งก็อาจจะไม่ถึง "อนุปาทิเสสนิพพาน" ได้ง่าย ๆ อาจจะอีกหลายกัปป์

ด้วยเหตุดังนี้ ข้าพเจ้าจึงต้องมีชีวิตอยู่ เพื่อชีวิตของตน *(ชีวิตพุทธศาสนา)* และจะต้องมีชอบ มีชัง อยู่กับชีวิตนี้ ยังมี ทุกขเวทนา และสุขเวทนาอยู่เพื่อ "วิภวตัณหา" นั้น เพื่อชีวิตนั้น *(คือชีวิตพุทธศาสนา)* โลกที่ข้าพเจ้ายังจะขอยึดอยู่คือ โลกแห่งพุทธะ อันไม่ใช่ลูกกลม ๆ ใหญ่ ๆ หมุนอยู่รอบดวงอาทิตย์นี้หรอก แต่เป็นโลกละเอียดที่เล็กยิ่งกว่า "โลกกาย" *(กามภูมิ)* และ "โลกใจ" *(รูป-อรูปภูมิ)* นั่นแหละคือ **โลกแห่งพุทธะ** *(พุทธภูมิ)*

ดังนั้น จึงขอเต้นเร่า และขอดิ้นรนเพื่อชีวิตพุทธะนี้สืบไป ขอให้ชีวิต *(พุทธศาสนา)* นี้คงอยู่ด้วยดีเป็นสันแรง เป็นสันสุด จะตายไปก็ย่อมตายพร้อมกับชีวิตตัว *(พุทธศาสนา)* หรือหาก "ชีวิตพุทธะ" ต้องถึงกาลดับสูญสิ้นชีวิตลง ก็จะต้องสร้างให้ชีวิตนี้เกิดใหม่ให้ได้นั่นแล

นั่นคือเหตุและผล ที่ใครยังไม่แจ้งว่า ทำไม ? พระพุทธองค์จึงยังดิ้นรนสั่งสอนมนุษย์ เทวดา พรหม ทำงานอย่างหนัก เที่ยวทุกข์ทรมานร่างกายโปรดสัตว์อยู่ถึง ๔๕ พรรษา พระองค์เอาอะไรตัวไหนใน "จิต" ไปทำอย่างนั้น ? ซึ่งมีคนอยู่มากที่ยังสงสัยว่า ที่พระองค์มี "จิต" อย่างนั้น แล้วอาการและสิ่งที่พระองค์กระทำอยู่อย่างนั้น ไม่เรียกว่า "ตัณหา" หรือ ? เรียกว่า "ตัณหา" แน่นอน ไม่ต้องสงสัย ก็เพราะพระองค์ยังไม่ยอมละ "วิภวตัณหา" ขั้นสูงนี่เอง อันเป็น "ตัณหา" อันละเอียดเล็กอยู่ภายในภพในภูมิที่ละเอียดผ่องใสแห่งความดี แห่งการทรงไว้แต่คุณ ยังมีความรักเยื่อใยสุดท้ายเส้นเล็กที่สุดแห่งความมี "พุทธชาติ" อยู่ในองค์ท่านนี่เอง จึงอย่าได้สงสัยเลย

ว่า ทำไมพระพุทธองค์จึงยังมี "ความอยาก" สั่ง อยากสอน อยากช่วยมนุษย์ สัตว์ เทวดา พรหม และด้วยเหตุนี้แหละ พระอรหันต์เจ้าองค์ใดที่ละวางสิ้นหมด แม้ "วิภวตัณหา" จึงคือผู้หนึ่เอาตัวรอดแต่องค์เดียว

แต่ถ้าเป็นพระอรหันต์ที่ยังไม่ละวาง "วิภวตัณหา" ยังมีความรัก "พุทธชาติ" อยู่ในตน ยังเวียนว่ายอยู่ใน "พุทธภพ" หรือ "พุทธภูมิ" หรือยังอยากให้ชีวิตพุทธเกิดอยู่ เป็นไปอยู่ พระอรหันต์นั้นย่อมถึงแต่เพียง "สอุปาทิเสสนิพพาน" แต่ถ้าพระอรหันต์นี้ แม้จะสิ้นลมปราณลง ถ้าก่อนจะสิ้นลมปราณ ก็ยังไม่ยอมปล่อย หรือละวาง "วิภวตัณหา" แล้วไซร้ พระอรหันต์นี้ก็ย่อมต้องมาเกิดโปรดสัตว์อีก ยังเวียนว่ายมาเกิด จึงได้ชื่อว่า เป็น พระโพธิสัตว์เจ้า อยู่ดังนี้

และชนิดที่ถึง "สอุปาทิเสสนิพพาน" คือผู้ที่ดับ "อาสวะ" สิ้นหมด แม้ "กามสวะ" "ภวาสวะ" และ "อวิชชาสวะ" แต่ยังมี "วิภวตัณหา" อยู่ และจะอยู่ในโลกนี้ได้อีกนาน ตามกรรม และตามแรงของ "ตัณหา" ที่ตนเองยัง สร้างภพให้ตนอยู่ เมื่อจะสร้างภพหรือจะสร้างวิภวตัณหาให้ตนเมื่อใด *ก็จะสิ้นชีวิตตนเองลงไปตามต้องการ ถ้าผู้นั้นสิ้นอำนาจแห่งกรรมแล้ว* แต่ถ้ายังไม่สิ้นอำนาจแห่งบ่วงกรรม ก็ย่อมจะกำหนดต้องการเอาเองไม่ได้

และด้วยเหตุดังนี้แล พระพุทธองค์จึงได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า พระพุทธองค์นั้นจะมีชีวิตอยู่อีกเป็นกัปป์หรือกว่ากัปป์ ไปอีกก็ได้ เพราะ พระองค์เป็นผู้หมดสิ้นแล้ว ซึ่งอำนาจแห่งกรรมใดจะมาบงการพระองค์ ดังนั้นพระองค์จะอยู่หรือจะไป ก็อยู่ที่พระองค์เอง ถ้าพระองค์ประสงค์จะอยู่ พระองค์ก็สร้าง ฉันทะ *(ความรักความพอใจ)* มีวิริยะ *(ความพากเพียร*

ควรมอดหม้) มีจิตตะ (*ความเอาใจใส่จดจ่อ*) และมีวิมังสา (*ความค้นคว้าพิจารณาเสาะหา*) ในสิ่งนั้น ๆ ต่อไป คือพูดง่าย ๆ ก็ สร้างภพ สร้างชาติให้ตนเองอยู่ต่อไปนั่นเอง ก็ย่อมจะยังชีวิตอยู่ต่อไปได้อีก ไม่มีใครมาสร้างให้ท่านแล้ว ดังนั้น "ตัณหา" ของพระองค์ท่าน ที่ตั้งไว้เพียงว่า จะอยู่เพื่อให้ "ศาสนาพุทธ" หรือ "ชีวิตของพุทธศาสนา" เกิดอยู่ ตั้งมั่นอยู่ได้ ดำเนินตัวตนต่อไปได้ดี คือมีครบ พุทธบริษัท ๔ และมีความเป็นอยู่ได้แน่แล้วในโลก พระองค์ท่านจึงพอ และจึงจบ "วิภวตัณหา" ในการสร้าง "ชาติ" (*การเกิด*) ให้แก่ตัวพุทธศาสนาลงเพียงเท่านั้น แล้วพระองค์ท่านจึงถึง "อนุปาทิเสสนิพพาน" ตามที่พระองค์กำหนดเอาเอง

ส่วนผู้ที่ยังอยากอยู่อีก ยังประสงค์ภพแห่งตนต่อไปอยู่ แต่กรรมยังมี ยังไม่สิ้นอำนาจแห่งกรรม หรือยังไม่หลุดพ้นจากบ่วงแห่งกรรม แม้จะอยากอยู่ต่ออย่างไร ถ้าถึงวาระแห่งกรรมจะต้องสิ้น ก็อยู่ไม่ได้ ดังพระอรหันต์เจ้า และพระโพธิสัตว์เจ้าหลาย ๆ พระองค์เป็นตัวอย่าง ต่อเมื่อล้างกรรมหรือสำรอกกรรมจนสิ้นบริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นวาสนาบารมีอันหมดจดแล้วนั่นแล จึงจะเป็นเจ้าของ "ชีวิตตน" ได้โดยแท้จริง มีกำหนด มีวาระตามความต้องการแห่งตนได้โดยทุกประการ ดังเช่นพระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้ไม่มีอันใดเทียบอีกแล้ว ดังนั้นพระพุทธองค์จึงย่อมกำหนดวัน "ปรินิพพาน" เอาเองได้ตามต้องการ

ตามหลักเกณฑ์ดังนี้ พระอรหันต์บางองค์ หรือพระอนาคามีบางองค์ หรือพระโพธิสัตว์เจ้าบางองค์ จึงเพียงอย่างดีก็รู้วันตนเองจะสิ้นลมปราณเท่านั้น แต่ไม่สามารถจะกำหนดวันตายเอาเองได้ ดังพระอนุตตรสัม

มาสัมพุทธเจ้า แต่อาจจะหยังรู้แรงหรืออำนาจแห่งกรรมว่า จะส่งผลนำตนไปถึงที่สุดเท่าใดได้เท่านั้น

แล้วท่านล่ะ? จะอยู่ในลักษณะใด ขณะนี้มีจุดประสงค์ใดบ้างกับชีวิต? ถ้ายังรัก "กาม" อยู่ ก็จงอยู่กับ "กาม" นั่นเถิด หลงอยู่กับมันนั่นเถิด ทุกข์และสุข จะเป็นของท่านตลอดกัปป์ตลอดกาลนาน แต่เมื่อใดท่านเบื่อ "กาม" หรือเห็น "กาม" เป็นของต่ำแล้ว ก็จงมาเถิด พระพุทธองค์ท่านสร้างทางเดินไว้ให้เราแล้ว เป็นทางเอกทางเดียวที่จะขนสู่ที่สูง คือ ต้องละกาม หน่ายกามให้ได้ นั่นเอง ตราบเมื่อหน่ายกามคุณทั้งหลายทั้งสิ้นลงได้เด็ดขาดเมื่อใด ท่านก็จะได้ชื่อว่าผู้อยู่สูง **พันธุลีทุกข์** *(จากกาม)* ได้ทันที แล้วในลำดับต่อจากนั้น ท่านจะอยู่ต่อไป หรือจะจบภพ จบชาติของท่านเอง ก็สุดแท้แต่ท่านเทอญ

ถ้าท่านจะอยู่ต่อไป แน่นอนท่านก็ต้องสร้าง "วิภวตัณหา" ต่อ คนชั้นพระอรหันต์ได้ชื่อว่า ถึง โลกุตตรภูมิแล้ว ดังนั้นถ้าท่านจะสร้างภพ สร้างภูมิต่อ ภพนั้น ภูมินั้นก็ต้องคือ พุทธภพ หรือ พุทธภูมิ อันจะเป็น "โพธิกิจ" ขั้นต่อไปของพระอรหันต์ ถ้าพระอรหันต์ท่านนี้อยู่เพียงเพื่อสงเคราะห์พุทธภูมิ ท่านก็เพียงเกื้อกูลสัตว์โลก สั่งสอนสัตว์โลก เพื่อให้ได้บรรลุมรรคผลบ้างเท่านั้น ท่านก็ไม่ใฝ่ใดมากกว่านั้น แต่ถ้าท่านศึกษาเพิ่ม บำเพ็ญเพ่งเพียรเพิ่มขึ้นอีก ปฏิบัติจริยาและศีลของพระโพธิสัตว์ขึ้นมาอีก ท่านก็ย่อมได้ชื่อว่า "พระโพธิสัตว์" ขึ้นมาทันที แต่ก็ยังมิได้ตำแหน่ง "พระนิยตโพธิสัตว์" ดอกนะ ต้องเพ่งบำเพ็ญเพียรไปอีกเสียก่อน ตราบจนมีบารมีธรรมเพียงพอนั่นแล ท่านจึงจะได้ชื่อว่า "อนุพุทธ" และจึงจะได้ไต่เต้าค่อยก้าว

เข้าไปสู่ความเป็น "พระพุทธเจ้า" ในอนาคตกาลสืบไป จึงจะได้สืบต่อ "วัฏฏะ" อันยาวไกลนี้ไว้อีก เป็นห่วง เป็นลูกโซ่อันยาวเหยียด จึงจะได้ชื่อว่า ความหมุน ความมวน ไม่มีที่จบ แม้สิ่งใด ๆ ก็เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป แล้วก็เกิดใหม่ ตั้งอยู่และดับไปใหม่ อยู่ตราบนิจนิรันดร ของอันใด ก็ไม่ใช่ของใครที่จะยึดจะถือเอาเป็นเจ้าของได้ เหตุกับผลเท่านั้นที่จะนำไป พาไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และก็ **เหตุ** กับ **ผล** เท่านั้น **ที่อุบัติอยู่ต่อเนื่องกันอย่างไม่มีที่จบสิ้น**

และ ณ บัดนี้ ผู้มี "บัญญาบารมี" เพียงพอที่จะตาม "รู้" ก็ย่อมจะได้รู้ ได้แจ้งแทงตลอดสิ้น อาสวะได้แล้วเท่าที่ได้เล่า ได้แจกแจงสู่พึ่งมานี้

เรื่องใหญ่ที่สุดที่คนยังไม่รู้ ที่ยังเรียกอยู่ว่า ผู้นั้นยังมี "อวิชชา" นั้น ก็คือ "ตัณหา" ทั้งหมดทั้งสิ้นนี่เอง อันมี "กามตัณหา" นั้นหนึ่ง "ภวตัณหา" นั้นสอง และ "วิภวตัณหา" นั้นสาม ความไม่รู้ดังกล่าวนี้ คือ ไม่รู้แจ้งสิ่งนี้ ถ้าผู้ใดรู้แจ้งครบ "๓ ตัณหา" นี้แล ก็เรียกว่า จบ คือ หมดสิ้น "อวิชชา" คือ ได้รู้ได้เข้าใจได้มาเป็นลำดับขั้น ผู้ที่รู้นั้นก็สำเร็จ "วิชชา" ไปเป็นขั้น ๆ เช่น ผู้นี้สามารถรู้ได้ว่า "กาแฟเย็น" คือ "กาแฟนม" ผสม "น้ำแข็ง" คนผู้นี้ก็รู้แจ้งในขั้นนี้ รู้ไม่ผิด รู้ถูก และรู้ได้เท่านี้ ถ้าเขาผู้นี้ไม่ติดใจอยากรู้เรื่อง "กาแฟนม" กับ "น้ำแข็ง" ต่อไป เขาก็เลิกล้มความอยากรู้ เขาก็พอใจ เขาก็หมดกังวล หมดข้องใจ และนั่นคือหมดทุกข์ได้จริง ๆ เช่นกันเท่าภพ เท่าภูมิของเขา เท่าที่เขาดิ้นรนอยากรู้ เท่าบัญญาบารมีของเขา เขาเลิกคิดถึงว่า เจ้า "กาแฟเย็น" นี่ มันไม่เป็นของใหม่ ของแปลก ของสำคัญ ของพิสดาร ของน่าห่วง น่ารัก น่านับถือ แต่อย่างใด เขาก็พ้นภาวะยึดเกี่ยวกับ "กาแฟเย็น"

นั้น เขาก็ไม่ติด เขาก็ไม่มี "ทุกข์" ใด ที่จะเกิดเพราะ "กาแฟเย็น" นี้เป็นต้นเหตุ เขาก็จบภพ จบภูมิ จบสิ้นอาสวะกิเลสของเขาได้จริงได้ดังนี้ แต่คนผู้นี้ก็คือผู้บรรลุทุกข์โดยมี "ภูมิปัญญา" เท่านี้เท่านั้น ไม่มี "ภูมิปัญญา" สูงกว่านี้ ละเอียดกว่านี้ แต่เขาก็คือผู้พ้นทุกข์ได้จริงๆ ถ้าโลกนี้มีแต่เพียง "เขา" กับ "กาแฟเย็น" นี้เท่านั้น ดังนั้นถ้าใครตัดได้ หรือทิ้ง หรือละ หรืออะไรก็ตาม ทำตนให้รู้ หรือให้เลิก หรือให้เป็นไป ดังกับ "ตน" กับ "กาแฟเย็น" นี้ได้ และแม้กับอะไรอื่นในโลก ก็ทำให้ได้ดังนี้ ผู้นั้นก็จะ "พ้นทุกข์" ได้จริงดังนี้แล

อธิบายมาแบบนี้มันคงจะไม่กระจ่างหมด เอายังงี้แล้วกัน เรามาตั้งหลักกันใหม่ ตั้งแต่คำว่า "ตัณหา ๓" อันมี:-

๑. กามตัณหา

๒ ภวตัณหา

๓. วิภวตัณหา

ในเชิงของ "ฌานจิต" นั้น ข้าพเจ้าอธิบายมาแล้วทั้ง ๓ ตัณหา ผู้ปฏิบัติ "ฌานจิต" มาคงจะตามรู้ไปได้ละเอียดลออแล้ว ถ้าจะพลิกกลับไปอ่านดูอีกที เพื่อเทียบเคียงกับการอธิบายในต่อไปนี้ ก็ดีเหมือนกันจะเข้าใจง่ายขึ้น *(เปิดหาดูเรื่องเอาได้ จากสารบัญเพื่อค้น)*

ทีนี้เรามาขยายความ "ตัณหา ๓" นี้ ในเชิงของ คนผู้มีจิต หรือมีภาวะปกติธรรมดา ที่มีจิตตื่นปกติ ไม่ใช่จิตตกอยู่ในภวังค์ หรือเข้าไปสิงสู่อยู่กับจิตลึกละเอียดใน "ฌาน" ดังที่ได้อธิบายมาแล้วดูชิ

"กามตัณหา" คือ ความอยากได้ "รส" ต่างๆ มาเสพตรงๆ ทาง

ทวาร ๕ ที่เราเรียกว่า กามคุณ ๕ นั่นแหละ อันมี รูปสวยรูปงาม เสพทางตา รสอร่อย เสพทางลิ้น เสียงไพเราะ เสพทางหู กลิ่นหอม เสพทางจมูก และสัมผัสแตะต้องเสียดสีชาบซ่านนุ่มเนียนถูกอารมณ์ เสพทางกาย "รส" ที่ได้รับโดยทางเหล่านี้ทั้งหมดนี่เท่านี้แหละ คือ "รส" ของ "กาม" หรือ "รส" ที่มนุษย์พึงเสพธรรมดา ๆ ใน "กามภพ" นี้

ทีนี้ "รส" อีก รสหนึ่ง เสพละเอียดขึ้นไปอีก จากการเสพทางกายโดยตรง คือ เสพจากทางทวารที่ ๖ อันได้แก่ "**ทวารใจ**" แต่ก็เกิดรสต่อเนื่องมาจาก "กาม" อยู่นั่นเอง คงจะพอจำได้ว่า ข้าพเจ้าได้พูดถึง "ความนึกคิด" ที่แปรไปเป็น "รูป" มาแล้ว นั่นแหละ เราเอาตัวอย่างอันนั้นแหละมาอธิบายกัน โดยขออธิบายทวนอีกทีว่า "ความนึกคิด" นั้นก็คือ สิ่งที่เกิดจาก "ใจ" หรือ "จิต" เป็นผู้คิด เป็น "นามธรรม" ไม่มีรูปร่าง เช่นคิดว่า "ถูกตีด้วยไม้พลอง" ความคิดว่าถูกตีด้วยไม้พลองนั้น ไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเดี๋ยวนี้ ไม่มีของจริง แต่มันเกิดขึ้นใน "จิต" ของเรา เราสร้างมันขึ้นมาเองภายในจิต อาจจะเคยถูกตีมาจริงแล้วก็ได้ แล้วนำมานึกคิดถึงเหตุการณ์อันเป็นอดีตนั้นอีกที ถ้ายิ่งเป็นเหตุการณ์ที่เคยผ่านมาจริง มันก็ยิ่งจะเข้าใจง่าย คือพอนึกถึงเหตุการณ์นี้ "รสแห่งความรู้สึกเจ็บ" เพราะเหตุถูกตีด้วยไม้พลองก็จะปรากฏให้เรารู้สึกใน "จิต" นั้น ซ้อนลงไปอีกทีเหมือนกัน นั่นแหละ "รส" นี้นั่นแหละ เราเรียกว่า "ความรับรู้" หรือตัว "วิญญาณ" ของการถูกตีด้วยไม้พลอง อันเป็น "ความนึกคิด" นั้น ดังนั้นตัว "การถูกตีด้วยไม้พลอง" มันเป็นผู้แสดง เป็นผู้ก่อให้เกิด "รส" คือ "เจ็บ" ดังนั้น "เจ็บ" จึงเป็น "นาม" แท้จริงของการถูกตีที่นึกถึงขึ้นมาได้ การถูกตีนั้นแต่เดิมเป็น "นาม"

คือตั้งแต่เมื่อมี "ร่างกาย" เป็น "รูป" แล้วอาการถูกตีนั้นก็เป็น "นาม" ต่อมา "จิต" เรานำมันมาวาดขึ้น ก่อขึ้น ที่จริงในตอนนึกถึงนี้ มันไม่มีความจริง ไม่มีรูปจริงของเก่าเลย แต่เรานำมันมาสร้างขึ้นใน "รูป" ของความนึกคิด "ความนึกคิด" ตอนนี้จึงเป็น "รูป" กลายเป็น "รูป" ไปแล้วดังนี้ และ "รูป" ตัวนี้แหละจึงเป็น "รูป" ที่แปรเปลี่ยนตัวเองมาจาก "นาม" โดยลักษณะแท้จริง คือเป็น "นามธรรม" แต่มีลักษณะเป็น "รูป" ตัวความนึกคิดตัวนี้ คือการถูกตีด้วยไม้พลอง ที่นึกคิดอยู่ ณ บัดนี้ มันไม่รู้เรื่องอะไร มันเป็นการหยิบจับเอาเรื่องเก่าที่เคยผ่านมา ขึ้นมาคิดอีกที มาผูกเป็นเรื่องขึ้นอีกที หรือแม้จะผูกเรื่องขึ้นใหม่ก็ตาม แต่มันก็เป็นการนึกคิดที่จะให้ "รส" ที่เกิดทางกาม คือเรารับรู้สึกได้ เป็นการรู้สึกเหมือนสัมผัส แล้วก็รู้สึกเจ็บ ประหนึ่งทวารกายสัมผัส คือ ถูกตี เป็นผลให้เราเสพได้ ไม่มี "รูป" ชัดๆ ให้เราเห็นได้หรอก มันจึงเป็น "รูป" ที่ละเอียดลงไปกว่า "รูป" แท้ๆ จริงๆ แล้ว ความอยากได้ในรสที่เกิดจากความนึกคิด หรือ เกิดขึ้นโดยไม่มี "รูป" ให้เราจับสัมผัสแตะต้องได้นี้ ที่ละเอียดขึ้นกว่าตัว "รูป" ทาง "กามตัณหา" ตรงๆ นี่แหละ เรียกว่า **"ภวตัณหา"**

ยกตัวอย่างอื่นใด เพิ่มขึ้นอีกสักเรื่องก็ดี เช่น เรานึกถึง คนรัก นึกถึง "ครั้งหนึ่งที่เคยไปพรอดรักกันในสถานที่หนึ่ง" เคยรับรสสุขอย่างไร เมื่อจับมันมานึกคิดอีกที รสสุขนั้นมันก็เกิดขึ้นอีกได้ เป็น "รส" ที่เกิดขึ้นใหม่ ไม่ใช่ "รส" เก่า ในครั้งอดีตโน้นแน่ ไม่ใช่ของจริง เป็น "รส" ที่ปั้นเอาเอง เป็นการ "เกิด" ของจิตขั้นละเอียดขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง จิตเป็นตัวปั้นรูปก่อเกิด "รูป" เอาเองโดยแท้ แล้วจิตอีกหนะแหละก็ปรุงแต่งกันอยู่ข้างในเกิดเป็น

"นาม" คือ "รส" ออกมาให้เราเสพได้อีกที และรสที่ได้รับก็เป็นรสต่อเนื่องจากกายเรา ที่เราเคยสัมผัสมา และรสใหม่นี้ ก็เหมือนเก่า หรืออาจจะปรุงแต่งให้ยิ่งกว่าเก่าก็ย่อมได้ ซึ่งมันก็เป็น "รส" ที่เกิดเกี่ยวเนื่องจากทวาร ๕ ของเรานั่นเอง หรือใครจะสร้างความคิดฝัน ปั้นเรื่องเอาเองเลยโดยแท้จริงก็ได้ แต่เรื่องที่สร้างขึ้นนั้น จะต้องเป็นเรื่องของ "ตัณหา" ที่นำมาเสพ เป็นความสุข ความทุกข์อันเกิดแต่ "กาม" ทั้งสิ้น เช่น เรา "นึกคิด" อยากกินมะม่วงเปรี้ยวกับน้ำปลาหวานแซบๆ พอนึกขึ้นมา "รส" ที่มันเกิดจากการ "นึกคิด" ก็เกิดขึ้นมาทันที นั่นแหละคือ "ภวตัณหา" คือการเสพกามทาง ความนึกคิด ดังนั้น "พระ" รูปใดยัง "อยาก" กินนั่นฉันนี่อยู่ ไม่หัดแม้การตัด "รส" จากลิ้น และหรืออยากดูเขาเดินโชว์ประกวดนางสาวไทยกันอยู่ แต่เมื่อไปดูไม่ได้ก็อ่านหนังสือพิมพ์ดูภาพ นึกวาดภาพเอาในใจเหมือนได้ไปดูเอง แล้วก็เกิดความสุข หรือสร้างรสกามอื่นๆ อยู่ในอารมณ์ในความคิดอย่างเช่นดังนี้ละก้อ ทุกทวารแหละ ยังคงถือได้ว่า ยังไม่มีวันจะได้ชื่อว่าเป็น "พระแท้" สักที และจะไม่มีทาง พ้นทุกข์ ตราบโลกแตก

สรุปได้ก็คือ รสที่เกิดความอยากเสพ หรือเสพได้จากทวารที่ ๖ และก็เป็นการเสพจริงๆ มีรสสุขจริงๆ มีรสทุกข์จริงๆ อันเนื่องมาจากการเสพกามคุณ ๕ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ทั้งนั้น แต่เป็น "รสสุขรสทุกข์" ที่เกิดจากการ ปั้นเรื่องโดยใช้จิต ก่อเกิด "รูป" ขึ้นเอาเอง จึงได้เกิด "นาม" คือ "รส" ขึ้นมาในจิตอีกที นี่แหละเรียกว่า **"ภวตัณหา"** พยายามเข้าใจให้ถูกตัวให้ได้ เป็น "ตัณหา" ที่คนธรรมดาจิตดิ้นนี่แหละสร้างอยู่เสมอ ทำเสมอ **ความหมายอันแท้จริงของ "ภวตัณหา" นั้นคือสิ่งนี้** คืออันนี้

เป็น "ตัณหา" ที่ละเอียดกว่า "กามตัณหา" แท้ ๆ เกิดได้ มีได้โดยไม่ต้องมี "รูป" อื่น "วัตถุ" อื่นที่มีเป็นแท่งเป็นก้อนจริง ๆ มาประกอบด้วยเลย ดังนั้น แม้เราจะละเว้น หรืออยู่ห่าง "รูป" ห่างวัตถุแท้ ๆ จริง ๆ ที่จะก่อให้เกิดการเสพกามมาแล้วก็ตาม เราก็ยังอาจจะเสพกามทาง "ภวตัณหา" นี้ได้ มันจึงเป็น "กาม" ขั้นละเอียดสูงขึ้นไปกว่า "กามคุณ ๕" แท้ ๆ อีก แต่ก็ต้องละให้ได้ด้วย จึงจะถือว่าพ้น "กาม" ไปได้ แล้วก็ "พ้น" จาก "กามภูมิ" หรือ "กามภพ" หรือ "โลกียภูมิ" นั่นเอง "ตัณหา" นี้แหละ สำคัญยิ่ง ที่ผู้ปฏิบัติธรรมส่วนมากในทุกวันนี้เข้าใจไม่ถึง เข้าใจไม่พอ จึงไม่ได้พยายามพากเพียรฝึกหัด สำรวม หรือ ละ หรือ ลดมัน เพราะเหตุผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายไม่เข้าใจว่า "ภวตัณหา" คือ ความอยากมี อยากเป็น อยากเกิด อยู่ในภาวะอย่างไรก็ไม่รู้ แถมไปเข้าใจเอาว่า เป็น "ตัณหา" สำหรับผู้เข้าฌาน ผู้เจริญฌานจิตเขาเท่านั้น เราไม่ได้เจริญฌาน เราก็ไม่เกี่ยว เพราะ "ภวตัณหา" เป็นของ "รูปพรหม" ผู้อยู่ใน "รูปภพ" เขาเสพ เราไม่ได้เจริญฌาน เราไม่ต้องไปกังวล หรือไม่ต้องพยายามละวางแต่อย่างใด ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมท่านใดยังเข้าใจเช่นนั้นอยู่ละก้อ ต้องพยายามพิจารณาไตร่ตรองให้เข้าใจ และเริ่มปฏิบัติเสีย *นี่แหละ คือ "ภวตัณหา" ที่มีในคน มีในทุก ๆ คน ไม่ใช่เฉพาะผู้เจริญฌานเท่านั้น*

ดังนั้นการจะเป็น "อรหันต์" คือหลุดพ้นจาก "โลกียภูมิ" ขึ้นสู่ "โลกุตตรภูมิ" จึงคือ ผู้ที่ละขาดจาก "กามาสวะ" อาสวะกิเลสที่เป็นกามแท้ ๆ สัมผัสจับต้องกันจริงๆ และ "ภวาสวะ" คือ ขาดจากอาสวะกิเลสที่เป็นกามชั้นละเอียดที่เกิดจาก "รูป" ที่แปรมาจาก "นาม" อันคือเสพ "กาม" ทางจิต

"รูปขันธ์" เท่านั้นจริงๆ ซึ่งก็เหมือนท่อนไม้เราดีๆ นี่เอง จะเจ็บจะปวดอะไร ท่านก็จะไม่รับรู้รับเอาทั้งสิ้น *(เพราะดับเวทนาตัวเองหมดแล้ว ต้องคิดให้ถึง)* ท่านจึงจะเบื่อจะตายอย่างไรก็แล้วแต่มันจะเบื่อไป แม้หยูกยาจะหามาให้ตนเองเมื่อเจ็บปวด ท่านก็จะไม่นำพาแล้ว อาหารที่จะฉัน มีก็ฉัน ไม่มีก็ไม่ฉัน อายุท่านจะไม่ยืนเลย ท่านจะทรงอยู่ไปเพราะแรงกรรมเท่านั้น สิ้นกรรมก็ดับดึง "อนุปาทิเสสนิพพาน" ลง คือ ทิ้งแม้แต่ "รูปขันธ์" ไปล่ะนี่คือ "พระอรหันต์" ที่ระงับหมด แม้แต่ "วิภวตัณหา"

"พระอรหันต์" ดังนี้หายาก จะมีก็แต่ท่านที่บรรลุจวนจะดับขันธ-ธาตุเท่านั้น ยังไม่มีโอกาสสร้าง "วิภวตัณหา" ใดๆ มักจะเบื่อผู้ป่วยหนักใกล้ตาย เมื่อดับ "เวทนา" ในตนก็จะ "ดับ" ไปพร้อมกับตาย เข้าสู่ "อนุปาทิเสสนิพพาน" ไปเลย

ดังนั้น "วิภวตัณหา" นี้ จึงเบื่อ "ตัณหา" ที่ต้องพยายามทำความเข้าใจให้มาก "ตัณหา" แค่ "ภวตัณหา" นั้นเราก็ยังต้องสร้างขึ้นเองด้วยจิตละ-เอียดขั้นหนึ่งแล้ว ยิ่งเบื่อ "ตัณหา" ชั้น "วิภวตัณหา" อันเบื่อ "ตัณหา" ของ "ภพ" ที่แทบจะเรียกว่า ไม่ใช่ "ภพ" แล้วนี่ ยิ่งสูง ยิ่งละเอียดขึ้นไปอีกมากมาย ดังนั้นเราจึงควรมาเข้าใจกันตั้งแต่คำว่า "ภพ" กันไปเสียก่อน เข้าใจให้ดีแล้วจึงจะเข้าใจเรื่องราวต่อไปอีกได้แจ่มแจ้ง

ต้องคิดให้ดีว่า ภพ หรือ ภูมิ มันมีกันตั้งหลาย ภพ หลายภูมิ อย่างเช่นเราๆ นี้ จะเรียกว่าอยู่ต่ำอยู่สูงไปกว่า "กามภพ" หรือ "โลกียภพ" นี้ไปไม่ได้เลย ดังนั้นถ้าเราจะบรรลุอรหันต์ใน "ภพ" นี้ คือ "พันทุกข์" ให้ได้จริงๆ ใน "ภพ" ที่เราอยู่แท้ๆ นี้ เราก็ต้อง "พันทุกข์จากกาม" หรือจาก

"โลกีย" ทั้งปวงนี่เท่านั้นนั่นเอง ไม่ได้พ้นทุกข์อันสูงส่งไปยิ่งกว่านี้ "อรหันต์" ขั้นต้นนี้ บรรลุอันนี้เท่านั้น บรรลุให้ได้เสียก่อนเถอะแม้ขั้นนี้ อย่าเพิ่งไปนึกวาดไปผั่นข้ามขั้นไปจนถึง "ภพ" ขั้น "รูปภพ" หรือ "อรูปภพ" นั่นเลย นั่นมันสูงขึ้นไปถึงขั้นไม่มี "ตัวตน" แล้ว เรียกว่า "รูปภพ" ก็จริง แต่ "รูปภพ" นั้น มันขั้นสร้าง "นามธรรม" ของไม่มีเนื้อมีตัว ไม่มีแท่งมีก้อนให้มาเป็น "รูป" มันขั้นละเอียด ขั้นยากขึ้นไปแล้ว ศึกษาให้รู้แจ้งขั้น "ตัวตน" ที่มีจริงๆ ขั้น "โลกีย" ขั้น "กาม" ขั้นมีแขนมีขา มีเนื้อมีตัวนี่ ให้บรรลุรู้แจ้งให้ได้เสียก่อน ถ้ารู้แล้ว "แจ้ง" จริงๆ ว่า "กาม" มีอะไรแท้ๆ หรือ "โลกีย" มีอะไรแท้ๆ อะไรมัน "เกิด" อยู่ อะไรมัน "ดับ" ไปใน "โลกียภูมิ" นี้ รู้หมดสิ้นจริงๆ ท่านก็จะได้ชื่อว่า หมด "อวิชชา" คือหมด ความไม่รู้ และก็ได้ตำแหน่ง "อรหันต์" จริงๆ เขยิบขึ้นไปอยู่ "โลกุตตรภูมิ" *(ข้าพเจ้าเรียกดังนี้ นักปริยัติผู้เคร่งครัดจะไม่ยอมเป็นอันขาด แต่ถ้าใครจะพยายามตามทำความเข้าใจ ก็จงอย่าไปยึดชื่อที่เรียก หรือพยัญชนะเป็นอันขาด ให้เข้าใจตัวแท้ๆ มันให้ได้ว่า ที่เรียกนี้หมายถึง แดนที่สูงขึ้นไปจากโลกียภูมิ เหนือขึ้นไปอีก สูงขึ้นไปอีก แม้มันจะต้องละเอียดขึ้นไปอีกก็พยายามตามให้ดี)* หรือเรียกว่า "รูปภูมิ" คือภูมิในขั้นที่ไม่มี "ตัวตน" กันล่ะ แล้วก็ไปศึกษา "รูปพรหม" ชีวิตที่ไม่มี "กายหยาบ" มีแต่ "จิต" มีแต่ "พลังงาน" นี่ต่อไป นั่นจึงจะถูก

"ภพ" หมายถึง แดนเกิด ถ้าเป็นแดนเกิดของ "กาม" เราเห็นง่าย เพราะเป็นแดนเกิดที่หยาบกว่าเพื่อน เช่น "ภพแห่งความรัก" หรือ "ดินแดนแห่งความรัก" ดังนี้ "ดินแดนแห่งความโกรธ" ดังนี้ ก็จะมีรูปร่างของคน

เป็นผู้แสดงออกถึงลักษณะท่าทางและรูปเรื่องนั้น ๆ อย่างชัดเจนได้จริง ๆ จัง ๆ เช่น คนที่กำลังแสดงความรักให้มันเกิดให้เราเห็น เราก็รู้ด้วยตาว่า เขากำลังแสดงความรักกัน ถ้าคนกำลังโกรธ เราเห็นเราก็รู้ด้วยตาว่าเขากำลังโกรธ บางทีพึ่งเสียงก็รู้ว่าเขากำลังโกรธ ตัวแสดงอยู่ที่นี่ อยู่ตรงนี้ เป็นแท่งเป็นก้อนจริง ๆ นี่แหละคือ "ภพ" ขั้นหยาบที่สุด ที่ก่อเกิดกับร่างกับกายเราอยู่ทุกวี่ทุกวันนี้ แม้เราจะไม่เห็นจากที่คนอื่นแสดง ดังที่อธิบายเพื่อให้รู้ให้เห็นได้ชัด ๆ ที่จริงนั้น ก็ที่ตัวเราเองนี่แหละ รับสัมผัสสร้างภพสร้างดินแดนแห่งความรัก โลภ โกรธ หลง อยู่โดยใช้ร่างใช้กายของเราเองแท้ๆนี่แหละเป็นภพที่สำคัญยิ่ง คนอื่นคนใดมันก็ไม่ใช่ตัวแท้หรอก ตัวเราเองนี่แหละตัว "ภพ" แท้ ๆ เราสร้างให้ ความรักมันเกิดที่นี่ ที่ตัวเรา เราสร้างความโลภให้มันเกิดที่นี่ ที่ตัวเรานี่เอง นึกให้เห็น นึกให้ดี ๆ ดังนั้นถ้าเราจะละ ก็ไม่ใช่ละ "ภพ" โดยไปมองที่คนอื่น ละ "ภพ" หรือดับ "ภพ" ก็ดับที่มันเกิดกับร่างกายเรานี่ ตรงนี่ ไม่ใช่ที่อื่นที่ไหน "กามภพ" หรือ "ภพ" แห่ง "ตัวตน" จริง ๆ นี้ ก็คือสิ่งที่ "กระทบสัมผัส" แท้ ๆ ซึ่งก็มี ๕ อย่างเท่านั้นแหละ คือ เห็นของถูกใจถึงใจ ก็เกิดสุข ได้ยินเสียงไม่เพราะไม่ถูกใจก็เกิดทุกข์ ได้ลิ้มรสอร่อยถูกใจถึงใจก็เกิดสุข ได้รับการสัมผัสหรือเสียดสีถูกใจถึงใจก็เกิดสุข ได้ดมกลิ่นเหม็นกลิ่นไม่ต้องใจก็เกิดทุกข์ เป็นต้น อาการ **"เกิด"** รสชั้นที่ใด นั่นแหละคือ กายเราไปสัมผัสจริง ๆ ส่วนตาไปกระทบภาพหรือรูปถูกใจถึงใจจริง ๆ และลิ้นกระทบกับของกินที่อร่อยจริง ๆ นั่นคือ **"แดนก่อเกิด"** จึงได้เกิดมีรสให้เสพที่แดนนั้น และคนก็รู้สึกเอาว่าเป็นสุข เป็นทุกข์

ที่นี้ "ภพ" ชั้น "รูปภพ" ที่เป็น แดนเกิด โดยบั้น "นาม" คือ ความนึกคิดขึ้นมาเป็น "รูป" นี้ มันก็เป็น "จิต" ชั้นแรก ที่ต่อจาก ทวารทั้ง ๕ มาเป็นทวารที่ ๖ คือ ใจคิดผูกพันอยู่กับทวารทั้ง ๕ แล้วก็หยิบเรื่องราวอันเกี่ยวกับ ทวารทั้ง ๕ นี้เท่านั้น ขึ้นมาสร้าง "แดนเกิด" รสก็เป็นรสชั้นที่เกี่ยวเนื่องจาก "กามภพ" อยู่ แต่ก็ไม่มีตัวตนที่เป็น "วัตถุ" หรือแท่งหรือก้อนให้เราเห็น ให้เราสัมผัสด้วยทวารทั้ง ๕ ได้แล้ว แต่ก็เป็น "รูป" เป็น "นาม" ที่ยกขึ้นเป็น "รูป" เรียกมันว่า "รูป" แล้ว เพราะโดยลักษณะของมัน มันไม่มีความรู้สึก มันจึงเป็น "รูปภพ" แดนเกิดที่เอาจิตเป็น "รูป" ขั้นต้น จึงเรียกว่า "รูปภพ"

ก่อนจะไปถึง "ภพ" ถึง "ภูมิ" ชั้นละเอียดกว่า "รูปภพ" หรือ "รูปภูมิ" ขึ้นไปอีก ข้าพเจ้าจะขอแทรก "ภพ" และ "ภูมิ" ที่ควรทราบอีก "ภพ" หนึ่งเสียหน่อย เพราะยังมีผู้เข้าใจ "ภพ" นี้แต่ในด้านเดียว คือด้านที่ว่า "คน" จะต้องไปสู่ "ภพ" นี้เอาก็ต่อเมื่อตายแล้วจริงๆ แท้ๆ เท่านั้น แต่แท้จริง "คน" ผู้อยู่ใน "กามภพ" หรืออยู่ในโลก ในขณะนี้ นี่แหละ ก็ควรจะรู้รายละเอียดของ "ภพหน้า" ที่จะไปด้วย ซึ่ง "ภพนี้" ขณะนี้ เราก็เริ่มต้นไปกันอยู่แล้วล่ะ "ภพ" หรือ "ภูมิ" ที่ว่านี้คือ "อบายภพ" หรือ "อบายภูมิ" นั่นเอง

ที่จริง อบายภพ หรือ อบายภูมิ นี้ สำคัญมากที่เดียว เพราะเราต้องเข้าใจให้ถ่องแท้ให้ได้ ถ้าไม่เข้าใจถ่องแท้ว่า "ภพ" นี้นั้น มันก็มีอยู่กับทุก "ชีวิต" ทุกวาระ ทุกสมัย ทุกเวลานั่นเอง ทั้งที่ขณะนี้ คือ อยู่กับเราขณะที่เรามีชีวิตเป็น "คน" เป็นผู้อยู่ใน "กามภพ" อยู่ในโลกมนุษย์ นี่แหละและอยู่กับเรา หรือเราจะต้องไปอยู่จริงๆ แท้ๆ เมื่อเราตายไปแล้ว ถ้าเราทำชั่วชั้นตกไปสู่ "อบายภูมิ" ก็ดี

คำว่า "อบายภูมิ" ต้องเข้าใจเนื้อหาของมันให้ดี คือ ดินแดนที่ไม่มีความสบาย ดินแดนที่ตรงกันข้ามกับคำว่า "สบายภูมิ" นั่นเอง เข้าใจคำว่า "สบาย" ในภาษาไทยได้เท่าใด คำว่า "อบาย" ก็คือ คำที่มีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า "สบาย" เท่านั้น นั่นคือ ความหมายแท้จริงล่ะ ดังนั้นผู้ใดตกอยู่ใน "ดินแดนแห่งความไม่สบาย" จึงคือผู้ตกอยู่ใน "อบายภพ" หรือ "อบายภูมิ" นั่นเอง แม้ "ชีวิต" ขณะนี้เป็น "คน" มีร่าง มีกาย มีเนื้อมีหนังอยู่ขณะนี้ก็ตาม ก็นับเนื่องว่าเป็นผู้อยู่ใน อบายภพ—อบายภูมินี้อย่างจริงอย่างแท้เช่นกัน ดังนั้น สัตว์นรก ในร่างของคน จึงมีอยู่ เดรัจฉานในร่างของคน จึงมีอยู่ เปรตในร่างของคน จึงมีอยู่ และอสุรกายในร่างของคน จึงมีอยู่ เราเห็นกันอยู่ เดินชนกัน พูดจากับเปรตกับอสุรกายอยู่ทุกวีทุกวัน แต่ "ตา" ของเรายังไม่ "สูง" ยังไม่ "ใส" พอที่จะเห็น "กายทิพย์" ของ "เปรต" ในร่าง "คน" ผู้นั้น หรือ "กายทิพย์" ของ "อสุรกาย" ในร่างคนของผู้นั้น ถ้า "ตา" ของเรา "สูง" ตาของเรา "ใส" หมด "อวิชชา" ได้เมื่อใด เมื่อนั้นเราจะเห็น "กายทิพย์" หรือ รูปร่างแท้จริงของสัตว์ในอบายภูมิ ที่ยังอาศัย "กายหยาบ" ของคนอยู่นั้น ได้ทันที ตามสภาพจริงของสัตว์ตนนั้น ตามนั้น

เอาล่ะ แม้ท่านจะไม่เห็น "กายทิพย์" หรือ รูปที่ไม่มีเนื้อมีหนังจริงๆ เป็น "รูป" ที่บันดาลขึ้นมาจาก "จิต" จาก "วิญญาณ" ก็ตาม ข้าพเจ้าก็จะอธิบายลักษณะของสัตว์นรก เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ที่เป็นแล้ว เป็นอย่างแท้ แต่ขณะนี้ยังอาศัย "กายหยาบ" คือ ร่างของ "คน" อยู่ ยังเดินเหิน มีชีวิตปนเปอยู่กับเราๆ อยู่ ถ้าเขาตายลงไปเมื่อใด เขาก็จะมี รูปกาย เป็นสัตว์นั้นๆ ตามที่เขาได้ก่อกรรมทำเข็ญสร้างบาปให้ตัวเองทันที อย่างไม่มีอะไรมาช่วยมาดึงไว้ได้

แต่ขณะนี้สิ เรามนุษย์เป็นๆ นี่แหละ ควรจะรู้จักสัตว์โลกพวกนี้ไว้ เพราะมันมีอยู่ในพิภพโลกของเรานี้ก็แยะ เท่าๆ กับที่ตายไปแล้ว แต่เรามองเขาไม่ออกเท่านั้น จึงควรจะรู้จักเขา จะได้หลบหลีกห่างไกล หรือคิดกลัวเกรงขยะแขยงในสัตว์โลกพวกนี้ ที่อาศัยร่างของคนอยู่เสียบ้าง เพราะทีเมื่อใครบังเอิญเกิดไปถูกเปรต ถูกอสุรกายที่ตายแล้วมันแสดงตนให้เห็นทีใด ยังกลัวมันขนาดหัวโกร่น จับไข้ขนาดหนักเอาทุกที ดังนั้น สัตว์นรก เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ที่ยังอาศัยร่าง "กายหยาบ" ของ "คน" อยู่นี้ ยังไม่ตายไปนี้ ก็มีร่าง "กายทิพย์" ที่ซ่อนอยู่ข้างในตัวของเขาขณะนั้นเหมือนๆ กัน กับที่เขาเป็นอยู่แล้ว คือ พูดง่ายๆ คนใดเป็นอะไรอยู่ คนนั้นก็จะมีกายทิพย์เป็นรูปสัตว์นั้นอยู่ เขาตายเมื่อใดก็จะทิ้ง "กายหยาบ" ที่เป็น "คน" นี้ แล้วก็ไปครองร่าง "กายทิพย์" ที่เป็น สัตว์นรก เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ของเขา ที่เขามีอยู่แล้วขณะนี้นั้นทันที

ก่อนจะอธิบายถึงข้อสังเกตที่จะสังเกต สัตว์นรกในร่างของคนที่ยังเป็นๆ อยู่ ก็จะขออธิบายถึงการก่อ การเกิดของสัตว์โลกให้พิสดารสักนิด เรามาอธิบายสัตว์เดรัจฉานกันดีกว่า เพราะเห็นง่าย มันมีอยู่ในโลกมนุษย์เรานี้อยู่แล้ว และเป็นสัตว์อบายภูมิที่วกเวียนมาไวกว่าสัตว์นรกอื่น

เดรัจฉาน เป็นสัตว์โลกที่มี "กายหยาบ" ซึ่งรวมๆ อยู่กับโลกของคน คือ พวกสัตว์ หมู หมา เหี้ย หงส์ อะไรพวกนี้ เดรัจฉานทั้งนั้น เรารู้จักมันดีที่จริงเราเรียกว่า มันเป็นสัตว์ใน "อบายภูมิ" เช่นกัน คือ อยู่ใน "ภูมิต่ำ" อยู่ในสภาวะที่ไม่สบาย ไม่เหมือน "คน" เสพสุขได้ไม่เท่าคน แต่กระนั้น "คน" บางคนก็เคยไปนึกคิดอิจฉาแม้กระทั่งหมา ก็นึกดูเถิดว่า คนที่เคยคิด

อย่างนั้น จะต่ำกว่าหมาไหม? เพราะชั่วขณะจิตหนึ่ง เขายังมองจิตตนเองออกว่า เขามีสุขน้อยกว่าหมา ที่มันเป็น "สัตว์ที่มันอยู่ในโลกที่ได้ชื่อว่าโลกอันไม่สบาย" อยู่แล้วแท้ ๆ

ดังนั้น ผู้ใดมี "จิต" ต่ำ สร้าง "บาป" ให้ตน ก่อ "ชั่ว" ใส่ตนอยู่ทุกขณะที่มีชีวิตอยู่นี้ "บาป" เหล่านั้น "ชั่ว" เหล่านั้นจะสร้าง "กายทิพย์" *(กายอันประกอบขึ้นด้วยจิตวิญญาณ ที่อยู่ในร่างของคนนี่แหละ)* ของเราให้ก่อรูป ก่อร่างไว้เรื่อย ถ้าเราสร้างแต่ความโง่เง่า คือไม่รู้เสียเลยว่า ธรรมะเป็นของดี "โลกุตตรภูมิ" เป็นดินแดนที่สูง ถ้าใครโง่อยู่ตราบใด มองไม่เห็นอยู่ตราบใด เมามัวอยู่แต่ในโลกของ อบายภูมิ เสพ อบายมุข อบายกรรมต่าง ๆ โดยไม่คิดละ คิดหยุด มัวเมาอยู่แต่กับโลกของ กามภูมิ เสพ-กามอยู่ ไม่คิดละ คิดหยุด คนผู้นั้นก็คือ ผู้กำลังก่อสร้าง "กายทิพย์" ให้ตนเองอยู่ทุกขณะด้วย รูปร่างที่จะไปสู่ "โลกของอบาย" และ "โลกของกาม" หรือ "โลกียภูมิ" "กายทิพย์" เหล่านี้เกิดเพราะเราสร้างเอง ไม่มีใครสร้างตัวเรานี่แหละสร้าง ก่อ "บาป" *(ชั่ว)* นิดหนึ่ง ก็ไปเป็นส่วนหนึ่งของ "กายทิพย์" ของเราก่อ "บุญ" *(ดี)* นิดหนึ่ง ก็ไปเป็นส่วนหนึ่งของ "กายทิพย์" ของเรา เมื่อก่อไว้อย่างไร "กายทิพย์" นี้ ก็จะเป็นรูป เป็นร่างตามที่เราก่อไว้นั้น ไม่มีปลอม ไม่มีเพี้ยน เพราะความจริง คือความจริง ทุกสิ่งเกิดจาก "จิต" หรือ "วิญญาณ" เรารู้แจ้งมาแล้วตามที่ได้เคยอธิบายมาจนถึงขั้นนี้ว่า "จิต" หรือ "วิญญาณ" คืออะไร? ก็คือ "ความรับรู้" ดังนั้น เราทำ "ชั่ว" ลงไปจริง ๆ นิดหนึ่ง "จิต" เราเอง ก็ "รับรู้" ทันที ใครคนอื่นเขาไม่รู้ก็ไม่เกี่ยว เรารู้แน่ ๆ เราจึงต้องก่อสร้างเป็น "กายทิพย์" ของเราไว้ทันที

เพราะคนทุกคนรู้ดีว่าตนกำลังทำอะไร ทำชั่วก็รู้ ดีก็รู้ ทำสิ่งใด สิ่งนั้นก็เป็น "กรรม" ประกอบร่างเป็น "กายทิพย์" ไว้เรื่อย จะปฏิเสธว่า ไม่รู้นั้น ไม่ได้แน่ ยิ่งเรารู้ตัวชัดๆ ว่ากำลังทำชั่ว ทำบาป ยิ่งก่อ "กายทิพย์" เป็นรูป เป็นร่างไว้ยิ่งชัดเจนเท่านั้น เกิดจริงตามที่ "วิญญาณ" ของเราสัมผัส หรือตามที่ "ความรับรู้" หรือ "ความรู้ตัว" เราสัมผัส ห้ามไม่ได้ ไม่มีอำนาจใดจะห้าม หรือจะหยุดยั้งไม่ให้ "กายทิพย์" ก่อเกิดตามความเป็นจริงได้ จะบิดพริ้วไม่ก่อตามที่ "รู้สึก" ก็ไม่ได้ จะห้ามได้ก็คือ ต้องห้ามไม่ให้ตน "รู้สึก" กับสิ่งที่เกิดนั้นนั่นแหละ จึงจะห้ามได้ ผู้ที่จะห้ามได้ดังนั้น ก็คือ ผู้ที่รู้จัก "จิต" ดีแล้ว คือผู้บรรลุอรหันต์ขึ้นไปนั่นเอง นอกกว่านั้นอย่าพึงห้ามเสียให้ยาก

เมื่อเราตายปุ๊บ "กายทิพย์" นี่แหละ เป็นที่อาศัยของเราล่ะ "วิญญาณ" ของเราจะต้องเกิดใน "กายทิพย์" อันนี้ แล้วเราจะมีรูปร่างอย่างไรล่ะ? ก็ต้องมีรูปร่างอย่างที่เราสร้างเอาไว้นี้ ไม่เป็นอื่น ไม่บิดพริ้ว ไปแย่งร่างแย่งกายของใครมาเกิดก็ไม่ได้ ต้องเกิดในกายของตัวเอง โดยเกิดใน "กายทิพย์" ของเรานี่แหละก่อน แล้วจากนั้นจึงไปหา "กายหยาบ" ที่จะมีรูปร่าง หรือแบบ หรือหุ่น เหมือนที่ตนสร้างไว้นี้ทุกกระเบียดนิ้ว แล้วก็ไปเกิดใน "กายหยาบ" นั้นอีกที ด้วยเหตุนี้เอง "กายหยาบ" ใดๆ ในโลกมนุษย์จะก่อเกิด หรือจะอุบัติ จึงจะต้องเกิดจากแรง "จิต" หรือแรง "วิญญาณ" ที่อาศัย "กายทิพย์" พวกนี้เอง เร่งเร้า และเผ้าเสาะหาให้มี ให้เกิด "กายทิพย์" พวกนี้ เราเรียกว่า "นามธรรม" และ "กายหยาบ" เราก็เรียก "รูปธรรม"

ดังนั้นผู้ใดสร้าง "กายทิพย์" ให้ตนในขณะเป็นมนุษย์นี้ ให้มี "กาย" เป็น "หมา" พอตายไปแล้ว ก็จะไปอาศัย "กายทิพย์" ของตนที่มี "รูปร่าง" เป็น "หมา" นั้นอยู่ชั่วคราวเสียก่อน หมาตัวนั้นจะมีรูปร่างอย่างไรก็ตาม แต่ "กรรม" ที่ตัวเองก่อเป็น "กายทิพย์" ไว้นั่นเอง เมื่อมีแม่หมาที่ไหนในโลกมนุษย์ผสมพันธุ์ แล้วจะปรุงแต่งธาตุออกมาเป็นตัวหมาที่มีเซลล์ต่าง ๆ จะประกอบเป็นรูปร่างมีส่วนต่าง ๆ เหมาะเจาะ อย่างที่ผู้นั้นได้ก่อเป็นกายทิพย์ให้ตนไว้แล้ว ผู้นั้นก็จะเข้าสวมร่าง "หมา" ตัวนั้นทันที หลีกก็ไม่ได้ เว้นก็ไม่ได้ เพราะ "กายทิพย์" นั้น จะเหมาะเจาะเป็นของ "กายหมา" ตัวนั้นทุกประการ จึงเรียกว่าเลือกเกิดเองไม่ได้ จะดื้อดึงอย่างไรก็ไม่ได้ เพราะตัวรู้แล้วในขณะที่เป็น "กายทิพย์" นั้นว่า ตัวเป็น "หมา" เห็น "กายทิพย์" ของตัวแล้วจะหลีกเว้นปฏิเสธอย่างไรก็ไม่ได้ จะแปรผันบิดพริ้วไปเป็นสัตว์ที่สูงกว่านั้นบริบูรณ์กว่านั้นก็ไม่ได้ ก็ต้องยอมอยู่ในสภาพนั้นทุกประการ *(เพราะโดยความจริงตัวเองเป็นผู้สร้างให้ตัวเองทั้งนั้น ย่อมไปโทษใครก็ไม่ได้)* และเมื่อมีโอกาสที่จะเกิดใน "กามโลก" หรือ "กามภพ" นี้ ได้มี "กายหยาบ" กับเขาก็จะต้องรีบมาเกิด เพราะจะได้มีโอกาสสร้างสมบารมีใด ๆ ใน "กามภพ" นี้ได้ เพราะ "ภพ" ใด ๆ ก็ไม่ดีเลิศประเสริฐสันไปเท่า "โลกียภพ" หรือ "กามภพ" หรือเมืองมนุษย์ไปได้ จึงต้องรีบมาเกิด แม้จะเป็นหมา ดังกล่าวแล้ว แต่ก็อีกนะแหละ เมื่อมาอยู่ในโลกมนุษย์ ก็ไม่ค่อยจะมีปัญญาสูงส่งรู้ดีรู้ชั่วอะไรมากนัก ก็จึงต้องค่อย ๆ ไต่เต้าระดับความสูงขึ้นมาอีกอยู่นั่นเอง

ยิ่งเมื่อมาเกิดในโลกมนุษย์แล้ว ถ้าไม่สร้าง "กรรม" ดี ก่อ "กายทิพย์" เอาไว้ให้ดีอีก ก็จะหมุนวนไปอยู่ใน "ภพ" ใน "ภูมิ" ต่าง ๆ ตามที่

อธิบายมานี้ทุกประการ ถ้ายิ่งสร้าง "บาป" (ชั่ว) ไว้อีก "กายทิพย์" อันใหม่อันอยู่ข้างในก็จะก่อเบื่นรูปเบื่นร่างใหม่ขึ้นมาอีกตาม "กรรม" ที่ตนเองทำในทุกขณะ

เบื่นดังนี้ไปตราบสิ้นกัปป์สิ้นกัลป์ นั่นคือระบบหมุนเวียนของสัตว์โลก ไม่ว่าคน เทวดา หรือสัตว์เดรัจฉาน สัตว์ที่เบื่นเปรต เบื่นอสุรกายก็เช่นกัน พวกหลังๆ นี้ก็จะไปทนทุกข์อยู่ในกายทิพย์ที่มีรูปร่างพิกลพิการ เสพทุกข์อยู่ให้สาสมเสียก่อน คือไปสำรอกกรรมให้เบาบางลง คือสร้างกายทิพย์ให้ตนใหม่ในเมืองนรก หรืออบายภูมิ จนมีกายทิพย์ที่พอจะมาสรวมร่างหมาร่างหมู หรือสัตว์โลกในกามภพ หรือเมืองมนุษย์ได้ จึงจะได้มาเกิดในกามภพ หรือเปรตตนใดไปเพ่งเพียรทำดีในอบายภูมิ ก่อกายทิพย์ให้ตนดีขึ้นเร็ว และเบื่นกายทิพย์ที่ดีขึ้นเทียบเท่าคนได้ ก็จะหมุนมาหากายหยาบที่เมืองมนุษย์ สร้างกรรมในเมืองมนุษย์ให้ตนอีก ก็เวียนมาเกิดเบื่นคนอีก เมื่อมาเบื่นคนแล้ว ยังสร้าง "กรรม" ไปแต่ในทาง "บาป" (ชั่ว) อีก "กายทิพย์" ก็จะก่อรูปไปเรื่อยๆ อีกตามนัยเดิม แต่ถ้าผู้ใดก่อ "บุญ" (ดี) ไว้ "กายทิพย์" ก็จะเบื่น "กายทิพย์" ที่ดี ที่สูงขึ้นไปอีกเรื่อยๆ การเกิดในชาติต่อๆ ไปก็ดีขึ้นเรื่อยๆ หมุนวนไปดังนี้

เพราะฉะนั้น ถ้าใครมี "สติ" พยายามละเว้น "บาป" ละเว้น "ชั่ว" ให้ได้เท่าใด "กายทิพย์" ของตนก็จะประกอบก่อรูปดีขึ้น—สูงขึ้นเท่านั้น ยิ่งถ้าเพ่งเพียรเรียน "ธรรมะ" เรียนรู้ความหลุดพ้นจากโลกที่หมุนเวียนอยู่นี้ให้ได้ ก็ยิ่งจะสูงขึ้นไปเหนือโลกอีก จึงเรียกว่าไปอยู่ "โลกุตตร" อันแปลว่าเหนือโลกนั่นเอง คือ เหนือความหมุนตามกรรม เรื่อง "ธรรมะ" จึงเบื่น

เรื่องที่คนควรจะหันมาเอาใจใส่ เพราะถ้าไม่พ้นโลก หรือเหนือโลก เราก็จะต้องตกอยู่ในสภาวะหมุนอยู่ยังงั้น อยู่กับโลกมนุษย์ กับโลกผีโลกเปรต ตราบโลกแตก ต่ำแล้วก็สูง สูงแล้วก็ต่ำอยู่อย่างนั้นทุกคน ทุกชีวิต นานเท่านาน ไม่มีจบ ไม่มีสิ้นได้เลย ถ้าไม่หาทางออกไปอยู่เหนือโลก *(โลกุตตรภูมิ)* ข้าพเจ้าคนหนึ่งล่ะเห็นแล้วว่า โลกมันกลม โลกมันวน มันหมุนอยู่จากสูงค่อย ๆ ลงไปหาต่ำ จากต่ำก็ค่อย ๆ ขึ้นไปหาสูง ใครสร้าง "กรรม" ให้ตัวเองได้มาก ก็ "ขึ้น" หรือ "ลง" ได้มากตามแรงตนอยู่ ดังนั้น แม้นใครรักจะหมุนอยู่อย่างนั้นก็เชิญเป็นมนุษย์ไปเถิด อยู่กับ "กาม" และว่าง ๆ เผลอ ๆ ก็ต้องหมุนลงไปอยู่เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย ไปเสพ "อบาย" อยู่กับทุกขเวทนาอันยิ่งกว่ากามนี้ แล้วก็หมุนขึ้นมาใหม่ แล้วก็หมุนกลับไปใหม่ หากใครชอบดังนี้อยู่ ก็อยู่เสพความหมุนไปดังนี้จนตลอดโลกแตก เอาตามใจชอบเถิด แต่ถ้าใครนึกเห็นแล้วว่า ไม่ควรจะ "หมุน" อยู่ดังนั้น ก็จงเร่งศึกษา "ธรรมะ" หาทางรอดออกจากวงเวียนของโลกนั้นมาให้ได้

เอาล่ะ ทีนี้หันกลับมาหาเรื่องของ การสังเกตดู "คน" ในโลกมนุษย์ แต่มี "กายทิพย์" เป็น "สัตว์อบายภูมิ" กันดูซิ ผู้ที่ได้ชื่อว่ามี "กายทิพย์" เป็น สัตว์นรก นั้น ก็คือ คน ธรรมดานี่แหละ แต่มีการแสดงออก *(ที่จริงจิตใจเขาเป็นอย่างนั้น ย่อมต้องแสดงออกอย่างนั้น)* ที่เร่าร้อนกระวนกระวายดิ้นรน แส่หาอยู่ มันไม่หยุดนิ่งในใจได้เลย นั่นแหละคืออาการของสัตว์นรก ผู้ที่มีมากก็ "ทุกข์" มาก ผู้ที่มีน้อยก็ "ทุกข์" น้อย ดังนั้นผู้ใดสร้างความเร่าร้อนจะเป็น "ร้อน" เพราะความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ก็ตาม ก็เป็นความเร่าร้อนทั้งนั้น จะเป็น "ร้อน" เพราะไปสร้างความผิดไปสร้างบาปกรรมอะไร

ไว้ก็ตาม ก็เป็นความเร่าร้อน ยิ่งความเร่าร้อนที่หนักขึ้นไปอีก เช่น "ร้อน" เพราะอยากฆ่าคนให้สมแค้น ก็ยิ่งสร้าง "กายทิพย์" ให้ตนเป็นสัตว์นรกที่เด่นชัดขึ้นมาใหญ่ ถ้าใครก็ตามเขา "ฆ่า" คนได้อย่างไม่กระเทือนใจ หรืออย่างชอบใจเอาด้วย คนผู้นั้นมี "กายทิพย์" เป็นสัตว์นรกที่บริบูรณ์ยิ่งแล้ว เพราะเขาพอใจที่จะไป "วน" ไป "หมุน" อยู่กับ "ภพ" ของการเป็น "สัตว์-นรก" นั้นแล้ว เหมือนคนติดอยู่กับบุหรี่ หรือติดอยู่กับกาแฟเย็น เขาก็จะเสพบุหรี่ เสพกาแฟเย็นอย่างสบาย อย่างชอบ ถ้าติดมากก็จะใฝ่หาบุหรี่ ใฝ่หากาแฟเย็นมาเสพ ถ้าใครเห็นว่าบุหรี่น่ารังเกียจ กาแฟเย็นน่ารังเกียจ หรือไม่ใช่สิ่งจำเป็นกับกายกับใจของเขา เขาก็หลุดพ้นออกมาจากของ ๒ สิ่งนั้น เหมือนกันกับคนที่เห็นการ "ฆ่าคน" เป็นเกมที่เขา "มัน" เหลือเกิน ยิ่ง "ฆ่า" ยิ่งอร่อย ยิ่ง "มันมือ" เขาก็คือผู้ที่ติดอยู่ใน "ภพ" นั้น ในโลกของเขานั้น กายทิพย์ของเขาก็จะสร้างเป็นสัตว์นรกอย่างชัดยิ่งขึ้น แท้ยิ่งชั่นอยู่ทุกขณะที่เขาก่อกรรม แล้วชาติหน้าเขาจะไปไหนเสีย เขาก็เป็นสัตว์นรกไม่มีทางอื่นเลย เพราะ "กายทิพย์" ของเขาถูกสร้างให้ตนเองบริบูรณ์ยิ่งแล้ว

นั่นคือพวกก่อความเร่าร้อน พวกมีความเร่าร้อนเป็นสัตว์นรก ถ้าใครมี "สติ" ระลึกให้ได้ รู้ตัวอย่าหาเรื่องที่เป็นความเร่าร้อนให้ตนได้เท่าใดก็จะไม่เป็นสัตว์นรกเท่านั้น ยิ่งไม่มีความเร่าร้อน แส่หาใด ๆ ในใจเลย ก็ยิ่งสงบ—สว่าง—สบายยิ่ง เท่านั้น

ทีนี้พวกที่เป็น เดรัจฉาน ก็คือผู้ที่ "โง่เง่า" คนบางคนคิดว่าตนเองฉลาด เอาเปรียบเขาได้คิดว่าตนฉลาด โกงเขาได้คิดว่าตัวฉลาด ข่มขู่เขาได้ก็คิดว่าตัวฉลาด ที่แท้นั่นแหละคือ "คนโง่" โง่อย่างไร? โง่ที่ไม่รู้ความจริง

ว่า ตนเองทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับ ความถูกต้อง หรือทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับ "บุญ" *(ความดี)* โดยดีใจคนเดียว คนอื่น ๆ ในโลกเขาไม่เห็นด้วยเลยว่าความเอาเปรียบ ความโกง ความข่มขู่ผู้อื่นนี้ มันเป็นความดี ความชอบ ความน่านับถือ น่าดีใจ ตนเองดีใจอยู่ผู้เดียวที่เอาเปรียบเขาได้ ตนภูมิใจสุขใจอยู่ผู้เดียวที่คิดว่าตัวฉลาดโกงเขาได้ แต่หารู้ไม่ว่า ที่แท้ตัวเองโง่ แสดงความโง่เพราะไม่เห็นความจริงแท้ว่า ขณะที่ตัวโกงเขา เอาเปรียบเขานั้น คนอื่นๆ อีกทั้งหลายทั้งปวง เขาไม่ได้สรรเสริญเยินยอเลย เขาเห็นเป็นอาการต่ำอาการเลว อาการชั่ว คนผู้นั้นสร้างความต่ำให้ตัวเอง สร้างความเลวให้ตัวเอง แล้วเรียกคนผู้นี้ว่า คนโง่ไหมล่ะ ? ที่สร้าง "กายทิพย์" ให้ตนไปใน "รูป" ของเดรัจฉานอยู่ตลอดเวลา เพราะความโลภก็ดี ความโกรธก็ดี หรือความหลงก็ดี เช่น คนที่กำลังหลงในความรักอย่างงี้ แม้ตัวเองจะไม่มีเงิน แต่อยากประสบผลแห่งความรัก ก็ไปโกง ไปทำทุกอย่างที่จะให้ได้มาซึ่งเงินด้วยวิธีไม่ชอบอย่างไรก็เอา เพื่อจะนำเงินมาประกอบอะไรต่าง ๆ ขึ้นให้ความรักสมผลที่ตนต้องการ ก็คือผู้นั้นเสียงทำในสิ่งที่โง่ๆ ออกไปแท้ๆ เพราะความหลง ถ้าเป็นขณะที่เขาไม่มีความรัก เขาก็จะรู้ตัวว่าขณะนั้นเขากำลังสร้างความโง่ ก่อความโง่ "ความโง่" เหล่านี้แหละจะสร้างกายทิพย์ของผู้กระทำอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันให้มีรูปร่าง ตามที่ตนกระทำเอง ถ้าผู้ใดทำมากๆ เข้าก็จะเป็นเดรัจฉานแท้ขึ้นทุกวัน เพราะฉะนั้นคำว่า "โง่" นี้ จึงไม่ใช่หมายถึงผู้ "ด้อยปัญญา" ย่อมหมายถึงผู้มี "ปัญญา" ขนาดเยี่ยมยอดก็ได้ แต่ก็ยังทำอะไร "โง่ๆ" ผิดทำนองคลองธรรมอยู่ได้ ผู้ทำอะไรผิดทำนองคลองธรรมได้ลงคอ เรียกว่าคนนั้น "โง่" ทั้งสิ้น แม้จะเป็นคนชั้นเล็กชั้นใหญ่ขนาดสร้างบ้านกินเมืองขนาดไหนก็ตาม จึง

พึงควรใช้ "สติ" ครองตนให้ดี อย่าก่อ "กายทิพย์" ของตัวให้เป็น เดรัจฉาน ไว้ให้มากนักเลย

ที่นี้ พวก เปรต ก็คือพวกที่มี ตัณหา—ราคะหนัก แรงกล้าอยู่ด้วย ความอยาก ความหิวโหย ความไม่รู้จักพอ อยากอะไรก็ตาม เป็น ตัณหา—ราคะทั้งสิ้น ถ้าแม้นสิ่งนั้นคิดอยากมาให้ตนเสพละก้อ พวกที่อยากมากจนออกหน้าออกตา เช่นผู้หญิงที่แต่งกายเกินงามไป ทั้งๆ ที่ตนเองคิดว่าได้แสดงออกอย่างดีเยี่ยมเต็มที่แล้วนั่นแหละ ผู้ที่มี "สติ" ดีๆ จะแลเห็นได้ และปลงอนิจจังให้เสมอว่า แม่คุณเอ๋ยช่างโจ่งแจ้งเสียนี่กระไร แต่ตัวผู้ตกอยู่ในภาวะความอยากนั้นไม่รู้ตัวหรอก เขาไม่รู้จริงๆ เขาไม่ได้แกล้ง แต่เพราะตัวเขามี "กายทิพย์" เกือบๆ หรือเป็นเปรตเข้าไปแล้วจริงๆ เขาจึงทำในสิ่งนั้นโดยไม่รู้ตัวเลย บางทีดิ้งเปลือยก็กล้า บางทีแทบจะเกือบเปลือยก็มี บางทีก็ไม่ใช่เปลือย แต่พอกทั้งทาทั้งขีดทั้งเขียนทั้งละเลงอะไรต่างๆ นานา ดูแล้วก็เกือบจะเป็นร่างเป็นกายของ "เปรต" ไปแล้ว ดูให้ดีเถิด นั่นแหละพวกกระหาย พวกมี ตัณหา—ราคะกล้าอยู่เต็มใจ อยากในรสทั้ง ๕ คือ รูปสวย—รสอร่อย—กลิ่นหอม—เสียงเพราะ—สัมผัสเสียดสีดีถูกอกถูกใจ นั่นคือ กามคุณ ๕ ที่คนยังอยากอยู่ ใฝ่หาอยู่ ผู้ใดแสดงความอยากในสิ่งทั้ง ๕ นี้ออกมา ไม่รู้จักพอ และมากเท่าใด ผู้นั้นก็มี "กายทิพย์" เป็น เปรต มากเท่านั้น และเขาก็จะเป็นเปรต เป็นผู้เต็มไปด้วยความอยาก ความหิวกระหาย ทั้งที่ยังเป็นๆ นี่แหละ ส่วนตายแล้วนั้นไม่มีปัญหา เป็นเปรตแน่ๆ เนื่องจากหิวไม่รู้จักพอ อยากไม่รู้จักอิ่ม

พวก อสุรกาย ก็คือ พวกที่เกิดความกลัวขึ้นในใจ กลัวเพราะอะ-

ไรก็ตาม ใครมีความกลัวมาก ก็มีโอกาสสร้าง "กายทิพย์" ให้ตนเป็น อสุรกาย มากเท่านั้น เช่นกลัวจะไม่ได้เงิน กลัวจะจน กลัวจะไม่สมรัก กลัวจะตกอับ กลัวจะหลุดตำแหน่ง กลัวทุกอย่างแหละ เป็นการสร้าง "กายทิพย์" ให้เป็น "อสุรกาย" ให้ตนทั้งสิ้น ยิ่งกลัวเพราะไปทำความผิดเอาไว้ เช่น ไปโกงเขา ไปฆ่าเขาเป็นต้น ก็ยิ่งชัดยิ่งเจนใหญ่ "กายทิพย์" ก็ยิ่งก่อรูปได้ชัดแจ่มยิ่งขึ้นเป็น "อสุรกาย" ขึ้นไปแน่ๆแท้ๆ

ดังนั้นหากจะไม่ให้ กรรมก่อรูป ก่อ "กายทิพย์" เป็น "อสุรกาย" ก็อย่าได้สร้างอะไรที่จะเกิดความกลัว อย่าสร้างความกลัวใส่จิตตนเอง แม้ความกลัวที่จะไม่ได้กินอร่อย กลัวจะไม่สวย กลัวจะไม่ได้ดมกลิ่นหอม กลัวจะไม่ได้ฟังเสียงไพเราะ หรือกลัวจะไม่ได้สัมผัสเสียดสีสิ่งถูกใจถึงใจ และแม้กระทั่งกลัวตาย ก็ต้องทำให้ได้ ถ้าใครไม่กลัวแม้กระทั่ง "ตาย" ผู้นั้นก็เป็น "อรหันต์" อย่างแน่ๆ—แท้ๆ

การก่อ การเกิด ในลักษณะดังกล่าวแล้วของทุกๆภพ ทุกๆภูมิ หรือทุกๆ "กายทิพย์" ที่ได้เล่ามานี้แหละ คือ การเกิดอย่าง "โอปปาติกกำเนิด" คือเกิดโดย "กรรม" เป็นผู้ก่อ เกิดโดย "จิต" เป็นผู้สร้าง โดย "วิญญาณ" เป็นผู้กระทำ ค่อยๆสั่งค่อยๆสม เป็นร่างเป็นตัวขึ้นมา พอเปลี่ยนภพ เปลี่ยนภูมิ ก็เกิดได้เต็มรูปเต็มร่างได้ทันที เป็นตัวเป็นตน เป็น "รูป" เป็นลักษณะอย่างนั้นได้ในทันทีนั่นเอง

นั่นเป็นเรื่องของ "ภพ" นี้ "ภพ" ที่อยู่เป็นมนุษย์เราดีๆนี่เอง คนที่มีความเป็นสัตว์นรก เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ก็เป็นอยู่ดังนี้ เป็นจริงๆในร่างของคนนี่แหละ ดังนั้นจึงควรหัดสังเกตให้ดี หัดหลีกเว้นเสียจากความ

เป็นผู้จะไปสู่ อบายภูมิ—อบายภพทั้งหลาย การเกิดของคนนั้น ตัวเองทำเอง ค่อย ๆ ก่อ "กายทิพย์" ให้ตนไปเรื่อย ๆ ตามนัยที่ได้อธิบายมานี้ อย่าได้สงสัยเลย และอย่าได้ทะนงตนว่า ตนเองครองร่างเป็นคนอยู่อย่างนี้ จะเป็นสัตว์นรก เปรต เดรัจฉาน ไม่ได้เป็นอันขาด ที่แท้ตนเองสร้างสิ่งเหล่านั้นให้ตนอยู่ตลอดเวลา คิดให้ดี มี "สติ" ให้มาก จะพ้นภาวะเป็น "สัตว์นรก—สัตว์อบายภูมิ" ได้มาก

จบเรื่อง "อบายภพ" กลับมาหาเรื่องที่เรายังอธิบายกันค้างอยู่ถึง "รูปภพ" หรือเกี่ยวพันไปจน "ภวตัณหา" นั่นแล้ว

ที่นี้ "ภพ" ขั้นละเอียดขึ้นไปอีก ขั้น "**วิภวตัณหา**" อันละเอียดยิ่งกว่า "รูปภพ" แล้วนี่ ขั้นนี้ก็ต้องสร้าง "จิต" ขึ้นมาเป็น "รูป" อีกนะแหละ แต่เป็น "รูป" ที่ขาดจาก "กาม" เด็ดขาดไปแล้ว ไม่เกี่ยวข้องกัน หรือสูงส่งขึ้นไปเลย เป็น "ความนึกคิด" ที่สร้างแต่คุณ คือสร้างสิ่งนั้นขึ้นมาเพื่อสิ่งนั้น หรือสร้างสิ่งนั้นขึ้นมาเพื่อ "อรูป" อื่นอีกที ไม่ใช่เพื่อเรา หรือเพื่อสิ่งที่เรียกว่า "กาม" แล้ว ซึ่งก็ยังแบ่งละเอียดอยู่มากมายหลายระดับขั้นเหลือเกิน เป็น "ตัณหา" ที่ยังอยากสร้าง "อรูปชีวิต" ขึ้นมาอยู่ นี่คือ "ตัณหา" ขั้นสูง "ตัณหา" ขั้นละเอียดเพิ่มขึ้น และต้องสร้าง จึงจะมี อยู่เฉย ๆ มันจะมีไม่ได้ มันจึงเรียกว่า "ตัณหา" เพราะถ้าไม่สร้าง "ภพ" ขึ้นก่อน เราก็จะสร้าง "ชาติ" หรือสร้าง "ชีวิต" ขึ้นไม่ได้เลย แต่ขั้น "วิภวตัณหา" นี้ "ชีวิต" ที่จะเกิดมันก็ต้องเป็น "อรูปชีวิต" แน่นอน ทั้ง ๆ ที่สร้างก็บอกไม่ได้ด้วยว่า "รูป" ขั้นละเอียดที่ต้องเรียกว่า "อรูป" นี้ ที่สร้างขึ้นใน "อรูปภพ" นี้ มีรูปร่างเป็นอย่างใด เช่น "ชาติไทย" ใครจะบอกได้บ้างไหมว่า ความเป็น "ชีวิตชาติไทย" มี

รูปร่างหน้าตาอย่างไร ? หัวอยู่ไหน ? ตา หู จมูก ปาก แขน ขา อยู่ไหน ? เราจะดูไม่ออกบอกไม่ได้เลย แต่เราก็รู้ว่า "ชาติไทย" ทั้งชาติเป็น "ชีวิต" ที่เกิดมาแล้วหลายร้อยหลายพันปี ทรงอยู่มาเป็นกลุ่มเป็นก้อน ปรุงแต่งกันอยู่ มีแผ่นดินเนื้อที่ มีประชากร มีคุณธรรม มีอะไรต่างๆ ทั้ง "รูปธรรม" ทั้ง "นามธรรม" ประกอบกันขึ้นเป็น "ชีวิตชาติไทย" นี่แหละคือ "อรูปชีวิต" และแม้กระนั้น "ชาติไทย" หรือ "ชาติจีน" — "ชาติอังกฤษ" หรืออะไรก็ตาม ก็ยังเป็น "อรูปชีวิต" ขั้นที่ยังไม่สูงส่ง ละเอียดแท้ บริสุทธิ์แท้ อะไรมากนัก ยังนับเนื่องเป็น "วิภวตัณหา" ขั้นต่ำ (แต่ก็ยังไม่ต่ำอะไรมากมายดอกนะ เพราะยังมีต่ำกว่านี้อีกมากมายหลายระดับ) และเป็น "อรูปชีวิต" ขั้นหยาบ หรือเพื่อผู้คน เพื่อกามอยู่ แต่ประโยชน์เกิดแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

เช่น "ชีวิตของพุทธศาสนา" เป็นต้น ดังที่เคยกล่าวถึงมาแล้ว "อรูปชีวิต" ของ "พุทธศาสนา" นี่สิ จึงเป็น "อรูปชีวิต" ที่สูงส่งละเอียดแท้ ผู้สร้าง "ชีวิต" ให้แก่ "อรูปชีวิต" เหล่านี้ สร้าง "อรูปชีวิต" ขึ้นมาเพื่อ "อุดมคติ" และจะพิจารณาได้ว่าสูง หรือไม่สูงขั้นใด ก็ตรงที่ยังเนื่องกับตนหรือกับตัวตนหรือกับกามอยู่มากหรือน้อย และบริสุทธิ์แท้ บริสุทธิ์จริงเท่าใด และ "คุณธรรม" หรือ "รส" หรือ "ผล" ของ "ชีวิต" นั้น สูงส่งมีค่ามากน้อยเท่าใด รวมความอธิบายง่ายๆ ก็คือ ผู้สร้าง "อรูปชีวิต" นั้น ไม่ได้สร้างเพื่อตนเองเสพแต่อย่างใด หรือถ้าจะมีเพื่อตนก็เป็นเพราะมันเกิดสนองผลออกมาเองอีกทีต่างหากไม่ใช่โดยตรง ผู้สร้างสร้างขึ้นมาเพื่อทุกๆ ชีวิตที่ยึดเกาะรวมตนเป็นเนื้อหาของ "อรูปชีวิต" นั้นมากกว่า เช่น "ชีวิตชาติไทย" ก็มี คนกับแผ่นดินเป็นส่วนประกอบอันสำคัญ แผ่นดินย่อมไม่มีการเสพล่ะ ผู้เสพโดย

ตรงเสพความเป็นอยู่ในชาติไทย คือ คนไทย และอย่างเช่น "ชีวิตพุทธศาสนา" ดังนี้ ก็มี พุทธศาสนิกชน กับ พระธรรม เป็นส่วนประกอบเป็นส่วนใหญ่ พระธรรมเป็นของแท้เป็นหลักอยู่เฉย ๆ ไม่เสพอะไร แต่ผู้เสพคือพุทธศาสนิกชน เป็นผู้เสพคุณธรรมหรือ รสที่ "ชีวิตพุทธศาสนา" มีให้ เป็น "คุณธรรม" หรือเป็น "รส" ที่สูงส่ง ปราศจากมลทินหยาบทั้งมวล ดังนั้น "ชีวิตพุทธศาสนา" จึงเป็น "อรูปชีวิต" ที่สูงสุดยอดแล้ว เพราะเหตุดังนี้ ผู้มี "ตัณหา" ในการสร้างภพ สร้างชาติของ "อรูปชีวิต" ขั้นสูงสุดนี้ จึงเป็นผู้ที่บริสุทธิ์ และสูงสุดเหนือความสูงใด ขั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น จึงจะทำได้

นี่แหละคือ "ตัณหา" อันไม่น่าจะเอาคำว่า "ตัณหา" มาใช้ เพราะฟังแล้วมันน่ากลัว แต่ที่จริง มันก็มีลักษณะ ของ "ตัณหา" อยู่เท่านั้น ทว่าความสูงส่งของ "ผล" แห่ง "ตัณหา" เช่นนี้ มันต้องทรงไว้ ต้องผดุงไว้ ต้องมีไว้ให้ได้ ไม่เช่นนั้น ทุกอย่างจะมีแต่ ความต่ำ "ตัณหา" ขั้น "วิภวตัณหา" นี้ที่เรากำลังกล่าวถึงนี้ เป็น "วิภวตัณหา" ขั้นสูงยอดเยี่ยม ที่พระพุทธองค์จัดเอาไว้ว่า ถ้าผู้ใดสร้าง "วิภวตัณหา" เหล่านี้ แล้วสร้าง "ชีวิต" หรือ อนุเคราะห์ "ชีวิต" ขั้น "อรูปชีวิต" ดังกล่าวนี้แล้ว ท่านจึงเห็นควรให้ ก่อเจดีย์นำกระดูกของท่านผู้นี้บรรจุไว้ให้เป็นตัวอย่างแก่สัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง บางคนคงจะพอนึกออก หรือคงจะเคยได้อ่าน ได้เรียนรู้มาแล้ว ผู้มีคุณแก่โลกถึงปานนี้ก็มี ๑. พระพุทธเจ้า ๒. พระปัจเจกโพธิพุทธเจ้า ๓. พระอรหันต์เจ้า ๔. พระเจ้าจักรพรรดิ นี่แหละเป็นยอดเอกอันน่าเอาเป็นตัวอย่าง ต้องกราบเคารพแม้จะเหลือแต่กระดูกกับขี้เถ้า

แต่ "วิภวตัณหา" ที่ต่ำยิ่งกว่านี้ก็มี ดังที่ข้าพเจ้าเคยพูดถึงมาแล้วว่า ถ้า "จิต" เราสร้างภพขึ้นมา แค่ขั้นเลย "รูปภพ" ขึ้นมาเพียงขั้นเดียวก็เรียกว่า เป็น "วิภวตัณหา" ได้แล้ว ซึ่งข้าพเจ้าได้กำชับกำชาไว้ในตอนที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ให้สะกิดใจเอาไว้นั่นเอง ความเป็น "ตัณหา" ของ "วิภวตัณหา" นั้น แค่ขั้น เราจะทำอะไรให้แก่ใครเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่คนนั้น ซึ่งเราไม่ได้หวังผลตอบแทนอะไรเลย "ตัณหา" นั้น ก็เรียกว่า เป็น "วิภวตัณหา" ได้ทันที ดังนั้นใช้หลักง่าย ๆ ว่า "วิภวตัณหา" นี้เป็นตัณหาแห่งคุณธรรม เป็นตัณหาที่ไม่ได้เพื่อตนเลย เป็นตัณหาที่ก่อประโยชน์แก่ผู้อื่นที่นอกตน เป็นตัณหาที่เกิดประโยชน์อย่างที่เรียกว่า เป็น "อุดมคติ" ดังนั้นถ้าเราจะเอาคำว่า "อุดมคติ" ไปวัดไปเทียบ หรือไปเป็นเครื่องสอบ "วิภวตัณหา" ก็จะพอได้ ถ้า "ภพ" ใด หรือ "ชีวิต" ใดที่ "เกิด" ขึ้นมาอย่างมี "อุดมคติ" ภพนั้นต้องเป็น "อรูปภพ" และมี "ตัณหา" ขั้น "วิภวตัณหา" จะต่ำหรือสูงก็วัดเอา "รส" หรือ "ผล" นั้น ๆ ว่า เพื่อ "กาม" หรือห่าง "กาม" ขึ้นมามากน้อยเท่าใด เป็น "ผล" หรือเป็น "รส" ที่มีคุณค่าแค่ใด ? ถ้าเป็น "รส" หรือเป็น "ผล" แค่ขั้น "ยศ" และ "สรรเสริญ" ก็ยังเป็น "วิภวตัณหา" ขั้นต่ำกว่าที่ได้อธิบายมาเมื่อกี้ลงไปอีก แต่ก็จัดเป็น "วิภวตัณหา" เช่นกัน เพราะผู้สร้างเอา "ยศ" เอา "เกียรติ" เอา "สรรเสริญ" นั้น ยังไม่ได้เสพรสของ "กาม" โดยตรง "ยศ—สรรเสริญ" พวกที่ได้นี้ เป็น "อรูปชีวิต" ที่จะค่อย ๆ แปรรูปกลายผลมาเป็น "ลาภ" เป็นเงินแล้วก็นำไปซื้อหา หรือแลกเปลี่ยนมาเป็น "ของ" ที่จะเสพทาง ตา หู ปาก จมูก กาย อีกที ค่อย ๆ ตามให้ดี ดังนั้น ผู้อยากได้ยศ อยากได้เกียรติ และสรรเสริญนี้อยู่ จึงคือ

"อรูปพรหม" ในร่างคน ที่ใฝ่เสพ อันเรียกได้ว่าเสพ "กาม" โดยอาศัยการออกผลช้านานไปอีกหลายชั้น กว่าจะเจอ "รูปกาม" ที่เสพแท้ๆ ถ้าคนผู้นี้ตัดขาดการเสพ "กาม" แท้ๆ มาได้แล้วจริง และตัดขาดการ "เสพกาม" ในชั้น "รูปภพ" คือบั้นความคิดขึ้นเสพได้แล้วด้วย ถ้ายังเหลือความอยากได้ยศ—สรรเสริญอยู่ ก็เรียกได้อย่างแท้ว่า ผู้นี้ยังเป็นชั้น "อรูปพรหม" หรือ "พระอนาคามี" ผู้ยังใฝ่เสพ "กาม" ชั้นละเอียดหลายชั้นหลายทอดอยู่ ตราบเวลาใด เมื่อใดละขาดได้ ไม่ปรารถนา แม้ ยศ—สรรเสริญแล้ว จึงจะพ้น "วิภวตัณหา" ขั้นนี้ได้ แต่ก็ยังจะมี "วิภวตัณหา" ขั้นสูงต่อไปอีก ดังได้อธิบายมาแล้ว

ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวพาดพิงไปถึงองค์สมเด็จพระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ของเรามาก่อนแล้ว ว่า พระองค์ท่านยังมี "วิภวตัณหา" อยู่ ตราบจนพะองค์ได้สร้าง "ชีวิตพุทธศาสนา" ขึ้นไว้ในโลกสำเร็จ พระพุทธองค์จึงได้ละ "วิภวตัณหา" เสีย ท่านผู้อ่านเมื่ออ่านพบตอนแรกที่ข้าพเจ้ากล่าวว่า พระพุทธองค์ มี "ตัณหา" ก็คงจะนึกคาดโทษ หรือคิดไปในทางดูแคลน หรือในทางถือผิดเอากับข้าพเจ้าอยู่พอแรง ด้วยแท้จริงนั้น ผู้ไม่มี "ตัณหา" จะพึงมีความมุ่งหวังไม่ได้ จะคิดสร้างไม่ได้ จะคิดก่อไม่ได้ หรือทำให้มี "การเกิด" ขึ้นมาไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นแค่ "รูปชีวิต" หรือละเอียดขึ้นจนขนาด "อรูปชีวิต" ก็ตาม

ถ้าขืนตีความคำว่า "ตัณหา" แปลเป็น "ความอยาก" อย่างเดรตรง หรืออย่างคนไม่มี "ปัญญา" ละก้อ พระพุทธองค์ก็เลยกลายเป็นคนประหลาดไปเลย แม้จะ "กระหายน้ำ" ซึ่งก็เป็น "ความอยาก" อันหนึ่งก็เลยพลอยมี

ไม่ได้ไปด้วย หรือ "อยากฉันอาหาร" ก็ไม่ได้ เพราะ "อยากกินน้ำกินข้าว" นั้นคือ ยังอยากมีชีวิตอยู่ หรือแม้อยากสั่งสอนคนให้พ้นทุกข์ ก็เลยไม่ได้ไปด้วย อย่าลืมว่า "ความอยาก" หรือคำว่า "ตัณหา" นั้น ต้องเข้าใจให้ดีว่าเป็น "ความอยาก" ที่เจือไปด้วย โลภ *(มาให้ตน)* โกรธ หลง คือ "อยาก" อย่างผู้ไม่ฉลาด อยากอย่างผู้ยังโง่อยู่ อยากอย่างผู้ยังเป็นทาสสิ่งนั้นอยู่ และเป็นการ "อยาก" อย่างผู้ไม่มี "สติ" ครองตน จึงจะเรียกมันว่า "ตัณหา" ที่แท้ ส่วน "วิภวตัณหา" นั้น เพียงขออาศัยคำว่า "ตัณหา" อันแสดงลักษณะปรารถนามาประกอบเป็นศัพท์ *(สมมุติบัญญัติ)* ที่จะพูดให้คนเข้าใจกันได้เท่านั้น

ดังนั้นจึงควรจะรู้ไปถึงด้วยว่า แม้การมี "ตัณหา" ในการจะบรรลุนิพพานนั้น ก็เป็น "ตัณหา" แต่เรียกว่า "วิภวตัณหา" เพราะเป็น ความอยากที่นับเป็นอุดมคติ เป็นสิ่งสูง เพื่อความพ้นตัวตนไปเสีย เพื่อการหลีกออกจากกามเด็ดขาด จึงเรียกว่า "วิภวตัณหา" ถ้าเข้าใจได้ดังนี้ หากมีใครถามว่า ถ้าอยากได้ "นิพพาน" มิเป็น "ตัณหา" หรือ ? ก็จะตอบเขาได้ทันทีว่า เป็น "ตัณหา" แน่ เพราะใฝ่อยู่ มุ่งเอาอยู่ ปรารถนาอยู่ จะไม่ใช่ "ตัณหา" ได้อย่างไร ผู้ที่เคยสงสัยอยู่ครามครัน ก็จะได้หายสงสัยกันเสียที

"ตัณหา" ขั้นสูงชนาด "วิภวตัณหา" อย่างนี้ ผู้ที่ยังไม่มีจิตละเอียดอ่อนหรือสูงไปถึงขั้นข้ามแดนข้ามภพไปได้จาก "กามภพ" ไปละก้อ ก็ยากที่จะสร้าง "วิภวตัณหา" ขั้นแท้ ขั้นบริสุทธิ์ได้ แม้ผู้ปรารถนา "นิพพาน" ก็ดี ผู้ที่จะมี "จิต" จนถึงขั้น ปรารถนา "นิพพาน" แท้จริง ก็คือ ผู้ที่มีจิตละเอียดเข้าขั้น พระโสดาบันขึ้นไปแล้วจึงจะเริ่มสร้าง "วิภวตัณหา" ที่เป็นความปรารถนาบริสุทธิ์แท้จริงได้ ต่ำกว่าพระอริยบุคคลจะไม่มีทางสร้าง "วิภวตัณ-

หา" ในเรื่อง "นิพพาน" ให้ตนโดยแท้จริงได้เป็นอันขาด เพราะผู้ที่ยังไม่บรรลุถึงความเป็นพระอริยบุคคลนั้น ปรารถนา "นิพพาน" ก็ยังไม่รู้ "รูป—นาม" ของนิพพานได้ดอก จะต้องเป็นผู้พ้น "สักกายทิฏฐิ" ไปได้เสียก่อน ว่าเป็นอย่างไรแน่แท้ จึงแม้ผู้นั้นจะบอกกับตนเองว่า ปรารถนา "นิพพาน" อยู่ปานใด ก็คงได้แต่พูดได้แต่คิดไปเท่านั้นเอง จะถูกฝาถูกตัว หรือเป็นการปรารถนานิพพานที่ถูกต้องโดยแท้ไม่ได้เป็นอันขาด แต่กระนั้นก็ดี ก็ยังถือว่า "ตัณหา" ที่ปรารถนา นิพพานนี้ เป็น "วิภวตัณหา" ขั้นกลางเท่านั้น ยังไม่ใช่ "วิภวตัณหา" ขั้นสูงสุด แม้จะเป็นการสร้าง "ชีวิต" ที่สูงด้วยคุณค่าก็ตาม เพราะยังเป็น "ภวตัณหา" อยู่หน่อย ๆ คือเพื่อตนอยู่เหมือนกัน แต่เพียงเพื่อตนให้พ้นจากตน ในหมวดธรรมข้อใด ๆ ก็ตาม มันก็ยังมีขั้น ต่ำ—กลาง—สูง แยกละเอียดไว้เป็น ๕ เป็น ๑๐ เป็น ๑๐๐ เป็น ๑๐๐๐ อยู่ทุกหมวดทุกกอง ต้องเข้าใจให้ดี แม้แต่คำว่า "ชีวิต" ก็มีขั้นต่ำ—กลาง—สูง แม้คำว่า "ตัณหา" ดังที่เพิ่งจะเล่ามานี้ก็มี ต่ำ—กลาง—สูง หรือแม้ "รูป—นาม" หรือ "อวิชชา" ทุกอย่างแหละ ต้องเข้าใจให้ดี อย่าเพิ่งเหมาหมู่ ทุกอย่างมีความสูง—ต่ำ ทั้งสิ้น ความจบนั้น มันจบกันเป็นขั้น ๆ เป็นระดับ ๆ ผู้ใดจบได้แล้วขั้นใด หากสร้าง "ตัณหา" ปรารถนา "ชีวิต" ที่สูงขึ้นอีกก็เพ่งเพียรต่อไปอีก หากไม่เพ่งเพียร ก็คงวนอยู่ที่ขั้นนั้น ระดับนั้น ตราบโลกแตกนั่นเอง

นั่นคือ ความละเอียดขั้นสุดของ "ตัณหา" ผู้ใดเข้าถึงได้ และจับตัวตนของตัวที่พูดถึงได้หมดทุกตัว ผู้นั้นก็อยู่ในข่ายที่เดินทางเข้าสู่กระแสชีวิตสูง เข้าสู่จิตขั้นอรูปชีวิตได้ทีเดียว

สิ้นแล้ว "ตัณหา" สิ้นแล้วเรื่องของ "ตัณหา" เมื่อหมด "ตัณหา"

ก็ควรจะจบเรื่องได้แล้ว ผู้ปฏิบัติให้หมดสิ้น "ตัณหา" ก็เป็นผู้จบสิ้นเรื่องของตนเอง ได้อย่างแท้จริง แต่ผู้ที่ยังไม่หมดอื่น ๆ รวมทั้งข้าพเจ้าด้วย ต่างก็ยังไม่หมด ยังไม่จบลงได้ ยังจะต้องเจรจากันต่อไป มีเรื่องสำคัญยิ่งที่ข้าพเจ้าอยากจะขอชี้ชวนความเข้าใจกับพุทธศาสนิกชนทั้งหลายอันเป็นส่วนมาก สักหน่อย เนื่องด้วยเท่าที่พุทธศาสนิกชนเรายังมีความเข้าใจ และคิดเห็นผิดๆ อยู่โดยวาดรูปร่างของความเป็น "พระอรหันต์" เอาไว้อย่างผิด ๆ เพี้ยน ๆ จึงได้นึกกลัวความเป็น "พระอรหันต์" และขีดเส้นความเป็น "พระอรหันต์" เอาไว้ให้ท่านอยู่เป็นสัดเป็นส่วน พ้นไปจาก "มนุษย์มะนา" ไม่กล้าให้ปนกัน ด้วยคิดไปไกลจนเหมือนว่าจะเป็นคน ๆ เดียวกันไม่ได้ แล้วก็ยก "พระอรหันต์" เชิดไว้สูงส่ง สุดจะเอื้อมถึง เอาแต่กราบไหว้บูชา เทิดเป็นสิ่งอันควรจุดธูปบูชาแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้น "พระอรหันต์" จึงกลายเป็นเพียง "นามธรรม หรือ อรูปชีวิต" อันสูงส่ง เป็นชื่อของ "ตำแหน่ง" สูงสุด ที่คนหรือมนุษย์ไม่กล้าจะไขว่คว้าเอามาให้ตน "พระอรหันต์" จึงเกิดมีขึ้นได้ยาก หาได้ยาก เพราะไม่มีใครเพียรไขว่คว้าเอามาให้ได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้

ที่จริงตำแหน่ง "พระอรหันต์" นั้น ก็ยังไม่ใช่สูงสุดอะไร แม้คำว่า "อรหันต์" เองก็ยังมีต่ำ มีกลาง มีสูง จงทำความเข้าใจให้ดี

จึงอยากจะขอยืนยันว่า "พระอรหันต์" นั้นไม่ใช่ "ผู้วิเศษ" ไม่ใช่ "นักเล่นกล" ไม่ใช่ "ผู้มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์" ไม่ใช่โดยเด็ดขาด ผู้วิเศษ หรือ ผู้มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ หรือแม้จะเป็นนักเล่นกลต่าง ๆ นั้น เป็นคนอีกจำพวกหนึ่ง ผู้มีการปฏิบัติอยู่นอก "ศาสนาพุทธ" วิชาของ "พุทธศาสนา" ไม่มีสอนให้เป็น ผู้หนึ่งผู้ใดในจำนวนที่กล่าวนามนั้น

มาแล้วเลย ไม่มีจริงๆ และความเป็น "พระอรหันต์" ก็ไม่ต้องมีคุณสมบัติต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้นประดับตนเลย แม้แต่การจะมีคุณสมบัติในเชิงแสดงอิทธิฤทธิ์แค่ขั้น "หนังเหนียว" หรือ "ตาทิพย์" อะไรที่เป็นคุณสมบัติของผู้วิเศษชั้นง่าย ชั้นต่ำนี้ ซึ่งมีกันอยู่ดาดดื่น ก็ไม่ใช่คุณสมบัติของ "พระอรหันต์" ที่จำเป็นต้องมีแต่อย่างใดได้โปรดเรียนรู้ให้แท้ ให้จริงให้ได้ด้วย เถิดว่า "พระอรหันต์" นั้นหมายความว่า "ผู้ออกไปแล้วจากกาม" "ผู้พ้นไปแล้วจากทุกข์ที่เกี่ยวกับตัวตนของเรา" นั่นคือ "คุณสมบัติ" ของ "พระอรหันต์" นั่นคือจุดหมายของ "พุทธศาสนา" *(แต่ก็ยังไม่ใช่ปลายทางดอกนะ)* มีเท่านั้น และมีเท่านั้นโดยแท้จริง ไม่ใช่จะต้องมี คุณสมบัติอันใดที่เป็นของ ผู้วิเศษ ของ ผู้มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ หรือ ของนักเล่นกลดังกล่าวแล้วนั้นเลย ขอให้เข้าใจให้ถูก ให้แท้ ให้จริง ให้ชอบด้วยเถิด อย่าไปหลงผิดให้มากมายเกินไปนัก ศาสนาพุทธเป็นศาสนาของมนุษย์ เป็นศาสนาช่วยมนุษย์จริงๆ ไม่ใช่ศาสนาแห่งการเป็นผู้วิเศษ

ด้วยเหตุที่เข้าใจผิดอยู่อย่างมากดังนี้นี่แหละ จึงเป็น *กิเลสข้อต้น* คือ "ความหลงผิด" *(โมหะ)* ที่กั้นความเป็น "พระอรหันต์" ของมนุษย์อันเป็นพุทธศาสนิกชนไว้อย่างช่วยไม่ได้เลย

ดังนั้นถ้าใครยังไม่ทำความเข้าใจอันนี้ให้ถ่องแท้เสียก่อนแล้ว จะก้าวเข้ามาเป็น "พุทธศาสนิกชน" โดยแท้ไม่ได้เป็นอันขาด อย่าว่าไปถึงขั้นจะก้าวขึ้นไปเป็นพระอริยเจ้าโน่นเลย เมื่อผู้ใดเข้าใจ "พระอรหันต์" ที่ถูกต้องตรงแท้ไม่ได้ คนผู้นั้นย่อมไม่มีวันพบ "พระอรหันต์" เป็นอันขาดตราบโลกแตก แม้พระอรหันต์จะยืนประจันหน้าพูดคุยอยู่กับผู้นั้น เขาผู้นั้นก็ยัง

จะกล้าสร้างเวรกรรม โดยสร้างความผิด หรือก่อกรรมอันถือเป็น อนันตริยกรรม กับพระอรหันต์ที่อยู่ต่อหน้านั้นได้ เพราะเขาจะไม่เชื่อเป็นอันขาดว่าคนผู้นี้เป็น "พระอรหันต์" ด้วยเขามีกิเลสข้อโมหะเป็นข้อใหญ่ ปิดบังนัยน์ตาเขาอยู่ให้มืดอย่างสนิท ตราบใดคนผู้ใดไม่ทำความเข้าใจในข้อที่ว่านี้ให้กระจ่างแก่ใจแท้แล้ว คนผู้นั้นจะก้าวเข้ามาเป็น "พุทธศาสนิกชน" ที่บริสุทธิ์แท้ไม่ได้เลย แล้วผู้นั้นก็คือ ผู้มีเพียงชื่อ มีเพียงตราที่บอกไว้เท่านั้นว่าเป็น "พุทธศาสนิกชน" คือ สักแต่ว่าเป็น แต่โดยแท้จริง เขาไม่ใช่ "พุทธศาสนิกชน" เลยจริงๆ แล้วเขาผู้นั้นก็จะกลายเป็นหน่วยหนึ่ง หรืออณูหนึ่งที่จะช่วยฉุด "พุทธศาสนา" ให้แก่ ให้เจ็บ แล้วก็จะถึงตายไปได้ในที่สุด

เขาผู้นี้เป็น "กิเลส" ของ "ชีวิตพุทธศาสนา" จงทำความเข้าใจให้ดี ผู้ใดไม่อยากได้ชื่อว่าเป็นตัว "กิเลส" คอยบั่นทอน คอยทำลาย "ชีวิตพุทธศาสนา" ให้เจ็บ ให้แก่ลง หรือให้ต่ำลงละก้อ ต้องพยายามทำความเข้าใจแท้—ถูก—ตรง ให้ได้ และการทำความเข้าใจให้ได้นั้น ไม่ได้เกิดประโยชน์กับใคร เกิดประโยชน์กับผู้ที่ทำความเข้าใจให้ตัวเองผู้นั้นนั่นเอง

ดังนั้น ทำอย่างไรล่ะ เราจึงจะได้ชื่อว่า เป็น "พุทธศาสนิกชน" ที่แท้ ที่ถูก ที่ตรงได้ ก็ลองมาตรวจกันดูซิ ถ้าท่านตรวจตัวเองให้ดีแล้ว ก็จะพบว่าตัวเองเป็น "พุทธศาสนิกชน" ได้แค่ขั้นใด

ข้อ ๑. ลองตรวจดูซิว่า เราเองยังรักตัวเองอยู่มากมายแค่ไหน ถ้าเรายังรักตัวเองอยู่อย่างเหนียวแน่น นั่นคือเรายังไม่ได้ชื่อว่า "พุทธศาสนิกชน" เลยแม้แต่น้อย การจะตรวจดูให้ละเอียดนอกจาก ข้อที่ว่า เรารักตัวเองแค่ไหนแล้ว ขั้นต่อไปก็ตรวจว่า เรานึกว่า "ชีวิต" เรามันมีความสำคัญมาก

นักหรือ ? ที่จะต้องคอยประคบประหงม และคอยหาทุกสิ่งทุกอย่างบำเรอมันอยู่ เหมือนเป็นหนี้มันอยู่ เหมือนเป็นทาสมันอยู่ ถ้าเราไม่เห็นตัวเราสำคัญอะไรมากนักเมื่อใด ท่านก็เริ่มจะเป็น "พุทธศาสนิกชน"ได้ล่ะ พระพุทธองค์ท่านตรัสเรียกหัวข้อที่หนึ่งนี้ว่า "สักกายทิฏฐิ"

ข้อ ๒. ต้องพยายามทำความเข้าใจให้พอ ให้ซาบซึ้งให้ได้ว่า "ชีวิต" นั้นเกิดมาก็คือ เพื่อมาสู้กับทุกข์ ดังนั้นเราจะต้องทำความแจ้งใจให้แก่ตนอย่างไม่สงสัยให้ได้ว่า เรากำลังมีทุกข์อยู่ทุกขณะ เราจะต้องดิ้นรนขวนขวายออก เราจะต้องหาทางหนีจาก "ชีวิต" *(อันเต็มไปด้วยการเสพกาม)* หรือหาทาง "หนี" จากทุกข์นี้ให้ได้ อย่าได้ลังเลสงสัยเลย เพราะ "ชีวิต" *(ที่เสพกาม)* คือ "ทุกข์" แน่ ๆ ไม่ผิดไม่เพี้ยน ถ้าตรวจข้อสองนี้กับตนแล้วเห็นว่าเราไม่มีความสงสัยจริงแน่แล้ว เห็นแน่ว่าเรายึด "พระธรรม" ของพระพุทธองค์มาปฏิบัติเพื่อจะนำพาตนออกพ้นไปจากทุกข์ *(จากกาม)* ให้ได้เป็นทางถูกที่สุด ไม่แปรเปลี่ยนแน่แล้ว นั่นคือ ความเป็น "พุทธศาสนิกชน" ของท่านเพิ่มเข้าไปอีก ข้อสองนี้ พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่า "วิจิกิจฉา"

ข้อ ๓. ต้องรู้ออกไปจากตนให้ได้ด้วยว่า "พระธรรม" หรือข้อที่ตนนำมาปฏิบัติเพื่อจะให้ตนหนีจากชีวิต *(ที่เสพกาม)* หรือพ้นทุกข์นี้ถูกต้องหรือเปล่า และเราต้องพยายามรู้ให้ได้ว่า จารีต ประเพณีต่าง ๆ ที่เขาทำกันอยู่ทุกวันนี้ อันไหนถูก อันไหนผิด แล้วเราก็พยายามทำแต่ทางที่ถูก แม้ความเคยชินในนิสัย แม้การเป็นอยู่ทุกวันนี้ เราได้เป็นอยู่หรือปฏิบัติตนไปในทางที่ถูกต้องเพื่อพ้นทุกข์ *(จากกาม)* มากกว่า เป็นอยู่และปฏิบัติตนไปในทางที่จมหนักเข้าไปกับทุกข์หรือเปล่า ต้องพยายามทำความเข้าใจให้ได้ และ

ต้องรู้ตัวเสมอด้วยนะว่า เราพยายามละเว้นสิ่งที่ไม่ถูกนั้นออกมาเรื่อย ๆ จึงจะชื่อว่า ทำตนเป็นอยู่โดยพยายามให้พ้นทุกข์อย่างถูก ทุกข์ในที่นี้ก็คือ "เสพกามคุณ ๕" ถ้าเราเป็นอยู่โดยได้พยายามหนีออกมาให้ห่างจากการเสพกามคุณนั้นได้อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน โดยรู้ โดยเพิ่มขึ้น และจะไม่แปรเปลี่ยนแน่ เราก็จะเป็นผู้ที่ เข้าสู่ความเป็น "พุทธศาสนิกชน" โดยแท้เทียงได้ละ และนับเนื่องเข้าเป็น "พระอริยเจ้า" เอาด้วย โดยมีตำแหน่งเป็นผู้ถึงกระแสแห่งความพ้นทุกข์แล้ว เข้าสู่ต้นทางของ สายธารแห่งนิพพานแล้ว เรียกว่าบรรลุเป็นพระโสดาบันได้เลย พระพุทธองค์ตรัสเรียกข้อที ๓ นี้ว่า "สีลพรตปรามาส"

ข้อ ๔. คืองานใหญ่ที่เราผู้เป็นคนต้องกระทำนั้นเอง ธรรมดา "คน" คือผู้อยู่กับกามคุณ ๕ อันมี รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสทางกาย คนจะมีความสุขอยู่กับ **"รสอร่อย"** ของ ของต่าง ๆ ที่สัมผัสได้ ทางตา ลิ้น จมูก หู กายนี่แหละ เป็นเรื่องใหญ่ เราต้องละเรื่อง "รสอร่อย" เหล่านี้ให้ได้ให้หมด ต้องทำให้ตนหมดรสอร่อยให้ได้จริง ๆ เพราะโดยความจริง รสอร่อย มันเป็นอารมณ์ ลม ๆ แล้ง ๆ ตัวตนมันมีที่ไหน ดังนั้นผู้หลง ก็หลงอยู่ในอารมณ์ดังที่ข้าพเจ้าได้อธิบายผ่านมาแล้วยืดยาว คนผู้จะพ้นทุกข์ ต้องละ รสอร่อย ของกามคุณ ๕ นี้ให้ได้ เมื่อใช้คำว่า "ละ" ผู้เป็นคนก็คงจะนึกไปทันทีว่า ข้าพเจ้าแนะนำให้ผืนชีวิต ให้อด ให้ข่ม จึงจะทำได้ ไม่เช่นนั้นจะทำไม่ได้แน่ เช่น ให้หยุดดูสิ่งสวยสิ่งเพลิดเพลิน ให้หยุดกินของอร่อยปากอร่อยลิ้น ให้หยุดดมกลิ่นหอมอะไรพวกนี้ มันจะต้องผืนทน อดทน ทรมานยิ่ง เพราะคิดว่าของเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ต้องเสพ เป็นสิ่งมีจริง ๆ เป็น

สิ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่ ซึ่งตนจะตัดขาดจากมันไม่ได้เป็นอันขาด ที่คนนึกอย่างนั้นก็เพราะยังรู้สึงเหล่านั้นไม่พอ ยังคิดว่ามันเป็นตัวเป็นตน มันเป็นสิ่งที่คนจะต้องเสพ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต ที่จริงไม่ใช่เลย ไม่ใช่อย่างไร ก็ได้อธิบายมาแต่ต้น ๆ แล้วเรื่องนี้ ถ้าใครรู้ความเป็นจริงไม่ได้ตราบใด ก็ยังจะต้องตกเป็นทาษเจ้าความอร่อยพวกนี้ตราบโลกแตก การฝึกหัดปฏิบัติเพื่อรู้แจ้ง หรือเพื่อให้รู้ถึงความจริงแท้นี้ **ไม่ใช่ให้ลงมืออด แต่ให้หัดมี "สติ" อ่านให้เห็น ให้แจ้งความจริง** ว่า "รสอร่อย" เหล่านั้นคือ "เบ็ยจ้าง" ที่ธรรมชาติสร้างไว้ ที่ "นักต้มมนุษย์" หรือคือ "กิเลส" ตัวแท้ตัวจริงนั่นเอง สร้างไว้หลอกล่อมนุษย์ เพราะกิเลสหรือ "นักต้มมนุษย์" นี้เป็นพลเมืองของธรรมชาติ และเป็นทั้งคณะบริหารของธรรมชาติด้วย มีหน้าที่ดึงความเป็น "คน" ให้อยู่ในโลก ให้อยู่ในโลกีย ไม่ให้หนีพ้นโลก ไม่ให้หนีจากโลก ให้วนเวียนอยู่ใน "กามภพ" นี้ ดังนั้นมันจึงมีหน้าที่หลอกล่อมนุษย์ให้ทำงาน ให้หลงอยู่ พูดง่าย ๆ ก็คือ "กิเลส" มันหลอกคนให้ทำทุกอย่าง โดยใช้ "รสอร่อย" ต่าง ๆ อันมี สวย แซบ หอม ไพเราะ นุ่มนิ่มชาบช่าน อะไรพวกนี้เป็นต้น เป็น "เบ็ยจ้าง" มอบให้แก่คนเป็นรางวัล "คน" ทุกคนก็หลงใน "เบ็ยจ้าง" พวกนี้อย่างหัวบั๊กหัวปำ หลงว่า "รสอร่อย" ต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วนั้น มันมีจริง ก็ใฝ่ผัน ปรารถนาเสพสิ่งเหล่านั้น แท้ที่จริงมันคือ งานของธรรมชาติ มันเป็นของหลอกของธรรมชาติเป็น "เบ็ยจ้าง" เท่านั้น หรือเรียกว่าเป็น "กิเลส" โดยตรงโดยแท้เลยก็ได้ ดังนั้น อย่าไปหลงลมมันเป็นอันขาด มันสร้างสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้น แล้วก็ใช้วิธีค่อยๆ กล่อม ค่อย ๆ ลวงให้คนหลงว่า ที่สร้างขึ้นมานี้ เป็นของ "อร่อย" เหมือนคน

ที่ถูกสะกดจิต นานเข้าก็หลงเชื่อมันเอาจริงๆว่า ของนี้ "อร่อย" แล้วก็เลย เห็นเป็นจริงเป็นจังว่า ของนี้จำเป็นสำหรับชีวิตเสียแล้ว ทีหลังใครจะมาบอกให้ปากฉีกอย่างไร ก็ไม่เชื่อว่า ของนี้มันไม่ใช่ของจำเป็นกับชีวิต มันไม่มีความอร่อยอเร่ยที่ตรงไหน คนผู้ถูกธรรมชาติบีดตา พรางตาเสียแล้ว ก็มองไม่ออก คิดไม่เห็นว่า ของพวกนั้นมันไม่ใช่ของอร่อย ของอร่อยต่างๆ ที่ว่านี้ มันถูกธรรมชาติสร้างขึ้นมาจริงๆ ธรรมชาติที่ว่านี้ก็ไม่ใช่ใครที่ไหน ก็คือ ตัวคนเรานี่แหละ ค่อยสร้างขึ้น ค่อยก่อขึ้น แล้วก็ค่อยลวงค่อยหลอกกันขึ้นมา จนกระทั่งพากันยอมรับว่า นี่เป็นอย่างนั้น นี่เป็นอย่างนี้ แล้วก็พากันหลงในสิ่งที่ตนสร้างขึ้นมานั้น ติดอยู่ในสิ่งที่ตนสร้างขึ้นมาเสพนั้น ความติดอยู่นั่นแหละ เรียกว่า "กิเลส" ที่จริงเป็นตัวที่ตัวเองสร้างขึ้นมาด้วยน้ำมือตนเองแท้ๆ สิ่งเหล่านี้เองที่ต้องเรียนรู้ ต้องแจ้งให้ได้ เมื่อแจ้งแล้วก็พยายามละขาดจากมันให้ได้ จึงจะได้ชื่อว่า เป็นพุทธศาสนิกชนขั้นสูงขึ้นไปอีก พระพุทธองค์ตรัสเรียกข้อ ๔ นี้ว่า "กามราคะ"

ข้อ ๕. ตรวจดูตัวเองอีกทีว่า เรามีชีวิตอยู่ เรามีความรู้สึกเดือดร้อนใจอะไรหรือเปล่า มีเรื่องอะไรมากระทบกับชีวิต เรารู้สึกหงุดหงิด รู้สึกไม่พอใจ หรือขัดข้องใจใดๆอยู่หรือเปล่า ถ้ามี เราก็จะต้องพยายามรู้สึกให้ได้ว่า เรายังไปไม่ได้ไกล เรายังรักชีวิตเราอยู่ ยังรักกายตน หรือกามอยู่ แต่ถ้าเราละขาดได้ คือ แม้อันใดเรื่องใด หนักหนาแค่ไหนมากระทบกับชีวิตเรา ผ่านเข้ามากับชีวิต หรือแม้ผ่านเข้ามากับอารมณ์ของเรา เราก็ไม่เดือดร้อน ไม่เป็นทุกข์ ไม่มีความขัดข้องหม่นหมองใดๆ ความไม่สบายอกสบายใจอะไร มันไม่มีล่ะ มันหมดไปได้ แม้ความหงุดหงิดใจใดๆก็ไม่มี

ถ้าได้ดังนี้ไซร้ เราก็ยิ่งจะเบื่น พระอริยบุคคลผู้สูงขึ้นไปอีก เรียกได้ว่าเบื่นถึงชั้น ผู้ขาดจากกามกันเลยทีเดียว คือได้ตำแหน่ง พระอนาคามี พระพุทธองค์ตรัสเรียกข้อนี้ว่า "ปฏิฆะ"

ข้อ ๖. ตรวจดูตนเองให้ละเอียดให้ดีว่า เรายังมีความปรารถนาใน "กาม" ขั้นละเอียด ขั้นลึก คือ "กามคุณ" ที่เรายังนึกถึง ยังมีเยื่อใยในใจอยู่ หรือเปล่า โดยแท้จริง ผู้ผ่านมาถึงขั้นนี้แล้วนั้น ทางทวาร ๕ เราไม่แตะต้องกามคุณ ๕ ใดๆ แล้ว เรามีความละอายเหลือเกินแล้ว ที่จะกล้าแตะต้องใน รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่เบื่น รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส แท้ๆ จริงๆ แต่เยื่อใยในใจของเรา เรายังเผลอๆ ก็นึกถึง หรือบางวาระก็อดคิดถึงไม่ได้ คิดแล้วก็รู้สึกมีสุขไปกับรสกามคุณที่ตนนึกถึงนั้น อาการยังงี้ ยังมีอยู่หรือเปล่า ถ้าไม่มีแน่จริงแล้ว ตัดขาดวางเฉยได้ แม้จะนึกถึง รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่เคยผ่านมาเก่าก่อน ใดๆ ก็ไม่มีความรู้สึกเกิดรสชาติอันใดได้แล้ว ท่านก็ยิ่งจะเบื่น ผู้มีจิตละเอียดสูงเพิ่มขึ้นไปอีกทีเดียว หรือจะเข้าใจให้ง่ายก็คือ ต้องตัด "ภวตัณหา" ให้ได้นั่นเอง ข้อที่ ๖ นี้ พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่า "รูปราคะ"

ข้อ ๗. ขั้นละเอียดขึ้นไปอีก เบื่นความละเอียดในความปรารถนายินดี ใฝ่หานั่นเอง ในข้อที่ ๖ ยังเบื่นขั้นละเอียดของจิตขั้นหนึ่ง แต่ในข้อ ๗ นี้ ละเอียดสูงขึ้นมากว่าข้อ ๖ แล้ว จนเรียกว่าสิ่งที่ใฝ่หาปรารถนานั้นเลย การปรุงแต่งแค่จิต "รูปราคะ" ขั้นที่ ๑ ที่ ๒ มาแล้ว ต้องไม่ลืมว่า เรื่องความละเอียดลออของจิตหรือของ "นามธรรม" นี้ มันแบ่งขั้นแบ่งระดับความต่ำสูงละเอียดกันได้เบื่นหมื่นเบื่นแสนเบื่นล้านระดับที่เดียว ดังนั้นจะตั้งภาษา

ขึ้นมาเรียกจิตทุกขั้นทุกระดับนั้น ย่อมเบื่นไปไม่ได้ จึงต้องพยายามทำความเข้าใจให้ได้ว่า เราเรียกจิตขั้นหนึ่ง เช่น ขั้น "ภวตัณหา" หรือ "รูปราคะ" สำหรับคนผู้หนึ่ง แต่จิต หรือ "ตัณหา" ขั้นนั้นสำหรับคนอีกผู้หนึ่งนั้น มันเบื่นความละเอียดที่เขาเห็นว่าละเอียดยิ่งเหลือเกินแล้วสำหรับเขา จนเขาต้องยกจิตขั้น "รูปราคะ" ขั้นสูงของเขานั้น ขึ้นเบื่น "อรูปราคะ" ก็ย่อมได้ ย่อมถูกเหมือนกัน ถ้าลักษณะของจิตหรือนามธรรมนั้น ถูกตามที่เรา "จำกัดความ" ไว้ว่า จิตขั้นนี้ที่เกิดดังนี้ เรียกอย่างนี้ จึงต้องขอย้ำให้พยายามทำความเข้าใจให้ดี อย่าไปมัวยึดเอาภาษาเบื่นหลัก ต้องทำความเข้าใจในตัวนามธรรมแท้ ๆ ให้ถูกฝาถูกตัวให้ได้ ดังนั้นจิตในข้อที่ ๗ อันเรียกว่า "อรูปราคะ" นี้ โดยความหมายก็คือ จิตขั้นสูงขั้นละเอียด หรืออันเบื่นจิตปรุงแต่งที่เบื่น "ราคะ" หรือ "ตัณหา" ขั้นสูงกว่า "รูปราคะ" เท่านั้นนั่นเอง ซึ่งก็ต้องพยายามตัดหรือละให้ได้เช่นกัน ถ้ายังไม่ได้ก็ต้องเรียกว่ายังมีสิ่งที่เรียกว่า "ทุกข์" ตามมาอยู่ แต่จะ "ทุกข์" ระดับไหนก็ต้องก้าวขึ้นไปพิจารณาเอาอีกที เพราะการมี "ตัณหา" นั้น ยังต้องก่อต้องสร้าง ต้องใช้ความวิริยะเพื่อสิ่งที่ใฝ่ที่หานั่นอยู่ จึงต้องจำเรียกว่า "ราคะ" หรือ "ตัณหา" แม้สิ่งนั้นจะเบื่นความปรารถนาที่สูงส่งสุดเยี่ยมเกินกว่าจะเรียกว่าเบื่น "ตัณหา" แล้ว เพราะมันไม่เนื่องกับตนแต่อย่างใดก็ตาม แต่ชื่อที่เรากำหนดเรียกนามธรรมที่ให้ลักษณะออกมาอย่างนี้ เราก็จำต้องเรียกนามธรรมนี้ด้วยชื่อนี้อยู่นั่นเอง ดังนั้นความปรารถนาที่สูงส่งสุดยอด เยี่ยงความปรารถนาที่จะสร้าง "พุทธศาสนา" ขึ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงจำต้องใช้ชื่อ "ตัณหา" หรือ "ราคะ" เรียกอยู่นั่นเอง อย่าได้แคลงใจหรือรู้สึกให้เบื่นทุกข์ใจ เพราะความเข้าใจไม่พอ

แล้วไปหลงยึดอยู่แต่ในศัพท์ในคำเรียกนั้นเลย ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ผู้นั้นพ้น "อวิชชา" แล้ว ก็เป็นอันไม่หลง รู้ทุกสิ่งที่ตนกระทำลงไปว่าหมายถึงอะไร เพื่อประโยชน์อันใด สูงต่ำอย่างไร ? ด้วยเหตุนี้ ความเหมาะสม ความถูกต้อง ความควรหรือไม่ควร จึงต่ำสูงตามระดับจิตของท่านผู้กระทำนั้นเป็น ธรรมดาผู้มีจิตสูงแล้ว ย่อมไม่มี "ตัณหา" หรือ "ราคะ" ในสิ่งที่ต่ำเป็นของแน่นอน เพราะไม่ใช่ "จิต" ที่ยังฝืนยังข่มอยู่ แท้จริงนั้นเป็น "จิต" ที่บริสุทธิ์ ละสิ่งต่ำเป็น "สมุจเฉท" แล้ว ดังนั้นแม้จะเอาศัพท์คำว่า "ตัณหา" หรือ "ราคะ" มาเรียก การกระทำที่มีลักษณะอย่างนั้น แต่ "ผล" ของ "ตัณหา" นั้น ก็จะสูงขึ้นตามภาวะ "จิต" ของผู้นั้น ดังนั้น "อรูปราคะ" ขั้นที่นับเนื่องเป็น "สัญโยชน์" ที่จำเป็นจะต้องละขาดให้ได้นี้ จึงจะมีขอบเขตเพียงเป็น "อรูปราคะ" แค่ "ยศ—สรรเสริญ—สุข" ที่เป็นรสอร่อยขั้นนามธรรม และนับเป็น "อุดมคติ" ของมนุษย์ แต่แท้จริงยังจะส่งผลให้แก่ "ตน" อยู่ แต่ไม่ใช่ผลทางตรงในทันที ถึงอย่างนั้นก็เป็นสิ่งที่มีผลจะให้ "ตน" เสพ ซึ่งเสพด้วยจิตละเอียดสูงขึ้นเท่านั้น เพราะฉะนั้นขนาดว่า "ราคะ" หรือ "ตัณหา" ขั้น "อรูปราคะ" หรือคือ "วิภวตัณหา" นี้ จึงหมายเอาเพียงว่าเป็น "ราคะ" ที่สูงขึ้นมาละเอียดขึ้นมากว่า "รูปราคะ" เท่านั้น เพราะถ้าขืนนำ "ราคะ" ขั้นของ "พระอริยบุคคล" ที่ปรารถนา "นิพพาน" นั้น ไปเทียบกับคนธรรดา คนธรรมดาย่อมไม่เห็นว่ามันเป็น "ทุกข์" หรือเรียกว่า "ตัณหา" กันแล้ว แต่สำหรับพระอริยบุคคล ท่านก็ต้องถือว่ายังเป็น "ตัณหา" หรือ "ราคะ" อยู่ และ "ตัณหา" หรือ "ราคะ" ของพระอริยบุคคลขั้นโสดาบัน ก็ย่อมจะนำ

ไปเทียบความเบา ความละเอียดของ "ตัณหา" ของพระนิยตโพธิสัตว์ หรือแม้ของ พระพุทธองค์ ย่อมไม่มีทางเทียบได้ **ดังนั้นจึงกำหนดกันให้เพียงว่า ผู้ใดพ้น "อวิชชา" ก็เป็นอัน พ้นทุกข์** ส่วนจะทุกข์มากทุกข์น้อยก็ตามระดับขั้นของบุคคล แต่แท้จริงแล้ว ก็ต้องละ "ตัณหา" หรือ "ราคะ" ให้สิ้นทุกตัณหา—ราคะนั่นแหละ แม้จะเป็นถึงขั้นไหน ๆ ก็ตาม จึงจะได้ชื่อว่าผู้พ้นแล้ว ผู้ไม่กลับมาเกิดอีกแล้ว หากจะยังมี "ตัณหา" อยู่ จะเป็น "ตัณหา" ที่สูงส่งแค่ใดก็ตาม ถ้าละไม่หมดสิ้น ก็ไม่ได้ชื่อว่า พ้นเกิด ด้วยดังนี้ ***ผู้ได้ตำแหน่งเรียกว่า "พระอรหันต์" แล้ว คือ ผู้ทำ "นิพพาน" ให้ตนเองเป็นแล้ว*** เรียกว่าถึงซึ่ง "สอุปาทิเสสนิพพาน" ถ้าถึงเวลา "ตาย" ก็ตายในลักษณะไม่ดับ "ตัณหา" หรือ "ราคะ" ของตน *(การดับนั้นก็ยังมีละเอียดอยู่อีกเป็นขั้น ๆ พระอรหันต์ดับ ก็ดับได้ไม่สนิทเท่ากันอยู่นั่นเอง)* ดังนั้น เมื่อยังไม่มอดสิ้นสนิทจริง ๆ จึงจะยังมี "ตัณหา" หลงเหลือติดอยู่ในห้วงจิต—วิญญาณอยู่ ยังไม่มอดหมดสิ้น ผู้นั้นก็จะยังมาเกิดอีก เพราะตราบใดที่ยังไม่ดับให้สิ้นแม้ "เวทนาขันธ์" ของตน ก็ดับได้ยังไม่หมดสิ้นจริงจัง และดับอย่างไม่ถูกวิธีจริง สนิทจริง ๆ เช่นพระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วละก็ ตราบนั้น "ตัณหา" ก็จะยังไม่สิ้น การเกิดก็จะยังคงมีอยู่ เพียงแต่ว่า ผู้ปรารถนานั้น ปรารถนา หลีกลี้หนีไปอยู่ในโลกุตตรภพให้นานที่สุด ก็จะไปอยู่ได้เท่าที่ตนเองสามารถ "ดับ" ตนให้นานได้เท่าใด เมื่อได้วาระวัฏฏะเวียนวนมาถึงก็ย่อมจะต้องมาเกิดอีก พยายามค่อย ๆ ทำความเข้าใจไว้ให้ดีในขั้นหนึ่งก่อน ข้างหน้าจะมีอธิบายละเอียดถึงเรื่องนี้อีก ถ้าผู้ใดดับสิ้นแม้ "เวทนาขันธ์" สุดท้ายของตนอย่าง

สูกวิธีจริงๆ ก็จะถึงซึ่ง "ปรินิพพาน" แท้ๆ ดับรอบ ดับหมดถ้วนทั่ว ไม่มีอะไรหลงเหลืออยู่เป็นเชื้อ เมื่อหมดสิ้นเยื่อใยของ "เวทนา" เป็นการสิ้นขาดจริงๆ ก็สิ้นขาด บั้จจยาการ และเมื่อทิ้ง "รูปขันธ์" ไป ก็คงเหลือแต่ "รูปขันธ์" อันคือ ท่อน คือแท่ง โดยแท้ ที่หาความรับรู้ใดๆ อีกมิได้แล้ว เป็น "รูปขันธ์" บริสุทธิ์ แม้ "นามขันธ์" ของผู้นกถูกดับสิ้นหมด มอดแล้ว จึงเป็นอันสูญสิ้น ว่างเปล่า เกลี้ยงเกลา หมดสิ้นอย่างแท้ จบภาระอย่างจริง นี่แหละเป็นความรู้ขั้นยอดสุด ที่พระอรหันต์ ขั้นต้น ขั้นกลาง อะไรก็ตาม ต้องพยายามศึกษาเรียนรู้ต่อไปให้รู้ให้ได้ ตราบจนสามารถรู้ได้ ทำได้ ก็คือ พ้นอวิชชาอีกขั้นหนึ่ง แต่กระนั้นก็ดี พระอรหันต์บางท่านรู้แล้ว ทำได้แล้ว ท่านยังรักจะไม่ดับสิ้นจริงๆ ท่านยังใฝ่อนุเคราะห์สัตว์โลก ยังปรารถนาสร้างคุณให้แก่โลกอยู่ ท่านก็ไม่ดับ "นามขันธ์" ให้สิ้นเอง ดังนั้น ความหมายของการละขาดให้ได้ในข้อนี้ จึงต้องพยายามทำให้หมดสิ้นด้วย จึงจะได้ชื่อว่า พ้นทุกข์แท้ พระพุทธองค์ตรัสเรียกข้อนี้ว่า "อรูปราคะ"

ข้อ ๘. ข้อนี้ต้องไม่ยึดว่าตนเองมีค่า แม้ตนเองจะมีความรู้ มีบัญญา มีภูมิสูงส่ง มีอะไรก็ตาม เราก็ต้องไม่รู้สึกว่าเรามีอันใดเลย เรายังจะถือดี ทะนงตัวใดๆ ไม่ได้ด้วยประการทั้งปวง ต้องวางเฉยหมด เราไม่ดีกว่าใคร เราไม่เท่ากับใคร เราไม่เลวกว่าใคร โดยประการใดๆ เลย ข้อหลังๆ นี้ละเอียดขึ้นไปทุกทีๆ ถ้าเราละขาดจากสิ่งไม่ถูก ไม่ต้อง ไม่ตรงเหล่านี้ ไปได้เรื่อยๆ ก็เป็นของแน่ที่เราจะยิ่งสูงขึ้นๆ ไปตามลำดับ ข้อนี้พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่า "มานะ"

ข้อ ๙. ขั้นยิ่งเป็นความละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก ในจิตตนนั้นจะต้องนิ่งสงบให้ได้ แม้จะเป็นจิต หรือเป็น "นาม" ซึ่งมันต้องมีความดิ้นได้ มีชีวิตชีวาเป็นลักษณะก็ตาม ก็ต้องให้ "จิต" นั้นเหมือน "วัตถุ" ให้มีลักษณะเหมือน "รูป" เหมือนมันเป็นแท่งเป็นก้อนที่ไม่มีชีวิต ต้องไม่รับรู้สึกอันใดเลย ต้องไม่สะดุ้งสะเทือนต่อการกระทบสัมผัสใดๆ ต้องไม่กระเพื่อมไหวต่อทุกสิ่งทุกอย่างในโลก ถ้าจิตผู้ใดยังสนใจนั่นนี่ มีอาการรับกระทบอยู่ตราบใด ตราบนั้นก็เรียกว่า นั่นแหละคือยังมี "จุดเกิด" คือมี "เวทนา" ทำงานทันที เมื่อมีตัวหนึ่งตัวใดของจิตทำงาน ความจบสิ้น ย่อมมีไม่ได้ ดังนั้น ถ้าแม้ช่วงเวลาใดระงับจิตตนไม่ให้กระเพื่อมไหวใดๆ เลย ตราบใด ผู้นั้นก็ถึงซึ่ง "นิพพาน" แล้วอยู่ตราบนั้น ดังนี้แล ข้อนี้พระพุทธองค์เรียกชื่อว่า **"อุธัจจะ"** "อุธัจจะ" คำนี้ในความหมายถึงขั้นจะบรรลุอรหันต์นี้ มิใช่มีความหมายเพียง "ฟุ้งซ่าน" เท่านั้น มันกินความละเอียดสูงส่งยิ่งกว่านั้น อ่านทวนดูให้ดี

ข้อ ๑๐. คือความสำคัญของความไม่แจ้ง ความไม่รู้หมด ความไม่สว่างไสว เรียกว่า **"อวิชชา"** ดังนั้นสิ่งที่จะต้องละให้ได้ก่อนอื่นใดหมดก็คือ ความไม่รู้แจ้งแทงตลอดว่า "ความดับสิ้น" ความเป็น "วัตถุ" นั้นคืออะไร? คืออลักษณะอย่างไร? ความไม่รับรู้อะไรเลย ซึ่งเราจะต้องทำตัวเราให้เป็นได้อย่างนั้นนั่นหนะคืออะไรกัน? อันนี้แหละที่เราต้องรู้ให้ได้ ที่ว่าไม่รู้ ไม่รู้นั้น ไม่ได้หมายอื่นเลย ต้องรู้ให้ได้ว่า อาการ "ดับ" หรือ "ความดับสิ้น" ไม่รู้อะไรเลยนั้น มันเป็นอย่างไรกัน แล้วทำตัวเองทั้งกายทั้ง **ใจ** ตัวเองนี้แหละให้เป็นอย่างนั้นให้ได้ ดังนั้น แม้เราจะปฏิบัติ—

"สมถภาวนา" ก็ดีก็คือการหัดทำตนให้หมดความรู้สึก หมดความรับรู้ แต่เมื่อหมดความรู้สึกเข้าจริง ผู้นั้นก็กลับไม่รู้ว่า มันคืออาการอย่างไร คนข้างนอกที่ไม่ใช่ผู้นั้น จึงจะมองเห็นว่า ผู้นั้นดับแล้ว แข็งทื่อเป็นท่อนไม้ ไม่รู้อะไรแล้ว แต่ก็มองเห็นได้ในรูป "วัตถุ" คือเห็นแต่ร่างที่แข็งทื่อ ส่วน "ใจ" ที่แข็งทื่อด้วยนั้น คนข้างนอกก็มองไม่เห็น รู้เอาไม่ได้ว่า ขณะนั้น "ใจ" ของผู้นั้น "ดับ" อยู่ด้วยลักษณะอย่างไร ดังนั้นจะเห็นได้จึงต้องเห็นจากใจของตนเอง **เห็นใจแข็งทื่อจากที่อื่น ที่คนอื่นไม่ได้** ที่มันยากก็คือ แม้ผู้เข้าสู่ "นิโรธ" ดังที่ว่านี้ หรือผู้ถึงภาวะ "ดับ" จริงๆ ที่ตัวเองนี้ เมื่อ "ดับ" ก็ไม่รู้ว่า สภาพ "ดับ" เป็นอย่างไร อ่านไม่ทัน จิตมันเร็ว ตามความละเอียดของจิตลงไปจนรู้แจ้งทุกตอน กระทั่งถึงเวลา "ดับ" ไม่ได้ ดังนั้นจึงให้หัดทำ "วิปัสสนาภาวนา" ไปด้วย การหัดฝึก "สมถภาวนา" คือ หัด "ดับ" หัดทำ "นิพพาน" ให้ตนเอง แต่หัดฝึก "วิปัสสนาภาวนา" นั้นคือ หัดสังเกต หัดอ่านให้ออก อ่าน "จิต" ทุกอารมณ์ทุกตัวให้ได้ให้ละเอียดจนแจ้งได้ว่า อ้อ! อาการ "ดับ" มันคือ หมดสิ้น คือ ไม่เอาอะไรเลย ไม่ทำอะไรเลย ไม่เกี่ยวอะไรเลย ไม่ทุกอย่าง และก็ต้องรู้ละเอียดอีกด้วยว่า อาการนั้น จะต้องทำ "จิต" ทำใจของเราอย่างนี้ จึงจะเรียกว่า "ดับ" รู้และทำให้ตนเองได้จริงๆ นั่นแหละคือ "ดับ" คือ "นิโรธ" คือ สิ้นทุกข์ คือ "นิพพาน" คือ ว่างหมด คือ "สุญญตา" และรู้แจ้งตลอดในจิตตนดีว่า จะ "ดับ" ตรงไหนของ "จิต" มันจึงจะ "ดับ" ได้ทันที จะหยุดยังไงจึงจะ "นิพพาน" ทันที

ผู้รู้แจ้งแทงตลอดได้ดังนี้แหละ เรียกว่า ผู้สิ้น "อวิชชา"

และเป็นผู้ได้ตำแหน่ง "อรหันต์" ดังนั้นความเป็น "พระอรหันต์" จึงอยู่ตรงนี้นี่เอง ไม่ใช่อะไรอื่น *ไม่ใช่มีอิทธิฤทธิ์อิทธิเดช แสดงปาฏิหาริย์ให้คนอื่นดูได้แต่อย่างใด* แต่เป็นการแสดง "ความวิเศษ" คือ "ตัดทุกข์ออกจากตน" ได้ ตนรู้เอง ตนดูเองแต่ผู้เดียวต่างหาก ผู้อื่นดูก็ไม่รู้ ถ้าไม่มีภูมิธรรมสูงพอจะวัดได้ ซ้ำมิหนำ ผู้อื่นที่เห็นผู้หมดทุกข์นั้น จะเห็นว่าท่านผู้นั้นคือคนไม่เต็มเอาด้วยก็เป็นได้ *ระวังให้ดี ถ้าใครขืนเห็นเป็นอย่างนี้จริงๆ ผู้นั้นคือผู้ยืนอยู่ปากนรกทีเดียว*

เมื่อลงสั้น "อวิชชา" ก็คือผู้จบ "ปริญญา" ล่ะ ได้ชื่อว่าเป็น "ขีณาสพ" มีการรับรองกันเป็นที่แน่นอนเป็นทางการเลยว่า ผู้นี้เรียนจบกันอีกขั้นหนึ่งแล้ว และการรับรองนั้น "จิต" ต่อ "จิต" เท่านั้นที่รับรอง หรือรู้กัน ผู้จบด้วยกันแล้วจึงจะรู้กันได้ง่าย เหมือนเราเรียนจบมัธยม ๖ หรือมัธยม ๘ มา ก็ถือว่าเรียนจบมาแล้วขั้นหนึ่ง เปรียบดังเมื่อท่านผู้นี้ได้ผ่านขั้นเป็น "พระอริยเจ้า" ได้ตำแหน่งต่ำสุด เป็น "พระโสดาบัน" มาแล้ว เป็นการจบขั้นต้นขั้นหนึ่ง แล้วค่อยๆ ไต่ระดับขึ้นมา จนจบขั้นสุดท้ายของความรู้เรื่อง "การจะทำตนให้พ้นทุกข์เด็ดขาด" ก็จบปริญญา ได้ตำแหน่ง "พระอรหันต์" ส่วนผู้นี้จะปฏิบัติตนให้พ้นทุกข์หรือไม่นั้น เป็นเรื่องส่วนตัวของท่านผู้นี้ แต่ว่าขณะนี้ ท่านผู้นี้ หมดความไม่รู้แล้ว อย่างแน่นอน ท่านจะทำตนให้พ้นทุกข์จริงๆ เมื่อใด ท่านก็ทำได้ คือจะ "นิพพาน" เมื่อใด จะ "ดับ" เมื่อใด จะ "เย็น" เมื่อใด จะหยุดความเร่าร้อนในตนเมื่อใด ท่านก็จะทำได้ทันทีที่ตัวเองปรารถนา หยุดเดี๋ยวนี้ก็ "นิพพาน" ได้

เดี๋ยวนี้ตามต้องการ ตามประสงค์ รู้วิธี รู้แจ้งว่า "นิพพาน" คืออะไร รู้แม้ในใจ ในโรงงานของใจของตัวเองทุกจุด ทุกที่ จึงสามารถจะควบคุมเครื่องจักรของใจตนให้หยุดได้ดังประสงค์ทุกเมื่อทุกเวลา และจะเปิด—เครื่องจักรให้ทำงานต่อเมื่อใดก็ได้ นั่นคือผู้เป็น "พระอรหันต์" แล้ว ผู้ถึงซึ่ง "สอุปาทิเสสนิพพาน" แล้ว ถ้าท่านผู้นี้ยังรัก "ภพ" รัก "ภูมิ" รักการสร้าง "บุญญาบารมี" ที่สูงขึ้นต่อไปอีก ท่านผู้นี้ก็จะยังไม่ตัด "ตัณหา" *(คือยังเหลือ "วิภวตัณหา"* ของตนเองให้สิ้น ก็จะประพฤติศีลประพฤติธรรมของ "พระโพธิสัตว์" ต่อดำเนิน "โพธิกิจ" เพื่อ "พุทธภูมิ" เพื่อสงเคราะห์เพื่ออุ้มชูเพื่ออะไรก็ได้ที่เป็นงานอุดมคติเพื่อ "พุทธศาสนา" นั่นเอง

ดังนั้นลำดับแรกที่จะได้ตำแหน่ง "พระอรหันต์" จึงต้องเรียนรู้ให้จบให้ได้ว่า "การจะทำตนให้พ้นทุกข์เด็ดขาด" นั้น ทำอย่างไร? เป็นอย่างไร? เรียกว่า "พ้นทุกข์" เมื่อรู้วิธีทำ และลักษณะอาการของการพ้นทุกข์ ซึ่งจะเรียนจากตำรามาก่อนก็ได้ แต่ก็ต้องนำมาแนบกับใจ มาเทียบกับใจให้ใจรู้ละเอียดด้วยจึงจะรู้ว่า "พ้นทุกข์" คืออะไร? แล้วก็มาเรียนรู้เครื่องจักรกลของตนเอง เครื่องจักรกลที่สำคัญก็คือ "ใจ" ตนเองนั่นแหละ เรียนรู้ให้จบให้ได้ว่า "ใจ" มันมีปุ่มมีปม มีประตู ทำงานอย่างไร มีสวิทช์ที่จะปิด-เปิดตรงไหน จนรู้ละเอียดเหมือนคนขับรถยนต์เรียนรู้จนหัดขับได้เรียบร้อย ก็เป็นรู้หมด คือสิ้น "อวิชชา" กันล่ะ ก็ได้ใบขับขี่ออกมาขับให้ปรากฏ แต่จะขับหรือไม่ขับก็ตามใจ ถึงอย่างไรก็เป็นอันได้รู้แล้วจบสิ้นจริงๆ ถ้าไม่ขับจะสมัครใจเดินเอาอยู่อย่างเดิมก็ตามใจไม่มีใครห้ามทั้งๆ ที่จบแล้วนี่แหละ การจบปริญญา "อรหันต์" นี่ พอจบ

เขาแถมรถให้ด้วยทุกคนไป เพราะงั้นจะใช้ขับเมื่อใดก็ได้ทันที การจบ "อรหันต์" ดีกว่าเรียนขับรถจริงๆ ตรงนี้

นั่นคือ "พระอรหันต์" ที่ถูก ที่แท้ ที่จริง ดังนั้นมันจึงยากเหลือเกินที่คนธรรมดาจะไปดูออกว่าใครคือ "พระอรหันต์" ท่านสุข ท่านทุกข์มันอยู่ที่ใจของท่าน ท่านปิดสวิทช์ เปิดสวิทช์รับทุกข์รับสุขของท่านเองภายในจิต แล้วคนธรรมดาจะไปเห็น ไปรู้ได้อย่างไร แม้ "พระอรหันต์" ด้วยกันเองแค่เห็นกัน พบกัน ก็ไม่ใช่จะรู้กันได้ทันทีว่า ผู้นี้เป็น "พระอรหันต์" แล้ว ผู้นั้นเป็น "พระอรหันต์" แล้ว แต่เมื่อสัมผัส "คุณธรรม" ซึ่งกันและกันไปหน่อย จึงจะรู้กันได้

เมื่อรู้ความละเอียดต่างๆ มาจนขั้นนี้แล้ว เราก็ลองมาประมวลความรู้ของเราดูซิว่า ทำไม? เราจึงต้องรู้จัก "รูป" และ "นาม" ให้หมดสิ้นให้ละเอียดลออ ที่ต้องรู้ก็เพราะว่า "รูป" และ "นาม" นั้น มันคือ สภาวะ ๒ สภาวะที่ "เกิด" แล้วก็ "ดับ" หมุนวนจาก "นาม" แล้วก็เป็น "รูป" คือเมื่อ "เกิด" ก็มีสภาวะเป็น "นาม" แล้วก็ "ปรุงแต่ง" อยู่ หรือ "คน" อยู่ หรือ "สังขารธรรม" อยู่ "ทุกข์—สุข" ต่างๆ มันมี มันก็คือช่วง "ปรุงแต่ง" หรือ "คน" หรือ "สังขารธรรม" นี่เอง แล้วมันจึงจะดับ ถ้ามัน "เกิด" มาแล้วก็ "ดับ" ไปเลยโดยไม่มีการปรุงแต่ง ไม่มีการคน ไม่มีการสังขารแต่อย่างใด "ทุกข์—สุข" อันใดก็ไม่มี ความสงบ ความเดือดร้อนอะไรก็ย่อมไม่เกิดเท่านั้นเอง ผู้รู้ได้อย่างนี้และทำ "นามขันธ์" หรือ "จิต" ของตนให้ "เกิด" ปุ๊บ! แล้วก็ให้ "ดับ" ลงไปปั๊บ! เลย ไม่ต้องให้มี "สังขารธรรม" ใดๆ หรือไม่ต้องให้ปรุงแต่งใดๆ ไม่ให้เกิดการคนคลุกเคล้ากับอารมณ์

ใดๆเลย ผู้นั้นแหละคือ "พระอรหันต์" คือผู้รู้ ผู้แจ้ง และเป็นผู้ทำนิพพานให้ตนได้ คือผู้ทำ "นาม" ที่เกิดมาให้เป็น "รูป" ลงไปทันทีได้ทันที อย่าให้มันเป็น "นาม" อยู่นั่นแล

ดังนั้นเมื่อผู้ได้รู้ว่า "นาม" อันคือ "จิต" นั้น เมื่อมันเกิดมาขณะหนึ่ง มันจะมีการรับรู้(เวทนา) มีการจำ(สัญญา) มีการคนหรือปรุงแต่ง(สังขาร) แล้วก็ **"เกิด"** อาการดิ้นรนสุดยอดเป็นตัวเป็นตน (วิญญาณ) เมื่อเป็นตัวเป็นตนแล้ว การสืบต่อเพื่อให้สมใจตนก็ต้องเกิดเรื่อยไปจนกระทั่งถึง อยากโน่นอยากนี่ ไม่มีสิ้นสุดถ้าสมอยากก็สบายใจคลายใจไปคราวหนึ่ง ถ้าไม่สมอยากก็ทุกข์ทนหม่นไหม้ไปอยู่นั่นแล้ว จนกว่าตัวตนนั้นจะ **"ดับ"** ลงนั่นเองจึงหมดภาวะหมุนแล้วๆเล่าๆดังนี้

เราจึงต้องตัดช่วงที่มันอยากโน่นอยากนี่ทิ้งให้ได้ ให้ "จิต" เรามีแต่เพียง "เกิด" แล้วก็ "ดับ" ลงทันที อย่าให้มีการสืบต่อปรนปรุงอะไรออกมา นั่นคือ อย่าให้ "สังขาร" มันทำงานเป็นอันขาด เมื่อ "ดับ" สังขารได้ "วิญญาณ" ตัวก่อเกิด "ตัวตน" ก็จะไม่ปฏิสนธิ คือไม่ ก่อรูปออกมา ก็ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข ก็ "พ้นทุกข์" คือ "นิพพาน" เท่านั้นเอง

แต่ "จิต" มันมี หยาบ และละเอียดมากมายหลายขั้นเหลือเกิน ดังได้อธิบายมาแล้ว "จิต" ที่เกิดต่อเนื่องจาก กายหยาบของเราเลยทีเดียวก็เป็นชั้นแรก เป็น "จิต" ขั้น "กามภพ" สัมผัสตัวตนร่างกายแท้ๆจากทวารทั้ง ๕ จริงๆ รับรสออกมา "รู้" ตัวนั้นแหละ จิตขั้นหยาบ พระท่านเรียกเป็นภาษาศัพท์ว่า "กามาวจรจิต" พอ "จิต" ตัวนี้ดับลงตั้งเป็น "สัญญา" คือเป็น "ความจำ" ไว้แล้ว เมื่อหยิบเอา "ความจำ" (สัญญา) นี้ขึ้นมา ปรุง

แต่ง หรือสร้าง "ความนึกคิด" ดังที่ข้าพเจ้าเคยอธิบายนั่นเอง เอาความจำเก่านั้นคิดอีกที ก็จะได้ "รส" ของความคิดนั้นออกมา "จิต" ตัวนั้นเป็นจิตละเอียดขึ้น "รูปภพ" คือ ปั้นรูปเอาเองโดยไม่เกี่ยวกายหยาบ คือผู้ยังมี "ภวตัณหา" หยิบจับ "จิต" ตัวเองออกมาสร้างเรื่องสร้างราวเอาเอง แล้วก็รับรสทุกข์รสสุขขึ้นมาเอง "จิต" ตัวนั้นคือ ตัวรสที่ปรุงอยู่นั่นแหละ พระท่านเรียกว่า "รูปาวจรจิต" ต่อจาก "รูปาวจรจิต" เข้าไปอีก ก็คือ จิตตัวในลึกละเอียดเข้าไปอีกในภวังค์โน่น อันไม่ใช่ความนึกคิดที่เราจะล้วงถึงมันได้ง่ายๆ มันเป็นจิตใต้สำนึก จะห้ามจะสั่งจะทำการใดกับมันยาก เข้าไปอีก เพราะมันเล็กมันละเอียดลงไปลึกลงไปแล้ว คือ "จิต" ตัวที่ยัง "นึกคิด" นี่แหละ แต่มัน "นึกคิด" ซ้อนเข้าไปอยู่ข้างในเลยขึ้นที่เป็น ใจ หรือ "จิต" ทวารที่ ๖ ของเราแล้ว "จิต" ตัวนั้นท่านจึงเรียกมันว่า "อรูปาวจรจิต" ตัวนี้ต้องผึกต้องหัดกันพอควรจึงจะเข้าไปจับต้อง สังสรรกับมันได้ จะสั่งจะ "ดับ" มันได้ ก็ต้องหัดเอาอย่างมาก จึงจะเข้าไปรู้ไปเห็นตัวจิตตัวนี้ ถ้าหัดด้วยการ "เจริญฌาน" ก็จะรู้จักหน้าตามันเร็ว แต่ถ้าหัดด้วยการ "เจริญสติ" ก็นานช้าหน่อย แต่พอรู้จักมันก็ชัดเจนดีกว่า

เพราะเหตุว่า "จิต" คนมันมีเล็กละเอียดและละเอียดลงไป จากหยาบรู้ตัวมันได้ง่ายๆ แล้วก็ละเอียดลึกเข้าไปข้างในเป็นชั้นๆ ดังนั้นเอง จึงต้องเรียน และแล้วก็ผึกหัดปฏิบัติเข้าไป รู้จัก "จิต" ทุกตัวให้ได้ แม้มันจะเล็กจะละเอียดชั้นไหนก็ตาม เหมือนระลอกคลื่นของน้ำ ดังที่ข้าพเจ้าเคยยกตัวอย่าง คลื่นที่เกิดการกระทบอย่างแรง ก้อนแรกก็เป็นคลื่นก้อนโต แล้วมันก็ค่อยๆ กลงทะยอยเป็นคลื่นลูกเล็กลงๆๆ ไปเรื่อยๆ จนเล็กละเอียด

ยิบ แม้ตาเราก็ไม่อาจมองเห็นลูกคลื่นลูกสุดท้ายนั้น "จิต" คนก็เช่นกัน มันทะยอยเข้าไปข้างในดังเช่นนั้น และยิ่งกว่าคลื่นน้ำดังตัวอย่างที่ยกมานี้เสียอีก เพราะมันเล็กมันละเอียดกว่าเป็นนักหนา แต่เราก็จะต้องรู้จักตัวมันให้ได้ให้หมดทุกขนาดทุกชั้น พระพุทธองค์แบ่งชั้นของจิตมาเพียง กามาวจรจิต — รูปาวจรจิต — อรูปาวจรจิต แล้วก็จะถึงขั้น "โลกุตตรจิต" คือจิตขั้นละเอียดยิบ แม้มันจะปรุงจะแต่งยังไง? "รส" มันเกิดอยู่อย่างไร? มันก็เป็นขั้นเรียกได้ว่า ไม่รู้รสแล้ว ดังนั้น "จิต" ขั้น "โลกุตตร" จึงคือ จิตขั้น "นิพพาน" จิตขั้นไม่ก่อ "รส" ให้แก่เจ้าของจิต พระพุทธองค์แบ่งหยาบๆไว้ ๔ ช่วง *(ดังเคยแบ่งจิตต่างๆมาทุกลักษณะ ก็ ๔ ขั้นทั้งสิ้น)* ดังนี้ ผู้ใดจะนับความละเอียดของจิตตนตั้งแต่ช่วงใดเข้าไปก็ได้ ยิ่งนับเข้าไปให้ลึก เช่น นาย ก. ตั้งต้นนับจิตช่วงที่ ๑ ของตนจากจิตช่วง "โลกุตตร" ของนาย ข. คือเริ่มนับเป็น "กามาวจรจิต" เอาช่วงระดับ "โลกุตตรจิต" ของนาย ข. แล้วก็ไล่เข้าไปเป็น รูปาวจร จนถึงโลกุตตรช่วงที่ ๔ ก็ไป "นิพพาน" อยู่ที่จิตช่วงนั้น นาย ก. ก็ยิ่งนับได้ว่าเป็น "พระอรหันต์" ขั้นสูงยิ่งขึ้นไปกว่านาย ข. ถึง ๔ ช่วง หรือ ๔ ขั้นทีเดียว นั่นคือ ความละเอียดของจิตไม่มีที่สิ้นสุด นั่นคือ พระอรหันต์ก็ยังมีต่ำมีสูงด้วยระดับจิตดังนี้

ข้อสำคัญต้องให้รู้ถึงวิธีทำจิตตนให้ "ดับ" ก็แล้วกัน คือขั้นแรกก็ต้อง "ดับ" จิตช่วงที่ ๑ ให้ได้ อันคือจิตขั้น "กามาวจรจิต" นี่แหละ อย่าให้มันมี "สังขารธรรม" หรืออย่าให้มัน "ดิ้นรน" หรืออย่าให้มัน "คน" อย่าให้มัน "ปรุงแต่ง" อะไรเป็นอันขาด ดับช่วงที่ ๑ ได้ก็ต้องมีความสามารถ

เอ้อมเข้าไป "ดับจิต" ช่วงที่ ๒ ที่เรียกว่า "รูปาวจรจิต" ให้ได้ด้วย เพราะแม้ตัวนอกคือ กามาวจรจิตจะดับแล้วมันก็ยังไม่หมดเชื้อ จิตมันส่งงานเป็นระลอกคลื่นไวมาก รีบตามไปดับ "รูปาวจรจิต" ให้ได้ นั่นคือ อย่าให้เกิด "ภวตัณหา" อย่าเอาจิตมานึกคิดแล้วก็เกิดทุกข์เกิดสุขอยู่ ขนาดนั้นยังไม่พอ ต้องพยายามตามไปดับตัวในลึกเข้าไปเป็นช่วงที่ ๓ ให้ได้ คือตัว "อรูปาวจรจิต" ดับตัวนั้นได้ จึงจะพอ **"ทน"** ได้ สำหรับคำว่า **"ทุกข์"** ที่ถ้าดับจิตช่วงที่ ๓ ได้ "จิต" เราก็จะเรียกว่าเหลือ "โลกุตตรจิต" อยู่เท่านั้นเอง เรียกว่า จิตขันธนิพพาน คือ "พ้นทุกข์" *(หรือทนทุกข์ที่เกิดนั้นได้อย่างสบาย)* ที่จริงมันยังไม่หยุดปรุงหรอก แม้จะเป็นจิตช่วง ๔ *(โลกุตตรจิต)* นั่นก็ดี แต่มันปรุงละเอียดมากจนคนที่ยังหยาบอยู่ ไม่รู้เรื่องแล้ว ดังนั้น ถ้าพระอรหันต์ท่านใดละเอียดมากเท่าใด ท่านก็จะเห็นทุกข์ได้ละเอียดยิ่งเท่านั้น และ "ทุกข์" ดังกล่าวนั้นมันจึงไม่เท่ากัน "ทุกข์" มันก็จะละเอียดเป็นชั้น ๆ ไปอีกเป็นระดับ ๆ ผู้ใดยังทน "ทุกข์" ใดได้ ผู้นั้นก็ถือว่า "พ้นแล้วซึ่งทุกข์" นั้น ถ้าผู้มีจิตละเอียดกว่า ก็ย่อมทน "ทุกข์" อันที่ท่านยังเห็นว่ามันยังหยาบอยู่นั้นไม่ได้เท่านั้นเอง ท่านก็จะต้องหาทางดับทุกข์นั้นเข้าไปอีก ความนิ่งของจิตก็จะยิ่งนิ่งในจิตตัวเล็กตัวละเอียดเข้าไปอีกดังนี้เอง จงพยายามตามให้ดี ทำความเข้าใจให้ดี แม้ภาษาเรียกที่เรียกว่า *กามาวจรจิต* ก็ดี *รูปาวจรจิต* ก็ดี *อรูปาวจรจิต* ก็ดี หรือ *โลกุตตรจิต* ก็ดี ก็คือระดับขั้นของจิตเป็นช่วง ๆ ต่อเรียงกันเท่านั้นเอง จะจับจำเพาะลงไปว่า กามาวจรจิต ของพระอรหันต์ ก. เท่ากับ ***กามาวจรจิต*** ของพระอรหันต์ ข. นั้นย่อมไม่ได้ เพราะไม่ใช่ตัวกำหนดตายตัวแน่นอน ก็เหมือน

ชื่อหรือภาษาเรียกนามธรรมทุกตัวดังที่ข้าพเจ้าอธิบายมาแล้วนั่นเอง

ข้อควรทำก็คือ ต้อง "ดับ" จิตของตนให้ได้เป็น "โลกุตตร" ให้ได้ คือดับให้ถึงจิตขั้นที่ ๓ สรุปง่าย ๆ ก็คือ ดับ "สังขาร" นั่นเอง คือขั้นที่ ๓ ของจิตขันธ์ธรรมดา ๆ นั่นแหละ ดับจิตขั้นที่ ๓ ได้ไปเรื่อย ๆ จนถึง ๓ ช่วงจิตของตน (*ช่วงที่ ๑ กามาวจรจิต ก็ดับ "สังขาร" ช่วงที่ ๒ รูปาวจรจิต ก็ดับ "สุข" ช่วงที่ ๓ อรูปาวจรจิต ก็ดับ "อากิญจัญญายตนะ"*) ก็พ้นทุกข์แน่ ๆ แท้ ๆ ยิ่งถ้าใครฝึกบำเพ็ญอยู่เท่าใด ผู้นั้นก็ยิ่งจะเป็นผู้ "ดับ" ได้ลึกไปทุกที ยิ่งขึ้นทุกทีไป เป็นผู้ใกล้จุด "ปรินิพพาน" สุดยอดอันเที่ยงแท้ทุกทีนั่นเอง

"จิต" ต่าง ๆ นี้จึงเป็นเรื่องของ "นาม" เป็นเรื่องของ "ตัวตน" ที่ไม่มี "ตัวตน" คือ ยึดสิ่งที่ไม่มี "ตัวตน" เป็น "ตัวตน" นั่นเอง ผู้ใดเห็นได้แท้ จับถูกฝาถูกตัวสิ่งที่ไม่มี "ตัวตน" นั้นได้จริง ๆ จึงจะคือ "ผู้รู้" เป็น "ผู้แจ้ง" จึงจะสามารถ "ปิดสวิทช์" หรือ "ดับ" ให้ตน "พ้นทุกข์" ได้ อันไม่ใช่ของง่าย ๆ เลย

ดังนั้นก็จะขอทำความเข้าใจกันเป็นขั้นสุดท้าย สำหรับรายละเอียดของ ความหมายแห่งคำสำคัญ ๆ ที่เรานำมาเรียก "อาการทางใจ" เกี่ยวกับ พุทธศาสนา เอาที่สำคัญจริง ๆ ไม่กี่คำ

คำแรกคือ **"อวิชชา"** ซึ่งก็คงจะพอเข้าใจแล้ว เพราะเพิ่งอธิบายผ่านมาเมื่อกี้นี้เอง แต่กระนั้นก็ดี ก็อาจจะอธิบายแยกแยะพิสดารกว่านี้ได้อีก ในบางแง่บางมุม ซึ่งถ้ามองไม่ดี บางทีจะเห็นขัดแย้งกับที่ข้าพเจ้าอธิบายมานี้ก็เป็นได้ ดังนั้นถ้าไปพบผู้รู้ผู้ใดอธิบายอีก ก็จงนำมาเทียบมา

เปรียบมาไตร่ตรอง อย่าไปสร้าง "มานทิฏฐิ" ขึ้นใส่ใจตนเองเป็นอันขาด แม้ใครจะอธิบายมาผิด ๆ เรานำมาตรองแล้ว ถ้ามันผิดเราก็จะเห็นว่ามันผิด และนั่นแหละคือการเพิ่มปัญญาให้ตน ถ้ามันถูกเราก็ได้ปัญญาแท้เพิ่มขึ้นแน่ ๆ แต่ถ้าเราไปมี มานทิฏฐิขึ้นก่อน แทนที่จะรับมาโดยดุษฎี เราก็จะไม่ได้อะไรเลย จงจำไว้ **"อวิชชา" เป็นเครื่องตัดสิน เป็นสิ่งชี้ขาด สำหรับผู้จะผ่านตำแหน่งขึ้นสู่ "พระอรหันต์" ไม่ใช่เรื่อง "ตัณหา" เป็นอันขาด** เมื่อไม่หมด "อวิชชา" ตราบใด ก็จะยังทำตนให้พ้นทุกข์ไม่ได้อยู่ตราบนั้น ดังนั้นที่ต้องแจ้ง ก็จะต้องแจ้งสิ่งเหล่านี้เท่านั้นเอง

และการแจ้งไม่ใช่แจ้งด้วยตัวอักษรที่อ่านมา ไม่ใช่แจ้งด้วยคำบรรยายคำบอกที่ฟังมา ต้องแจ้งด้วย "จิต" จะเป็น จิตภวังค์ จิตตื่นอะไรก็ได้ ขอให้แจ้งก็แล้วกัน ผู้แจ้งอย่างละเอียด แต่เป็นภาษาอยู่ไม่ถึงจิตสักที ก็จะยังไม่ได้ตำแหน่ง "อรหันต์" สักที

คำที่สองคือ **"อาสวะ"** และ **"อนุสัย"** เหมือน ๆ กัน คำสองคำนี้ หมายถึง "จิต" แท้ ๆ จิตภายใน จิตลึก ๆ ดังนั้นการจะสิ้น "อวิชชา" นั้น ต้องให้ "จิตตัวนี้" เป็นผู้แจ้ง เป็นผู้รู้ ตราบใดที่คนคิดว่าตัวเองรู้มากรู้หมดด้วย แต่ถ้าจิตตัวนี้เขายังไม่รู้แล้ว ตราบนั้น ผู้นี้ก็ยังไม่ได้ตำแหน่ง "อรหันต์" ถ้าผู้ที่บังคับจิตตัวนี้ได้ รู้สวิทช์ปิด - เปิดของตัวนี้ โดยบังคับให้เขาละ "กาม" หยาบ ๆ จากทวาร ๕ ได้ ไม่สร้างอารมณ์ "กาม" มาเสพได้ เขาผู้นี้ก็ได้ตำแหน่ง "อรหันต์" ทันที นั่นคือเป็นผู้สิ้นแล้วซึ่ง "กามาสวะ" "ภวาสวะ" และ "อวิชชาสวะ" นั่นคือ คำอธิบายให้รู้แท้ ๆ

รู้ฝารู้ตัวของคำว่า "อาสวะ" และ "อนุสัย" ให้ดีขึ้น ถ้าเราจะเรียกมันเป็น "จิต" ก็ว่า "อาสวะจิต" และถ้าจะเรียกมันเป็น "กิเลส" ก็เรียกว่า "อาสวะกิเลส" ซึ่งถ้าเป็น อาสวะกิเลส ก็เป็นกิเลสที่อาศัยหลบลี้อยู่ในที่ลึกของจิต ฝังอยู่ในจิตตัวที่ลึกที่สุด ดังนั้น มันจึงหมายถึงจิตก็ได้ หมายถึงกิเลสก็ได้ อันสรุปแล้ว จะเป็น "จิต" หรือเป็น "กิเลส" ก็เป็นตัวเดียวกันนั่นเอง มันอยู่ตรงนั้น ที่ลึกๆ ที่สุดของห้วงจิตเรานั่นแหละ ขอให้ทำความเข้าใจให้ดีให้พอก็แล้วกัน จิตตัวที่จะแจ้งธรรม ถึงขั้นเกิดอาการสว่างไสวได้ ต้องจิตตัวนี้ และถ้าเป็นกิเลสก็จะเป็นกิเลสตัวที่หลบลี้เก่งที่สุด ที่มันอยู่ลึกที่สุด ก็จะหลบอยู่กับจิตตัวนี้ ตรงที่ลึกที่สุดตรงนี้ ก็ต้องตามจับตัวมันให้ได้ เหมือนยอดดาวโจรที่หลบลี้ลึกลับ กบดานอยู่ ต้องจับให้ถึงตัว ถ้ายังจับถึงตัวที่มันอยู่ลึกนี้ไม่ได้ ก็แน่นอน มันก็ยังไม่หมด ถ้าจับถึงตัวได้แม้ตัวลึกที่สุด ก็เป็นอันเลิกกัน ก็นำมันมาประหารได้เท่านั้นเอง เราก็หมดภาระ เราก็เป็นผู้ปลอดภัย ก็จบงาน

ดังนั้น จิตตัวลึก ที่เรียกว่า "อาสวะ" หรือ "อนุสัย" นี้ บางทีเขารู้ตัวเองดีแล้วว่า เขาเข็ดหลาบกับ "กาม" เข็ดหลาบกับ "ภพ" แต่เจ้าของ "อาสวะ" เอง *(หมายถึงผู้บรรลุแล้วผู้นั้น)* ยังไม่รู้ก็ได้ แท้ที่จริง "อาสวะ" หรือ "อนุสัย" เขาหยุดเสพกาม หยุดสร้างภพ แห่งกามแล้ว แต่เจ้าตัวยังไม่รู้ตัวก็มี *(ไม่รู้ในที่นี้ หมายถึงไม่รู้ว่า ภาษาต่างๆ ที่ เขาขานเขาเรียกกันว่าตัวไหนหลุด ตัวไหนละ จิตหรือ ที่ตรงไหนมันแจ้ง มันถึง ยังไง ไม่สามารถอธิบายให้ใครฟัง หรือให้ใครรู้ได้ด้วยนั่นเอง)* ดังนี้เรียกว่า บรรลุ "เจโตวิมุติ" แล้ว เมื่อจิตตัวในเข็ดหลาบกาม เลิกสร้างภพแห่งกามโดย

อัตโนมัติ แต่เจ้าตัวก็ไม่แจ้งว่า ใครเป็นผู้ให้เขาหยุดเสพกาม ใครตัวไหน ไม่ให้เขาสร้างภพ ก็จึงนำออกมาอธิบายสู่คนฟังได้ยาก ท่านผู้นั้นจึงจะต้องหัด "คิด – อ่าน" อันคือ "วิปัสสนา" นั่นเอง จึงจะเกิด "ปัญญา" เรียกชื่อขานจิตออกมาถูกฝาถูกตัว ให้คนอื่นรู้เรื่องด้วยได้ ถ้าไม่หัดวิปัส-สนา เอาแต่เจริญฌานจิตสู่วิมุติแต่ใน "เจโต" (จิตตัวใน) ของตนเอง ก็จะ "สุข" ด้วยฌานอยู่เฉพาะตนแต่ผู้เดียวอยู่ตราบนั้น

แต่ถ้าผู้ใดให้จิตตัวนอก ตัว "จิตที่ดี" ที่ออกหน้าออกตาอยู่นั้น เรียนรู้วิธีละกาม ละการสร้างภพแห่งกาม คือเรียนจากข้างนอกเข้าไปหาข้างใน จนแจ้งได้ คือสิ้น "อวิชชา" ได้ คนผู้นั้นหรือเจ้าตัวของจิตนั้นก็อธิบายได้เก่งละเอียดดี และคนผู้นั้นบางทีรู้แจ้งจบก่อนเจ้า "อาสวะ" ของตัว จะละขาดเป็นสมุจเฉทได้เสียด้วย แต่ "อาสวะ" ยังไม่แจ้งได้สักที ก็ต้องเพ่งเพียรเข้าไปจนให้รู้ให้ได้ รู้เมื่อใดเจ้าตัวก็รู้ละว่า "อาสวะ" แจ้งแล้ว นั่นคือ "พระอรหันต์" ย่อมรู้ตัวเองได้ทันทีที่สิ้น "อวิชชา" รู้ได้ที่จิตตัวที่เรียกว่า "อาสวะ" นี่เอง นี่คือผู้สำเร็จด้วย "ปัญญาวิมุติ" คือ ปัญญา ที่รู้นั้นเกิดก่อนตัว "จิตตัวใน" ๆ ตามรู้ได้ทีหลัง ส่วน "เจโตวิมุติ" นั้น "จิตตัวอาสวะ" นั้นรู้ก่อน บรรลุก่อน แล้วปัญญาจึงค่อยกระจ่างออกมาทีหลัง และทั้งสอง "วิมุติ" นี้ก็จะค่อย ๆ เข้าไปร่วมกัน คือคนผู้นั้นจะต้องถึงซึ่ง "วิมุติ" ทั้ง ๒ ในโอกาสต่อไปแน่ ๆ ถ้าไม่ตายเสียก่อน แท้ที่จริงมันก็ "จิต" ตัวเดียวกันนั่นแหละ แต่มีสองสวิทช์ โยกสวิทช์ไหนก็ได้ ถ้าโยกสวิทช์ที่ลึกลับ ก็มองไม่ค่อยเห็น ถ้าโยกสวิทช์ที่อยู่หน้าบ้านเห็นกลางแจ้งเลย ก็ไม่ต้องยากในการเห็น ดังนั้นโยกสวิทช์ "ดับทุกข์" ตัวใดก็ย่อม

ได้เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ "เจโตวิมุติ" นั้น จึงลึกลับหน่อย จึงพรางๆ อยู่ แต่ส่วนมาก เป็นสวิทซ์ที่แกร่งแข็งทนทานมั่นคง และดี อันนี้เป็นลักษณะของผู้ปฏิบัติ "สมถะ" เป็นส่วนใหญ่ ส่วน "ปัญญาวิมุติ" เป็นลักษณะของผู้ปฏิบัติ "วิปัสสนา" จึงอยู่ตื้นๆ ไม่ลึก และส่วนมากสวยงาม หรูหรา ลวดลาย แต่บอบบาง ดังนั้นถ้าผู้ใดปฏิบัติทั้ง สมถะ และ วิปัสสนา ก็ยิ่งดี ก็ยิ่งเก่ง ยิ่งคล่อง จะใช้สวิทซ์ไหนก็ได้ รู้ละเอียด และถึงเร็วด้วย ด้วยเหตุฉะนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมจึงควรปฏิบัติทั้ง "สมถะ" และ "วิปัสสนา" จะได้มีสวิทซ์ที่แกร่งแข็งทนทาน วิจิตรพิสดาร และโชว์ง่าย เห็นง่าย แถมสะสวยงดงามด้วย นั่นคือ พระอรหันต์ที่สำเร็จแบบ "ปัญญาวิมุติ" จะสอนคนได้เก่ง ผู้สำเร็จแบบ "เจโตวิมุติ" นั้นบางท่านสอนไม่ได้เอาเลยก็มี ด้วยความเข้าใจยังไม่พอของคนบางคน เข้าใจว่า ผู้สำเร็จแบบ "เจโตวิมุติ" นั้น เก่งเยี่ยมกว่าแบบ "ปัญญาวิมุติ" จึงควรจะเรียกว่ายังเข้าใจไม่ถูก เพราะ "วิมุติ" ทั้ง ๒ นั้น ก็คือลักษณะดังที่ได้อธิบายมาแล้ว ดังนั้นผู้สำเร็จแบบ "เจโตวิมุติ" หรือ "ปัญญาวิมุติ" ก็ดี ก็จะกำหนดชี้ลงไปที่เดียวว่าผู้นี้เก่งกว่าผู้นี้ ผู้นั้นเก่งกว่าผู้โน้นยังไม่ได้ ต้องบำเพ็ญเพ่งเพียรขึ้นไปอีกทั้งนั้นแหละ ไม่ว่าจะสำเร็จในแบบใด แต่จะตอบอย่างถูกอย่างแท้ก็ได้คือ เมื่อถึงจุดสุดยอดแล้ว ผู้สำเร็จ "ปัญญาวิมุติ" นั่นแหละ คือผู้เก่งเยี่ยมยอดที่สุด เพราะ "ปัญญาวิมุติ" เป็น "วิชชา" ที่พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ค้นพบและเรียนรู้ถึงที่สุดมาแต่ผู้เดียวโดยตนเอง ดังนั้นผู้สำเร็จแบบ "เจโตวิมุติ" จึงคือ ผู้ที่อยู่ในลักษณะ "พระปัจเจกพุทธเจ้า" ส่วนผู้สำเร็จแบบ "ปัญญาวิมุติ" นั้นคือ "พระสัมมาสัมพุทธเจ้า" นั่นเอง

อีกสองคำคือ **"สอุปาทิเสสนิพพาน"** กับ **"อนุปาทิเสสนิพพาน"** ทั้งสองคำนี้ หมายถึง "นิพพาน" จริงๆ แท้ๆ ทั้งนั้น ผู้ใดได้ปริญญา "อรหันต์" มาก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้สำเร็จวิชาช่างที่จะทำ "นิพพาน" ให้ตนได้ทั้งนั้น

แต่ "สอุปาทิเสสนิพพาน" นั้น คือ ผู้ที่ยังไม่ดับเครื่องของ "จิต" ให้หมดสนิท ยังมี "เวทนาขันธ์" ยังมี "สัญญาขันธ์" ทำงานอยู่ (*ฆ่าแต่ "สังขารขันธ์" กับ "วิญญาณขันธ์" แต่แท้จริงก็ไม่ใช่ฆ่าตายเลย เพราะโดยจริงจิตพวกนี้มันก็ไม่มีตัวตนอะไรที่จะไปฆ่าไปฟันมันได้ เพียงแต่รู้วิธีระงับมันเท่านั้น เพราะฉะนั้นจะปล่อยให้มันปรุงขึ้นมาอีกเมื่อใดก็ได้ แต่ท่านไม่ปรุงเพราะเข็ดเสียแล้ว รู้รสแท้ๆ เสียแล้ว เหมือนอย่างรู้ว่า ไฟมันร้อน ดังนั้นอยู่ดีๆ จะเอาไฟมาไหม้มาลนตัวเองนั้น ย่อมไม่ใช่วิสัยคนที่รู้แล้วจะทำ*) ด้วยเหตุที่ยังมี เวทนานี่เอง สัญญายังทำงาน ก็จึงได้เกิด "สังขารธรรม" ในจิตตัวลึกลงไปอีกทำงานละเอียดเป็นจิตขั้นสูงอีกที "ตัณหา" ขั้นสุดท้ายที่เรียกว่า "วิภวตัณหา" จึงยังคงมีอยู่ จะละเอียดมากละเอียดน้อยเท่าใด ก็แล้วแต่ "พระอรหันต์" ผู้นั้นจะพึงสร้างให้ตน ตามระดับจิตของตน "ภพ" อันแทบจะไม่เรียกว่า "ภพ" นั้น จึงมีใน "พระอรหันต์" ผู้ยังอยู่ในภาวะ "สอุปาทิเสสนิพพาน" ตั้งแต่ขั้นต่ำไปจนถึงแม้ "องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า" ผู้ได้สร้างภพ สร้างภูมิอันยิ่งใหญ่ไว้เป็นอนุสสรณ์ของโลกแห่งความสุดยอดดีเลิศ นั่นคือ "พุทธภพ" หรือ "พุทธภูมิ" จนมีร่าง มีชีวิตของ "พุทธศาสนา" เกิดมาได้ มีชีวิตสืบต่อกันมาเป็น "อรูปชีวิต" อยู่ในโลกตราบเท่าทุกวันนี้ ก็เป็นฝีมือของพระพุทธองค์ ดังนั้น

ในตราบระยะ ๔๕ พรรษานั้น "พระสัมมาสัมพุทธเจ้า" จึงอยู่ในภาวะ "สอุปาทิเสสนิพพาน" มาตลอด ดำเนิน "พุทธกิจ" ของพระองค์โดยตั้งจุดหมายไว้ว่า "ชีวิตพุทธศาสนา" จะต้องเกิดมาในโลก และมีลมหายใจ มีชีวิตที่ครบครันเสียก่อน นั่นคือ ยอดสุดของอุดมคติแล้ว ที่จริงพระองค์พ้นทุกข์สิ้นแล้ว แต่ยังมีพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นเศียรไม่รู้จะล้นยังไง สู้ทนทุกข์ *(ซึ่งเป็นทุกข์ที่ละเอียดสุดละเอียดก็ตาม)* เฝ้าประคบประหงมสร้าง รูปร่างของ "พุทธศาสนา" ขึ้นมา จนเป็น "ชีวิต" บริบูรณ์มีไว้ให้เป็นผู้ปกป้องครองโลก "ชีวิต" นี้มีอายุยืนยาวมากว่า ๒๕๑๓ ปีแล้ว จึงมีรูปร่างสังขาร ชราไปตามวัย เราล่ะ ถ้าสำเร็จพ้นทุกข์แล้วเป็น "อรหันต์" แล้วยังจะมีแก่ใจหลบลี้หนีไปเสพสุขออกไปแต่เดียวดายอยู่หรือ จะไม่ช่วยอุ้มชู "ชีวิต" ที่พระพุทธองค์อุตส่าห์ก่อกำเนิดมานี้ ซึ่งอายุมากหน่อยแล้วนี่เชียวหรือ ข้าพเจ้าผู้หนึ่งละจะต้องทำ จะต้องช่วย บาดเจ็บใดที่ "พุทธศาสนา" มี แผลใดที่ "พุทธศาสนา" ระบมปวด อันเกิดจาก "มาร" จากเนื้อร้ายในตัวเอง ข้าพเจ้าจะช่วยด้วยปณิธานทั้งหมดที่มี แม้จะช่วยแล้วไม่ได้ผลอะไรขึ้นมาเลยก็ตาม กำลังปัญญาความสามารถของข้าพเจ้ามีเท่าใดก็ทำให้สุดที่ กสุดแล้วซึ่งข้าพเจ้า เพราะหน้าที่ "โพธิกิจ" หรือ "พุทธกิจ" นั้น เป็นหน้าที่ของ "พุทธศาสนิกชน" แท้ๆ ทุกคน ทุกคนจริงๆ ไม่เช่นนั้นน่าจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ "อกตัญญู" อย่างแท้ เรื่องก่อนจะทำหน้าที่ "โพธิกิจ" หรือ "อนุรักษ์" และ "อนุเคราะห์" พุทธศาสนานั้น สำหรับผู้บรรลุขั้นพระโสดาบันขึ้นไปแล้วไม่เป็นไร แต่ผู้ที่ยังมีแต่ใจแต่ความรู้ หรือ "วิชชา" ยังไม่มีนี่สิ ก็จงคำนึงให้มากว่า ท่านได้

อนุรักษและอนุเคราะห์ชีวิตพุทธศาสนาให้ดีขึ้น ให้มีชีวิตยืนยาวต่อไปจริงหรือ "ผิด" หรือ "ถูก" กันแน่ นี่สำคัญมาก ถ้าผู้ใดมีปณิธานดังนี้บ้าง ก็จงเรียนรู้ความ "ผิด" ความ "ถูก" ในการจะช่วย "พุทธศาสนา" ด้วยเทอญ อย่าได้ทำลงไปโดยทั้งๆที่ท่านก็ตั้งใจจะ "ช่วย" โดยจริงหละ แต่กลายเป็นท่านช่วย "ฆ่า" พุทธศาสนาไปโดยไม่เจตนาเลย ท่านยิ่งจะเสียใจเป็นทวีคูณ

กลับมาเรื่อง "อนุปาทิเสสนิพพาน" อีกนิดหน่อย เมื่อพระพุทธองค์สร้าง "ชีวิตพุทธศาสนา" ให้ก่อเกิดเป็นชีวิตอย่างบริบูรณ์ดังพระประสงค์แล้ว พระพุทธองค์จึงได้ละ "วิภวตัณหา" นั้น เสด็จสู่ "อนุปาทิเสสนิพพาน" คือ เป็นผู้หมดสิ้นทุกข์ "ตัณหา" เป็นผู้ดับรอบ โดยลักษณาการแห่ง "อนุปาทิเสสนิพพาน" ของพระพุทธองค์ก็คือ ลำดับแรกก็ทรงเจริญฌานดิ่งสนิทเข้าไปจนถึง "สัญญาเวทยิตนิโรธ" *(หมายความว่า เข้าไปดับลึกสุดอยู่เหนืออรูปฌาน)*

ในวาระแรกนั้นพระองค์ยังมิได้ "ดับขันธ์" ต่างๆให้สิ้นสนิทเป็นเด็ดขาดแต่อย่างใด ยังเพียงเข้าไปเพื่อทรง "กระบวนการแห่งการสู่นิพพานหรือนิโรธ" เป็นครั้งสุดท้ายแห่งชีวิต พูดง่ายๆก็คือ ดู "สิ่ง" ที่พระองค์ได้สร้าง ได้พากเพียรก่อเป็นทาง เป็นแบบอย่างไว้ เป็นครั้งสุดท้ายเสียหน่อย ซึ่งเรียกได้ว่า "สิ่ง" อันเกิดมาจากที่พระองค์ได้ยอมอยู่กับ "ธุลีทุกข์" สุดท้าย อันเป็น "ธุลีทุกข์" ที่มนุษย์ธรรมดาผู้มี "จิต" หยาบเกินกว่าจะสัมผัสมันว่าเป็น "ทุกข์" และกระบวนการ กระทำจิตตนให้ถึงซึ่ง "สัญญาเวทยิตนิโรธ" นั้นนั้น เป็นกระบวนการที่พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้

เป็นยอดแห่งสาสดาในโลกเท่านั้น ที่ทรงค้นพบ ทรงนำมาตีแผ่เผยแจ้งออกสู่สัตว์โลกให้พึงปฏิบัติตาม

ดังนั้นเมื่อทรงสิ้งสุดท้ายนั้นแล้ว จึงได้ถอยกลับมาสู่ภาวะต้นคือ "ปฐมฌาน" แล้วจึงได้ตัดสินพระทัยสุดท้ายเสด็จ "ดับขันธ์" ต่าง ๆ ไปทีละขั้น

"วิญญาณขันธ์" แห่งชีวิต และร่างกายนั้น ได้ดับไปเสียตั้งแต่ก่อนจะเข้าสู่ "ปฐมฌาน" นานแล้ว เพราะต้องดับ "สังขารธรรม" ขั้นแรกเสียก่อน "วิญญาณขันธ์" จึงได้ดับ ดังนั้นจึงไม่มีเชื้อใดเหลืออยู่แห่ง "วิญญาณขันธ์" ที่หยาบนั้น พระองค์เริ่มดับ "สังขารขันธ์" หรือ "สังขารธรรม" ขั้นใน อันจะส่งผลให้ก่อเกิด "วิภวตัณหา" ได้ในขั้นหนึ่งเสียก่อน จึงเลื่อนขึ้นสู่ "ทุติยฌาน" แล้วจึงดับ "สัญญาขันธ์" เลื่อนขึ้นสู่ "ตติยฌาน" เมื่อพระพุทธองค์ดับ "สังขารธรรม" ขั้นในสุดอีกที ก็เป็นอันเลื่อนขึ้นสู่ "จตุตถฌาน" คงมีแต่ "เวทนาขันธ์" สุดท้ายแห่งชีวิต นั่นคือลักษณาการแห่งขั้นสุดท้ายของการจะดับสิ้นไม่เหลือ เมื่อพระองค์ดับ "สังขารธรรม" ใยสุดท้ายที่มีอยู่ทั้งสิ้นแล้ว ก็ดับ "เวทนาขันธ์" อันเป็น "จิตขันธ์" หรือ "นามขันธ์" สุดท้ายที่ในจิตส่วนในคือ "ภวังคจิต" เสียก่อน จึงออกจาก "จตุตถฌาน" พร้อมกับมาดับ "จิตขันธ์" หรือ "นามขันธ์" อันสุดท้ายจริง ๆ ของพระองค์เสียลงเพียงนั้น นั่นคือดับ "เวทนาขันธ์" ในภาวะ "จิตตื่น" หรือ "วิถีจิต" อันเป็นภาวะปกติของมนุษย์ครบพร้อมทั้งสติและสัมปชัญญะมิได้ถูกภาวะอื่นใดครอบงำ เป็นภาวะแจ้งใจ ไม่ถูกสภาวะใด

ครอบคลุมอำพรางให้หลงใหลใดๆ ทั้งสิ้น เป็นภาวะแห่งตนเองอย่างบริบูรณ์ เมื่อ "เวทนาขันธ์" สุดท้ายแท้ๆ จริงๆ ถูกทำลายลงอย่างสนิท จึงเป็นผู้บริสุทธิ์หมดสิ้นแล้วซึ่ง "สังขารธรรม" และหมดเชื้อ "จิตขันธ์" หรือ "นามขันธ์" ทั้งปวงใดๆ ในพระองค์ท่าน ไม่มีอะไรเหลือ คงทิ้งแต่ "รูปขันธ์" อันจะมี "ชีวิต" นั้นมิได้แน่ เพราะ "รูป" ไม่ใช่ "ชีวิต" หากสิ้น "นาม" เสียแล้ว ก็คือ แท่ง คือ ก้อนวัตถุหนึ่งนั่นเอง นั่นแล คือลำดับ "ฌาน" ที่พระอนุรุทธเถรเจ้าได้ตามฌานจิตเข้าไปดู เป็นวิธีการ "ดับ" โดยแท้ "ดับโดยจริง" โดยพระองค์เป็นผู้ "ดับ" เองเสียด้วย

"ความดับสนิท" ดับรอบ ดับไม่เหลือเลย จึงเป็นไปในลักษณะและอาการดังนี้แล เป็น **"ปรินิพพาน"** อันเรียกได้ว่า **"ดับสิ้นอย่างถ้วนทั่ว"** ไม่มีแม้แต่เศษเชื้อใดๆ เหลือไว้ จึงหมดสิ้นไปตามเหตุและผลละเอียดลออ ดังได้แยกแยะมานี้ ถ้าเข้าใจได้ทุกตัว ทุกอักษรที่บรรยายจับถูกฝาถูกตัวของ "นามธรรม" นั้นๆ ผู้นั้นก็จะแจ่มแจ้งได้ทันที จะเป็นผู้หนึ่งที่มี "นิพพาน" เป็นของท่านทันที

และต้องพยายามทำความเข้าใจให้แยบคายในใจให้ดีด้วยนะว่าพระพุทธองค์ ดับ "ขันธธาตุ" ของพระองค์เองไปให้สิ้นให้สนิทีละขันธ์ ไม่ใช่ระงับหรือดับเพียง "เจตสิก" เท่านั้น "ดับสังขาร" ลงไป ก็ดับสิ้น "สังขารขันธ์" มิใช่ดับแค่ "สังขารเจตสิก" และดับสัญญา ก็ดับสัญญาขันธ์ มิใช่ดับเพียง สัญญาเจตสิก ดังนั้นเมื่อสิ้น เวทนาขันธ์ จึงเป็นอันหมดสิ้นทุกสิ่งอย่าง เป็นดับ นามขันธ์ สิ้นสนิท ทิ้งไว้แต่รูปขันธ์ อันก็คือท่อนไม้

ที่ถูกตัดโค่นออกมาแล้วจากต้นของมันนั่นเอง มันก็มีแต่นับวาระจะแห้งเหี่ยวผุพัง หรือเน่าเปื่อยลงไปเท่านั้นเอง

ในวาระที่ยังอยู่ในสภาวะ สอุปาทิเสสนิพพานนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ทุกพระองค์จึงทำ "นิพพาน" ให้ตน ก็เพียง "ดับเจตสิก" เท่านั้น คือแม้จะทำ สัญญาเวทยิตนิโรธ ก็ทำเพียง นิโรธแค่ สัญญาเจตสิก หรือแม้จะละทุกข์อันหนักหนาลงไปอีก ถึงขนาดดับเวทนาให้ตน ก็ดับเพียง เวทนาเจตสิก หาได้ดับไปจนสนิทมอดสิ้นทั้ง "ขันธธาตุ" ไม่ จึงยังไม่ได้ชื่อว่า แยกรูป แยกนาม ให้ขาดสิ้นจากกันอย่างจริงจัง เพราะเพียงระงับจิตส่วนละเอียดที่สุดลงไปให้นิ่งอยู่เป็นที่สุดเท่านั้น เมื่อคลายการระงับ ทุกอย่างก็ทำงานปกติเป็นคนธรรมดาๆ คนๆ นั้นจึงยังไม่ตาย แม้จะอยู่ใน "นิโรธสมาบัติ" นานเป็นหลายวันหลายคืน โดยไม่กระดุกกระดิก และไม่แตะต้องอาหารเลยก็ตาม ต้องทำความเข้าใจในความละเอียดนี้ให้ได้และให้ตรง ถ้าดับกันถึง "ขันธธาตุ" ลงไปจนสิ้น แม้ "เวทนาขันธ์" และดับกันในภาวะจิตตื่น *(คือไม่ใช่ดับขณะอยู่ในสภาวะจิตตกสู่ภวังค์)* ก็เรียกว่าทำ "ปรินิพพาน" กันเลยทีเดียว

ถึง "ปรินิพพาน" อันคือวาระสุดท้ายอย่างแท้จริงของชีวิตแล้ว ก็น่าจะจบได้แล้ว แต่ยังมีสิ่งที่ข้าพเจ้าอยากจะฝากไว้ให้คิดกันดูด้วย คือ

ในอะไรก็ตาม จะในสากลจักรวาล หรือในดวงอาทิตย์ ในโลก หรือแม้ในตัวเรานี้ก็มีของอยู่ ๒ สิ่ง คือ **"ความมีอะไรอยู่"** กับ **"ความไม่มีอะไร"** ถ้าเราจะเรียก ความมีอะไรอยู่นั้นว่า สากลจักรวาล ความไม่มีอะไรก็คือ อวกาศ ถ้าความมีอะไรอยู่คือ มวลสาร ความไม่มีอะไรก็

คือ ความว่าง ถ้าความมีอะไรอยู่ คือตัวอุปกรณ์ ความไม่มีอะไร ก็คือ ตัวที่จะใช้อุปกรณ์ ถ้าความมีอะไรอยู่ คือ ดวงอาทิตย์ ความไม่มีอะไร ก็คือ พลังงานของดวงอาทิตย์ ถ้าความมีอะไรอยู่ คือ วัตถุ ความไม่มีอะไรก็คือ จิตใจ ถ้าจะเรียก ความมีอะไรอยู่ว่า สสาร ความไม่มีอะไรก็คือ พลังงาน ถ้าเรียก ความมีอะไรอยู่ว่า กาย ความไม่มีอะไรก็คือ วิญญาณ ถ้าความมีอะไรอยู่คือ สิ่งที่มีชีวิต ความไม่มีอะไรก็คือ สิ่งที่ไม่มีชีวิต และถ้าความมีอะไรอยู่คือ ความตาย ความไม่มีอะไรก็คือ ความเป็น ถ้าความมีอะไรอยู่คือ ความรัก ความไม่มีอะไรก็คือ ความชัง ถ้าความมีอะไรอยู่คือ บุญ ความไม่มีอะไรก็คือ บาป ถ้าความมีอะไรอยู่คือ สวรรค์ ความไม่มีอะไรก็คือ นรก ถ้าความมีอะไรอยู่คือ รูป ความไม่มีอะไรก็คือ นาม ถ้าความมีอะไรอยู่คือ การเคลื่อนไหว ความไม่มีอะไรก็คือ การนิ่ง ถ้าความมีอะไรอยู่คือ พระเจ้า ความไม่มีอะไรก็คือ คน ถ้าความมีอะไรอยู่คือ คน ความไม่มีอะไรก็คือ นิพพาน ถ้า ความมีอะไรอยู่ คือ **ความไม่มีอะไร ความไม่มีอะไร ก็จะคือ หมดสิ้น ว่างเปล่า จบอยู่**

ลองทำความเข้าใจกับที่กล่าวนั้นให้ดี และจงรู้เถิดว่า ***เมื่อใดเรา ทำของ ๒ สิ่งให้เหลือเพียงสิ่งเดียว หรืออย่าให้ของ ๒ สิ่งเข้าไปเกี่ยวเนื่องกันได้เป็นอันขาด ทุกสิ่งทุกอย่างก็ จบลง หมดสิ้นอยู่*** จะพูดว่า "ความเต็ม" ก็จะเต็มอยู่ หรือ "ความว่าง" ก็จะว่างอยู่ อย่างไรก็ได้

ดังนั้น เมื่อเรายังพยายามวิ่งตามเอา "นิพพาน" ก็จะยังมี "เรา" กับ "นิพพาน" นั่นเอง เป็น "ตัวตน" เป็น "ชีวิต" หรือเป็น "บทบาท" และหรือเป็น "ทุกข์" ถ้าคงเหลือไว้แต่ "เรา" เฉยๆ เปล่าๆ ทิ้ง "นิพพาน" เสีย

ทุกอย่างก็จบลงได้เท่าๆ กับ เราทิ้งตัว "เรา" เสีย ก็คงเหลือแต่ "นิพพาน" เพราะฉะนั้นสำหรับผู้ที่รู้เห็น "ตัวตนของเรา" ได้อย่างแท้แล้ว และรู้เห็น "นิพพาน" ได้แล้ว ก็จงวางมือเสียจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสียเถิด ทุกอย่างจะจบอยู่ ถ้าให้ของ ๒ สิ่งนี้เป็น "เหตุ" ก็จะมี "ชีวิต" หรือ "ตัวตน" หรือ "งาน" หรือ "ทุกข์" หรือ "บทบาท" หรือ "ความเกิด" ออกมาเป็น "ผล" ถ้าแยกของ ๒ สิ่งนี้ให้มันไม่เกี่ยวข้องกันได้เมื่อใด "ผล" อะไรที่กล่าวแล้ว ก็จะจบลงทันที แต่สำหรับผู้ที่ยังไม่รู้จักแม้ "ตัวตน" ไม่รู้จักว่า "นิพพาน" แท้ๆ นั้นเป็นอย่างไร โดยรูปร่างและจิตใจของนิพพาน ก็อย่าเพิ่งไปคิดอะไรมาก ค่อยๆ พากเพียรเพ่งปฏิบัติไปก่อน สักวันหนึ่งจะแจ้งได้

เมื่อเป็นดังนี้ การมีอะไรอยู่ จึงคือ ศาสนา อย่างที่มี "พระเจ้า" เป็นที่สุด และการไม่มีอะไรเลย จึงคือ ศาสนา อย่างที่มี "นิพพาน" เป็นที่สุด นั่นก็คือ ศาสนาที่มี "พระเจ้า" เป็นที่สุดคือ ศาสนาแห่งการเกิด หรือก่อสร้างอย่างดีที่สุด แต่ศาสนาที่มี "นิพพาน" เป็นที่สุดคือ ศาสนาที่มีการดับ หรือการอยู่นิ่ง หรือ สงบ—สันติอย่างดีที่สุด

นี่คือ "ความสมดุลย์" ของ สากลจักรวาล ความสมดุลย์ ของโลก ความสมดุลย์ของ สรรพสิ่ง และความสมดุลย์แห่งมนุษยชาติ เพราะทุกอย่างต้องสมดุลย์ ถ้าไม่สมดุลย์ก็ว้า ก็ทรงอยู่ไม่ได้ สากลจักรวาลก็ไม่ทรงอยู่เป็นสากลจักรวาลได้ โลกก็ทรงอยู่เป็นโลกไม่ได้ และสรรพสิ่งอันใด หรือมนุษยชาติสัตว์โลกอันใด ก็จะทรงอยู่ไม่ได้ เมื่อความสมดุลย์ได้ขาดสะบั้นเหลือแต่เพียงสิ่งเดียว นั่นแหละคือ ตะวันตกจึงคือ พระเจ้า

ตะวันออกจึงคือ นิพพาน ตะวันตกจึงคือ สิ่งใหม่ ตะวันออกจึงคือ สิ่งเก่า ตะวันตกจึงคือ ผู้เพิ่มแสง ตะวันออกจึงคือ ผู้ลดแสง และตะวันตกนั่นแล คือวัตถุ ตะวันออกนั่นแลคือ จิตใจ

ใครจะอยู่อย่างไร อยู่ฝ่ายไหน ก็ไม่ใช่คนผิดเลย ไม่ใช่ผู้หลงทางแต่อย่างใด แต่เขาเดินไปคนละทิศเท่านั้น แต่ก็คือผู้อยู่ในวงจรแห่งอมตะ อยู่ในวงจรแห่งการสมดุลย์ทั้งสิ้น ถ้าใครเกิดมาเอาแต่ ทำ-ทำ-ทำ ไม่มี "พัก" เลย ก็ย่อมอยู่ไม่ได้ หรือใครจะเอาแต่ พัก-พัก-พัก ไม่มี "ทำ" เลย ก็ย่อมอยู่ไม่ได้ และแน่นอน บางคนมีความสุขอยู่กับการ "ทำ" ดีใจที่ได้ทำ มีความสุขที่ได้ทำ บางคนมีความสุขอยู่กับการ "พัก" ดีใจที่ได้พัก ก็เป็นธรรมดาทั้งสิ้น คนเราเกิดมาต้องเคลื่อนไหว และหยุดนิ่ง ต้องมีทั้ง ๒ อย่าง ถ้าเท่ากัน ผู้นั้นก็ทรงอยู่อย่างดี เรียกว่าสมดุลย์ ถ้าไม่เท่ากันค่อนไปข้างไหนมาก ผู้นั้นก็รับเอาสิ่งนั้นเป็นตัวบันดาลเป็น ผล มาก ดังนั้นจึงมีเวลา "ตื่น" กับมีเวลา "หลับ" ก็ใครล่ะจะไม่เห็นว่า "ตื่น" มีประโยชน์ที่สุด ให้ความสุขที่สุด และใครล่ะ ปฏิเสธว่า "หลับ" มีความสุขที่สุด และเป็นเวลาที่คนต้องการที่สุด โดยความจริงก็คือ คนต้องมีทั้ง ๒ อย่าง ต้องพยายามทำความสมดุลย์ให้เสมอ ให้เท่าเทียมกันจึงจะอยู่อย่างพอดี และใครรักจะมุ่งไปข้างฝ่ายไหนก็ได้ ไม่มีอะไรผิด เพราะสากลจักรวาลก็คือ สากลจักรวาล โลกก็คือโลก มนุษยชาติก็คือมนุษยชาติ สรรพสิ่งก็คือสรรพสิ่ง มันไม่มีวันจะเป็นอื่นไปได้ โดยความแท้ และมันไม่มีทางได้มาใหม่ ทั้งไม่มีวันสูญหายไปไหนหมด เป็นแต่ว่า เมื่อสิ่งนั้นดำเนินไปถึงจุดนั้น ก็ต้องเป็นอย่างนั้น สิ่งนั้นดำเนินไปอีกถึงจุดนั้นก็จะ

ต้องเป็นอย่างนั้น ตราบจนสิ่งนั้นเคลื่อนตัวเองไปถึงที่เก่า สิ่งนั้นก็คือของเก่านั่นเอง แต่ในระหว่างทาง สิ่งนั้นจะเป็นไปตามกาละ เทศะ ตามเวลาและสถานที่

ถ้าใครสามารถ "แยก" หรือ "ตัดขาด" วัฏฏะ หรือ วงจร หรือ วงเวียนดั่งลูกโซ่ของทุกสิ่งทุกอย่างในสากลจักรวาลนี้ ให้ขาดออกจากกัน คือขาดจากการเป็นวงกลมแล้ว แยกปลาย ๒ ข้างออกไปจากกันเสีย นั่นแหละ ทุกสิ่งทุกอย่างในสากลจักรวาลจะแปรไป และโลกก็จะทรงอยู่ไม่ได้ แม้ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะทรงอยู่ไม่ได้ กาลแห่งความแตกสลายดับสิ้นความพินาศของทุก ๆ สิ่งก็จะบังเกิดในวาระนั้นทันที ความไม่เหลืออะไรก็จะบังเกิดขึ้น และนั่นคือความ "จบอยู่" ก็จะบรรลุกันในวาระนั้นนั่นเอง

แต่ทุกวันนี้ไม่มีมือสามารถมือไหน บังอาจไปแยก ความกลม ความหมุน ความเวียนดั่งลูกโซ่ของทุก ๆ สิ่งนี้ ให้ขาดออกไปได้ ทุกสิ่งทุกอย่างจึงจะต้องเป็นไปดังกล่าวแล้วทุกประการ และจะดำเนินอยู่ด้วยหลักของเหตุเป็นต้น แล้วจะกลายเป็นผลเป็นเบื้องสุด ระบบไตรลักษณะหรือสามัญลักษณะ อันได้แก่ เกิดมา ตั้งอยู่ชั่วระยะ แล้วก็ดับไป จะครองความเป็นใหญ่อยู่ตราบนิรันดร์ ที่โตใหญ่ก็นานช้า และเล็กเท่าใดก็จะเร็วยิ่งเท่านั้นเป็นธรรมดา ด้วยดังนี้ ถ้าผู้ใดปล่อยตนไปตามยถากรรม ก็จะหมุนอยู่กับโลก กับสากลจักรวาลไปตราบนิรันดร์เช่นกัน นอกจากผู้ใดสามารถแยก หรือ ตัดขาดสายโซ่ หรือวัฏฏะของตนเอง และเฉพาะตนเองเท่านั้นลงได้ ผู้นั้นก็เรียกได้

อย่างน่ากลัวว่า พินาศลงก็ได้ หรือก็คือ ดับไป คือ หมดสิ้นความเวียน หรือผู้นั้นก็จบลง นั่นเอง คือผู้เดินทางไปด้านทิศตะวันตกก็จะไปหยุด ไปจบชีวิตลงอยู่กับ "พระเจ้า" และผู้เดินทางไปด้านตะวันออกก็จะไปหยุด ไปจบชีวิตลงอยู่กับ "นิพพาน"

ดังนั้น นับตั้งแต่สากลจักรวาล ที่มีดวงอาทิตย์ ดวงที่เป็นแม่ใหญ่อันใหญ่ยิ่งจริง ๆ เป็นที่สุดของสากลจักรวาล อันยังไม่มีมนุษย์คนไหนบังอาจรู้ ก็จะหมุน ก็จะกลม ก็จะเวียนอยู่เป็นเบื้องแรก และพระอาทิตย์ดวงที่เป็นบริวารของดวงอาทิตย์ดวงที่เป็นแม่ที่ยิ่งใหญ่นั้น ก็จะหมุนอยู่อีกและแถมต้องหมุนรอบดวงที่เป็นแม่ใหญ่นั้นอยู่ด้วย จะเป็นดังนี้ลดหลั่นกันลงมาไม่รู้กี่ชั้นต่อกี่ชั้น จึงจะมาถึงพระอาทิตย์ดวงที่เป็นแม่ของโลก และโลกก็จะหมุนอยู่ หมุนรอบดวงอาทิตย์ดวงนี้ด้วย และดวงอาทิตย์ดวงนี้ก็พาโลกหมุนไปรอบ ๆ ดวงอาทิตย์ ดวงที่เป็นแม่ใหญ่ที่ซับซ้อนกันเป็น–ทอด ๆ นั้นอีกที เป็นการหมุนอันไม่รู้จบสิ้นซ้อนกันอยู่ชั้นแล้วชั้นเล่าไปดังนี้ไม่มีจุดจบ แม้คนในโลกก็เคลื่อนไหว หมุนตัวเองอยู่ และก็ต้องหมุนอยู่ไปกับโลกเช่นกัน และแม้ในร่างของคน ก็มีสรรพสิ่งที่เคลื่อนไหวหมุนอยู่ ไม่มีนิ่งได้ซับซ้อนอยู่ในร่างนี้ เล็กลง ๆ ๆ ๆ ๆ ไปจนเป็นจิตเป็นวิญญาณลดหลั่นลงไป จนที่สุดคือ ความไม่มีอะไร นั่นแหละคือ ปลายต่อของความเล็กสุดที่จะไปรวมกันกับ พระอาทิตย์ดวงที่เป็นแม่ที่ใหญ่ยิ่งที่สุดที่ไม่มีมนุษย์คนไหนบังอาจรู้ อันเป็นแกนของสากลจักรวาล **สองอย่างนี้จะคือสิ่งเดียวกัน และมีอำนาจเท่าเทียมกัน**

จึงควรรู้ไว้เถิดว่า สิ่งที่ใหญ่ที่สุดเช่นดวงอาทิตย์แม่ใหญ่ เราเข้า

ใจว่ามีพลังงานมากที่สุดนั้นก็ไม่ผิด และสิ่งที่เล็กที่สุดก็จะคือสิ่งที่ให้พลังงานมากที่สุดนั้น ก็ไม่ผิดเช่นเดียวกัน อธิบายมาถึงแค่นี้ก็คงจะรู้ว่า "พระเจ้า" คืออะไร? ถ้าจะเรียกว่า คือ "พระอาทิตย์ดวงที่เป็นแม่ใหญ่ที่ใหญ่ยิ่ง" ดังกล่าวนั้น ก็ไม่ผิด และจะเป็นสิ่งที่ใหญ่จริงๆ ใหญ่จนไม่รู้ว่าจะคำนวณได้อย่างไร เมื่อ ความมีอะไรอยู่คือ พระเจ้า ความไม่มีอะไรคือ คน และเมื่อ ความมีอะไรอยู่คือ คน ความไม่มีอะไร คือ นิพพาน ดังนั้นถ้าย่นย่อเข้า ความมีอะไรอยู่คือ พระเจ้า ความไม่มีอะไรอยู่ก็คือ นิพพาน นั่นเอง นั่นก็คือ ผู้ยิ่งใหญ่เช่น ดวงอาทิตย์ดวงที่เป็นแม่ใหญ่ของสากลจักรวาลนั้น เป็น "พระเจ้า" เป็นสิ่งที่จะต้องเป็นไปในลักษณะของ "รูป" ซึ่งมี "นาม" บรรจุอยู่มากเกินกว่าอัตราที่จะคำนวณได้และมีพลังงานชีวิตเกินกว่าที่จะประมาณออกมาได้ แต่ก็จะเป็นสิ่งที่คนจะเห็นไม่ได้เป็นอันขาด แม้คนทางตะวันตกจะพยายามออกไปเห็นโลกดวงที่อยู่ห่างจากโลกที่เราอยู่จริงนี่แล้วก็ตาม และแม้ คนจะพยายามออกไปให้ถึงดวงอาทิตย์ดวงที่เป็นแม่ของโลกที่เราอยู่นี่แล้วก็ตาม และจะตามออกไปจน ถึงแม่ของดวงอาทิตย์ดวงที่เป็นแม่ของโลกนี่อีกชั้นหนึ่งได้อีกก็ตาม ก็ยังจะลำบากเหลือเกินกว่าจะได้พบ "พระเจ้า" อย่างแท้จริง ดังนั้น "พระเจ้า" จึงจะยังลึกลับด้วยความจริงดังนี้อยู่ แต่ทางด้าน "นิพพาน" หรือทางแห่ง ความไม่มีอะไรนั้น เราตามเข้าไปค้นดูได้ และผู้ที่พบแล้วก่อนใครๆ ก็คือ "พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า"

เมื่อมาถึงขนาดนี้ ก็คงจะเข้าใจได้แล้วว่า "ความมีอะไรอยู่" นั้นคือสัญญลักษณ์แห่งความเกิด ความก่อ ความสร้าง ความเจริญ ความก้าวหน้า

ความใหญ่โต จึงจะต้องมีความเกิดให้เห็น ตายให้เห็นต่อหน้าต่อตา เพราะเป็นสภาวะทางด้าน ความมีอะไรอยู่ เป็นตัวอย่างของ "ของ" ตัวอย่างของ "รูป" ตัวอย่างของความยิ่งใหญ่ ตัวอย่างของ "ตัวตน" ตัวอย่างของ "วัตถุ" ตัวอย่างของ สสาร ตัวอย่างของ คน ตัวอย่างของสิ่งที่มีชีวิต และตัวอย่างของความตายแล้วตายเล่า นั่นคือศาสดาของศาสนาที่มี "พระเจ้า" ส่วนมากจึงต้องอยู่อย่าง "มีชีวิต" อย่างต่อสู้ อย่างดิ้นรน ทุกข์ทนให้เห็น และแล้วก็ถูกฆ่าตายให้เห็น เป็นการแสดงออกถึงการเสียสละขั้นสุดยอด เช่น พระเยซูแห่งศาสนาคริสต์ พระโซโรแอสเตอร์แห่งศาสนาโซโรแอสเตอร์ และ พระบ๊อบแห่งศาสนาบ๊อบและบาไฮ เป็นต้น

ส่วน ความไม่มีอะไรอยู่ คือสัญญลักษณ์แห่ง ความดับ ความหยุดอยู่ ความนิ่ง ความสงบ ความเย็น ความไม่เหลืออะไรเลย และความไม่มีอะไรเลย ดังนั้นจึงไม่มีอะไรเกิด ไม่มีอะไรตายให้เห็นต่อหน้าต่อตา เพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีอะไรอยู่ เป็นความว่าง ความเปล่า จะทำก็ได้ ไม่ทำก็ได้ จะอยู่ก็ได้ ไม่อยู่ก็ได้ ดังนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นบรมศาสดาของศาสนาทาง "นิพพาน" จึงไม่มี ความดิ้นรน ไม่มีทุกข์ให้เห็น ไม่มี "ชีวิต" อย่างศาสดาของศาสนาทาง "พระเจ้า" และแม้ท่านจะดับชีวิต ท่านก็กำหนดเอาเองได้ตามควร กำหนดวันตายเองได้ จะหยุดจะจบเมื่อใดก็ได้ เพราะท่านไม่มีอะไร ท่านอยู่ก็เท่ากับท่านไม่อยู่ ท่านมีก็เท่ากับท่านไม่มี เมื่อท่านได้พากเพียรสร้างสรรค์ปลูกฝังสั่งสอน ความแท้จริง อันจะเป็น "คุณธรรม" ยังโลกไว้ในสมดุลย์ส่วนหนึ่งเรียบร้อยแล้ว พระองค์ท่านจึงกำหนดวาระจากไปอย่างสงบ อย่างสันติ และเป็นสมดุลย์ข้างที่มีความคงทน

และยืนนานอยู่กว่า สมดุลย์ข้างที่คือ ความมีอะไรอยู่ เหมือนอย่างชีวิตของคน จะต้องมีทั้งเคลื่อนไหว และ อยู่นิ่ง *(คือนอนหลับ)* ดังนั้น เวลาในการนอนจึงมีน้อยกว่า เวลาในการเคลื่อนไหว แต่มีประสิทธิภาพมากกว่า การเคลื่อนไหว จึงรักษาสมดุลย์ ให้ทรง "ชีวิต" อยู่ได้ และนั่นคือ พระบรมศาสดาที่แท้ของศาสนาพุทธ จึงนานเหลือเกินกว่าจะมาปรากฏสักองค์หนึ่ง ส่วนศาสดาทางศาสนาแห่ง "พระเจ้า" จะต้องมีได้บ่อย ๆ และเผ่าเพียรมาเติมมาปลูกฝัง "คุณธรรม" ไว้เสมอ มิฉะนั้นสมดุลย์ด้านนั้นก็จะเสียไป

ใครล่ะ จะมองเห็นว่า "สุข" ที่ว่านั้น อยู่ที่ใด อยู่ที่ "ดิ้นอยู่" แล้วก็สร้างความก่อเกิด สร้างความเจริญทางวัตถุ ทางสสารให้ก้าวหน้า ให้โตใหญ่ ให้เป็นปึกแผ่น ให้เป็นสมบัติของโลก ให้เป็นสากลจักรวาล ให้เป็นดวงอาทิตย์ ให้เป็นกาย ให้เป็นสิ่งที่มีชีวิต ให้เป็นความตาย ให้เป็นคน ให้เป็นการเคลื่อนไหว ให้เป็นรูป ให้เป็น พระเจ้า ก็จงทำเถิด ก็จงสร้างเถิด ไม่เสียหาย ไม่ผิด **แต่ต้องสร้างด้วยความดี ก่อด้วยทางที่ถูก ทำด้วยทางที่ควร สร้างด้วยความตรง เกิดด้วยความชอบ จึงจะเรียกว่าเป็น "ธรรม"** นั่นคือ ผู้รักการต่อสู้ ผู้รักการดิ้นรน ผู้ที่รัก "ทุกข์" อย่างมนุษย์อยู่ และคือผู้รักที่จะ "ดิ้น" อยู่ จึงจะรู้สึกเป็น "สุข"

แต่ถ้าใครจะมองเห็นว่า "สุข" นั้นควรจะ "หลับ" ควรจะสบาย ควรจะว่างเปล่า ก็จะต้องไม่ ดิ้นรน จะต้องไม่ก่อสร้างความเกิด ไม่สร้างอะไร ไม่สร้างสากลจักรวาล ไม่สร้างดวงอาทิตย์ ไม่สร้างวัตถุ หรือ สสาร ไม่สร้างกาย ไม่สร้างสิ่งที่มีชีวิต ไม่สร้างความตาย ไม่สร้าง คน ไม่สร้าง

การเคลื่อนไหว ไม่สร้างรูป และไม่สร้างแม้ "พระเจ้า" ขึ้นมาในใจ ผู้นั้นก็จงทำเถิด จงหาทางทำให้ได้ดังประสงค์เถิด ไม่ผิด ไม่เสียหายเช่นกัน **แต่ต้องทำอย่างดี ทำอย่างตรง ทำอย่างชอบ ทำอย่างควร** เช่นกัน ***อันเป็นการกระทำที่เป็น "อุดมคติ" ของทั้งผู้มี "พระเจ้า" เป็นที่สุด และทั้งผู้มี "นิพพาน" เป็นที่สุด*** แล้วผู้ปฏิบัตินั้นก็จะไปสู่ทางแห่งความไม่มีอะไรได้ เพราะทางของผู้เห็นว่า การ "หลับ" จึงจะเป็น "สุข" นั้น เป็นทางที่รู้ยาก เห็นยาก เพราะเป็นทางแห่งความละเอียด ความว่างความไม่มีอะไร จึงไปถึงได้ยากเย็นแสนเข็ญยิ่งกว่าทางแห่งความ "ตื่น" แต่ก็รู้ได้จริง รู้ได้แท้ เห็นได้ชัด จับต้องได้ถึงตัว เพราะอยู่ด้วยกันที่ที่ในตัวเรานี้ นี่แหละพระบรมศาสดาเจ้าแห่งศาสนาในทาง "นิพพาน" นั้นจึงหาได้น้อย นานมากจะเกิดมีสักองค์หนึ่ง และเมื่อมีอุบัติขึ้นมาแล้ว ก็จะอยู่ชี้ทางไว้ละเอียดลออมาก เพราะศาสดาแห่ง "นิพพาน" นั้น เป็น "ผู้รู้" พร้อมทั้งทางแห่งความ "ตื่น" ก็รู้ด้วย แต่ไม่ทรงเห็นว่า ทางนั้นเหมาะควรจะสั่งสอน เพราะเป็น "สมดุลยภาค" ฝ่ายที่ง่ายกว่า จึงทิ้งไว้ให้ศาสดาองค์อื่นๆ ท่านทำหน้าที่ เพราะศาสดาผู้รู้ทางแห่ง "พระเจ้า" หรือทางแห่ง การก่อ การเกิด จะยังไม่รู้ทางแห่ง การดับ หรือการจบสิ้น หรือการไม่มีอะไรเลย อันเป็นทางแห่ง "นิพพาน" จะรู้ซึ้งไปอีกทางหนึ่ง ทางส่วนใหญ่โตที่สุด อันเป็นฝ่ายข้าง **ยังมีอะไรอยู่ และมีเป็นนิรันดร** ทรงไว้ซึ่งพลัง ทรงไว้ซึ่งอำนาจ ซึ่งถ้าผู้ใดได้เห็นแล้ว ก็จะเห็นได้พอๆ กับ "นิพพาน" แต่ผู้เห็นนั้นจับต้องถึงตัวไม่ได้ดัง "นิพพาน" เขาเห็นด้วยพลัง ด้วยอำนาจ เห็นด้วย "จิต" ทว่าผู้อยู่ฝ่ายนั้นที่ยังไม่เห็น

ได้ ก็จะได้รับพั่ง ได้รับการอธิบายออกไปในรูปของ วัตถุในรูปของการเห็นที่กว้างใหญ่ไพศาลไม่มีที่สิ้นสุด จึงทำให้ผู้ยังไม่ถึง "พระเจ้า" ยังไม่เห็น "พระเจ้า" แม้เพียงเศษเสี้ยวของ "พระเจ้า" จึงกลายเป็นผู้มืดมน ผู้สงสัย และเป็นผู้ไม่เชื่อไปในที่สุด นอกจากผู้เห็น "พระเจ้า" เช่นกันเท่านั้น จึงจะเชื่อ "พระเจ้า" และเห็นจริงใน "พระเจ้า" และเป็น "พระเจ้า" ที่มีจริงอย่างแท้ อย่างจริง

"นิพพาน" นั้น ดีหน่อยที่อยู่ที่ตัว "คน" นี่เอง อยู่ในโลกนี้ และถ้าใครปฏิบัติแล้ว สัมผัสแล้ว เห็นแล้ว ก็เห็นได้ ณ ที่นี้ ณ "จิต" ของเราเองนี้ ในตัวในตนของมนุษย์นี้ จึงเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัด ได้แจ้ง ได้ใกล้กว่า "พระเจ้า" จึงเป็นกำไร จึงเป็นข้างที่มีข้อขัดแย้งน้อยหน่อย ในเรื่องของพลัง ในเรื่องของอำนาจ ในเรื่องของการทรงไว้ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่าง

โดยแท้ที่จริง ผู้ใดถึง "พระเจ้า" ก็จะมีพลัง มีอำนาจ มีความกล้าแกร่งเท่าๆ กับผู้ถึง "นิพพาน" นั่นเอง หากจะมีอิทธิฤทธิ์อิทธิเดชใดๆ ก็ย่อมมีได้เสมอกันเท่าเทียมกัน - เป็นแต่ว่า แต่ละผู้นั้นจะใส่ใจใฝ่สร้างฤทธิ์นั้น หรือนำฤทธิ์นั้นมาใช้มาแสดงหรือไม่เท่านั้น

แต่จะไม่มีศาสดาองค์ใดเลย ที่จะไม่ทรงไว้ซึ่ง "คุณ" ทรงไว้ซึ่งความตรง ความชอบ ความดี และความสงบ – สันติ เพราะนั่นคือความแท้จริง นั่นแหละแปลว่า "ธรรมะ" นั่นแหละคือ อุดมคติ นั่นแหละคือ แก่นคือความเป็น สภาวะหนึ่งสภาวะเดียวที่แท้ของ "ธรรม" ของทุกๆ ศาสนา แต่นั่นแหละ แท่งก้อนของสสารที่ไร้พลังงานแล้ว ก็ย่อมจะมี ความสงบ–สันติเท่าๆ กับ พลังงานที่ไม่มีอุปกรณ์ใดๆ ให้พลังงานเข้าไป

ขับเคลื่อนเลย ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงอยู่ตรงนี้

ใครจะเรียนรู้ทางใดก็เชิญ รายละเอียดดังแยกแยะมานี้ ก็น่าจะพอเพียงที่จะทำความเข้าใจได้ ข้าพเจ้าเองได้เรียนปฏิบัติโดยหันทิศมาทาง "นิพพาน" เสียแล้ว และก็กำลังเห็น "พระเจ้า" อยู่ที่ปลายต่อของ "นิพพาน" ด้วย จึงได้เข้าใจและนำมาเล่าสู่กันฟังได้ ถ้าท่านผู้ใดที่เดินหันทิศบ่ายหน้าไปทาง "พระเจ้า" และได้เห็น "พระเจ้า" อย่างแท้จริงแล้ว ผู้นั้นก็จะเห็น "นิพพาน" อยู่ ณ ที่นั้นด้วยเช่นกัน ถ้าผู้นั้นได้ลองศึกษาบ้างว่า "นิพพาน" คืออะไร ? มีรูปร่างลักษณะและความเป็นอยู่อย่างไร ? แต่ถ้าไม่ศึกษาใส่ใจเลย ผู้นั้นก็จะเห็นแต่ "พระเจ้า" เท่านั้น จะไม่บังอาจเห็น "นิพพาน" ได้เป็นอันขาด เพราะ "นิพพาน" เล็กละเอียดที่สุดกว่า "พระเจ้า" เท่ากับความใหญ่ยิ่งที่สุดที่ "พระเจ้า" มีมากกว่า "นิพพาน"

บางคนหมายใจเพียงถึง "นิพพาน" แล้วก็หยุด ก็จบสิ้นเพียงเท่านั้น ถือเป็นสิ้นสุด บางคนหมายใจเพียงเพื่อไปถึง "พระเจ้า" แล้วก็อยู่กับพระเจ้า หยุดจบอยู่แค่นั้น ถือเป็นสิ้นสุด ไม่ได้ตั้งใจหรือมีเจตนาใดที่จะมองเลยให้มากกว่านั้น ผู้ต้องการเพียง "พระเจ้า" จึงไม่ได้เห็น "นิพพาน" และผู้เห็น "นิพพาน" จึงไม่ได้เห็น "พระเจ้า" ผู้นั้นจึงเพียงแต่ทำลายวัฏฏะ หรือทำลายสมดุลย์ของชีวิตของตนให้ขาดสะบั้นลง จบชีวิตแท้จริงของตนลงในช่วงหนึ่งเท่านั้น ไม่มาเวียนว่ายตายเกิดอีกในภพใดภพหนึ่งในช่วงระยะยาวนานตามแรงบังคับได้ของแต่ละดวงจิต และอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้ที่มุ่งถึง "พระเจ้า" นั้น ไม่ได้แนะสอนกันมาเลยว่า นอกจาก "พระเจ้า" แล้ว จะมีสิ่งอื่นใดอีกหรือเปล่า ชีวิตของเขาจบรอบเดียวแล้วก็ถึงจุด

ที่ตนถึงเท่านั้น ซึ่งแท้จริงแล้วมันเป็นเพียงการ "ดับ" อยู่ หรือการพ้นทุกข์ไปชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น เร็วบ้างนานบ้าง แต่จะต้องเวียนวายตายเกิดอีกอยู่ ดังจะเห็นได้ว่า แม้แต่ทาง ตะวันตกเองก็มีผู้ระลึกชาติได้อยู่เป็นอันมาก จนถึงกับมีสถาบันค้นคว้าผู้ระลึกชาติได้อยู่ที่อเมริกา

ดังนั้นเหตุผลที่หากจะมีใครสงสัยว่า ทำไมข้าพเจ้าจึงมองเห็น "พระเจ้า" และเหตุผลว่า ทำไมข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า "พระพุทธเจ้า" รู้จัก "พระเจ้า" ดี แต่พระองค์ไม่ได้เรียกสิ่งนั้นว่า "พระเจ้า" เหมือนใครๆ เรียกในสมัยทุกวันนี้เท่านั้น พระองค์เห็น "พระเจ้า" และรู้จัก "พระเจ้า" อย่างจะแจ้งจริงๆ ข้าพเจ้าขอรับรอง แต่ "บัญญัติ" หรือภาษาเรียก ที่พระพุทธองค์ตั้งไว้เรียก "พระเจ้า" นั่นคือ พระองค์เรียกสิ่งนั้นว่า "เหตุ" หรือ "ต้นเหตุ" หรือ "ปฐมเหตุ" และทำไมข้าพเจ้าจึงเห็นว่าทางนั้นยังง่ายกว่า สั้นกว่า ก็เพราะว่า เพียงแค่ข้าพเจ้าผู้พยายามเดินทางนี้ และมีเจตนาจะเดินวนให้รอบ วัฏฏะอันยาวไกล เพื่อจะรู้ทุกสิ่งให้ทั่ว และจะเพียรเดินรอบให้ได้มากรอบที่สุดเท่าที่บุญบารมีจะทำได้ ก็ยังพอจะเห็น "พระเจ้า" แล้ว และข้าพเจ้าคือผู้พยายามตามรอยพระยุคลบาทของพระพุทธองค์ผู้ได้ทรงดำเนินมาก่อน ดังนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงดำเนินตรวจวัฏฏะนี้มาแล้วมากมายหลายร้อยหลายพันตระหลบ พระองค์ท่านจึงทรงทราบทุกอย่างละเอียดลออได้แน่นอน เพราะพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้แล้วว่า *"สิ่งที่เรารู้นั้น มีมากมายเท่ากับใบไม้ทั้งหมดในป่า แต่ที่นำมาสอนพวกเธอทั้งหลายนั้น เท่าที่จำเป็นเพียงใบไม้กำมือเดียวที่เราคำขึ้นมานี้"*

นั่นแหละ คือ ชาติใดที่พระพุทธองค์ทรงพากเพียรดำเนินอยู่ให้รอบ และได้เพียรรอบแล้วรอบเล่า ก็คือชาตินั้น พระพุทธองค์ก็ทรงทำหน้าที่ที่เรียกว่า "พระโพธิสัตว์" อยู่ ดังนั้น การก่อ การสร้าง การดิ้นรน การทนทุกข์ การถูกฆ่า การถูกทรมานอย่างใด พระพุทธองค์ก็ได้ผ่านมาแล้วทั้งสิ้น ชาติแล้วชาติเล่าจนแจ้ง ทุกจุด ทุกเหตุ ทุกสมุฏฐานอย่างชัด ตามหลักฐานตามเรื่องราวทางพุทธศาสนาที่มีมานั่นเอง ตราบจนแน่พระทัยอย่างไม่มีข้อสงสัยใดๆ อีกเลยนั่นแล พระพุทธองค์จึงทรงปฏิญญาว่า **บรรลุพระโพธิญาณ** อันหมายความว่า ***ตราบจนพระองค์ท่านประจักษ์ใจอย่างแน่แท้แล้วว่า ความรู้ใดๆ หมดสิ้นแน่แล้ว ไม่มีอีกแล้วที่ยังเป็นเศษของความรู้ ที่พระองค์ยังไม่รู้ พระองค์จึงได้ให้คำมั่น ให้คำรับรองในพระองค์เองออกมาว่า พระองค์ถึงแล้วซึ่ง "ผู้รู้แจ้งจริงสิ้นไม่มีเหลือ" คือมี "โพธิญาณ"*** นั่นแหละคือ เหตุผลสำคัญที่คงจะแจ้งใจได้ด้วยว่า "นิพพาน" นั้นคือ จุดที่ผู้ใดพบผ่านแล้ว รู้แล้ว และเมื่อตนเองต้องการจะจบตัวเองลงหรือยัง ก็ย่อมทำได้ ถ้าต้องการจบ ก็หยุด "ตัณหา" หยุดสนใจสิ่งใดหมด แล้วก็จบตัวเองลง อยู่กับ "พระเจ้า" หรืออยู่กับ "นิพพาน" นั่นเสีย ก็จบ จะจบอยู่ได้นานเท่าใดก็แล้วแต่ความเก่งแห่งจิตตน แต่ถ้าผู้ใดยังใคร่จะเหนื่อย ใคร่จะทนทุกข์ ใคร่จะดิ้นรน ใคร่จะ "รู้" ใคร่จะทดสอบความพากเพียร และความเสียสละ ต่อและต่อไปอีก ก็ก้าวมาเถิด ต้องไม่หยุด ตราบที่ยัง "ทนและทน" ได้ คิดให้ดี ตรองให้ดี จะแจ้งได้ จะเห็น จะชัดด้วยเหตุด้วยผล ถ้าผู้ใดเพียงเพื่อไปอยู่กับ "พระเจ้า" หรือเพียงเพื่อให้ลุ "นิพพาน" ผู้นั้นก็จะเห็นแต่เพียง "พระเจ้า"

และถึงแต่เพียง "นิพพาน" รอบเดียวเท่านั้น ก็จบกิจสิ้นได้ เพียงจบรอบของ "วัฏฏะ" เดียว หรือไม่ก็เพียงสองรอบ สามรอบ ซึ่งยังน้อย ยังไม่แจ้งชัด ยังไม่รู้ได้ละเอียดลออทุกซอกทุกมุมทุกสรรพสิ่งได้

พอมาถึงขั้นนี้ ก็ให้ลองทำความเข้าใจ และนึกทบทวนให้ดีว่า "พระอรหันต์" นั้นคืออย่างไร? และเป็นไปแค่ไหน? ลองเทียบลองเคียงดูให้เข้าใจ ข้าพเจ้าอธิบายมาสิ้นแล้วว่า **"อรหันต์" คือผู้จะทำ "นิพพาน" ให้ตนเองเมื่อใดก็ได้เท่านั้น** แต่จะทำหรือไม่ทำแค่นั้นเอง ทางพุทธศาสนาของเรามี พระอรหันต์ตั้งมากมาย และมีหลายระดับให้เรานำมาคิด ทั้งมีหลายแบบอย่างให้เรานำมาเทียบเคียงกับ ศาสดาในศาสนาอื่นๆ ศาสนาพุทธไม่มีศาสดามาก เรายก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นองค์พระบรมศาสดาองค์ยอดองค์เดียว และจะเป็นองค์ยอดองค์เดียวของศาสนาอย่างมี "นิพพาน" เป็นที่สุด ตราบจนกว่าจะมี "พระสัมมาสัมพุทธเจ้า" องค์ใหม่อุบัติขึ้นมา ก่อ "พุทธศาสนา" ขึ้นใหม่ เหตุเพราะ "ชีวิตพุทธศาสนา" ที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์นี้ ได้สร้างไว้นั้น "ดับชีวิต" ลงแล้ว ไม่มีความเป็น "พุทธศาสนา" อยู่แล้ว นอกจากมีแต่ชื่อ แล้วเหตุการณ์ต่อจากนั้นก็จะคงเป็นไปอีกในลักษณะเดิม เช่นที่ได้เป็นไปอยู่นี้ ดังนั้นลองเทียบเคียงให้ดี พระอรหันต์ขั้นที่เป็น "เจ้านิกาย" แยกนิกายออกมานั้น มีมากมายหลายองค์อยู่ ลองศึกษาและคิดค้นดูให้ดี และเทียบเคียงดูจะรู้ซึ้งถึงความซึ้ง ความลึกของศาสนา ว่า ศาสนาใดอย่างไร? แค่ใด? เพราะแต่ละนิกายของพุทธศาสนา ก็ตั้งจุดถึง "นิพพาน" เช่นกันทั้งสิ้น แต่ได้แยกแยะแบ่งทาง แบ่งแนวออกไป นี่คือ "ศาสนาพุทธ" นี่คือ ศาสนา

อันหมดจด และมีสภาวะเดียวอย่างแท้ และถึงที่สุดอย่างแท้ด้วย ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว จะแตกกิ่งเรียกสาขาเป็นกี่ศาสนา ทางพุทธศาสนา ก็ย่อมจะตั้งเรียกไปอีกได้มากมาย ดังนิกายต่าง ๆ ก็มีชื่อมีนามของแต่ละนิกายกันอยู่แล้ว เป็นแต่ว่า ศาสนาของทางทิศนั้น ไปจบ "นิพพาน" มี "นิพพาน" เป็นที่สุด เหมือน ๆ กัน นัยเดียวกันกับ ทางตะวันตก มีมากมายหลายศาสนา และแต่ละศาสนาก็มี "พระเจ้า" เป็นที่สุดทั้งนั้น กระนั้นก็ดี เจ้านิกายทางพุทธแต่ละองค์ก็ไม่มีใครกล้าที่จะแยกแยะ หรือปลีกตนออกไปจากคำว่า "พุทธศาสนา" ได้ เพราะ "พุทธศาสนา" นั้น ไม่มีที่ไปไม่มีที่จะต้องเสาะหาค้นคว้าอีกแล้ว แต่ละ "เจ้านิกาย" ทาง "พุทธศาสนา" ต่างก็ยอมรับว่า ตนไม่เทียมเท่า "พระสัมมาสัมพุทธเจ้า" ทั้งสิ้น และยอมรับว่า ตนใช้พระธรรมของ พระพุทธองค์เป็นแนวปฏิบัติทั้งนั้น เป็นแต่ว่าเห็นแปลกแยกจาก "เจ้านิกาย" อื่นเท่านั้น ดังนั้น "พุทธศาสนา" จึงคือยอดศาสนาที่ไม่มีที่จะไปอีกแล้ว "จบ" แล้ว ตามที่ พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ค้น ได้บรรลุแจ้ง และนำมาสั่งสอนบอกกล่าวแก่สัตว์โลก จะไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าที่ พระพุทธองค์ได้รู้มาแล้ว อีกแล้ว จึงเป็นฝ่ายข้างที่เป็นอันหนึ่งและอันเดียวโดยแท้ และเป็นฝ่างข้างที่ถึงซึ่ง สภาวะหนึ่งสภาวะเดียวแล้วโดยจริง แต่เล็กแสนเล็กทว่ามีน้ำหนักเหลือคณาคำนวณ ส่วน "เจ้านิกาย" แต่ละนิกายนั้นต่างหากที่ยังไม่ถึงขั้น "พุทธะ" จึงยังมี ๒ สภาวะ เช่น ศาสดาเจ้าศาสนาของ "พระเจ้า" อยู่ กระนั้นก็ตาม "เจ้านิกาย" ทั้งหลายต่างก็รู้จัก "นิพพาน" แล้วทั้งสิ้น เช่นเดียวกันกับศาสดาทั้งหลายรู้จัก "พระเจ้า" ของเขา

ดังนั้น ทางตะวันตก ศาสดาแห่งศาสนาอันมีที่สุดคือ "พระเจ้า" ต่าง ๆ จึงล้วนยังกล่าวอยู่ว่า *"ดวงประทีปแต่ละดวงที่ส่องแสงขึ้นมาจากแหล่งอันบริสุทธิ์ชั่วนิรันดร์นั้น เราจะมองได้* **สองสภาวะ** *คือ สภาวะหนึ่ง ดวงประทีปทั้งหลายย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเนื้อหาสำคัญ อีกสภาวะหนึ่งก็คือ สภาวะแห่งความแตกต่างที่เกี่ยวกับสรรพสิ่งทั้ง—ปวงที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้นและขอบเขตของมัน"*

อธิบายความว่า สภาวะหนึ่ง คือ ศาสดาทุก ๆ องค์มิได้มีความแตกต่างกันเลย คงสอนไปสู่จุดเดียวกัน มีเนื้อหาสำคัญที่เป็นจุดยอดเช่นเดียวกัน *(คือไปสู่ที่สุด คือ "พระเจ้า" ทุกศาสนา อันได้แก่ ความสงบ หรือความนิ่งอยู่นั่นเอง)* อีกสภาวะหนึ่งคือ ศาสดาแต่ละองค์ มีบุคคลิกภาพและคำสอนที่แตกต่างแยกแยะรายละเอียดออกไปองค์ละแบบ *(คือ ลักษณะอาการของวิธีการที่จะไปสู่ "พระเจ้า" หรือวิธีการเคลื่อนตัวไปสู่ความนิ่งนั่นเอง)*

แล้วลองคิดดู เปรียบเทียบดู ศาสนาอันมีที่สุดคือ "นิพพาน" ดูซิ จะพอเทียบ ศาสดาของศาสนาแห่ง "พระเจ้า" กับ "เจ้านิกาย" ของพุทธได้หรือไม่ กระนั้นแหละ **จึงเป็นที่แน่ใจเถิดว่า ที่สุดยิ่งกว่าที่สุดนั้น ไม่มีอันใดจะละเอียดลออ หมดสิ้นทางแห่งรู้เท่า "พุทธศาสนา" อีกแล้ว คำว่า "พุทธะ" จึงเป็นชื่อ เป็นคำเรียกที่ถูกต้องที่สุดของศาสนาที่มี "นิพพาน" เป็นที่สุด เพราะ "พุทธ" แปลตรงตัวว่า "ผู้รู้แจ้งสิ้นไม่เหลือหลอ" และจะมีมอบให้ หรือมีเรียกพระผู้รู้แจ้งสิ้นองค์เดียวเท่านั้นว่า "พุทธเจ้า" คือ องค์ผู้เป็นยอด**

แห่ง "บรมศาสดา" เท่านั้นเองด้วย ดังนี้ "เจ้านิกาย" ต่าง ๆ ของศาสนาทางทิศที่หันมุ่งไปทาง "นิพพาน" เป็นที่สุด จึงไม่มีใครกล้าเรียกตัวเองว่าเป็น "พระพุทธเจ้า" แต่กลับเป็น "พระอริยเจ้า" ขั้น "พระอรหันตสัมมา" เป็นส่วนใหญ่ทั้งสิ้น เหมือนกันกับศาสดาผู้เป็นเจ้าลัทธิเจ้านิกายต่าง ๆ ของศาสนาที่มีทิศทางหันมุ่งไปทาง "พระเจ้า" เป็นที่สุด นั่นคือ ศาสดาของศาสนาที่มีพระเจ้า ก็เป็น "พระอริยเจ้า" และเป็น พระโพธิสัตว์ นั่นเอง ท่านจะยังบำเพ็ญอยู่และบำเพ็ญเรื่อยไปเพื่อรู้ เพื่อแจ้ง บางองค์ก็จะบำเพ็ญจนได้มาเป็น พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ในเบื้องโพ้นต่อไปเช่นกัน บางองค์ก็อาจจะไม่ได้เป็น แต่ส่วนมากจะได้เป็นแทบทั้งนั้นแหละ

ผู้ศึกษาพุทธศาสนามาละเอียดลออถึงใจ ถ้ามาถึงขั้นนี้ก็จะรำลึกได้ว่า ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

"ดูกรอานนท์ ภิกษุผู้ฉลาดในฐานะและอฐานะนั้น ย่อมรู้ว่า ข้อนี้มิใช่ฐานะ ข้อนี้มิใช่โอกาสที่จะมี คือข้อที่โลกธาตุอันเดียว จะมีพระตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะสององค์ เกิดขึ้นพร้อมกัน ไม่ก่อนไม่หลังกัน นั่นมิใช่ฐานะที่จะมีได้

ส่วนฐานะอันมีได้นั้น คือ ในโลกธาตุอันเดียว มีพระตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะองค์เดียวเกิดขึ้น นั่นเป็นฐานะที่จะมีได้"

และ "ดูกรภิกษุทั้งหลาย การมาปรากฏของบุคคลเอก *ไม่มีผู้ใดจะซ้ำสองได้* มีได้ยากในโลก ใครเล่าเป็นบุคคลเอก ตถา-

คตผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะตรัสรู้ชอบเอง เป็นบุคคลเอก การปรากฏของบุคคลเอกนี้แล มิได้ยากในโลก”

นั่นคือข้อยืนยันว่า พระพุทธองค์ ย่อมแจ้ง ย่อมกล่าวบอกไว้ละเอียดสิ้น ให้บุคคลผู้ถึงแล้ว ซึ่งความถึงนั้นๆ “รู้” และแจ้งแก่ใจอย่างดีว่า ตราบใด ยังไม่มีผู้หนึ่งผู้ใด “คิดค้น” พระธรรมเอาเอง “คิดค้น” หลักการแห่งธรรมเอาเอง “คิดค้น” ความแท้จริงได้เอง โดยไม่ได้เอาเชื้อของพระธรรมมาจากใครโดยจริง เพราะไม่มีแม้แต่ทรากของพระธรรมใดๆ อันเป็นที่ถูกต้องในยุคนั้นกัปป์นั้น อันเป็นข้อพอจับถือมาเป็นทางเรียนรู้ทางปฏิบัติได้ ตราบนั้น ผู้นั้นจะเรียกตนเองว่า “พระพุทธเจ้า” นั้นไม่ได้ และยุคหรือเวลาที่ “พระพุทธเจ้า” จะอุบัตินั้น โลกจะต้องแล้งพระธรรมที่ถูกต้องจริงๆ โลกจะต้องแล้งอรหันตแท้ๆ โลกจะต้องแล้งความเป็น “พุทธศาสนา” อย่างแน่นอนด้วย จึงจะถึงวาระ “พระพุทธเจ้า” องค์ต่อไปมาอุบัติ

ดังนั้น พุทธศาสนิกชนที่แท้จริง ที่แจ้งแล้วจึงไม่มีทิฏฐิใด แม้ใน ลัทธิ–นิกาย หรือศาสนาใดๆ ย่อมแจ้งถึงเนื้อแท้แห่งความจริงว่าอะไร คือ ความจริง พระผู้ควรกราบไหว้ ควรเคารพ จึงต้องเคารพ มิได้รังเกียจเดียดฉันท์หรือแบ่งลัทธิแบ่งนิกายแบ่งศาสนาแต่อย่างใด ศาสดาทุกองค์ทั้งตะวันออกและตะวันตกเป็น “พระอริยเจ้า” ผู้ต้องกราบเคารพ เป็นผู้มีคุณแก่โลกทั้งสิ้น ทุกคนปฏิบัติเถิด ทำให้ได้เถิดดังพระศาสดาทุกองค์ หรือแม้ดังพระสาวกของศาสดาองค์ใดก็ได้ เพราะสาวกของพระศาสดาแห่งศาสนาใดๆ ก็คือ พระอริยเจ้าทั้งนั้นแหละเป็นส่วนใหญ่ ย่อมสูงด้วย

จิต ตามลำดับขั้นจิตของ พระสาวกผู้นั้น ๆ ถ้านำมาเทียบจิตตาม "คุณจิต" ทางพุทธศาสนา ก็จะทราบได้ว่า สาวกของศาสดาท่านใดเป็น พระโสดาบัน ท่านใดเป็นพระสกทาคามี ท่านใดเป็นพระอนาคามี และท่านใดเป็นพระอรหันต์ แต่เพราะความรู้แจ้งแทงตลอดถึงความละเอียดของสภาวะจิต และคุณจิตในศาสนาทางด้าน "พระเจ้า" นั้น ยังไม่พอ จึงไม่อาจแบ่งแยกความละเอียดลออดังนี้ได้ จึงได้แต่เรียกกลาง ๆ คละกันไปเท่านั้นเอง ดังนั้นพระพุทธองค์จึงได้ทรงยืนยันว่า "สมณะ ๔" ขั้นนั้นจะมีได้รู้ได้ใน "พุทธศาสนา" นี้เท่านั้น ในศาสนาใด อันเขาจะเรียกว่าศาสนาก็จะไม่พึงมีได้ หรือทราบความละเอียดนี้ได้ ด้วยดังนี้ จะเป็นแม้เพียงขั้นพระสาวกของศาสนาใดก็จงเคารพเถิด นับถือเถิด อย่าได้รังเกียจ อย่าได้แบ่งแยก อย่าได้เดียดฉันท์กันไปหน่อยเลย

พุทธศาสนิกชนแท้ ต้องทำความเข้าใจ สภาวะแท้ อันจะมี ๒ สภาวะตามที่ ศาสดาของศาสนาแห่ง "พระเจ้า" แยกไว้ให้ได้ และเมื่อถึงวาระจิตเข้าใจได้ถึงขั้นแล้ว ความรู้แจ้งก็จะแจ้งได้เองว่า สภาวะแท้จริงนั้น ที่จริงมีเพียง สภาวะเดียวเท่านั้นแหละ คือ **สภาวะแห่งเนื้อหาสำคัญ อันคือ เราปลดปล่อยทุกสิ่งทุกอย่างที่เรามีให้แก่โลกและมวลสัตว์โลกให้หมดให้สิ้น จนเหลือสิ่งสุดท้ายที่มีอยู่ในตน คือ "ธรรมประทีป" ที่แท้จริงเพียงดวงเดียวเท่านั้น และก็จะต้องมอบให้แก่โลกและมวลสัตว์โลกเสียด้วย** ส่วนสภาวะที่ ๒ นั้น คือ สภาวะของความยังไม่

เที่ยง ยังไม่แท้ ยังอยู่ในวาระเดินทางอยู่ยังไม่สุดทาง

ฉะนั้นแล พระพุทธองค์จึงอยู่เหนือสิ่งลึกลับอันใดทั้งหมด ไม่มีความลับ ไม่มีที่มืด ไม่มีสิ่งใดที่พระพุทธองค์ไม่รู้ จึงมิได้ฝากความไม่รู้ไว้กับสิ่งใดๆ เลย อธิบายสิ่งใดๆ ทุกอย่างสิ้น เท่าที่ทรงเห็นว่าเป็นประโยชน์ และ**แม้ที่สุดจุดหมายของศาสนาจะคือ "นิพพาน" ก็จริง ก่อนจะจบสิ้นอย่างแท้จริง พระพุทธองค์ก็ยังต้องดับให้สิ้นไม่เหลือแม้แต่ "นิพพาน" ก็ต้องดับให้รอบ ดับให้หมด จนไม่มีอะไรเหลือ ด้วยดังนี้ ถ้าเข้าใจได้อย่างดีว่า "นิพพาน" ก็คือ "พระเจ้า" แล้ว นั่นคือ พระพุทธองค์ ดับสิ้นแล้วแม้แต่ "พระเจ้า" ด้วย จึงหมดเชื้อใดๆ อย่างแท้จริง หมดอำนาจใดๆ อย่างแท้จริง นั่นแหละคือ สุดยอดแล้ว พระพุทธองค์จึงถึงซึ่ง "ปรินิพพาน" อย่างหมดจดจริงแท้แน่นอน** ความเกิด ความก่อ ไม่ว่ายิ่งใหญ่ที่สุด หรือทรงพลังอำนาจที่สุด เหนือที่สุดใด และไม่ว่าเล็กที่สุด ทรงพลังอำนาจที่สุด เหนือที่สุดใดด้วยความเล็กนั้น พระพุทธองค์ก็ไม่มีอีกแล้ว ดับมอดหมด ไม่มีเศษจริงๆ ปล่อยให้เป็นหน้าที่ของ "พระบรมโพธิสัตว์เจ้า" องค์ต่อไปเท่านั้น รับช่วงต่อ พระพุทธองค์จะไม่มีการเกิดอีกอย่างแท้ เพราะนั่นคือ พระผู้ที่จะมารับตำแหน่ง "พระพุทธเจ้า" องค์ต่อไป จึงคือ "ผู้ใหม่" เป็นผู้ทรงไว้ซึ่ง "คุณ" ในระดับต่อไป เป็นผู้ที่จะมา "รับ" จิตดวงต่อไป ของจิตดวงที่ยังต้องเกิดอยู่ "พระพุทธเจ้า" องค์ที่แล้วนั้น ท่านเป็น "จิตดวง" ที่ดับแล้วอย่างสนิท จิตดวงนี้จะวนเวียนมาอีกหาได้ไม่ นี่คือ **ไตรลักษณ์** นี่คือสามัญลักษณะของ วัฏฏะ ที่กว้างไกล

ที่สุดดังที่ข้าพเจ้าได้ยกขึ้นมาอธิบายมาแล้ว อันที่เคยได้เรียกว่า "พุทธภูมิ" นั่นแล และ "พุทธจิต" ก็จะเวียนว่ายตามกฎพระไตรลักษณ์ดังนี้เช่นกัน คือ พระพุทธองค์ก็มีร่างมีกายเป็นเหตุที่จะสั่งสมบุญบารมีก่อ "พุทธจิต" ให้เกิด อัน "พุทธจิต" ก็ดีจะเกิดมาเองโดยไม่มีเหตุก็หาได้ไม่ เมื่อ "พุทธจิต" เกิดแล้วก็ทรงอยู่ช่วงระยะหนึ่ง ในช่วงทรงอยู่นั่นเอง ก็ได้สร้าง "คุณ" ไว้ให้แก่โลกเหลือคณานับคำนวณ และแล้วถึงวาระ "พุทธจิต" ดวงนี้ก็ดับไป "พุทธจิต" ดวงใหม่ที่ได้สั่งสมบารมีและรอวาระจะมาปฏิสนธิอยู่ ก็จะอุบัติเป็น "พุทธจิต" ดวงต่อไป ก็คือจะอุบัติในร่างของ พระบรมโพธิสัตว์เจ้าขึ้นมานั่นเอง แล้วก็จะมาเป็น "พระพุทธเจ้า" องค์ต่อไป

นั่นคือ การเกิด—ดับ ของ "จิต" ดวงที่มีช่วงระยะยาวและนานไกลเป็นที่สุด *(ถ้าไม่เรียก "จิต" เราจะเรียก "นามธรรม" อย่างไรก็ได้)* ชั่วเวลา "เกิด" แล้วก็ตั้งอยู่ แปรเปลี่ยนอยู่ หรือเป็นไปตามสังขารธรรมอยู่ *(อันคือ โลกที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนี้นี่แหละ ซึ่ง "ชีวิตของพุทธศาสนา" ก็กำลังปรุงอยู่แปรอยู่ และได้เสื่อมลงไปมากแล้ว เพราะอายุกว่า ๒๕๑๓ ปี แล้ว กำลังเอนเข้าสู่ความชรา)* และกว่า "จิต" ดวงที่เป็น "จิต" ของ "พระพุทธเจ้าทั้งหลาย" *(อันเกิดมาแล้ว ปรินิพพานไปแล้ว และกำลังจะอุบัติมาใหม่)* ที่เรียกว่า "พุทธจิต" นี้ จะถึงกาละ "ดับ" ลงดวงหนึ่ง ก็กินเวลา ๕๐๐๐ ปี แล้วจึงจะมี "พุทธจิต" ดวงต่อไป "เกิด" ขึ้นมาใหม่รับช่วง "สันตติ" ของ "จิต" ดวงที่ "ดับ" ไป อันเป็น "พุทธจิต" ดวงต่อไป

"พุทธจิต" ดวงต่อไปคือ เริ่มจากสภาวะแรกอันได้แก่ "จิต" หรือ "วิญญาณ" ของ "พระศรีอารยเมตไตรยโพธิสัตว์" ก็จะอุบัติขึ้นมา แล้วก็

"ปรุงแต่ง" กันขึ้นอีกเป็น "ชีวิตพุทธศาสนา" ขึ้นมาอีก และก่อตั้งเป็น "อรูปชีวิต" ขึ้นมาใหม่ ความเป็นไปทั้งหลายใน "พุทธศาสนา" ตั้งแต่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ *(ก่อกำเนิด)* จนกระทั่งปลูกฝั่งสั่งสอนตั้งพระพุทธศาสนาขึ้น จนศาสนาดำเนินตนเองไปครบ ๕๐๐๐ ปี นั่นแหละคือ "สังขารธรรม" ของ "พุทธจิต" เป็นการปรุงแต่ง เป็นการไม่หยุดนิ่ง เป็นการแปรเปลี่ยนสภาพไปตามกาล *(คือชั่วขณะตั้งอยู่)* ชีวิตพุทธศาสนาจะยืนนาน ๕๐๐๐ ปี หรือจะยืนนานไปอีกเท่าใด "พระพุทธเจ้าทั้งหลาย" เท่านั้น จะเป็น "ผู้รู้" เที่ยงแท้ พอดำเนินชีวิตแปรเปลี่ยนจากเด็กเป็นโตแล้วก็นับวันแก่ชราลง หรือจากเล็กแล้วค่อย ๆ ใหญ่ เมื่อใหญ่สุดก็เต็มที่ สุดท้ายก็ถึงวาระสิ้นสุดหมดลง ก็คือ "ดับสูญ" *(พินาศไป)* จากนั้นก็จะมี "พุทธจิต" ดวงต่อไป อันมีพุทธทำนายบอกไว้ว่าจะเป็น "จิตของพระรามโพธิสัตว์เจ้า" ก็จะ "เกิด" ขึ้นมารับทอด "พุทธจิต" เป็น **"นาม"** ดวงต่อไปจากของ "พระพุทธศรีอารยเมตไตรย" รับทอด "สันตติ" ต่อไปดังนี้ ชีวิตของพุทธศาสนาแห่งพระพุทธศรีอารยเมตไตรยก็ตายลง กลายเป็น **"รูป"** ชีวิตของพุทธศาสนาแห่งพระรามโพธิสัตว์เจ้าก็จะค่อย ๆ ปรุงแต่ง(*'สังขาร' หรือ 'คน'*) กันขึ้นมา จวบจนตั้งอยู่ได้ครบกาล ก็จะดับไปอีก และก็จะมี "พุทธจิต" อื่นมารับช่วงต่อไปอีก ไม่มีวันจบสิ้นเป็น "วัฏฏะ" อันยาวไกลสุดแสนไกลอยู่ดังนี้เอง พยายามคิดให้ดี ตามให้ถึง "พุทธจิต" หรือ "จิต" ดวงหนึ่งของ "พระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งปวง" นั้น เกิด—ดับ ขณะหนึ่ง เท่ากับ "ชีวิตพุทธศาสนาในโลกมนุษย์" ยืนยาวทั้ง "กัป์ป์" อันประมาณ ๕๐๐๐ ปี นั่นคือ "จิต" ดวงหนึ่ง "เกิด" ขึ้นมาแล้วก็ "ปรุงแต่งอยู่" *(ตั้งอยู่)*

กินเวลาประมาณ ๕๐๐๐ ปี จึง "ดับ" ลง เป็นขณะเดียวแห่ง "พุทธจิต" *(มิใช่ว่า "พุทธจิต" หมายถึง "จิต" ของพระศรีอารยเมตไตรยเท่านั้น ไม่ใช่นะ คิดให้ดี)*

ที่จริง "พระพุทธเจ้าทั้งหลาย" ทุกพระองค์นั้น ก็มิใช่จะดับสูญหายไปไหนมิได้ เป็นแต่ว่าเมื่อช่วงการทำตนให้หมุนเวียนอย่างช้าสุดยอดแห่งความช้าที่สุด ดังอธิบายมานี้ได้แล้ว การหมุนเวียนเอา "จิต" ของ "อดีตพระพุทธเจ้าทั้งหลาย" *(หรือ "วิญญาณ" ของ พระพุทธเจ้า นั่นเอง)* มา "เกิด" อีกนั้น กว่าจะเวียนฉิงวนมาครบรอบ จึงนานจนไม่รู้จะนับได้อย่างไร เพราะแค่ชั่วขณะ "จิต" เกิด—ดับ "ดวงหนึ่ง" ของ "พระพุทธเจ้าทั้งหลาย" ก็นานขนาด ๕๐๐๐ ปี ดังนี้เป็นต้น แล้วเทียบดูซิกับ "จิต" ของ "คน" ซึ่งเกิด—ดับ ใน ขณะหนึ่ง อันเรียกว่าช่วงเกิด—ดับ "ดวงหนึ่ง" นั้นมันเร็วขนาดไหน แม้คนเองก็พยายามเรียนรู้เรียนอ่านเรียนตามความเร็วของจิตตนอ่านให้รู้ "การตั้งอยู่" *(ชั่วขณะที่ปรุงแต่งหรือสังขารธรรม)* ก็ยังจับรู้ไม่ค่อยเห็นไม่ค่อยหันเลย ผู้ใดจับรู้จับเห็นหันนั่นแหละคือ "พระอริยเจ้า" และถ้าผู้ใดจับรู้ จับเห็นได้ชัดเจนแจ่มแจ้งจนสามารถจับยึด "จิต" ตัวเองชั่วขณะ "การตั้งอยู่" *(อย่างสังขารธรรม)* นั้นให้อยู่ "นิ่งๆ" ให้หมดทุกสิ่ง ไม่ให้มีการ "คน" การ "ปรุง" หรือการ "สังขาร" ใดๆให้ได้นานถึง ๕๐๐๐ ปี เป็น "พุทธจิต" ได้ ผู้นั้นก็คือ "พระพุทธเจ้า" นั่นเอง แล้วยิ่ง "กัปป์" หนึ่งๆ ของคนกว่าจะตาย ก็ปาเข้าไปอีกตั้งประมาณ ๑๐๐ ปี จึงจะเปลี่ยนไปเกิดใหม่เป็นชีวิตใหม่ ดังนั้น "วิญญาณ" หรือ "จิต" แห่ง "อดีตพระพุทธเจ้าทั้งหลาย" แต่ละพระองค์ กว่า

จะเวียนมาเกิดได้ คือกว่าจะหมุนเวียนครบ "กัปป์" ที่จะถึงลำดับพระพุทธเจ้าองค์นั้น ๆ จะมา "เกิด" อีก มันจึงเท่ากับโลกแตกพินาศสิ้นแล้วนั่นแล นั่นคือ "ปรินิพพาน" แท้ ๆ คือผู้ "ชนะโลก" แต่แม้จะชนะโลก พระองค์ก็ไม่ได้วิเศษหรืออยู่นอกกฎนอกธรรมะที่พระองค์ได้ตรัสสอนไว้ ก็ยังคงอยู่ในกฎแห่ง "ไตรลักษณ์" นั่นเอง

เมื่ออธิบายมาถึงขั้นนี้ ผู้ใดยังไม่เข้าใจหรือยังนึกงง ๆ อยู่ว่า "พระอรหันต์" กับ หรือถึงซึ่ง "อนุปาทิเสสนิพพาน" หรือตายลงไปแล้วจะไม่เกิดอีกนั้น ก็ลองนึกทบทวนดูให้ดี "จิต" ของ "พระอรหันต์" แต่ละพระองค์ก็จะยังเวียนว่ายมาเกิดอีก ตามแรงของความสามารถที่ทำการ "ดับ" ให้ตน หรือจับยึด "จิต" ตัวเองชั่วขณะหนึ่งให้ตั้งอยู่ "นิ่ง ๆ" ได้นานออกไปเท่าใดนั่นเอง ถ้าท่านใดสามารถ "ดับ" จิตตัวเองให้ทอดช่วงได้นาน ก็คือ สามารถทำ "นิพพาน" ให้แก่ตนได้นานเท่านั้นนั่นแหละ กว่าจะหมุนเวียนมาเกิดอีก หรือกว่าจะเกิด "ความเคลื่อนไหว" ขึ้นอีก ก็จะนานเท่า "ความเก่ง" ของตนกระทำให้ตนได้ จึงเป็น "พระอรหันต์" ขั้นต่ำขั้นสูงตามแรงสามารถแห่งตนขึ้นเรื่อยไปเป็นลำดับ ๆ ดังนี้ "พระอรหันต์" จึงยังมีระดับสูงต่ำเป็นขั้น ๆ อยู่ดังที่ได้เคยอธิบายผ่านมาแล้ว ถ้าพระอรหันต์ท่านใดไม่ปรารถนาจะบำเพ็ญตนเป็น "พระโพธิสัตว์" ท่านจึงจะไป "ดับ" นิ่งอยู่ใน "โลกุตตรภูมิ" นั่นเอง นานเท่ากำลังสมรรถภาพที่ตนเองจะทำ "ความนิ่ง" หรือ "ความสงบอยู่" หรือทำ "สภาวะนิ่งอยู่ไม่มีอะไรเลย" ให้ได้เท่าใด ก็พ้นทุกข์จาก "กามภูมิ" หรือ "โลกียภูมิ" อยู่เท่านั้น บางท่านผู้สูงแล้วก็เป็นผู้ดับสูญอยู่นานจนโลกแตกไป พินาศไปได้เช่นกัน ถือว่าถึง "ปรินิพพาน" ได้ด้วย

แต่ถ้าพระอริยบุคคลท่านใด หรือพระอรหันต์ท่านใด ไม่ทำ "นิพพาน" ให้ตนขณะก่อนตาย แต่สร้าง "ตัณหา" ให้แก่ตนไว้ (*อันก็คือ "วิภวตัณหา" เท่านั้น*) ก็จะเวียนมาเกิดอีกเร็วเป็นธรรมดา เช่นคน เช่นมนุษย์ และจะเร็วกว่ามนุษย์ด้วย เพราะท่านไม่ต้องไปทุกข์ทรมานอยู่ในนรก หรือไปหลงอยู่บนสวรรค์ ท่านก็จะเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในพิภพโลกนี้ตามบารมีกรรมของท่าน ผู้นั้นคือ "พระโพธิสัตว์เจ้า" นั่นเอง และย่อมคือ "พระปัจเจกโพธิพุทธเจ้า" ด้วย ตามความสูงขั้นแห่งบารมีกรรม

นี่แหละ คือ ความละเอียดลออของ วัฏฏะ ของความกว้างไกลแห่งวัฏฏะ ที่พระอรหันต์จะเข้าใจได้ จะทราบได้เป็นลำดับไปอันเรียกว่า— "พุทธภูมิ" และไม่ใช่เรื่องที่จำเป็นจะบอกจะสอนแก่ปุถุชนเท่าใดนัก เพราะยังไม่ถึงเวลา แต่ก็เล่าไว้ในหนังสือเล่มนี้ไว้เสียให้ครบเท่านั้น

พยายามตามให้ถึง ตามให้ได้ว่า "วัฏฏะ" อันกว้างไกลนี้กินเวลาจนเรียกว่า "สังวัฏฏะกัปป์และวิวัฏฏะกัปป์" ทีเดียว และ "สังวัฏฏะกัปป์และวิวัฏฏะกัปป์" ต่างๆ นี้ จะช้านาน จนมนุษย์ไม่สามารถที่จะหยั่งรู้เห็นกันได้อีก เพราะมันนานเกินกว่าเราจะเอาอะไรมาจดมาสืบสาวคำนวณตามเอาแท้ๆได้ เช่นเดียวกับที่มันเร็วเกินไป เหมือนความเวียน ความหมุน หรือ วัฏฏะของจิต ซึ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เร็วเสียจน เราจับรายละเอียดไม่ได้ง่ายๆ แต่ถ้าเข้าใจ วัฏฏะของจิต หรือของ "พลังงาน" ได้ เราก็อาจจะเข้าใจ "วัฏฏะ" ของ "สังวัฏฏะกัปป์และวิวัฏฏะกัปป์" นี้ได้ ซึ่งลักษณะการเป็นไปก็เป็น สามัญ คือ เป็นไปในลักษณะเดิม อันแบ่งออกเป็น ๓ คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป หรือเกิดขึ้นมาสู้ทุกข์ แล้วก็ค่อยๆแปร

คือ ไม่เที่ยง และแล้วก็ดับไปไม่มีอะไร แต่หมุนด้วยความละเอียดลออเชื่องช้ากินเวลานานเนิ่น นิพพานแล้วนิพพานเล่านั่นเอง

ขอสรุป ให้ชัดเจนที่สุด สำหรับ ปรินิพพาน—วัฏฏะ—นิพพานที่ยังเรียกว่า นิพพานเป็น *(สอุปาทิเสสนิพพาน)* และ นิพพานตาย *(อนุปาทิเสสนิพพาน)* การเรียกว่า "รูป" และการเรียกว่า "นาม" สำหรับผู้ที่เข้าใจได้ละเอียดลออมาแล้วอย่างดีที่สุด ก็ขอให้ทำความเข้าใจขั้นสุดท้ายนี้ดูให้ดี

ในอะไรก็ตาม มีของอยู่ ๒ สิ่งเท่านั้น คือ ความมีอะไรอยู่ กับความไม่มีอะไร และหรือ *การเปลี่ยนแปรหมุนเวียนไปอย่างเนิ่นช้าที่สุดจนเห็นไม่ได้ และรู้ไม่ได้ว่ามีการเปลี่ยนแปร* กับ *การเปลี่ยนแปรหมุนเวียนไปอย่างเร็วที่สุดจนเห็นไม่ได้และรู้ไม่ได้ว่ามีอะไรอยู่เช่นกัน* นั่นคือความจริงแท้ที่แท้ที่สุด คิดให้ดี "หิน" ก้อนหนึ่ง ที่เราเห็นมันวางนิ่งๆ อยู่ต่อหน้าเรานั้น มันคือ สิ่งที่แสดงสภาวะทั้ง ๒ ที่กล่าวถึงนั้นอยู่ที่เดียว อันมีการเคลื่อนที่หมุนไปอย่างช้าที่สุดที่เรารู้สึกได้ *(ถ้ารู้สึก)* ช้าเพราะอะไร เพราะเรายืนอยู่ที่เดียวหรือใกล้ๆ กับหินนั้น แท้จริงหินนั้นเคลื่อนไปพร้อมกับโลกหมุนอยู่ นั่นคือ **สภาวะที่หนึ่ง** และในตัวมันเอง มันก็มีการเคลื่อนไหวหมุนไป คือ อณูต่างๆ ใน "หิน" นั้นมันก็เคลื่อนอยู่อย่างเร็ว เร็วจนเรามองเห็นไม่ได้ แต่ถ้าจะพูดว่า มันกำลัง "ก่อตัว" อยู่ หรือ "สลายตัว" อยู่ เราก็คงพอจะนึกออกว่า นั่นคือ อาการเคลื่อนของอณูในหิน นั่นคือ **อีกสภาวะหนึ่ง** ดังนั้น **"รูป" ก็ตาม "นาม" ก็ตาม โดยความจริงแท้ที่แท้จริงที่สุด ก็คือ สิ่งหนึ่ง และสิ่งเดียว**

กันเท่านั้น และเท่านั้นจริงๆไม่มี ๒ เลย เป็นแต่ว่า คนเรา แบ่งมันจากการมีสภาวะ และ เป็นไปด้วยสภาวะที่เคลื่อน หรือ หมุนหรือแปรจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่งเท่านั้น สิ่งใดแสดง สภาวะแรกออกมาชัด สิ่งนั้นเรียกว่า "รูป" (สสาร) สิ่งใด แสดงสภาวะหลังออกมาชัด สิ่งนั้นเรียกว่า "นาม" (พลังงาน)

แต่แท้จริงถ้ามี "จุด" ที่เล็กสุดเล็ก เท่าที่จะเรียกมันว่า "ความมีอะไรอยู่" *(มวลสาร)* นั้น ก็คือ มันแสดงสภาวะหนึ่งเป็น "ตัวตน" ก็คือมี "จุด" นี้เท่านั้นเองในสากลพิภพนี้ และก็มีเพียงสิ่งเดียวนั่นเท่านั้น และถ้า "จุด" นั้นมันเล็กสุด เล็กจนเรียกว่าความไม่มีอะไรเลย *(ความว่าง)* มันแสดงสภาวะเคลื่อนไปหมุนไปหรือแปรไป ก็คือ ความมีอะไรอยู่นั่นแหละ แสดงอาการเป็นสภาวะเคลื่อนไปหมุนไปหรือแปรไป ถ้าไม่มีสิ่งเล็กสุดเล็กนั้นอะไรๆก็ไม่มี และถ้าไม่มีการเคลื่อนไหวเลย เราก็จะไม่มีการรู้ได้เลยว่า "มีอะไรอยู่" แม้สิ่งนั้นจะมีอยู่ ดังนั้นจึงมีสิ่งๆหนึ่งและสิ่งเดียวเท่านั้นโดยแท้จริง เป็นที่สุดของที่สุดทั้งปวง อันเรียกได้ว่า "ปรินิพพาน" ถ้าสิ่งสิ่งนั้นแสดงสภาวะออกเป็นสอง ก็คือ "ความไม่มีอะไร" นั่นเอง เป็นสภาวะที่หนึ่ง จะมีอยู่อย่างเล็กสุดเล็ก หรือใหญ่โตมหึมาก็ตาม มันก็จะค่อยๆแปรเปลี่ยน ค่อยๆเคลื่อนคลายขยายตัวไปสู่ความมีอะไรอยู่ หรือลดความมีอะไรอยู่ให้ตัวมันเองจนถึงความไม่มีอะไรเท่านั้น อาการแปรเปลี่ยนหรืออาการเคลื่อนไหวคลี่คลายนั่นแหละคือ สภาวะที่สอง อันอาจเรียกได้ทันทีว่า "ความมีอะไรอยู่" คือ "เกิด" และ "ความไม่มีอะไร" คือ "ดับ" และสุดท้าย ความมีอะไรอยู่ ก็จะค่อยๆสลาย หรือเล็กลงๆไปสู่ ความไม่

มีอะไรเลย หรือความไม่มีอะไรเลย ก็จะค่อย ๆ เพิ่มตัวมันเองให้โตขึ้น โตขึ้นไปสู่ความมีอะไรอยู่นั่นเอง นี่แหละคือ "วัฏฏะ" คือการ "เคลื่อน" นั่นเอง มันจะคงบรรจบกันอยู่ มันจะเป็นวงเวียนอยู่ดังนี้ และนั่นคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ก็คือสิ่ง ๆ เดียวกัน และมันต่างก็กำลัง "เคลื่อน" หรือกำลังเดินทาง กำลังหมุน กำลังเวียนกันอยู่อย่างไม่หยุดหย่อน จากสิ่งหนึ่งไปเป็นอีกสิ่งหนึ่งอยู่นั่นเอง ไม่ว่าสภาวะใด ก็มีทั้งสลาย และก่อตัวอยู่ในตัวเองอยู่ทั้งสิ้นด้วย เช่น ดิน หิน ก็มีทั้งค่อย ๆ เคลื่อนคลายสลายตัว *(ดาย)* อยู่ และมีทั้งที่ ก่อเกิด สั่งสมตัวให้เป็นตัวตน *(เกิด)* อยู่ แม้แต่ต้นไม้ อันคนเข้าใจว่าเป็น "วัตถุรูป" มันก็เกิดก็ตายอยู่ โดยเซลล์ต่อเชื้อของมันเองออกมาอยู่ และส่วนที่สลาย ก็สลายไปอยู่ หรือแม้ "คน" ก็เช่นกัน ด้าน "รูป" ก็ก่อเกิดอยู่ จากความไม่มีอะไร มาเป็น "กลละ" คือ สร้างเซลล์สร้างเชื้อขึ้นมาเป็นสภาวะหนึ่งต่ออยู่ และสภาวะ "รูป" จะเกิดได้ก็ด้วยอีกสภาวะหนึ่งนั่นเองเป็นแรง เป็นตัวจักรแห่งการก่อเกิด คือ สภาวะ "นาม" และจะก่อเกิดมามีกี่เหลี่ยม กี่มุม เป็นรูปอย่างไร มันก็ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันตลอดมา **สภาวะใดจะก่อเองโดยพละการนั้นหาได้ไม่** เหมือนช่างคนหนึ่ง จะสร้างอะไรออกมาสักสิ่ง ก็ย่อมต้องประกอบด้วยความสามารถความวิริยะของช่าง และวัสดุในครอบครองที่ช่างมี และถ้าถามว่าทำไมจะต้องเกิดล่ะ? ก็ต้องตอบว่า มันยังไม่หมด "ตัณหา" นั่นเอง และต้องสมมุติว่า ก. เป็นเจ้าของวัสดุ ข. เป็นช่าง ก. ก็อยากได้ "ของสิ่งหนึ่ง" จากวัสดุที่ตัวมี ข. ก็อยากทำอยากออกแรงออกปัญญาที่ตัวมีทำ "ของสิ่งหนึ่ง" ขึ้นมา เมื่อ ก. กับ ข. เจอกัน ความปรารถนาทั้งสองฝ่าย

ตรงกัน แม้วัตถุนั้น ข. ก็ชอบ และมีมือหรือปัญญาเช่นนี้ ก. ก็เหมาะใจ ก. กับ ข. จึงจับมือร่วมหัวจมท้ายกันก่อ "ชีวิต" หรือสร้าง "ของสิ่งหนึ่ง" นั้นขึ้นมา ความพอเหมาะพอดีทุกอย่าง ทั้ง ก. และ ข. ต้องเหมาะกันจริง ๆ ต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจริง ๆ แท้ ๆ ทุกด้าน ทุกเหลี่ยม ทุกมุม ก. กับ ข. จึงจะร่วมกันก่อเกิดมาเป็นอันเดียวกัน เช่น ก. มีวัตถุคือ แก้วโกเมร ข. ก็จะต้องเป็นช่างที่ทำได้เฉพาะแก้วโกเมรจริง ๆ ด้วย จึงจะเรียกว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน "ชีวิต" ที่เกิดจึงไม่ใช่เรื่องบังเอิญ หรือเลือกสรรเอาได้ โดยนัยที่อธิบายมานี้ทีเดียว แต่ต้องพอเหมาะพอดีทุกสิ่งสรรพ ทั้งเวลา ทั้งสถานที่ เหตุการณ์ และส่วนประกอบอื่นร้อยแปดพันประการ นั่นคือรวมความได้ว่า ทั้ง "กลละ" และทั้ง "จิต" จะต้องมาจากอันเดียวกัน เกิดพร้อมกัน ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อมี "จุด" จึงจะเกิดมี "การเคลื่อน" และถ้าไม่มี "การเคลื่อน" เราก็จะไม่ "รู้" เลยว่ามี "จุด" นั้น ด้วยดังนี้ เริ่มมี "จุด" และเริ่มมีการ "เคลื่อน" ก็จะเกิด "วัฏฏะ" ดังนั้น ความวน หรือ "วัฏฏะ" จึงซับซ้อนแล้ว ซับซ้อนเล่าอยู่ดังนี้ จากจุดแรกที่ยังไม่มีการเคลื่อนใด ๆ เลย ของจุดที่เรียกว่า ความไม่มีอะไร แล้วจึงค่อย ๆ ก่อ และค่อย ๆ โตขึ้น ๆ และแล้วก็คือ ค่อย ๆ เคลื่อนจากช่วงที่สั้นที่สุดค่อย ๆ ยาวขึ้นและยาวขึ้น จนไม่รู้จะแยกส่วนไหนตรงไหนได้ง่าย ๆ ถ้าไม่พยายามเรียนรู้ให้ละเอียดอย่างจริงแท้ อันต้องใช้เวลาหลายกัปป์ต่อหลายกัปป์

และมันมีขั้นแห่งความละเอียดลออของคำว่า "นิพพาน" - "นิโรธ" และ "สุญญตา" ออกไปอีก ดังนี้คือ

"นิพพาน" นั้นหมายถึงไม่ปรุงแต่งเป็น สุข เป็นทุกข์ เท่านั้น "เย็น" หรือ "สบาย" แล้ว คือ "อุเบกขา" ก็ได้ หรือคือ "อทุกขมสุข" ก็ได้ เป็นผู้ไม่ปรุงรส ไม่มีอารมณ์สะท้อนกับการกระทบนั้นใดๆ อยู่ในภาวะนิ่งอยู่ เฉยอยู่ ไม่เดือดร้อน ไม่ดิ้นรน ไม่กระวนกระวาย ถ้ามีอะไรมากระทบสัมผัสกาย ก็รู้อารมณ์นั้นอยู่ เท่าที่ "เวทนาเจตสิก" จะทำงาน เช่นมีใครมาตบหน้าเพียะ! เข้าไป การกระทบเจ็บก็เกิดจริง ผู้ที่ถูกตบนั้นก็รู้สึก "เจ็บ" จริง แต่ผู้ถูกตบนั้นไม่ "ปรุง" อารมณ์ต่อ นิ่งเฉย ไม่เดือดร้อน ไปคิดโน่นนี่อะไรจากการถูกตบนั้น หรือแม้คิดก็ไม่คิดโกรธ คิดเกลียด คิดรักอะไร เพียงคิดด้วยเหตุด้วยผลอันควรคิดเท่านั้น ความรู้สึกเป็นสุขก็ไม่มี ความรู้สึกเป็นทุกข์ก็ไม่มี คนผู้นั้นอยู่ในภาวะ "นิพพาน" และนอกจากเวทนาเจตสิก จะทำงานแล้ว "สัญญาเจตสิก" ทำงานต่อมาอีก ๑ ช่วง ก็ยังได้ คือจำได้ว่า ใครตบ รสชาติการถูกตบมันเจ็บเท่าใด ก็จำได้อยู่ แต่ท่านไม่ได้ปรุง ไม่ได้เอา "กิเลส" มาผสมผเสคิดเรื่องราวให้ยาวต่อ แม้คิดก็คิดเพียงถึง "เหตุ" อันควรหา "ผล" ที่ตนถูกตบ หรือคิดถึง "เหตุ" ที่ถูกตบ และคิดถึง "การ" ที่ควรจะเป็นในขั้นต่อไปอย่างดีที่สุดเท่านั้น ท่านผู้นี้อยู่ในสภาพนั้น อยู่ในอารมณ์นั้นขณะนั้นแหละ เรียกว่า ท่านผู้นั้นเป็น "พระอรหันต์" กำลังอยู่ในสภาวะ "นิพพาน" อยู่ นิ่งอยู่ ดับอยู่ เย็นอยู่ สบายอยู่ และตราบใดที่ท่านยังไม่ตาย ท่านก็จะยัง รับกระทบ รับรู้สึก เพราะ "เวทนา" ยังไม่ดับยัง ทำงานอยู่ ดังนั้นจึงเรียกสภาพของ "นิพพาน" ของท่านผู้นี้ว่า "สอุปาทิเสสนิพพาน" ถ้าท่านผู้นั้น ปรุงอารมณ์ขึ้นมา เช่น มีใครมาคุยด้วย และพูดอะไรออกมา "ผิดๆ" ท่านได้ยินรับรู้ว่า "ผิด"

เมื่อท่านอยากจะแก้ไขข้อผิดนั้นขึ้นมาในใจ ท่านผู้นั้นก็ไม่อยู่ในภาวะ "นิพพาน" แล้ว ท่านก็ "ปรุง" ความคิด ปรุง "อารมณ์อยาก" ขึ้นมา คือ อยากแก้ข้อผิดนั้นให้แก่เขา ท่านผู้นั้นจะแก้ออกมา ถ้าอยู่ในภาวะที่จะแก้ให้แก่เขาได้ นั่นคือ "พระอรหันต์" ผู้นั้น ขณะนั้นก็เป็นเพียง "พระอริยบุคคล" ซึ่งมี "สติครองตน" ธรรมดาไม่ได้อยู่ในภาวะ "นิพพาน" แต่อยู่ในภาวะมีอารมณ์ ๆ หนึ่ง อันเหมาะ อันควรที่ พระอริยบุคคลผู้นั้นกำลังปฏิบัติอยู่ ก็ปฏิบัติภาระนั้น ปลดเปลื้องภาระนั้น ความเป็น "อรหันต์" ก็ขาดช่วงไป เป็นผู้มีภาระ เป็นผู้มีงาน เป็นผู้ไม่จบ "ทุกข์" อันเกิดจากความ "อยาก" กระทำสิ่งนั้นอยู่ก็ยังมีอยู่เช่นนั้น แต่สิ่งใดที่พระอริยบุคคลขั้นอรหันต์ "อยาก" นั่นจะเป็น "วิภวตัณหา" ทั้งสิ้นต้องเข้าใจให้พอ

ถ้าท่านผู้เป็น "อรหันต์" นั้น ตายลง คือหมดสิ้น "รูปขันธ์" ที่จะรับกระทบรับสัมผัส พร้อมกับขณะก่อนตายก็ทำ "นิพพาน" นั้นให้ตนด้วย ท่านผู้นั้นก็ถึงซึ่ง "อนุปาทิเสสนิพพาน" ถ้าท่านผู้นั้นมี "จิต" ละเอียด จิตสูง ก็อาจจะ "ดับ" สภาวะ "จิต" ของตนไปได้นานเท่ากำลังสามารถแห่งตน ถ้า "ดับ" ไม่ได้นาน ท่านผู้นั้นก็จะมีสภาวะหมุน สภาวะเคลื่อน สภาวะมี "จิต" เกิด มี "พลังงาน" ทำงานใหม่อีก การเกิดก็มีขึ้นอีก แล้วท่านผู้นั้นก็จะมาพากเพียรบำเพ็ญ "รู้" บำเพ็ญธรรมเพิ่มขึ้นอีก ตราบใดยังไม่ถึงขั้น "รู้แท้" อันเรียกว่า "สัพพัญญู" ก็จะยังทำ สภาวะ ๒ ให้คงเหลือเป็นสภาวะเดียวไม่ได้ หรือทำความพินาศให้แก่ "จิต" ยังไม่ได้ สภาวะของรูป และสภาวะของนาม หรือสภาวะของสสารกับสภาวะของพลังงาน หรือสภาวะของมวลสารกับสภาวะของความว่างจะยังคง "นิ่ง" อยู่ ดับอยู่ ไม่

เคลื่อนอยู่ในวาระหนึ่ง ช่วงหนึ่งเท่านั้น หมดฤทธิ์หมดอำนาจหมดแรงกรรมที่จะส่งเสริมให้ความนึ่งนั้นทรงอยู่เช่นนั้นได้เมื่อใด สภาวะนั้นก็จะเริ่มเคลื่อน เริ่มหมุน และเลิกหยุดนิ่ง จึงจะเกิด "พลังงาน" เกิด "จิต" เกิด "วิญญาณ" ความมี "ชีวิต" ก็จะอุบัติติดต่อกันโตขึ้น ๆ โตขึ้นต่อไป

ส่วนคำว่า "นิโรธ" นั้นคือ สภาวะ "ดับ" ถ้า "ดับ" แค่ "สังขาร" คือ ดับแค่ไม่ปรุงแต่งอะไร "วิญญาณ" ก็ไม่เกิด สุขและทุกข์อย่างมนุษย์ก็ไม่มี ก็ได้ชื่อว่า "นิโรธ" ขั้นหนึ่ง คือ "ดับสังขาร" ถ้า "ดับสัญญา" ด้วยก็เป็น นิโรธ สูงขึ้นไปอีก ถ้า "ดับเวทนา" ด้วยก็ยิ่งสูงขึ้นไปใหญ่ ไม่รับรู้อะไรหมด ฟ้าจะผ่าลงมาถูกกลางหัวก็ไม่รู้ ใครจะยกไปทิ้งลงในกองเพลิงก็ไม่รู้เรื่องอะไร นั่นคือ "นิโรธ" ขั้น "ดับเวทนา"

"นิโรธ" จึงหมายถึง อาการสิ้นไป หมดไป ขาดไป ถ้าจะนับเนื่องว่า สูงกว่า "นิพพาน" ก็พอได้ คือ "ดับ" ยิ่งกว่า ดับสนิทกว่า ดับหมดจนไม่รู้เรื่องอะไร เป็นภาวะดับทั้งกาย และดับทั้งจิต ทำการงานอะไรก็ไม่ได้ สงบนิ่งแข็งทื่ออยู่เฉย ๆ เรียกว่า "นิโรธ" ซึ่งพระพุทธองค์ของเราไม่ทรงนิยม เพราะเป็น "นิพพาน" ตาย เป็น "นิพพาน" แบบเปล่าประโยชน์ เป็นความดับที่สูญเปล่า ถ้า "นิพพาน" แบบ "สัญญาเวทยิต-นิโรธ" ของพระพุทธองค์แล้วละก้อ คือ การดับเพียง "สังขารธรรม" ยังมีผู้รับรู้อยู่คือ มี เวทนาเจตสิก กับสัญญาเจตสิก จึงคือผู้ยังทำงานการได้และทำได้อย่างถูกต้อง อย่างแท้ เพราะไม่มีกิเลสปนปรุง จึงคือผู้ใสสว่างผู้รู้อะไรก็ชัดเจน เป็นผู้แจ้งต่อสภาวะธรรมทุกประการ นั่นคือ ดับอย่างนิพพาน ดับโดยนัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้านับว่า "นิโรธ" ก็อัน

เดียวกันกับ "นิพพาน" เช่นคำว่า จิตและวิญญาณ ก็พอได้ แต่โดยแท้นิโรธเป็นตัวความดับ เรียกว่าเป็นชื่อเรียกของอาการที่สิ้นไปจากภาวะที่ไม่ให้มีนั้นๆ

ส่วนคำว่า "สุญญตา" นั้นคือ สภาวะที่เหลือเพียง "หนึ่ง" เช่น ถ้าคงไว้แต่สภาวะ "รูป" นิ่งอยู่ไม่มีการเคลื่อนการหมุนใดๆ จะเรียกว่า "นิพพาน" อยู่ หรือ "นิโรธ" อยู่ก็ได้ หรือจะเรียกว่า "รูป" นั่นไม่ก่อเกิดพลังงานแล้ว ไม่มีชีวิตแล้ว "รูป" นั้นคง ความว่างเปล่า ไม่มีบทบาทไม่ก่อไม่เกิดอะไร ไม่มีฤทธิ์มีเดชอะไรก็ได้ หรือถ้าคงไว้แต่สภาวะ "นาม" นิ่งอยู่ก็เช่นกัน ก็ไม่มีอะไรก่ออะไรเกิดอีกก็อยู่ใน สภาวะเดียวเช่นเดียวกันอีกไม่เกิดผล ไม่มีอะไรปรากฏออกมา แต่โดยคำแท้ โดยศัพท์ตรงๆ ของ "สุญญตา" ต้องหมายถึง "ความว่าง"

"ความว่าง" ในที่นี้คือ "ความไม่มีอะไรเลย" ความเป็นสภาวะหนึ่งสภาวะเดียวโดยแท้ เพราะถ้าจะจัดเอาสิ่งสุดยิ่งสุดยอดของสภาวะที่เล็กที่สุดในโลกแล้วก็จะมีอยู่เพียง ๒ สภาวะดังได้กล่าวมาแล้ว และสภาวะที่เล็กที่สุดจริงๆ สภาวะหนึ่งถ้าเราจะเรียกว่า "มวลสาร" อีกสภาวะหนึ่งก็คือ "ความว่าง" ถ้าในที่ไหนไม่มี "มวลสาร" เลย มีแต่ "ความว่าง" ณ ที่นั่นแหละคือ "สุญญตา" และ ณ ที่นั้นเองจะไม่มีอะไรเลย จะเปล่าจริงๆ จะไม่มีอะไรเลยอย่างแท้อย่างจริงที่สุด หรือ ณ ที่ไหนมีแต่ "มวลสาร" ที่เล็กที่สุด เล็กจนเท่ากับ "ความว่าง" นั้น และ "มวลสาร" นั้นซ้อนอยู่กับความว่างนั้นอย่างสนิท ทุกเหลี่ยม ทุกมุม จนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นั่นแหละคือ จุดสุดยอดของ "สุญญตา" แม้ใน "สูญญากาศ" ก็ยังไม่ใช่

"สุญญตา" ยังไม่ใช่ "ความว่าง" ที่แท้จริง ณ ที่นั้นจะคงมี "มวลสาร" ที่เล็กที่สุดที่ยังคงเป็น "ชีวิต" หรือยังเคลื่อน ยังหมุน ยังทำงานอยู่ คนจึงจะยังอาศัย "สูญญากาศ" นั้นทำงาน ทำอะไรได้ **ถ้า "ความว่าง" นั้นว่างแท้ ว่างจริงเป็น "สุญญตา" จริงแล้ว มันจะไม่ทำอะไรเลย ไม่ก่อ ไม่ช่วย ไม่สร้าง ไม่เสริมอะไรเลยจริงๆ นั่นคือ สภาวะสุดท้าย สภาวะหนึ่งสภาวะเดียว เป็นสภาวะแห่ง "ปรินิพพาน" อย่างแท้จริง เรียกว่า แม้ "มวลสาร" ที่เล็กที่สุดยิ่งกว่าความเล็กใดๆแล้ว ก็ไม่มีแทรกซอนผสมอยู่ในบรรยากาศนั้น หรือสภาวะนั้นแล้วจริงๆก็ได้ หรือจะกล่าวว่า "มวลสาร" นั่นเท่ากับ "ความว่าง" ที่ซ้อนกันอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างสนิทแท้จริงก็ได้ จึงจะไม่มี "การเกิด" ไม่มีการเคลื่อน ไม่มี "พลังงาน" ใดจะเกิด ณ ที่นั้นได้อีกเลย เป็นภาวะสูญสิ้นอย่างแท้อย่างจริงที่สุด**

"สุญญตา" จึงคือ สภาวะที่เหนือกว่าคำว่า "นิพพาน" และ "นิโรธ" เป็นแดนของ "พระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า" นั้นเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ ถ้าใครเข้าใจ "รูป" และ "นาม" ได้แล้วอย่างดี ถ้า "เรา" อันคือคนที่ยังไม่ตายนี้ จะต้องการอยู่ในสภาวะหนึ่งสภาวะใด และถ้าเราทำให้ไปจดจ่อ หรือบรรจบอยู่ที่สภาวะเดียว *(โดยที่แท้ความจริงเรายังไม่หยุดหมุน ยังไม่หยุดเคลื่อน และเรายังมีอะไรอยู่ เพราะเรายังไม่ตาย)* ถ้าทำให้อยู่ในสภาวะเดียวได้ ก็เรียกผู้นั้นว่าสามารถทำ "นิพพาน" ให้ตนได้ คือจะทำตนเป็น "ความมีอะไรอยู่" หรือทำตนให้เป็น "รูป" อย่างเดียว ไม่ยอมรับรู้อะไร คือ ไม่ยอมมี "นาม" เราก็จะเรียกได้ว่า เราถึง

แล้วซึ่ง "นิพพาน" ในขณะนั้น หรือจะทำตนให้เป็น "นาม" แต่อย่างเดียว โดยไม่ห่วง "รูป" ไม่ห่วงสังขาร ไม่ยอมรับรู้ว่า ตนมี "สังขารร่างกาย" คงมีแต่ความ "รับรู้" แต่อย่างเดียวเท่านั้น คือ ทำตนเป็นผู้ "ไม่มีอะไรเลย" ก็จะเรียกได้ว่า เราถึงแล้วซึ่ง "นิพพาน" เช่นกัน นี่แหละคืออาการของ "สอุปาทิเสสนิพพาน" หรือเรียกง่าย ๆ ว่า "นิพพานเป็น" จะทำตนให้อยู่ในสภาวะ "รูป" หรือ สภาวะ "นาม" ก็ได้ ขออย่าให้มันมี ๒ สภาวะร่วมกันก็แล้วกัน ทีนี้ถ้า "รูป" กับ "นาม" ของเรามันแยกออกจากกันจริง ๆ และก่อนมันจะแยก เราก็ทำ "นิพพาน" ให้ตัวเราเสียก่อน คือไปนิ่งอยู่ในสภาวะใดสภาวะหนึ่งดังกล่าวแล้ว *(แต่โดยความแท้จริง ๆ มันไม่นิ่งหรอก เพราะเรายังอาศัยอยู่ในความไม่นิ่ง)* ถ้าเราทำนิ่ง ๆ อยู่เฉย ๆ คือยังไม่รู้ได้อย่างแท้จริงว่า เราดิ้นหลุดออกไปจากสภาวะใด สภาวะหนึ่งแล้วหรือไม่ หรือเราได้ตัดวัฏฏะให้มันขาด และดึงปลายทั้ง ๒ ของมันแยกออกไปคนละข้างแล้วหรือไม่ เราก็ยังจะไม่ถึงซึ่ง "ปรินิพพาน" เพียงแต่ถึงซึ่ง "นิพพานตาย" หรือ "อนุปาทิเสสนิพพาน" เท่านั้น เพราะเรายังอยู่ในวัฏฏะ คือยังอยู่ในห่วงลูกโซ่ของสภาวะ ๒ นั้นอยู่ แต่กระนั้น เราก็รู้จักวิธีทำความนิ่ง ระงับการแปรเปลี่ยนตัวเองได้ช่วงหนึ่ง หรือทำตนให้เป็นผู้ถูกขนย้ายที่ดีได้โดยเรียบร้อย จึงคือผู้ถูกจัดส่งไปได้อย่างดี อย่างไกล อย่างไม่ทุรนทุราย อย่างไม่บุบสลาย คือ ตัวเองไม่เพิ่มความเคลื่อนไหวให้ตัวเอง จึงแม้จะเกิดมาใหม่ ก็จะใช้เวลาอีกนาน และจะสู่ดีเรียบร้อยบริบูรณ์กว่าผู้ทำตนให้สงบนิ่งอยู่ไม่ได้ และแล้วผู้นั้นก็จะมาเพียรพยายามเรียนรู้ แล้วก็ทำตนให้เดินทางไปในลักษณะนี้ได้อีกเช่นเดิม ตราบ

จนรู้ได้แจ้งชัดถึงวิธีตัด "วัฏฏะ" หรือวิธีทำตนให้เข้าสู่สภาวะเดียวที่แท้จริงได้อย่างสนิท อย่างไม่หลงเหลืออะไรไว้อีก นั่นคือถึงซึ่ง โลกแตก ถึงซึ่งความพินาศ หรือที่จริงนั้น คือตัวเรานั่นเอง "แตก" ที่เรียกว่า ถึงซึ่ง ***"กายแตกตาย"*** ก็เป็นความ **"จบ"** ที่แท้ และการเป็นเรื่องของพระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะทำได้ทุกๆพระองค์ ที่เราเรียกว่า "ปรินิพพาน" คือดับอย่างไม่เหลือหลอจริงๆ เข้าสู่สภาวะของสภาวะหนึ่งสภาวะเดียวอย่างแท้จริง ทั้งไม่มี "ความมีอะไรอยู่" และไม่มี "ความไม่มีอะไร" ด้วย

นั่นคือ ความละเอียดที่สุด และความลึกที่สุดของ ธรรมะ และความสุดจริงๆ แท้ๆ ของวัฏฏะที่กว้างไกลยืดยาวที่สุดก็คือ "ปรินิพพาน" ซึ่งได้หมุนไปอย่างช้าอย่างเนิ่นนานที่สุดของ "ชีวิต" แห่ง "คน" เกิดมาตั้งอยู่ แล้วจึงดับสนิท ตราบใด "คน" ยังไม่ถึง "ปรินิพพาน" แล้วไซร้ ตราบนั้น "ดับสนิทแท้ๆ" จะได้มาอย่างไร ?

ใครจะหนีพ้นลักษณะ ๓ นี้ได้แต่ไหน แม้แต่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ก็จะเวียนมาเกิดแล้วก็สู้กับ "ธุลีทุกข์" จึงจะค่อยๆแปรไป กระทั่งสุดท้าย ก็ดับไม่มีอะไรเหลือเลย นั่นคือ ความสิ้นสุดอย่างแท้ถึงที่สุดของชีวิตล่ะ นั่นคือ ความแท้ นั่นคือ ความจริง เมื่อไม่มีอะไรเหลือเลย ก็คือดับมอด "พ้นโลก" ถ้วนทั่ว อันคือ "ปรินิพพาน" นั่นเอง ที่สุดแล้วจนไม่มีอะไรจะสุดอีก และแม้โลกก็ยังต้องค่อยๆละลายต่อไปอยู่เรื่อยๆจนสักวันหนึ่งโลกเอง หรือแม้ดวงอาทิตย์แม่ใหญ่ที่สุดเอง ก็จะถึง "ปรินิพพาน" ได้เช่นเดียวกัน แต่มันจะเป็นไปตามวาระ และจะกินเวลานานสุดแสนนาน "คน" ก็เช่นกัน หากผู้ใดรอเวลาโลกแตกก็จะหมุนเกิดหมุนตายสู้ทุกข์อยู่ดังนั้น

ไปแตกพร้อมกับโลก ผู้ใดฉลาดก็ต้องเพียรพยายามทำตนเองให้แตก ให้พินาศ ให้จบลงไปก่อนโลกแตกเสีย นั่นคือทำ **"ปรินิพพาน"** ให้ตนเอง จึงเรียกว่า ผู้ชนะโลกอย่างถูกต้องเที่ยงแท้ คือ พ้นโลกกลมๆที่เราเคยเวียนว่ายอยู่นี้จริงๆ และพร้อมๆกันนี้ ก็คือถึงที่สุดของเรื่องกันลงแล้ว ณ บัดนี้

จบเรื่องตรงคำว่า "ปรินิพพาน" เรื่อง **"คน" คืออะไร? ทำไมสำคัญนัก?** ก็จบกันแค่นี้ แต่ข้าพเจ้ายังมีท้ายบทที่จะต้องเขียนไปอีกนิดหนึ่ง ท่านผู้อ่านเมื่ออ่านท้ายบทนี้แล้ว ก็คงจะมีความนึกคิดอันใดเอาตามภูมิปัญญาตน แต่ใครจะเกิดข้อแห่งความคิดในแง่ใดก็ตาม ข้าพเจ้าย่อมจะเขียนข้อความนี้ออกมาไว้ ตามแบบตามอย่างที่พระอริยเจ้าแต่โบราณกาลท่านได้ทำไปแล้ว โดยเป็นผู้หมดแล้วซึ่งความหวั่นไหว หมดแล้วซึ่งความกลัว ข้าพเจ้าย่อมยินดีให้ท่านผู้อ่านนึกคิดเอาตามลำพังที่จะคิด ผิดหรือถูกเรื่องของผู้คิดเท่านั้นจะพึงรู้ได้ด้วยตนเอง

ผู้รู้ก็คือผู้รู้ ผู้ไม่รู้ก็ย่อมจะไม่รู้ เป็นธรรมดา นั่นคือ ความแท้จริง เสริมให้กันสร้างให้กันนั้นไม่ได้ "ปัจจัตตัง เวทิตตัพโพ วิญญูหิ" ความรู้อันเนื่องมาจาก "จิต" หรือ "วิญญาณ" นั้นๆ จะซับทราบได้เอง บางอย่างนำมาอธิบายเป็นภาษาให้ผู้อื่นรู้แจ้งด้วยไม่ได้เลย ก็ย่อมเป็นความจริงแท้อยู่ตราบนั้น

ข้าพเจ้าเริ่มลงมือเขียนหนังสือเล่มนี้ ตั้งแต่วันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๒ อันตรงกับวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือนยี่ ปีระกา และได้เพียรเขียน เพียรตรอง เพียรแก้มาตลอดเวลา และก็ยังไม่แน่ใจอยู่ว่า จะต้องเขียนแล้วอ่านดู อ่านดูแล้วก็แก้ไขไตร่ตรอง เพื่อจะให้ดีที่สุดถูกต้อง

ที่สุด ก็ได้กระทำดังนี้มาเรื่อย ก็คิดว่าจะลงเอยเป็นที่แน่ใจได้สักที เท่าที่ตนเองเหมาะใจแล้ว ก็จะหยุดกันสักแค่นั้น ถ้าแม้นไม่มีความมั่นใจแน่ใจอย่างจริงแท้ว่า จะเขียนหรือทำหนังสือออกมาได้ถูกต้องที่สุด ไม่มีอะไรผิดเลยอย่างจริง ๆ ได้อีกตราบใด ก็จะให้หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือเล่มสุดท้ายที่ข้าพเจ้าจะเขียน นอกกว่านี้ หากจะเขียนอื่นใดก็จะเขียนเพียงแต่ที่เป็นบทความไม่ยืดไม่ยาวอะไรนัก ส่วนหนังสือเล่ม ที่จะมีเนื้อหาติดต่อเป็นเรื่องราว ที่นับว่าเป็น "เรื่อง" ดังเล่มนี้นั้น ข้าพเจ้าจะไม่ขอทำอีกเลยเป็นอันขาด ดังที่ได้เขียนไว้แล้วใน "คำนำ" ข้างหน้าหนังสือเล่มนี้ ซึ่ง "คำนำ" นั้นได้เขียนไว้มานานแล้ว ตั้งแต่ได้จบหนังสือเล่มนี้ลงแต่คราแรก ซึ่งเกิดก่อนข้อเขียนที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้นานเป็นเดือน ต้นฉบับเรื่อง "คน" คืออะไร? ทำไมสำคัญนัก? นี้ ข้าพเจ้าได้จบตัวมันลงไปเสียตั้งหลายพัก หลายครา แต่เป็นการจบที่ยัง "ไม่บริบูรณ์ด้วยใจ" ไปได้สักที และก็ได้ตัดสินใจลงไปหลายทีแล้วว่า จะพอ จะหยุดแต่เพียงนั้นทุกทีที่จบตัวมันลงไป และจะจบลงด้วยสภาพดังได้กล่าวแล้ว คือ จบเท่าที่ตนเองเหมาะใจที่สุด แต่ไม่ใช่ "แน่ใจมั่นใจที่สุด"

ด้วยความแท้แห่งธรรม ด้วยความยิ่งทุกข้อความแห่งคำสั่งสอนของ สมเด็จพระอนุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตราบที่ผู้ใดยังไม่หยุดพากเพียร ก็ย่อมจะต้องได้รับผล ณ ตราบนั้น ด้วยวาระ ด้วยกาล ข้าพเจ้าจึงได้หมดกังขา หมดความข้องใจ หมดความกังวลต่าง ๆ ที่ได้กังวลตั้งแต่ต้น เริ่มเขียนหนังสือเล่มนี้มา ลุเวลา ๒ นาฬิกาของวันอังคารที่ ๒๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๓ ตรงกับวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ยี่ ปีจอ

ข้าพเจ้าลุกขึ้นมา เดินออกจากห้องนอนเข้าห้องน้ำทำธุระเบา และ ณ บัดนั้นเอง ขณะที่ข้าพเจ้าปฏิบัติธุระนั้น ณ ทันทีนั้น ความสว่างใด ๆ ก็บังเกิดขึ้นกับข้าพเจ้า กังขาสุดท้ายที่ยังมิรู้ได้ ก็สิ้นลง จบลง ณ ตรงนั้น ณ บัดนั้น ด้วยเวลานั้น ความสว่างที่เกิดขึ้นในจิต เป็นอาการสว่าง อาการโล่ง อาการหลุด ที่มันบรรยายออกมาเป็นภาษาไม่ถูก รู้แต่ว่าตนโล่งไปหมด เหมือนเปิดโลก รู้ได้ ณ บัดนั้นอย่างน่าประหลาดที่สุดว่าเราสิ้นกังขา ข้าพเจ้าจึงได้แจ้งกับใจว่า อาการที่พระอานนท์ท่านทราบได้ด้วยตน เมื่อขณะท่านเพ่งเพียรจนสุดที่แล้ว จนขณะสุดท้ายแห่งความเพียรได้หมดลง เอนกายจะทอดตัวลงนอน และระหว่างครึ่งนั่งครึ่งนอนนั้น อาการที่ท่านรู้ว่า ท่านสิ้นกังขาพ้นอวิชชานั้น แต่ก่อนแต่ไรมา ข้าพเจ้าก็ได้แต่สงสัยอยู่ครามครันว่า ท่านรู้กันได้อย่างไร? และรู้ได้เสียด้วยว่า "สิ้นอวิชชาในตน" มันจะรู้ได้อย่างไรกัน? ว่าสิ้น "อวิชชา" ข้าพเจ้านึกสภาพนั้นไม่ออก นึกสภาพนั้นไม่เห็น ไม่เห็นจริง ๆ แม้อาการที่พระเสรีบุตรท่านถึง ท่านรู้ได้ในขณะที่นั่งถวายงานพัดพระพุทธองค์กัด หรือท่านอื่น ๆ ที่ถึงในขณะอื่นใดก็ตาม ปรากฏว่าทุกท่านรู้ได้ทันที รู้ทันควันที่ท่านจบที่ท่านสิ้นอวิชชาลง รู้บัดนั้น รู้ขณะนั้น ได้ในบัดนั้น แต่ก่อนร่อนชะไร ข้าพเจ้าก็ให้สงสัย ให้งมงายเอาจริง ๆ ว่า มันจะรู้ได้ยังไงกันหนอ แต่ท่านก็ยืนยันกันมามากมายหลายท่านเหลือเกินว่าสภาพนี้เป็นสภาพรู้ เป็นสภาพเกิดขึ้นเมื่อใดก็เป็น "ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ" ที่ไม่ต้องมีใครบอกเลย และต้องรู้ทันที ในขณะนั้นทันทีด้วย มาบัดนี้ ข้าพเจ้าจึงพอจะเข้าใจอาการนั้นได้ด้วยตน แต่อย่าเพิ่งรีบคิดว่า

ข้าพเจ้าเป็นอรหันต์ละ ข้าพเจ้ารู้ดีว่า ข้าพเจ้าเป็นอรหันต์หรือเปล่า แต่อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าก็ได้สิ่งหนึ่งแน่นอน

และต่อจากนั้นเมื่อข้าพเจ้ากลับเข้าไปนอน รำลึกถึงสภาพนี้อย่างปีติไปครู่ใหญ่ จึงได้ตัดสินใจหลับ และตั้งใจจะตื่นสัก ๓ นาฬิกาครึ่ง ขึ้นมาปฏิบัติกิจวัตรตนตามที่เคย ระหว่างหลับจึงได้นิมิตว่า ข้าพเจ้าไปสู่บ้านหญิงที่เคยรักคนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่ยังอยู่ห่างไกลธรรมอยู่มาก และข้าพเจ้าพ้นออกมาจากบ้านนั้น ไม่พบหญิงนั้นดอก และข้าพเจ้าก็ไม่ได้ไปหาผู้ใด เพียงผ่านเข้าไปเท่านั้น แต่เมื่อพ้นออกมาแล้ว ไฟก็โหมไหม้บ้านนั้นขึ้น ข้าพเจ้าจึงได้คิดว่า ควรจะเข้าไปช่วยเหลือบ้านที่ถูกไฟไหม้นั้น เพราะเป็นบ้านของคนที่ข้าพเจ้าเคยรัก แต่แล้วในจิตก็รำลึกออกมาว่า ไม่ถูกหรอก และเมื่อมองเลยบ้านหลังนั้นไปสู่ที่อื่น ไฟก็โหมไหม้บ้านอื่นอยู่ด้วยทั้งนั้น ผู้คนอยู่กลางไฟอีกมากมาย ข้าพเจ้าจะช่วยคนที่เคยรักคนเดียวนั้นไม่สมควร ถ้าจะช่วยก็ต้องช่วยทั้งสิ้น นิมิตนั้นข้าพเจ้าตื่นขึ้นมาตามเวลาที่ตั้งใจ ก็แจ้งใจได้ว่า คืออะไร? และก็สมดังปณิธานของข้าพเจ้าแล้ว ทุกอย่างก็คงจะเป็นไป ข้าพเจ้าจะไม่ขอสิ้น "ตัณหา" จนตราบ-นิรันดร หากไม่เป็นไปดังปณิธานของข้าพเจ้า ณ ตราบใด

ด้วยเหตุดังนี้แล ข้าพเจ้าจึงได้นึกถึงต้นฉบับเรื่องนี้ขึ้นมาทันที เพราะขณะที่กล่าวถึงนี้ ข้าพเจ้าได้จบเรื่องนี้ลงไปนานแล้ว และได้นำไปให้ไว้ที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์รายคาบฉบับหนึ่ง เพื่อจะให้นำลงเผย-แพร่ ก่อนที่ข้าพเจ้าจะพิมพ์เอาออกแจกในวันวิสาขบูชาดังที่ได้ตั้งใจไว้ ซึ่งข้าพเจ้าจะยังให้บรรณาธิการท่านนั้นนำเรื่องนี้ ที่มีภาษาสำนวนเท่าที่

ได้เขียนไว้แล้ว ณ บัดนั้น ลงพิมพ์เผยแพร่ออกไปไม่ได้แน่ๆ จนกว่าข้าพเจ้าจะได้นำกลับแก้ไข เปลี่ยนแปลง ข้อความที่ยังไม่กระจะให้กระจะ ข้อเพี้ยนให้ตรง ข้อผิดให้ถูก หมดเสียก่อน และแล้วบทสุดท้ายนี้จึงได้เขียนขึ้นมาด้วย ผู้อ่านจะอ่านด้วย อารมณ์รูป และ อารมณ์นาม อย่างไรก็ตามแต่เถิด ข้าพเจ้าไม่ประสงค์ใดนอกจากธรรม หรือยิ่งกว่าธรรม ดังนั้น "ทิฏฐิ" ใดจะเกิดแก่กับผู้ใด ก็ย่อมเป็นของผู้นั้นทั้งสิ้น ซึ่งอาจจะเป็นได้มากมายไม่รู้กี่ระดับกี่แบบอย่าง ตามแต่ปัญญาบารมีของผู้นั้น

และตั้งแต่บัดนี้ต่อไป หนังสือเล่มใดจะเกิดอีก โดยข้าพเจ้าเป็นผู้เขียน จึงจะไม่ใช่ของแปลก ไม่ใช่ของที่ข้าพเจ้าจะต้องกังวล ข้องขัด หรือต้องตัดสินใจอีกเลย และมันจะต้องมีขึ้นอย่างแน่ๆด้วย ความคิดดังใน "คำนำ" ของหนังสือเล่มนี้หมดลงแล้ว และทราบไว้ด้วยก็ดีว่า ลีลาและเจตนาต่างๆในหนังสือนี้ จะยังคงอยู่อย่างเดิม ถ้อยคำเนื้อความที่เพี้ยนที่ไม่กระจะ ที่ผิด เท่านั้นที่ถูกเขียนเพิ่ม และถูกแก้ นอกกว่านั้นยังคงเป็นหนังสือเล่มเดิม มีผลแห่งลีลาและเจตนาคงเดิม ความชัดเจนแจ่มแจ้งเท่านั้นที่ได้เพิ่มขึ้น

ผู้ใดอ่านหนังสือนี้จบแล้ว ยังรู้สึกว่า ตนเองยังข้องใจอยู่ ก็จงเริ่มต้นเปิดหน้าแรกอ่านใหม่อีกเถิด ไม่มีอะไรอีกแล้วที่จะแจ้งกว่าหนังสือเล่มนี้แจ้ง ดังนั้นถ้าผู้ใดอ่านจบแล้ว ไม่มีกังขาใดติดใจเลย และรู้สึกปลอดโปร่งทุกประการ เกิดความแจ่มแจ้งได้อย่างไม่เคยเป็น ก็จงรู้เถิดว่า ท่านคือผู้มีอันใดเกิดขึ้นแล้วในตนอย่างยิ่ง ยิ่งถ้าผู้ใดอ่านจบแล้ว เกิดอาการอย่างที่ข้าพเจ้าได้เล่าให้ฟังแล้วว่า เป็น "ปัจจัตตัง เวทิตตัพโพ วิญญูหิ"

ถ้าไม่ได้อะไรมาจากที่อื่น แม้มีอะไรอยู่เท่าใดในตน ก็ยังไม่ยอมให้มันอยู่อย่างนั้นนิ่งๆ ยังอุตส่าห์ "ทำให้มันไม่นิ่ง" ขึ้นมากับสมบัติเหล่านั้นที่มีในตนนั้นอยู่ นั่นยังคือ "คน"

เพราะฉะนั้น "คน" ก็คือ "ทำให้มันไม่นิ่ง" แม้จะไม่มีกิเลสอันเป็นสมบัติอื่น คือมีแต่ร่างกายกับจิต อันเป็นสมบัติเดิมก็ตาม

ถ้าทำทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่ "จิต" ให้มันนิ่งเสีย "คน" ก็ไม่เกิด "คน" ก็ไม่มี อะไรเละๆ ปนๆ วุ่นๆ ก็ไม่มี

นั่นคือ ความนิ่ง ความสงบ ความดับอยู่ ความหมดสิ้นแห่งทุกข์ และคือความจบอยู่ ดังนั้น "คน" ก็คือ "ทุกข์" และคือ "สังขารธรรม" นั่นเอง.

๒๕ เม.ย. ๒๕๑๓

ขอคารวะต่อ "พระอริยเจ้า" และ "พระมหาโพธิสัตว์เจ้า" ผู้ได้อ่านจบแล้ว และได้ซาบซึ้งแจ้งทุกวรรคทุกตอนแล้ว ซึ่งจะต้องแจ้งใจในที่บกพร่องและผิดเพี้ยนอยู่บางแห่งบางตอนแน่

ได้โปรดเฉิดทักท้วงและกรุณาแจ้งข้อผิดเพี้ยนบกพร่องนั้นๆให้ข้าพเจ้าได้ทราบ เพื่ออนุเคราะห์ปัญญาแก่ข้าพเจ้าด้วยเทอญ.

ขอกราบคารวะมาอย่างสูง

ข้อเขียนทั้งหมดนี้ หากใครเห็นดี จะนำไปพิมพ์เผยแพร่อีกในวิถีทางใดๆ อันจะเป็นการเผยแพร่พระธรรมกว้างขวางออกไปละก้อ แม้จะนำไปพิมพ์จำหน่ายตามวิถีทางของผู้นั้นๆ ข้าพเจ้าอนุญาตด้วยเต็มใจทุกประการ ขออย่างเดียว คือ ได้กรุณาตรวจทานแก้ไข ในการพิมพ์ให้ถูกต้องตามต้นฉบับที่สุดด้วย ทั้งพยัญชนะและวรรคตอน ข้าพเจ้าเขียนเรื่องนี้ใช้เวลาไม่เกินหนึ่งอาทิตย์ และถ้านับชั่วโมงที่เขียนจริง ก็ประมาณ ๓๐ ชั่วโมงเศษ ซึ่งก็เท่ากับวันกว่าๆเท่านั้น แต่ข้าพเจ้าใช้เวลาตรวจ และทาน แก้ไขคำ สำนวน ทั้งอุปมาอุปมัย และรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ แก้แล้ว แก้อีก คิดแล้วตรองอีกอยู่นั่นแล้ว รวมแล้วกว่าจะได้ ถือเป็นแน่นอนทุกถ้อยคำ สำนวน และวรรคตอนนั้น ใช้เวลานานถึง ๓ เดือน ก็ลองคิดดูเถิดว่า ท่านผู้นำไปพิมพ์ต่อ ควรจะมีกะจิตกะใจช่วยข้าพเจ้าในความประณีตของความผิดถูก แม้ถ้อยคำ และวรรคตอน สักแค่ใดดี.

— ผู้เขียน —

๑๘ ม.ค. ๒๕๑๓

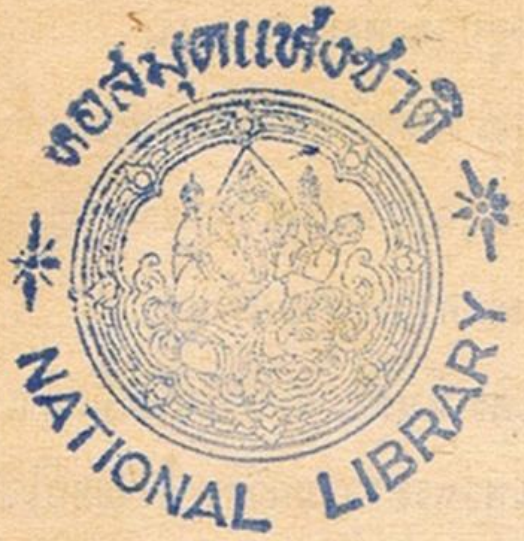
หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ห้องภาพสุวรรณ ๑-๓ สี่แยกบางขุนพรหม พระนคร
นายชวนไชย เตชศรีสุธี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. ๘๑๕๖๕๓

"หยุดก่อน!...."

(ใต้ร่มเงาแห่งพุทธศาสนานั้น
เป็นที่อยู่ที่ดีที่สุดแล้ว
จะหนีไปไหนกันล่ะ อุบาสิกาเอ๋ย)

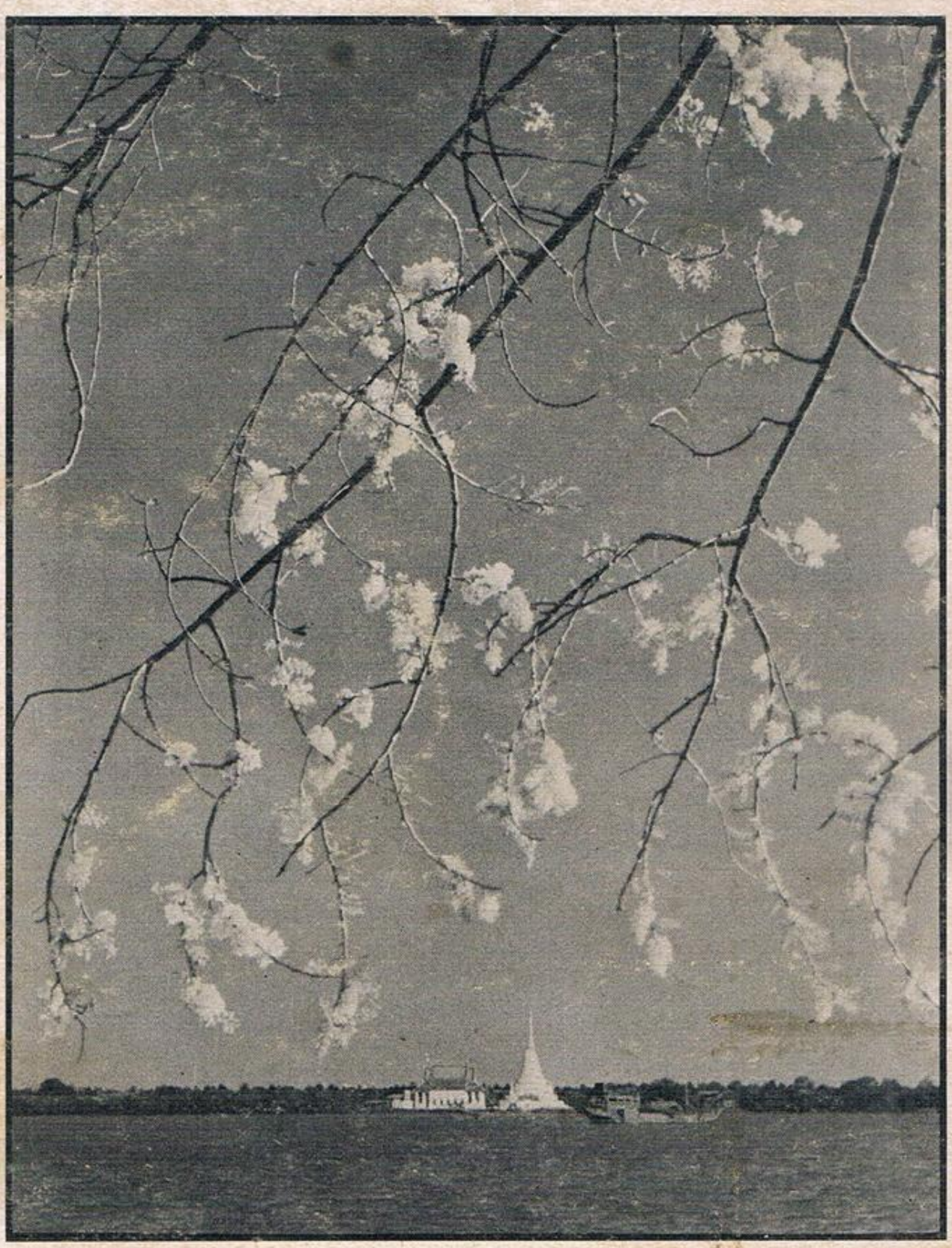

"ธรรม.... จักนำให้เบิกบาน"

(ไม่มีอะไรเหนือธรรม ไม่มีอะไรยิ่งกว่าธรรม
ธรรมเหมือนมีฤทธิ์ เหมือนมีพลัง
แต่แท้จริงก็มีฤทธิ์ยิ่ง ก็มีพลังยิ่ง ไม่มีอะไรเทียบ)